

Marius Nuy

Dagboek 2007

Dit dagboek bevat de teksten die Marius Nuy vanaf 25 oktober 2006 dagelijks publiceerde op zijn blog *Whisperings of the soul*. Op deze plaats zijn zijn teksten integraal als pdf te downloaden. De reacties van lezers heb ik niet aan deze teksten toegevoegd. In dit deel de jaargang 2007.

Enno Nuy oktober 2016

1 januari 2007

2007

[Schilderij van painter Ipalbus.]

Het jaar is opgerold en in het archief gezet. Een nieuw jaar gaat zich afwickelen, nog maar het eerste streepje is zichtbaar. In welke hoedanigheid en waar u ook bent, waar uw hart naar uitgaat of wat uw voornemens zijn, ik wens iedereen van harte een liefdevol en gezond nieuwjaar. Dat vele van de goede wensen waar u in stilte op hoopt in vervulling mogen gaan of daar weer dichterbij komen. Michel de Montaigne, een rijke, gewone en wijze man, zou zeggen: "Niet alles zoals wij het willen, maar zoals het goed en wijs is." (100 woorden)

2 januari 2007

Reis in het binnenland

'Getagged' heet dat in weblogland. Persoonlijke vragen of ontboezemingen in allerlei genres, van alledaags tot confidenties die in gewone gesprekken zelden gedaan worden. Het gebeurt overal al jaren: in *HP/De Tijd*, in *Opzij*, in de *NRC*, in *Volkskrant Magazine*, in *Linda* (ja, van alles komt hier thuis voorbij, en is het niet thuis, dan wel ergens aan

de leestafel). 'Wanneer heeft u voor het laatst gehuild?' 'Wat is uw aandeel in het dagelijks corvee?' 'Brazilian of ...?' 'Heeft u geheimen?' 'Wat staat er op de wastafel?'

Ik kreeg 'het stokje' van Goentha, met lieve intenties. "Maar", vroeg ze zich af, "is het een eer of een plaag, dit met de billen bloot?" Ik houd het op het eerste, al maak ik van dat stokje een briefje, een

briefje dat ik straks ook doorgeef. Maar het is de eer, omdat je gekend en welkom bent, omdat je zelf ooit overal vrijpostig aanklopte en beantwoord bent. Zo gaat dat in deze moderne dagboekhouderij. Je surft als het ware op de golven van berichten van de ene naar de andere weblog en net als bij spontane ontmoetingen op het plein zeg je iets hartelijks. Je geeft iets, 'iets' dat in de kern een vorm van erkenning is. Hoe mooi en ongeveinsd dit ook is, het is niet belangeloos. Het is impliciet een uitnodiging en tegelijk nieuwsgierigheid. De een gaat bij de ander eens kijken zonder dat hij of zij het weet ... en op zeker moment komt het aanwaaien, en word je misschien getagged. Of je dan bent 'gearriveerd', weet ik niet. Wie dan niet meedoet, plaatst zich er weer even buiten, hoewel het alom wordt gerespecteerd – maar je kunt je, hoe ook, toch wel blijven onderscheiden. Dat is wat we ook graag willen, we willen niet allemaal op elkaar lijken. (Maar niemand wil de buitenstaander zijn, tegelijk toch de eigen veiligheid bewaren. Er is soms wel een bepaalde innerlijke strijdigheid te overwinnen.) Zo kom ik helemaal niet aan zo'n lijstje toe. Het is niet dat ik niet weet waar ik zoeken moet, maar ...ja, ik ben er verlegen mee. Ik schrijf toch aldoor al brieven? ("Ja, maar we willen nu iets weten dat je") Ik ben een verwonderaar, lees mijn *(onvolkomen) psychologisch portret* maar (26 oktober) of, een andere kant, *de poëzie van de verbeelding* op diezelfde dag. Of mijn brief van 16 november, *Verscheurde stilte*, en *Een observatie* op 22 november.

Een waterman. (Geen –rat.) Een waarnemer. Een luisteraar.

In *Station als museum* staat een variatie aan observaties, maar mogelijk wordt alleen de waarneming van 'billen en borsten' onthouden. (A sort of dirty mind, misschien wel waar, maar wat houden we dat toch raar buiten het leven.) Wat betekent die openhartigheid over schoonheid? Wat is schoonheid? 'Jong en dartel'? Hoe kortzichtig (al wordt het doorgaans van mannen gedacht: dat ze betoverd raken door al wat naar erotiek reikt, meteen in vuur.) (De vrouw is fascinerend anders.) De geraffineerde ontboezemingen in het openbaar vormen maar een klein vluchtig deel van de schoonheid, want een diepere ontroering vind ik in landschappen, in vriendschappelijke ontmoetingen, in de liefde, in al waarin passie is te herkennen, in biografieën, in poëzie, in kunst. Waarom? Om 'hoe het er is en zich toont', óók in de gebrokenheid en het lijden, en bij mensen om *de toewijding* naar de ander en naar wat mensen creëren, – dat is wat mij raakt, de authenticiteit, de aanwezigheid, de betrokkenheid, omdat het tegendeel mij eveneens treft, maar dan tot huilens toe: de vernedering, de onverschilligheid, de lomphheid, de macht en de (eveneens) gewelddadige onmacht, de sociale overbodigheid, het brute ongecontroleerde egoïsme.

Ik ben een stille, denkende en schrijvende man die met een open bewustzijn in de wereld staat. Dat ik nu ook een man ben wiens hoofd op een pijnlijke manier met vier schroeven is vastgezet, ontsnapt er geen minuut aan, maar het treedt gelukkig langzaam meer naar achteren, al gaat het zo traag als een slak.

1. Ik ben gehecht aan mijn liefde en aan de vriendschappen die er zijn want zonder dat is het leven een kale woestenij. Sommige vrienden zijn een oase op mijn eiland.
2. Wil iedereen mij alsjeblieft het eerste uur van de morgen met rust laten!

3. Vreselijk als ik een wind moet laten, maar niet weet waar die waaien kan.
4. Ik woon in de taal maar kom slechts toe aan een kwart van wat ik lezen wil.
5. Ik wil niet dat de televisie mij 'onderhoudt', ik houd van mijn eiland.
6. Waar en hoe ver ook, ik wil altijd weer naar huis en niet blijven slapen, hoe gastvrij het er ook is.
7. Ik vind het jammer veel kanten van het leven alleen te kennen uit films of verhalen. Behalve dat dit het mijne is en ik met niemand ruilen wil, ben ik vermoedelijk tegen andere levens ook niet opgewassen. Hoe weinigen zijn gezegend met een leven waarin de vraag niét voorkomt: hoe moet ik dit eigenlijk doen, leven. En ons hoofd zit vol met oplossingen, met verwarring en getob ook. Even was ik de bestemming kwijt van deze brief en ging ik door naar 8, 9 en 10, maar die heb ik na een korte overweging verwijderd, ze waren me te ijdel en te vrijmoedig. Ze komen waarschijnlijk beter aangekleed nog eens terug.

Zo ik ben getagged, zo is mijn antwoord geworden. Deze brief is voor wie hier komen, maar zou ik onder speciale, *vrije* aandacht willen brengen van Wenz en van de Stoere Schrijfster, twee innemende jonge vrouwen. Talloze anderen, zag ik intussen, hebben 'het' al gehad. Zou Gerhard van Tagelus het op prijs stellen en ook de warmhartige dichteres Gerda(YD)?

Is het zo goed Goentha? Veel te lang!

["My soul and I" van Simeon Solomon.]

3 januari 2007

Drie stromen ...

In het boek van Buddingh' gelezen:
'(...) en Dante heeft gelijk,
er zijn drie soorten eeuwigheid,
die van de hel, die van het vagevuur
en die van de hemel.' En dan zegt Buddingh':
'Klopt, je vindt ze, als minuten,
door het leven van elk mens gestrooid.'

[N.a.v. de drie vuurstromen enkele dagen geleden; Giuseppe Frasccheri, "Paolo and Fransesca".] *Afbeelding niet gevonden. EN*

4 januari 2007

Les chiens de Paris
is (slechts) symbolisch
voor mijn spijt jouw liefde voor dieren
te hebben gekwetst, zomaar
naar aanleiding van je hartewens
greep mij een kleine ergernis
naar de keel, het was de kat
al piesend in mijn geheugen die
mijn toorn wekte en
jou deed vermoeden dat ik hem
het liefst zou willen ombrengen terwijl
jij het dier, om het even van welke soort,
aan niets ter wereld
zult offeren, vandaar dit teken
van berouw.

["Ice Labrador" door Sandra Persoons. Gevonden in mijn boekenkast,
voor mijn lief, geschreven in 1998 - met een boekje vol aandoenlijke hondenfoto's.] (100 woorden.)

5 januari 2007

Zijn hart tierde

Het 'Geheim dagboek 2001' van Hans Warren is een uitgave die de reeks van de reeds verschenen delen onderbreekt omdat dit deel de notities bevat tot en met 16 december, twee, nee, drie dagen voor zijn dood. In 2004 ging de reeks weer verder, deel 16, en dat dagboek gaat dan weer terug naar medio jaren tachtig. Warren, een dagboekancier in hart en ziel, begon eraan in 1942, hij was toen

een jongeman van 20 en heeft dus zijn hele bestaan vastgelegd, zelfs dit laatste jaar, 2001, waarin hij als tachtigjarige wordt geconfronteerd met ontluisterende aftakeling en dat ook allemaal oprecht, toegewijd en genadeloos beschrijft; ik geef daar geen voorbeelden van want het is denkbaar dat het alleen maar schrik aanjaagt, weezin om 'zoiets' te lezen omdat ik het uit z'n context haal en juist zo fascinerend is (ook) dagboeken te lezen, zeker die van Hans Warren. (Hij is eigenlijk de uitvinder van dit genre voor de Nederlandse literatuur.)

In 1942 – hij is geboren in Borssele maar woonde de langste tijd van zijn leven in Kloetinge -, begon hij ermee, maar de publicatie startte pas in 1981. Het was een *geheim* dagboek want: zijn ouders hadden onmiskenbaar sympathie voor de Duitse zijde en de politieke gevoelens van Hans stonden daar lijnrecht tegenover. Voorts was er zijn homoseksualiteit hetgeen in die tijd als een schande werd ervaren. Dat zijn ook de twee thema's van het eerste deel, naast zijn verkenningen in de kunst en zijn grote liefde voor de natuur, speciaal de vogels. Hij leidde een eenzellig bestaan. In 1946 verscheen zijn poëtisch debuut, *Pastorale*. Er verschenen daarna ruim 25 gedichtenbundels, de laatste begin 2001, *Een stip op de wereldkaart*. Voorts verhalen, essays en vele bloemlezingen. Samen met Mario Molegraaf vertaalde hij het werk van de inmiddels zeer gevierde dichter Kavafis en ook het Verzameld Werk van Plato. Hij is zelfs de vertaler van veel werk van De Sade. Verder werkte hij 50 jaar voor de Provinciale Zeeuwse Courant: boekbesprekingen en de kunstkroniek. Een veelzijdig literator dus, die eigenlijk – dat zullen misschien niet velen weten – Hans Menne heette. Hij schreef voorts onder pseudoniemen als Marc Dupont, Arcangelo en Engel Piccardt.

Ondanks zijn homoseksualiteit trouwde hij in 1952 met Mabel MacLauren. Ze kregen drie kinderen. In de jaren vijftig woonden zij in Parijs, een roerige tijd waarin Warren vooral de zelfkant van het homoseksuele milieu opzocht wat tot dramatische taferelen met zijn vrouw leidde. Zij scheidden in 1975. Sedert 1978 was Mario M. zijn levenspartner.

Wie niet al die afzonderlijke delen (meer) wil lezen, kan ook beginnen met de in 2000 verschenen bloemlezing uit zijn dagboeken, *Om het behoud der eenzaamheid*. Nu, heel kort, het dagboek 2001.

Hij schrijft uitbundig over de rijke collectie etnografische kunstvoorwerpen die hij en zijn levensgezel hebben verzameld (en wat er nog iedere maand aan wordt toegevoegd). Het accent ligt op de Aziatische schatten die Warren boeiden door hun geheimzinnigheid en sereniteit. Voor hem is het huis in Zeeland, Kloetinge, “de navel der aarde waar de hele wereld zich heeft verenigd dankzij de kunstvoorwerpen.” In dit ontroerende document van 350 pagina’s (16 dec 2000 – 16 dec 2001) is het lijden voortdurend en schrijnend ‘aanwezig’, tweeërlei, zowel aan de ziekte (een grote tumor in de lever en nog wat complicaties) als aan zijn samenleven met Mario die veel voor hem doet maar hem ook ongelooflijk blijft vernederen. Het gaat over literatuur, over het gereedmaken van drukproeven, over de kwelling en de noodzaak van het schrijven, over toertochten in de omgeving, over tientallen uitstapjes naar musea en over ervaringen in restaurants (Mario schrijft voor *Lekker*, een tijdschrift voor deze branche; ze krijgen daar natuurlijk geld voor maar ze gaan ook meerdere keren per week op eigen kosten dineren, vaak met de duurste wijnen bij wat ongewone maaltijden waarvan de kosten rustig oplopen tot ruim vierhonderd gulden en dan was het nog smerig ook.). De meeste restaurants komen er beroerd van af. “Ik heb zo goed als niets gegeten, alles was schaamteloos slecht. Ik vreesde dat Mario weer in de contramine zou zijn, maar hij vond het maal ook smerig. Vooral de hoofdgerechten bleken volstrekt ongekund. De kok had mijn ‘oedangs’ niet eens warm weten te krijgen. We waren in een uurtje weer thuis.” Er wordt waanzinnig veel gesmuld, maar dan vooral thuis want Warren schijnt daar fenomenaal goed in te zijn geweest, tegelijkertijd wordt praktisch elke maaltijd weer vergald ... het afstotelijke en het schone – en dat geldt eigenlijk de hele dagelijksheid van dit buitengewoon onalledaagse leven.

Het lijden is soms ontluisterend ‘bloot’ en pijnlijk. Hij aarzelt over geen enkel detail. Er zit een enorme spanning tussen fysiek ineenzijgen en de ziel die wordt opgetild, kort en hevig, en dan weer verder op die eenzame weg naar het einde.

[Hans Warren, *Geheim dagboek 2001*, Bert Bakker (2002). Foto door Vincent Mentzel.]

6 januari 2007

Rule no. 1 in een onvergankelijk 'weten'

Veel schrijvers van eeuwen geleden waren scherpzinnig, hadden een meesterhand van schrijven en trokken, zonder het te weten, het gelukkige lot niet in de vergetelheid te raken. Dat geldt bijvoorbeeld voor de grandioos vertaalde Essays van De Montaigne.

“Ik haat knorrige, sombere levens die de vreugden des levens langs zich heen laten gaan en zich vastklampen en laven aan tegenspoed; het zijn net vliegen die geen houvast vinden op vlakke, gladde, voorwerpen, maar lang blijven zitten op ruwe, oneffen, plaatsen, of bloedzuigers die slechts haken naar kwaad bloed en zich daarmee volzuigen.

Overigens heb ik mij tot regel gesteld dat ik al wat ik durf te doen ook moet durven zeggen, en gedachten die ik niet kan publiceren stuiten mij zonder meer tegen de borst. Het ergste van wat ik doe

en denk, lijkt mij niet zo lelijk als wanneer ik zo laf zou zijn daar niet voor uit te komen. Iedereen is terughoudend in zijn bekentenissen, men zou dit moeten zijn in zijn daden: dan wordt het lef om over de schreef te gaan een beetje in evenwicht gebracht en in toom gehouden door de moed dit op te biechten.”

De Montaigne leert me, opnieuw, in het diepst van mijn eigen hart, waar alles geoorloofd, waar alles verborgen is, om daar deugdzaam te zijn. Daar gaat het om!

[Michel de Montaigne (16de eeuw), *Essays*, p. 1087 ; Afb. : ‘The Four Virtues’ by Master Albert Florence ,1490; de vier kardinale deugden: bezonnenheid, matigheid, moed en rechtvaardigheid.] *Afbeelding niet gevonden. EN*

7 januari 2007

Wie kiest zijn ongeluk? *Who made it happen? Who will repair it?*

Op bladzijde 27 – als hij op de pagina’s daarvoor over cliënten met een beroerde voorgeschiedenis al had uitgelegd dat ze verduveld goed weten dat het niet in de haak was waarvoor ze kozen en daarom voor een groot deel zelf verantwoordelijk zijn voor hun ellende – (op blz. 27) van *Beschaving of wat ervan over is* staat een dialoog tussen de psychiater Theodore Dalrymple en een man van vijfentwintig om bij hem in het ziekenhuis bolletjes cocaïne te laten verwijderen. De man had vlak daarvoor zijn vriendin verlaten, een week nadat zij hun kind het leven had geschonken. Dalrymple vroeg of hij nog meer kinderen had. “Vier”, was zijn antwoord.

“Van hoeveel moeders?”

“Drie.”

“Zie je je kinderen ook?”

De man schudde van neen en Dalrymple fronste zichtbaar zijn wenkbrauwen van afkeuring. Dat ontging de man niet, hij zei meteen: “Ik weet het. U hoeft het me niet vertellen.” Dalrymple hoorde hierin een niet te betwijfelen bekentenis. Hij had al zoveel van deze lieden gesproken. Ze weten allemaal wat de gevolgen zijn, ze weten allemaal dat ze hun kinderen veroordelen tot een leven van gewelddadigheid, armoede, misbruik en uitzichtloosheid.

In bovenstaande zin staat de tegenstelling, die op pagina 30 nog eens wordt onderstreept: “Zonder uitzondering vertellen ze dat ze een dergelijk leven voor hun kinderen niet wensen, (...) maar het ligt voor de hand, bovenal vanwege het voorbeeld van de ouders, dat de keuzen van hun kinderen even beroerd zullen zijn als die van hen.” Waarom benadrukt de auteur herhaaldelijk de eigen verantwoordelijkheid voor de misère, als hij evengoed ook zegt dat zo iemand zijn

kinderen *veroordeelt* tot een leven dat bij de geboorte al naar de donder is en zegt hij dat het *voor de hand ligt* dat die kinderen in het bijzonder vanwege het slechte voorbeeld dezelfde misstappen zullen begaan? Wat hij met verve beweert, ontkracht hij ook weer.

Of het is de slechte socialisatie die andere keuzes onmogelijk maakt of het komt, zoals hij schrijft op bladzijde 252, doordat de drugsverslaving hun blikveld en psychische mogelijkheden beperkt. De wil of het vermogen anders te doen wordt ondermijnd (dat beschrijft ook Kay Redfield Jamison in *De nacht is voorbij*). Hoezo dan dat gehamer op vrije keuze en zelfverantwoordelijkheid? Naast de maatschappelijke en sociaal-economische omstandigheden – hij onderschrijft dat op pagina 252 – is het vooral het slecht geïnspireerde voorbeeld dat, “het ligt voor de hand” (schrijft hij), bepalend is voor de verkeerde keuzes en dat direct verwijst naar een onvermogen, en *niet* naar de onwil. Ja, ze *weten* het, maar het weten omdat ze het al zo vaak gedaan of meegemaakt hebben, is niet hetzelfde als het weten uit een bezonken *inzicht*. Groeit er op een kaalgevreten, diep gekwetste ziel nog iets dat doet denken aan vrije keuze, verstandig of niet? Hebben zij de innerlijke ruimte iets te gaan willen?

Dalrymple weet een aantal kwesties heel raak te analyseren, maar slaat de plank mis door thuislozen en verslaafden de parasieten te noemen van de samenleving. Dat het echter aankomt op een betere zelfzorg, inzicht en reflectie, en vooral ook op een liefdevolle en betrokken in plaats van veroordelende benadering, dat staat buiten kijf. Het is makkelijk te beschimpen, te kleineren, niet serieus te nemen, dat drijft mensen in de hoek van het wantrouwen en het miezerige zelfbeeld, dat ze voor niemand nog een knip voor de neus waard zijn.

[Theodore Dalrymple, *Beschaving of wat er van over is*, Uitg. Nieuw Amsterdam 2005. Afb.: “Shame on me” door Caroline Westerhout.]

8 januari 2007

Kortzichtigheid

Cees Buddingh' in zijn *Dagboeknotities 1967-1972*: “Hoewel ik over het algemeen op de hand van de langharigen ben, weet ik maar al te goed dat men én langharig kan zijn én kortzichtig. Men kan zelfs zeggen dat iedere groep – sociaal, religieus, artistiek – zijn eigen speciale kortzichtigheid heeft.” En verderop: “Iedereen heeft zijn eigen oogkleppen.” Deze dagboeknotities 1967-1972, gepubliceerd

door de Bezige Bij in 1979, vormen een bundeling van *Wat je zegt ben je zelf* uit 1970 en *Verveling*

bestaat niet uit 1972. Deze laatste titel is overigens ontleend aan een uitspraak van K. Schippers.

[“Short-sighted” by Butterflyman.]

9 januari 2007

Brokeback Mountain. *Love is a force of nature*

Gebroken in de knop

Een typisch Amerikaans tijdsbeeld, jaren zestig tot ongeveer midden jaren tachtig waar het gaat om een homoseksueel liefdesverhaal, dat zich afspeelt tegen de achtergrond van het indrukwekkende desolate berglandschap, Brokeback Mountain, en het zeer kleinburgerlijke leven in

Wyoming en Texas. Als Ennis Del Mar (Heath Ledger) en Jack Twist (Jake Gyllenhaal) in dat wijdse en verlaten landschap maandenlang op elkaar zijn aangewezen omdat ze er een kudde van 1000 schapen hoeden, het is seizoensarbeid, hebben ze er nog geen flauw idee van dat deze periode vanaf dan hun leven blijvend en dramatisch zal beïnvloeden.

Ennis is een jongeman van vier, vijf woorden, Jack is vlotter, een rodeogek, maar respecteert Ennis die daardoor ook wat spraakzamer wordt. Een aanvankelijke onverschilligheid wordt vriendschap. Er is een plotselinge onstuimigheid die eerst wordt verworpen maar toch onbedwingbaar blijkt in deze eenzame, vreedzame, leeftocht van het herdersdom. Over de liefde wordt niet gesproken, maar ze is er. Beide mannen weten hoe intolerant de samenleving is en hoe gewelddadig de consequenties zullen zijn als het geheim wordt ontdekt. Na het seizoen gaan beiden hun eigen weg. Ennis trouwt met Alma en elke cent omdraaiend krijgen ze twee dochters. Jack laat zich verleiden door Lureen, een rijkelui-smeid, knap en hoog in de bol, een kopie van haar vader. Het duurt een jaar of vijf voor Ennis en Jack elkaar weer ontmoeten, maar onmiddellijk is duidelijk dat het vuur tussen beiden niet is gedoofd. Ze besluiten elkaar minstens twee keer per jaar een aantal dagen te zien waar ze vrij zijn van elke mogelijke bespieding, zogenaamd op “fishing trips”. Alma heeft er weet van, is diep geschokt en strijdt in stilte met ‘her husband’s secret life’. Lureen is te druk met de zaak en de franje van het leven om te beseffen wat er werkelijk speelt. Er zou gekozen moeten (kunnen) worden, maar de barricades zijn te groot. Jack roffelt op Ennis’ hart als op een trom, maar een menselijke liefde kan zich niet vestigen. Beiden lijden een niet te kantelen eenzaamheid.

Vier geloofwaardige karakters in de context van een Texaanse cowboywereld, de machocultuur en dito rolverdeling, waar mannen stoer en zwijgzaam zijn, waar de een fortuinlijk is en de ander zich driemaal in de rondte ploetert om de eindjes aan elkaar geknoopt te krijgen. Er is klaarblijkelijk roddel en achterklap kunnen ontstaan en dat wordt een van hen op tragische wijze fataal.

Door de lange jaren heen blijft de liefde tussen twee mannen intens, oprecht en warm, ontroerend en verdrietig, maar het is een liefde die lijden wordt, of dat misschien vanaf het begin al is maar zich door alles heen wringt. Een identiteit die wordt ontkend maar niet te verloochenen blijkt. Er heerst(e) een stille maar vuile haat naar homoseksualiteit. Mannenliefde verbrijzelt het imago van de man, dat van de man die menselijkheid vertrapt. Lureen 'wordt wakker'. Te laat.

["Brokeback Mountain" - met prachtige muziek, soms in tonen die aan Paris Texas herinneren – is gebaseerd op de roman van Annie Proulx. Film/DVD - drie Oscars, 4 Golden Globes en 3 Bafta's – van regisseur Ang Lee (2005).]

10 januari 2007

De zorg voor de ziel

Het streven van mensen is onvermijdelijk en steeds gericht op een voor zichzelf zo goed mogelijk leven, een leven dat vreugde en voldoening schenkt, - een levenswijze die voor iemand persoonlijk ook de moeite waard is. Het is een abstracte formulering van misschien de essentie van het menselijk bestaan want die 'essentie' betekent in de hedendaagse cultuur, die eerder rijk is aan materialisme dan aan spiritualisme, een streven naar rijkdom, succes, erkenning, relaties, geluk, (maakbare) gezondheid, - allemaal zaken die appelleren aan verstand, nadenkendheid, behoedzaamheid, conformisme en calculatie. Dit wekt de indruk, dat het kunnen bereiken (en behouden) van

'het goede leven' afhankelijk is van bepaalde intellectuele capaciteiten, van een zekere begaafdheid om na te denken over zichzelf, over de doelen die men zichzelf stelt en te ontdekken welke weg men dient te gaan om deze te realiseren. "De ziel moet in een optimale conditie zijn", stelt Aristoteles, die een bloeiend leven beschrijft als het hoogste doel van het menselijk leven en aangeeft dat dit slechts is te bereiken wanneer men over de juiste kwaliteiten beschikt.

In onze, in meer of minder opzichten ontaarde cultuur, is vooral een rationele levenshouding te herkennen als instrument om het hoogste, het beste te bereiken. "Neen, tijd voor een relatie of gezin heb ik niet. Je kunt niet alles hebben. Volgend jaar gaan we naar de beurs." Tegelijkertijd is in dit streven te herkennen, dat niet de rede, maar de genotzucht en dus de emotie – de gehechtheid aan bezit, aan macht en aanzien – het overwicht heeft, - niet de zorg voor de ziel. Zijn rede en emotie hier even krachtig aanwezig, maar toch gericht op het (verkeerde) denkbeeld dat de ander – een gezin, een liefdesrelatie – er niet wezenlijk toe doet? Dient de genotzucht niet ontmaskerd te worden als een

vals richtsnoer voor het leven vooraleer iemand werkelijk bij zichzelf en de ander komt? Het zou aanmerkelijk 'natuurlijker' zijn *niet* zeven maal 24 uur alert te hoeven zijn, slim en steeds te moeten nadenken over trucs en strategieën. Zo'n leven is wel complex, maar ook *onecht*. Geen hogere loyaliteit aanvaarden dan de eigen vooruitgang en ontwikkeling betekent in de visie van de filosoof Charles Taylor dat men het morele ideaal niet werkelijk begrijpt. "Is er met zo iemand nog redelijk te praten?"

Een samenleving wordt niet bewoond door alleen maar ontwikkelde mensen. Er zijn oneindig veel 'gewone' mensen, wier bestaan vaak wordt aangeduid als het leven van de 'gewone' man, voor wie het leven eenvoudig en helder is. Leven ze daarom oppervlakkig, in de zwakste schijn van een mogelijk bloeiender leven? Zijn ze daarom dom? Zou hun leven voor hen persoonlijk daarom niet de moeite waard kunnen zijn? Gewone mensen zijn eenvoudige mensen, maar eenvoudige mensen zijn niet daarom onnozel of, denkend aan de zorg voor de ziel, onzorgvuldig. 'Goed te kunnen leven', in de betekenis van Aristoteles, is niet in verband te brengen met de noodzakelijke voorwaarde zich onophoudelijk kritisch vragen te stellen over 'het leven'. Dat is een onhoudbare, tragische gedachte. Het 'goede' zou dan slechts voor een stad vol mensen op deze wereld binnen bereik komen en voor alle anderen minder dan het onvoltooide. Toch zijn geestkracht en het vermogen te reflecteren geen overvloedige bagage, wat ik morgen zal illustreren aan de hand van een wonderlijke parallel, onttrokken aan twee tijdspolen in de geschiedenis. 'Verstand' in deze zin kan de bron zijn voor de herinrichting van een leven dat aanvankelijk is stukgegaan.

[Aristoteles, *Ethica Nicomachea*, Groningen, Historische Uitgeverij, 1999. Charles Taylor, p. 42 *De malaise van de moderniteit*, Kok Agora/Pelckmans, 1994. De afbeelding is, via Gerda, afkomstig van de website van Lianne, watmaakjijervan]

11 januari 2007

Het overwinnen van tegenspoed

De vraag of ernstige tegenspoed tot geestelijke ongezondheid leidt, voerde de psychiater Hodiamont naar de oud-testamentische figuur Job. Deze Job, een rechtvaardig maar ook welvarend man, overkomt de ene na de andere ramp. Have en goed gaan verloren en hij wordt wanhopig en depressief, tot in zijn ziel getekend door een bijna allesomvattend verlies. 'De mensen van wie ik hield, keren zich af als een wind wordt mijn aanzien weggevaagd.' Een

toonbeeld van geestelijke ongezondheid, - ware het niet dat Job's persoonlijkheid, zijn geestkracht, hem er bovenop brengt. "Hij heeft het vermogen het onverklaarbare te accepteren. Zijn depressie heeft daardoor een gunstige prognose, zoals ook de afloop van het verhaal laat zien", schrijft de zenuwarts Hodiamont.

Een figuur uit de moderne tijd toont bijna een duplicaat van de geschiedenis waaraan deze auteur refereert. Het betreft een periode in de levensloop van Jacob Sleutelberg, beschreven in *De deftige zwerver*.

Via de deurwaarder verdwijnt Jacob's boedel, omdat een ernstige depressie hem het beheer over zichzelf en zijn leven had ontnomen. Hij, een 'yup' van wie niemand een dergelijk dramatische val zou verwachten, verloor huis en haard en alle vriendschappen. Temidden van zwervers en na heilzaam werkende medicatie bleek hij zich ten minste in één opzicht van de meeste van zijn lotgenoten te onderscheiden: zijn innerlijke bagage, zijn persoonlijkheid, die was hij niet kwijtgeraakt. Jacob blijkt evenals Job 2500 jaar geleden uit de vele diepten weer terug te keren, niet omdat hij arrogant is of welbespraakt maar omdat het bij hem hoort zich te verdiepen in de beweeggronden van zijn bestaan. Welopgevoed zijn in brede zin is niet altijd de katrol waarlangs het leven zich wel weer herstelt, maar het helpt wel. Hoewel oorzaak en gevolg van de depressie zich in beide gevallen gedeeltelijk omgekeerd voordoen, zegt Hodiamont over Job: "Ellende en depressie zijn eigenlijk maar bijzaak. In wezen gaat het verhaal over een man wiens spiritualiteit beproefd en goed gevonden wordt."

Dat geldt ook voor Jacob. Voor beiden geldt tevens, dat zij niet teloor zijn gegaan in de tragiek van berusting of verzet, maar vanuit een eenzaam onder ogen zien van 'schade en schande', en trachten op te klimmen, van hun oorspronkelijke zelf terug naar zichzelf en anderen. Dat is alle moeite waard. Beiden proefden hun eigen duisternis, het was donker werk, maar zij werden schadeloos gesteld door de troost van, opnieuw, een eigen morgenrood.

Het woord 'deftig' heeft in de context van dak- en thuislozen natuurlijk een bijzonder rake betekenis. Niets is deftig in deze oningevulde en veelal uitzichtloze bestaanswijze. In het bestaan van Jacob is het echter zijn redding, omdat het de metafoer is voor welopgevoed, intelligent en nadenkend te zijn. Het is ook de metafoer voor 'vriendschap voor zichzelf', voor 'zorg voor de ziel'. Het zijn eigenschappen die opvallen in de wereld van daklozen, van *losers* en junks, en die hulpverleners ook onmiddellijk de vier woorden tegen Jacob deden prijsgeven die zowel juist als paradoxaal zijn: 'jij hoort hier niet'. Niet al zijn innerlijke bronnen waren ontoegankelijk geworden. Zichzelf vragen blijven stellen bleek de voorwaarde om zich te kunnen heroriënteren en het 'goede', zijn eigen 'maat', weer te kunnen bereiken, wat van de meeste lotgenoten niet gezegd kan worden. Voor velen blijft er minder dan het onvoltooide. Bij velen blijven de plannen te vaag, worden uitgesteld en als knopen moeten worden doorgehakt, wordt misgehakt of gewacht tot de knoop zich vanzelf ontwart. Als Sleutelberg zich afvraagt of hij voor de eerste keer de soepbus zal ingaan, leunt hij tegen de achterzijde van de bus en hoort hij geroezemoes, gescheld en gesnurk. Hij weifelt. "De scheiding tussen mijn oude leven en een zwerverstoekomst is zo dun als het staal van een oude stadsbus." Maar tevens toont hij, en dat is

zowel het lijden als het ideaal van iedere dakloze, dat het ontbreken of het beschikken over levens-energie net zo bepalend is als het dunne staal van de oude bus: gaat de spiraal (weer) omhoog of almaar verder omlaag.

[L. Layendecker, P. Hodiamont e.a., *Sociale overbodigheid*, Essays, KSGV Nijmegen 1998; Jacob Sleutelberg, *De deftige zwerver*, Podium 1998. Afb. *Genezing van herinneringen* van Cornelis Monsma.]

12 januari 2007

De toekomst duurt lang

(Slot) Het is niet altijd gemakkelijk door te dringen tot de ontstaansgronden van thuisloosheid. Complicerend in het voorbeeld van gisteren is bijvoorbeeld, dat Jacob Sleutelberg is opgegroeid in een wellevendig en harmonieus gezin en later tot de 'yuppen' werd gerekend, welvarend en succesvol. Zijn bakermat bleek echter geen garantie voor een dramatische 'val'. Hij verloor have en goed en werd thuisloos, hij moest evenals zijn lotgenoten slapen temidden van het gesnurk en gerochel van mannen en diende op zijn hoede te zijn opdat niet een kleinood ontvreemd zou

worden. Maar omgekeerd bleek zijn innerlijke bagage zijn houvast en redding en in die zin is, in zijn geval, de herkomst een belangrijke gunstige determinant gebleken. Er zijn weinig thuislozen die een soortgelijke goede achtergrond hebben als Jacob. De meesten slagen er niet in of geven het op deze 'rooftocht van nederlagen' meester te worden. Jacob evenwel berustte niet in zijn algehele verlies, en uiteindelijk zegevierden levensloop en persoonlijkheid. Opvallend in zijn eigen relaas is dat hij door de hulpverleners van de instelling werd herkend als iemand die 'hier niet thuishoort'. Zijn trouwheid aan zichzelf om niet onder te gaan in deze 'cultuur van passiviteit en opstapelende ellende', zijn gevecht er weer bovenop te komen, werd mede vanuit dit gezichtspunt door de hulpverlening gevoed.

Moeilijk blijft de suggestie, dat 'de oplossing' te vinden is in de individuele zorg voor zichzelf, in reflectie en anticiperen. We zullen er niet aan twifelen dat het aankomt op inzicht en een zekere wijsheid, maar is een 'menselijk geluk', hoe verschillend dat ook wordt ervaren en gewaardeerd, is de herbergzaamheid afhankelijk van wat wel een 'gezegend verstand' wordt genoemd? Vinden we geluk naarmate we wijs zijn? Is 'reparatie' in de maatschappelijke opvang, zoals de thuislozenzorg heet, hoofdzakelijk alleen maar mogelijk indien men ontwikkeld is? Duurt daarom de toekomst zo lang? Rondom dit punt is het appèl dat op hulpverleners wordt gedaan veel groter dan vaak gedacht. Het

gaat in de zorg niet om een bed en een kom soep, die komen er wel. Het gaat er om de 'eigen maat' – voor vele thuislozen onvindbaar geworden – te helpen ontdekken en samen te zien in welke context een toekomst de beste kansen krijgt. Niemand is immers uitsluitend aangewezen op de eigen vermogens; iedereen kan, zeker in de zorg, idealiter vertrouwen op serieuze, respectvolle en pragmatische hulp, steeds met voldoende 'reddingslijnen'. Want wie niet in de wieg is gelegd voor reflectie, dient 'anders', met meer nabijheid en veel concreter, te worden geholpen. Behalve dat dit in de praktijk ook feitelijk zo gebeurt, minstens wordt geprobeerd – bijvoorbeeld doordat de maatschappelijke opvang beschikt over gevarieerde vormen van begeleid wonen – is de tragiek óók dat nogal eens gemeend wordt dat velen, anders dan Jacob, '*hier gewoon horen*' en kennelijk 'thuis' zijn. Alsof (bijna) allen op elkaar lijken en afzonderlijke identiteiten er niet meer toe doen. Men kan en mag er niet van afzien individuele perspectieven te onderzoeken en de mogelijkheden, al lijken ze aanvankelijk gering maar in een betrouwbare betrekking te ontdekken, daartoe te benutten, - al is het een lange en langzame weg.

[Schilderij 'Troost' van Christien Morren. Ik heb dit beeld gekozen omdat het de vraag is hoe er is te troosten. Wat is troost, de troost die de waardigheid respecteert, de troost die een soort tussenbeide komen is maar die heel verschillend van gestalte kan zijn – ik wilde zeggen 'van vorm', maar troost komt tot uitdrukking in hoe de een naar de ander is en kan blijven. Over het thema van deze en de vorige twee blogs publiceerde ik in De Uil van Minerva, tijdschrift voor Geschiedenis en Wijsbegeerte van de Cultuur, "De queeste naar thuisloosheid. De toekomst duurt lang"(Vol 18, nr. 4 2002, p. 213-28).]

13 januari 2007

Bij het Ossendaalse pad liep
ik door het bos en hoorde de bomen
kraken en kreunen alsof iemand op een oude
zolder aan het rondstruinen was.

Waar had ik het eerder gehoord,
ik zucht en zoek, maar in mijn geheugen zijn alle laatjes
vol met stemmen en teksten, ligt
toch dit niet vergeten snerpande dieper geborgen?

Zou een man op het Ossendaalse pad
kunnen sneuvelen, geslagen door naakte takken? Maar
juist hier verwijl ik langer en luister
de oude en verse schoonheid, hoger dan ik kijken kan.

[Uit: Marius Nuy, *De wind waait de tijd als zandkorrels weg. Gedichten uit mijn gedachten.*

Foto by Chrisje 12.1.2007, Ossendaalsepad Rozendaal.]

15 januari 2007

De ziel verkeert in verlangen. *De ziel is een druk bewoond eiland*

Vaak kijkt 'het verlangen' (ver) vooruit. Zijn het dromen, is het de hoop? Een reikhalzend uitzien naar het on vervulde, naar een weerzien, naar het einde van een periode. Een verlangen naar wat in 't verschiets ligt, een plan, een belofte, een reis. Het verlangen naar een ander ademhalen. Soms kijkt 'het' terug, dan noemen we het heimwee. De ene keer naar nog dichtbij, maar soms ook naar een lang vervlogen tijd. Een jaar of tien geleden leek het een poosje of iedereen terugverlangde naar de tijd van Archie Bunker, de tijd van Jan Modaal, van de 'hokjesgeest'. Het is de duidelijkheid, de structuur, de samenhang maar ook de onafhankelijkheid, het houvast dat we

wensen, niet de chaos of de willekeur. Niet de onrechtvaardigheid, niet het ongeluk.

Het verlangen verdwijnt nooit. Niet alleen keert het bij elke generatie terug – zoals voor de jongeren van nu het heden straks 'vroeger' is en de jaren vijftig in het geheugen totaal zullen zijn vervaagd, het herhaalt zich ook onophoudelijk in ons eigen leven, kalm of brandend.

Als 'terugblik' is het verlangen, als het de jas aan heeft van terug willen naar 'die' tijd, dikwijls dwaas en zinloos. Maar als het zich kleedt als herinnering, veelal waard om gekoesterd te worden. Troost, dankbaarheid – en in tal van andere mogelijke symbolen voor persoonlijke momenten en monumenten.

Heimwee naar een vroeger moment, naar een gouden nacht, naar een jaargetijde – naar vroeger dat onherroepelijk verloren is, naar alles wat zo mooi begon maar naar de verdoemenis is. Verlangen, altijd voegt zich wel iets ervan tussenbeide. Een verlangen naar gezondheid, naar aandacht, erkenning of liefde, naar levendigheid, naar opwinding of heftigheden (ongeremdheden ook?), naar verstrooiing of plezier, naar het goede, de heelheid, naar rust, behaaglijkheid of stilte, naar geborgenheid, naar tederheid, naar schoonheid, naar bloei en volheid, naar vernieuwing en fantasie, naar perspectief, naar waarheid, naar verboden vruchten, naar het ultieme. Naar dromen en naar genot, naar warmte. Naar verlossing. Naar welstand? Naar onsterfelijkheid ook?, neen, dat niet, maar iets toevoegen aan de schepping, dat weer wel, - maar alles heeft een onverbiddelijk einde, niet alles op aarde, maar wel het individuele verlangen. Als het tijd is, sterven we.

[Afbeelding: "La création", door wie gemaakt mij helaas ditmaal onbekend. Voor mij de ziel waarin de tijd als een klepel slingert.]

16 januari 2007

Een gecompliceerd en onafscheidelijk duo. *Een mysterie ook*

Het lichaam en de geest, daarvan zeggen we dat ze één zijn. Ik woon in dit lichaam en totdat het tot stof weerkeert zal ik het niet verlaten. Zonder het altijd te beseffen, maar wel op tijd het te voeden, stelt het ons in staat tot een grote variatie aan bewegen, soms tot onvermoede prestaties. De gedachte aan het lichaam is gewikkeld in vanzelfsprekendheid. Het lichaam slaapt. Ik weet nergens van. Dat het na rust weer opstaat, dat het energie haalt uit wat we eten, dat we ons dagelijks op een gesloten kamertje moeiteloos van de kwade stoffen kunnen ontdoen en dat het ons – hoe

riskant we ons soms ook gedragen – brengt waar we moeten zijn of worden verwacht. We poetsen het en gaan weer verder. Ik woon in een gelukkig lichaam. Achter mijn huid, onzichtbaar. Ik ben aanraakbaar. Zolang alles functioneert, staan we er amper bij stil dat het lichaam het enige goed is dat we hebben.

Het lichaam wordt routineus verzorgd en aangekleed, tot in detail naar wens van de geest. Maar dan is er strijd, in alle denkbare varianten. Het lichaam tot last. De hinder kan eenvoudig zijn en met oplettendheid worden verholpen. De hinder kan uitgroeien tot obsessie, onbewoonbaar zijn. "Ik wil een ander lichaam. Maak me opnieuw." Mijn gezicht maakt me onzeker. "Ik wil het innerlijk behouden,

maar wonen in een vrouwelijk lichaam ... of blijf ik toch dezelfde? Gaat het lichaam verraden wie ik ben?" Ben ik aantrekkelijk? Komt wat ik heb tot zijn recht? Ik zal het versieren. "Vind je me mooi?" Ik zal je zoenen. "Is dit geklede lichaam zo niet te bloot?" Welke morele norm zal ik hanteren?

Het lichaam heeft hersens (ze zijn Goddank gezegend). Ik heb een geweten waar ik dagelijks aanklop. Zoniet dan spreekt het geweten, het kneedt mij naar zijn hand. Daar ontstaat de geruststelling, maar ook het schaamrood.

De aanbidding van het lichaam. En lust. De eeuwige hunkering van mij en mijn lichaam. Het lichaam, het wonder van schoonheid. De verlokkingen, de verrukking. Het smachtend wachten. Van schedel tot tepel, een kwart van de verleiding.

Het kan van alles. Sporten, trainen, dansen, soms halsbrekende toeren uithalen, timmeren, schilderen, schrijven, schreeuwen, fluisteren. Ik ben geen waaghals, ik ben een mens die nadenkt en soms dromen vangt. Het lichaam spreekt de geest. Soms barst het los. Ik zit, tril en bewonder.

Het lichaam en ik kunnen dom zijn, of handig, of groots en meeslepend, uitbundig of verveeld. Ik wil opvallen of liever niet gezien worden. Het lichaam kiest het hazenpad, met gezwinde spoed. Ik vlucht en verdwijnt. Zal ik niet vereenzamen? Ik wil ontmoeten. Steeds is er weer een afscheid.

En plots is er een mankement. Gewelddadigheid. Ziekte, misbruik of kwelling. Diepe vermoeidheid.

Het lichaam zegt nee. Het gekwetste lichaam, soms onschuldig, soms tot in de ziel. Het weerbare lichaam geneest. Kan ik er op vertrouwen? Het lichaam als last, het lijdt. Ik ben breekbaar. Gekluisterd in het lichaam, verstenen, dat kan ook. Ik hoor de waarheid. De huid spant zich om mij heen. Zal mijn huis niet instorten? Het toont droefenis, ik maak wanhopige gebaren. Ik moet het verwerken, ik moet vechten, het lichaam zal zich aanpassen. Het wil leunen tegen de ander. Ik begeleid mezelf. Het lichaam herstelt. Zet ik het op een rennen of heb ik zorg voor de ziel? Mijn lichaam kan ziek zijn, maar ik loods het overal doorheen. Ik heb een beschermengel. Maar als *ik* het ben die ziek is of vreemd, wordt het lichaam geweerd. De gekwelde ziel en de verwarrende geest, ik word een vreemde.

Wanneer is in deze wereld wie nog vreemd?

Het lichaam zwijgt, praat, boeit, boezemt afkeer in. Ik luister. Alle zintuigen werken. Ze behoren aan het hetzelfde lichaam, dezelfde geest. Ik begeer en het lichaam streelt en betast, het kust wie ik wil, het reist van borst naar kruis en het omhelst wat hem lief is. Het bloost. Het straalt. Het nabije lichaam. Alléén in het woord kan liefde niet wonen. De aanraking. Het lichaam schenkt zich aan de ander. Het verbond dat ik koesteren wil. Het lichaam en ik vormen een wonder, vooral wanneer het samen is met de ander.

Als het tijd is, strelen we verder.

[Net zeven teveel om met 700 woorden te kunnen sluiten. Afbeelding: "Dromen vangen" van Natasja Knap.]

18 januari 2007

Mijn eiland

is het enige dat niet omzoomd
is door zand, zee of rots. Het is mijn huis
bestand tegen stormen dat eiland heet,
met ware ramen, deuren en stilte,
waar het evenwel eb en vloed kan zijn
en *Le voyage de Saharte* horen is,
of ander goud van musici. Het is een eiland
van beelden, geen grafzerk te zien.

Mijn eiland

is geen drassige achtertuin, maar
zoals alle eilanden, getekend
door afzondering, een kamer even vergankelijk
als elke andere. Hier woon ik
in het stille schrift van boeken,
bij het getik van vier oude klokken,
de geur van tabak, van vers gemalen
koffie en, soms, twee van Dobbe kroketten
met bruin brood.

Mijn eiland

vervangt niet het leven - even leek het zo
in het aangezicht van de dood – maar het
is een veilige wereld van schrijvers en
elk seizoen dezelfde oase. Hier woon ik,
ontsnapt aan de harde werkelijkheid, maar niet van schuld
ontslagen, en chronisch onzeker over tijd en daad.

Dagelijks, soms

de ganse dag tientallen digitale reizen, hartelijke
bezoekers evenzo. Ik woon hier gerust
met zekerheid en geborgenheid,
met een geliefde in het woonhuis, zo scheppen
wij een leven van eenheid want rijker
dan bij haar is het nergens.

[Afbeelding: "Inspiration" by Margaret Ballif Simon. Muziek, Le voyage de Sahar, is van Anouar Brahem. Ander muzikaal goud?
Van Morrison, Eric Clapton, Leonard Cohen en vele genres piano.]

19 januari 2007

'Hoe moet ik leven' IV

Een fragment uit de realiteit

'Hoe moet ik leven' is geloof ik niet een vraag
die we ons vaak stellen, evenmin of 'het leven
zin heeft', zeker niet in tijden dat we de wind
in de rug hebben. Zolang we ons kunnen
ontplooien, er zin in hebben, ervaren erbij te
horen, erkend worden, innerlijke rust en
saamhorigheid beleven, is er doorgaans
weinig aan de hand. Leven we in de schaduw
van deze elementen, dan *kan* de zin soms

moeilijk 'gezien' worden of, soms, verdwijnen.

Hij is voorkomend, sympathiek, hij is een doorzetter, een vakman. Als het onderhoud aan de
verwarmingsketel is gedaan, schrijft hij aan tafel de rekening. "Als ik het goed onthouden heb, uw
hoofd zit toch met vier schroeven vast – is het nu WAO?"

"Dat zit er nu aan te komen hè, hoewel er grote twijfel is. Ik las in de krant dat een bedrijfsarts zou

hebben opgemerkt: *‘Een reden om iemand helemaal af te keuren is een levensverwachting van minder dan een jaar.’* Dus ik maak me er wel zorg over.”

“Mijn hemel, je moet onderhand terminaal zijn.”

“Precies. Je moet zowat dood zijn, lijkt het wel je ‘in het oordeel’ niet meer kunnen werken. Het is absurd, het is alsof je niet meer mag *bestaan*.”

Werner heeft, na een zwaar auto-ongeval op zijn 23ste, jaren in de WAO gezeten, veel bureaucratische tegenwerking ondervonden, maar uiteindelijk is hij voor zichzelf begonnen. “Wees voorzichtig met wat u zegt bij het UWV, u hebt ze zó tegen u.” “Ja, ik heb het gehoord, het is een wet geworden die door sommige artsen rigide wordt toegepast.” We kijken elkaar begrijpend, verbaasd en bemoedigend aan. Terwijl hij routineus de nota schrijft en ik koffie inschenk, vertelt hij dat de zaak nu na zes jaar goed is opgebouwd, terloops dat hij en Marieke gaan scheiden, dan over zijn drie jongens en hoe hoog het schoolgeld wel niet is.

“Een scheiding, wat ongelukkig zeg, alles wordt weer anders dan het is.”

Hij kijkt me aan. Ik zie het verdriet.”Ja, sinds gisteren weet ik het. We zijn in 1984 getrouwd. Twee jaar geleden vertelde ze dat er vroeger iets is gebeurd en dat ze me daarom niet kan aanraken. Meer weet ik niet, ze zwijgt in alle talen. Ach, ik ben er vaak boos over geweest, denk wel eens, ik zet mijn bus tegen een boom, dan is het voorbij.”

Het is de diep verborgen kwetsing die vijftientig jaar later voor een ander kwetsuur zorgt. De tragiek van de onmacht. Gevangen in het verleden, gevangen in het lijden.

Aanraking en innerlijke rust. De wederzijdse aanraking symboliseert warmte, openheid en nabijheid.

Dat is de grond onder het bestaan van mensen die samenleven en daarin veel delen. De aanraking is onmisbaar voor het behoud van liefde. Wanneer ze ophoudt, ontstaat er vaak een killer wordende distantie en is de schade (soms) niet te overzien.

Werner dacht dat er één spoor was, maar er zijn er twee. Bij de deur schudden we elkaar de hand. Hij keek snel van me weg want ‘zo’n man en dan tranen tonen’, dat werd hem te machtig. Bij de poort draaide hij zich nog even om en riep “Dank je voor het goede oor.” Ik zwaaide en sloot verdrietig de deur.

Ik weet zeker dat er méér harmonie zou kunnen zijn dan mensen ervan maken. De mensen die het meest goedbedoelend tegenover elkaar staan, of met elkaar willen zijn, krenken elkaar veelal het hardst. Ik las het laatst nog bij Gide, maar het is een eeuwenoud inzicht. Het is van mensen. Het ene moment vier je de verrukking over de eenheid, het andere moment is er eenzaamheid. Onrijmbaar, maar eveneens van mensen.

[Afbeelding: foto van Jan Saudek.]

20 januari 2007

Soms niet te weten wat leven is

Ik geloof, misschien dacht ik, ja, ik zei eens dat wij de zweep over het leven niet kennen, dat was toen ik schreef over Darfur en Zimbabwe. Wat ik daarover schreef dat blijft. Maar ook dichtbij slaan zweepen die niemand verdient of verwacht. Ieder kan zo een handvol voorbeelden noemen. De schrik waaraan je toch niet moet denken, de schrik die elk levenspad weet te vinden. De variaties van lijden zijn oneindig. In lijden is niet te selecteren.

Uit emails en alleen zo ken ik een vrouw. Zij is 40 jaar, energiek, in gezondheidsopzicht

argeloos, zij is gelukkig en ambitieus, beloftevol. Omdat lichamelijke klachten niet overgaan, consulteert zij in lichte ongerustheid haar huisarts. Er volgt kort onderzoek, en de uitslag is als een genadeloze zweep, zo pijnlijk, verdrietig en verpletterend dat het haar leven, haar hele zijn, abrupt omver smakt, breekt, ontreddert. Er is een tumor in de darmen en er zijn uitzaaiingen naar de rug. Ongeneeslijk. De slechtste prognose is met onmacht gesproken. Zij is 40 jaar en krijgt er vermoedelijk geen jaarringen meer bij. Ik hoorde het gisteren en wil er niet aan voorbijgaan. Plotseling is het leven het leven niet meer. Er sneuvelt iets in mij, iets dat misschien is te omschrijven als een sprakeloos schampschot, het raakt mensen wanneer levens in volle bloei worden gebroken. Hier heerst het weten niet. Of zoals Cobra het van de week ongeveer zei, het leven slaat soms een verkeerde toets aan en wist in je hersens even alle gegevens waarop je vertrouwt.

Het is onomvatbare tragiek.

[Afbeelding: "Troost" van Anton Lemmers.]

21 januari 2007

Vriendschap V

Een scheppingsact

Vriendschap is een 'warm' begrip omdat het onmisbare verbondenheid uitdrukt met een of meer anderen. Vriendschap is (soms) ook een onzeker begrip, omdat men niet altijd weet, niet automatisch, waarop die is gebaseerd en of die oprecht en betrouwbaar zal blijken. Is er vriendschap omwille van 'wie ik ben' of is er vriendschap in hoeverre 'ik bruikbaar ben'. Ook is met vriendschap niet te zeggen of ze stand zal houden of de ander gaat vervelen, of ze bestand zal zijn tegen slechte tijden, beproevingen, verleidingen.

De gastvrijheid. De wederkerigheid. De aanvaarding. De openheid. De herkenning. De genegenheid. De verrassing. De omhelzing. De zonde. De verwatering. De teleurstelling. Het bedrog, het onbegrip. De afgunst. De botsing. De afwijzing. De vergeving. Het verlies. Uit hoeveel bekers is niet te drinken. Vriendschap is breekbaar.

Kortstondige vriendschappen kunnen even oprecht en van wederzijdse betekenis zijn als duurzame vriendschappen, maar we verkiezen veelal deze laatste, misschien ook omdat het een menselijke waarborg lijkt er nooit alléén voor te staan, te kunnen rekenen op gezelschap, op plezier en inspiratie, empathie, openheid, aandacht, op zorg en steun, waardering, afleiding, toevlucht, liefde en troost. Vriendschap is een belangeloos ongezocht verbond en betekent met elkaar verkeren, bij elkaar in de smaak vallen, met elkaar ervaringen opdoen, vertrouwd raken, luisteren naar verhalen – en toch, de ene vriendschap is hechter of vluchtiger dan de andere en niet elke vriendschap is gebaseerd op hetzelfde vertrekpunt.

[Afbeelding: "Warmte" van Etienne Jammaers.]

23 januari 2007

Hoe moet ik leven V

"Als je het niet meer weet (*hoe het moet met het leven*) pak je een eind hout en probeer je orde op zaken te stellen." Dat deed Susan toen ze er na veel maanden van verdriet genoeg van had dat Sam zowat elke avond naar 'die weduwe' ging, een paar km verderop. "Hij ging er om een uur of tien naar toe en kwam 's morgens om zeven weer hier. Weet je op wie ze lijkt? Op Hildegard Knef."

"Maar al die tijd heb je het gepikt."

"Ja, maar ik kon er niet meer tegen dat hij me zo te na kwam. Ik heb hem een ultimatum gesteld. Of hij breekt met die vrouw, of ik ga hier

weg. En dat heeft tie gedaan. Hij heeft eieren voor zijn geld gekozen.”

“Maar hoezo dat stuk hout?”

“Op een avond kwam hij thuis. Ik heb hem bont en blauw geslagen. Het bloed liep over z’n hoofd. Later is hij nog naar het ziekenhuis in Heerlen moeten gaan om het te laten hechten. Ik heb hem gezegd, dat als hij er niet mee kapt, ik hem zou vermoorden. Ik zou z’n kop eraf slaan. Oh, ik kan razend worden hoor, en in zo’n bui zou ik het kunnen. Mijn psychiater is daar het bangst voor hè, dat ik dat eens zal doen.” Ze heeft al een paar maal getracht zelfmoord te plegen. Een wonder dat het niet is gelukt, zeker die laatste keer toen ze vanuit een van de zolderdakramen van het kasteel naar beneden sprong en in de gracht belandde.

“De hondjes, die heb ik nog het liefst.” Aldoor trommelde ze met haar vingers op de tafel.

“Ja? En die vrouw, daar komt hij niet meer?”

“Nee, hij is nu voortaan thuis. Hij slaapt op de logeerkamer. Die vrouw heb ik met kerstmis een kaart gestuurd. Dat ze een goed kankerjaar tegemoet zou gaan, met veel uitzaaiingen en veel pijn. Ja.”

‘Mijn hemel!’

Is dit een antwoord op ‘hoe moet ik leven?’ Wat een agressie tegen Sam en tegen die vrouw, wat een vernedering. Hoe kun je dan nog zeggen: “Ik houd m’n fatsoen”? En wat is dit voor ultimatum als hij naar de logeerkamer is verwezen en het eigenlijk voor haar al heel lang niet meer hoeft?

Het is denk ik dat er nog drie jongens thuis wonen, anders had de een de ander al vermoord. Wie weet, hij schijnt soms een tiran, maar vlak Susan niet uit. En een kasteel is natuurlijk een geweldig bezit; ze hebben er allebei vele jaren hard aan gewerkt. Hij de shabby antiekscharrelaar met het lijkt wel vier rechtse handen, en zij binnenhuis voor al die jonge kerels. “Ik ga me niet op een appartementje zien zitten. En ik voel me sterk nu, het gaat zo goed met me, ik laat me dat niet afpakken.” Neen, een sprookje is het hier niet, maar de prijs is hoog. “Hij doet nu alles voor me.” (Dat deed hij al, jarenlang.)

“Zo, dus de kaarten zijn goed geschud!” Ik denk dat het andersom is. Zij is een onvoorspelbare tiran. Al zijn jongens, het zijn er vijf, dragen hem op handen, dat is vaak te merken. De drie die nu nog thuis zijn, zijn altijd in zijn buurt, altijd mee aan het werken. Nee, het is een repeterende nachtmerrie hier.

Een kraai gaat krijsend door de lucht.

“Zo is het!”

[Afbeelding: “The black crow” by Heather Nevay.]

24 januari 2007

Het is een klein, gebonden boek. De Hongaarse schrijver Imre Kertész won in 2002 de Nobelprijs voor de literatuur. (Hij werd als vijftienjarige jongen naar Auschwitz gedeporteerd en in 1945 bevrijd uit Buchenwald. Sindsdien is hij op zoek naar het waarom van de holocaust.) Na twee dagen heb ik *Liquidatie* helaas uit. Nu zijn het ook maar 152 pagina's, maar ik heb toch twee dagen lang het verhaal van Keserü, ofschoon ik tussendoor nog weg was, intens gevolgd. Het is een briljante roman.

Het speelt in Boedapest, de jaren negentig, en het gaat eigenlijk om de vraag hoe te leven na het communisme, na Auschwitz. De intellectuelen zijn hun koers kwijt.

Hoofdpersoon B, Bé, een Hongaarse jood, heeft Auschwitz overleefd maar pleegt zelfmoord, vlak na een mooie romance met Sarah. Waarom? Hoe kwam hij aan de morfine? Waar is de roman gebleven, waarvan Keserü, lector bij een staatsuitgeverij, overtuigd was dat B die had nagelaten? Weet Judit, ooit met B getrouwd geweest, hier meer van? Keserü, die over nog al wat aanwijzingen beschikt dat de roman er werkelijk is, probeert al deze mysteries te ontrafelen. Het is een gepassioneerde zoektocht naar de waarheid. Fictie en werkelijkheid lopen door elkaar heen. Er passeren verschillende verhaalmogelijkheden. Kertész doet dit op een beklemmende, fascinerende wijze; zijn pen is de spade en de aard van zijn schrijfwerk is graven, onvermoeibaar graven. Schitterend.

I.K. is een goed observator. Op het laatst, omdat hij nogal eens door het raam staat te kijken, zegt hij nog iets over daklozen: "De gezichten, de kleren, de kostuums (om zo te zeggen). Het gaf Keserü te denken dat op die grimmige gezichten soms wel nijd en woede verschenen, maar nooit verdriet of melancholie. Hij zag in dat die mensen geen reden hadden om melancholiek te zijn want ze hadden geen herinneringen – ze hadden ze verloren of ermee afgerekend – dus in feite hadden ze geen verleden, maar ook geen toekomst. Ze leefden in een voortdurend heden, waarin het naakte bestaan als directe en tegelijk exclusieve werkelijkheid kon worden ervaren – in de verschillende vormen van zorgen en nood, of het kortstondige plezier van het ontbreken daarvan. Zij waren mensen zonder een verhaal, en die gedachte riep stille sympathie op. Hij wist uiteraard goed dat ze allemaal hun treurige verhaal hadden waardoor ze zover waren gekomen; maar Keserü stelde zich voor dat tegen de tijd dat ze daar waren beland, hun verhalen hun betekenis al hadden verloren (als deze verhalen al betekenis konden hebben)."

[Imre Kertész, *Liquidatie*, Bezige Bij 2004. Afbeelding: portret van IK door Boros Attila.]

25 januari 2007

Het onbenijdenswaardige bestaan VI

Voor korte of lange tijd beroofd van wat ons eigen is, is een aanslag op een van de wezenlijke vormen van de bestaanszin, van het verlangen ergens te zijn.

Jacques De Visscher

Het ene huis is het andere niet en met de mens, thuisloos of niet, is het precies zo. Ik zei wel eens dat thuisloosheid zo persoonlijk is als een vingerafdruk – het is een verwijzing

naar de verhalen over de individuele geschiedenissen en tegelijkertijd een benadrukken dat oorzaak en gevolg nimmer eenduidig zijn en vaak ook niet meer zijn te achterhalen. Niettemin zijn er in de levens van thuisloze mensen patronen te herkennen, zoals affectieve verwaarlozing, relationele en maatschappelijke chaos, schuldenproblematiek, verslavingen, psychiatrische stoornissen en uiteenlopende gezondheidsproblemen. De individuele thuisloze vormt veelal een catalogus aan narigheid, alsof het diens lot is (geweest) 'zo' en niet anders meer te leven.

Er is, uit onderzoek en uit ervaringen van instellingen, veel bekend over thuislozen. Toch is dat 'vele bekende' te problematiseren. Is het veel, maar toch niet genoeg? Waartoe heeft die vele kennis precies geleid? Waarom verandert er bij velen zo weinig dat zij welhaast levenslang letterlijk en figuurlijk gekleed blijven als thuislozen, terwijl vrijwel allen de droom koesteren van 'eindelijk een "normaal" leven'?

Veel thuislozen worden moeiteloos herkend. Hun manier van doen, hun uitstraling, hun taal, verraadt als het ware dat zij 'hier' (een instelling) 'thuishoren', terwijl van slechts een enkeling het tegendeel opvalt, met soms als zeer frappant gevolg dat de hulpverleners dan laten blijken eindelijk iemand te 'hebben' voor wie zij van betekenis kunnen zijn. Is het bij al die anderen dan water naar de zee dragen?

Ook in het straatbeeld worden velen direct herkend, de een omdat hij de straatkrant tracht te slijten, de ander omdat hij in een portiek ligt en weer anderen omdat ze samengeschoold ergens rondhangen, de gezichten weggedoken in de hoge kraag van hun jas of in een diepe capuchon. Ze lijken nauwelijks in elkaar geïnteresseerd. En nog een ander vertoeft dagelijks op dezelfde plek en staat daar verdwenen in de last van zijn leven, - zoals jaren geleden Arie P. hier in Arnhem. Hij stond jarenlang onder het afdak van de gemeentelijke voorlichtingswinkel tegenover het politiebureau, met de voeten in een stinkende slaapzak die 'omhoog' werd gehouden door hem over het fietsstuur te hangen. De beweging van zijn leven was volkomen stilgevallen. De toekomst was verschrompeld, het

verleden verschaald tot een donkere vlek. Thuisloze mensen hebben

[Afbeelding: "Isolation" by Bircan Kanat.]

25 januari 2007

De dag van de dichter
krijgt een mooi stil geworden
gezicht, een dichter die peinst
zoals een rivier altijd stroomt,
een dichter die zich herinnert hoe het dichten
al op jonge leeftijd zijn pad baande,
nee, van naam hoeft hij niet te zijn.
Hij is een man van lange adem,
mogelijk al in de herfst,
maar op 't eiland van zijn dagen
viert hij als van altijd-verre zijn eigen woord.

[Afb.: schilderij "The poet" by William Waite.]

26 januari 2007

Het onbenijdenswaardige bestaan VII

Vele thuislozen ervaren een heimwee naar het geluk dat er ooit, als een bladzijde, leek te zijn maar dat zij niet wisten te behouden. Zij kennen hun 'thuis' als lijden én als ideaal.

Thuisloze mensen hebben het in hun leven, verwijtbaar of niet, vaak zo bont gemaakt dat ze buiten elk sociaal verband zijn geraakt. Om duizend en een mogelijke redenen sloeg op zeker moment de deur van de huizen waar zij woonden voor het laatst achter hen dicht. Alle krediet, elke terugkeer en alle steun was verspeeld; een langer samenleven met deze of gene, met partner of in gezinsverband, bleek niet meer mogelijk. De ontwikkeling naar het dramatische

ogenblik van de dichtslaande deur betekent in de levens van veel thuislozen dat het moment nooit voorzien was maar dat het er al heel lang stond aan te breken. Vaak is, van alle kanten, sprake geweest van een langdurig proces van tekortkomen en tekortschieten. De kern van de bestaansproblematiek van thuisloze mensen is dat zij niet weten 'hoe te leven'. De vormgeving van hun leven is in het geding, hoewel zwaar uit het zicht geraakt door allerlei andere vervelende problemen. Hun diepste nood is de behoefte aan een nieuwe oriëntatie op hun bestaan. Hen daartoe in staat stellen behoort tot het morele fundament van de hulpverlening. Het behoort tot de verantwoordelijkheid van een menselijke samenleving zich te bekommeren om haar kwetsbare burgers. Er is ook voor de zogenaamde autonome burgers niet te leven in een samenleving die zich afsluit voor de breekbare kant van haar eigen bestaan.

Een binding met andere mensen is het enige dat mensen op de been houdt. Maar de geschiedenissen van thuislozen worden veelal getekend door een verlatenheid van mensen met wie zij tevoren een band hadden. De liefde is klaarblijkelijk een soort van geweld geworden of, het is ongewis en evengoed mogelijk, het geweld heeft nimmer kunnen wijken voor het ideaal van de liefde. In de levens van thuislozen is de liefde hevig gedwarsboomd, veelal reeds vroeg in hun leven en vaak, tot in het heden, levenslang.

Dwarsbomen in de liefde, op de ene of de andere manier zijn ze aan elke sterveling bekend, maar niet zo problematisch als de maat en de kracht ervan in de levensloop van thuislozen. Het is een existentieel gegeven dat de gevangenschap in een verleden min of meer kenmerkend is voor ons allemaal, alleen, ten opzichte van (veel) thuislozen, in mindere, niet problematische mate. Individuele

verhalen over de teloorgang zijn, als ze niet door de verstreken tijd zijn vertekend, vaak onthutsend vanwege de last van de aaneengeregen, onophoudelijke droefenis, zelden ontroerend vanwege de ondervonden liefde.

Wanneer we aannemen, wat dikwijls gebeurt, dat het bestaan van thuisloze mensen vol onverhelpbare problemen zit en we (professionals) ons daarom terugtrekken, dan treft ons (hopelijk) de gelijkenis met de twee opties in het ziekenhuis: het te behandelen lichaam en het afgeschreven lichaam. Laat dan de vraag nog eens opnieuw worden gesteld: zal ik mij terugtrekken – en op welke gronden kan ik dat verantwoorden – of zal ik mij met oprechte aandacht en toewijding betrekken op dit leven, dit lijden, deze mens?

[Afbeelding: "Sadness" by Janesdead. Ik las daar een comment van Rubber Vall: "Some times the sadness fill our souls ... we have to move on to some happiness that may exist hidden in some place of us."]

27 januari 2007

Amor fati?

Plotseling word ik op mijn schouder getikt door een student wijsbegeerte uit Leuven. "Geef vijf feiten over jezelf prijs." Het verrast me. Ik ben éénmaal op zijn site geweest. Was ik er maar net zo vandaan gegaan als

ik er was gekomen, gewoon belangstellend als oud-docent in de etalage kijken en weer doorlopen, maar ik ben een reiziger die hier en daar een paar regels achterlaat. It's not an act, but a habit.

Van de man die mij aantikte, had ik dit gelezen: "Filosofie is als een lief. Enige verduidelijking hierbij: na vier jaar ken je de negatieve kanten die de positieve beginnen te overspoelen. Er is een gevoel dat zegt dat je beter een einde aan de relatie kan maken. Maar zo gemakkelijk is het niet. Hoe graag je er ook vanaf wil, je kan ze nooit helemaal loslaten. De hoop blijft dat het toch goed komt." Een collega schreef eronder: "Troost je. Iemand die zich écht goed voelt bij de filosofie, kan dat wel een filosoof zijn? Een filosoof ergert zich, niet in het minst aan zichzelf en aan zijn eigen activiteit. Zelfgenoegzaamheid is uit den boze in de wijsbegeerte." Geadresseerd aan beide jonge heren schrijf ik: "Het zou interessant(er) zijn denk ik als je die twee tegenpolen inhoudelijk wat meer omschrijft. Wat is het dat er botst? Wanneer een filosoof zich thuis voelt in de filosofie, betekent dit nog lang geen zelfgenoegzaamheid." Tot mijn verbazing luidt een daarop volgende reactie: "Tikkie. Jij bent 'm." Marijke, op de denkbeeldige schouder van Stijn.

Mijn herinnering spreekt. Natuurlijk, het is pauze. Sommigen staan wat nonchalant met elkaar te ouwehoeren, anderen spelen tikkertje. Ik loop er peinzend en quasi oplettend rond als senior, rook

een sigaret, tel mijn passen. Ik hoor iemand zeggen: "Ik heb teveel Nietzsche gelezen en begrepen." Er zijn er die wachten tot ik voorbij ben. Het was Nietzsche die zei: "Wie zegt mij begrepen te hebben, heeft er niets van begrepen." Een van de studenten spreekt me aan en vraagt of er een leerboek is dat zijn vermogen om genuanceerd te leren oordelen kan aanscherpen.

"Lees. Lees zoveel mogelijk romans." Plato zou er niets van moeten hebben, Spinoza evenmin, die zijn wars van de idee dat in de oordeelsvorming de emotie een belangrijke rol vervult.

"Romans!?"

"Ja, romans. Het stimuleert onze verbeelding, het inspireert ons denken, het ontroert ons gevoelsleven, het boeit onze interesse. Van leerboeken alléén moeten we het niet hebben, maar vooral van al het andere dat ons – al is het ontspanning – rijker maakt." Het zijn niet alleen de intellectuele vermogens die we dienen te ontwikkelen of waarop we worden aangesproken, maar óók de emotionele capaciteiten, zoals het inlevingsvermogen en de verbeelding. Dan worden de problemen voelbaar, zijn ze te beleven en te onderscheiden. Als we dit inleven (de empathie) ergens naar hartelust kunnen 'oefenen', dan is het wel in een roman die ons boeit. We lezen de tekst van een romancier, een antropoloog of journalist, maar we naderen de aard van de zielen die er een rol in vervullen. De romanliteratuur heeft ons veel te vertellen over wat het betekent een goed leven te leiden. De Amerikaanse filosoof Richard Rorty zegt: "Romans verrijken het morele bewustzijn, omdat je daarmee in de schoenen van een groot aantal mensen komt te staan. Na veel lezen ben je meer en meer in staat een morele situatie vanuit verschillende gezichtspunten te bekijken. En door die gezichtspunten zo goed mogelijk te kiezen, ontwikkel je je eigen morele besef."

Beste Stijn, ik aanvaard de consequentie aangetikt te zijn, maar ik houd het bij twee. Wie nog meer wil lezen, gaat naar 2 januari, *Reis in het binnenland*.

Voor mij speelt 'de tijd' anders dan ooit. Ik heb de tijd in mijn hart gesloten en vergeet hem zoals je je horloge vergeet terwijl je het wel draagt. Ik hoef nauwelijks of niet te plannen, alleen maar mijn best te doen goed door de dag te komen. Wat 'haast' is, weet ik niet meer.

Tussen alle boeken die ik schreef, zit niet één roman. Maar één roman, en niet die andere, dat zou ook treurig zijn. Schrijven is al levenslang mijn eigenlijke ambacht en dus werk ik trouw aan mijn journaal en weblog.

Tot slot een korte duiding van 'Amor fati'. Dit is geen zekerheid, maar een beproeving, een dagelijkse kunst of opgave. Met wie ik ben, kan ik leven. Maar er is méér, meer waarover ik nu zwijg. Wanneer je vijandig staat tegenover een onveranderlijk en onbenijdenswaardig deel van je lot, dan heb je geen leven.

[Afbeelding: "Dialogo" van Roland Devolder.]

28 januari 2007

In het eenenvijftigste sterfjaar van Paul Léautaud

1.

Honderdvijfendertig jaar geleden werd op 28 januari om één uur in de ochtend Paul Léautaud geboren. In Parijs, dans la Rue Molière nr. 37. Met zijn geboorte kwam tevens een onverwacht einde aan de kortstondige maar hevige relatie tussen zijn samenwonende ouders, Firmin Léautaud en Jeanne Forestier. Voor dit wel heel bescheiden 'monument' kies ik andere bouwstenen dan de tal van biografische gegevens. Ik wil een beeld trachten te schetsen zoals dat in mijzelf tijdens het lezen van zijn dagboeken is ontstaan.

Wat een boek en wat een man.

Het is de taal van een wonderlijke kluizenaarsgeest. Een droge en heldere verhaalwijze, ja dit, en die onverwachte humor die er opsteekt, daarin ligt een verwantschap met Cees

Buddingh', een groot bewonderaar van PL. Paul Léautaud, de vrijmoedigheid zelve. Een man die zich moeilijk aanpaste, dat ook niet wilde en zich graag afzonderde. Liever het eenzame gekuier dan het bijeenzijn met mensen – hetgeen genoeglijk kan zijn maar ook oervervelend. Hij verkoos de stilte. De verlegenheid en de onhandigheid die hij geregeld voorwendde als excuus voor zijn weinige sociale contacten lijken soms eerder het ingebeelde dan het oprechte motief. Hij zocht het op, hij bleef liever achteraf. Zelfs bij een aardig gebaar naar iemand verborg hij zich. Zijn schuwheid kwam voort uit een zelfbeeld van onbeduidendheid: "...ik had best iets in het midden willen brengen, maar als ik dan op het punt stond iets te zeggen, dacht ik bij mezelf, och, dat zal ze wel niet erg interesseren, veel bijzonders heb ik eigenlijk ook niet te vertellen, en ik hield mijn mond maar."

"Niemand ooit raad geven, iets duidelijk maken of ergens op wijzen. Waarom de ontwikkeling van een ander verhaasten of in goede banen leiden?" Alleen in een zekere verlatenheid komt het innerlijk leven tot groei, en voeg daarbij de ongeïnteresseerdheid naar materie en er verschijnt een essentieel begin van Léautaud's levensvisie. Ik zou het zonder mijn eigen decor moeilijk kunnen stellen, maar hij: "Ik zou zelfs bang zijn dat schilderijen mijn blik, mijn gedachten zouden kunnen vasthouden." Toch verlangde hij soms naar luxe, "maar het verlangen naar bepaalde dingen is belangrijker dan het bezit ervan." Hij hechtte zich aan weinig, alleen aan dingen die mislukten, "daar kan ik me nu juist niet overheen zetten." Eeuwige zorg voor het Oeuvre.

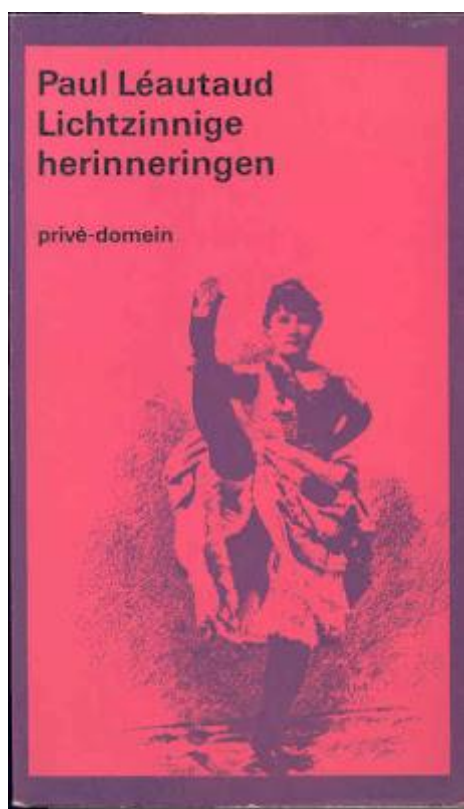
Hij voelde zich een zwakkeling, omdat zijn zelfkritiek altijd aanwezig was en hem verre hield van

dad. Hij was besluiteloos doch opeens weer impulsief hetgeen hij dan achteraf natuurlijk weer betreurde. Dan volgde zelfbeklag en diepe droefenis.
Zo opmerkzaam als hij

[Foto van Paul Léautaud gemaakt door Emiel van Moerkerken en van deze laatste cadeau gekregen, ik meen in 1983. Emile v. M. (1916-1995) was psycholoog, schrijver, filmer en fotograaf; hij publiceerde onder meer Volgend jaar in Holysloot, onder het pseudoniem Eric Terduyn, later nog De ijsprinses. Een ander pseudoniem was R. Drayer. EvM was vooral bekend als schrijversfotograaf, o.a. van Menno ter Braak, Du Perron, Hermans, Vestdijk, Gide.]

29 januari 2007

Paul Léautaud. De lichtzinnigheid ook

2.

Zo opmerkzaam als hij was voor al het gekwetste – zowel bij mensen als bij dieren, en voor deze laatste nog het meest – zo doorschouwend van geest, zo helder en zorgvuldig heeft hij over zijn leven geschreven. Niet sentimenteel want dat zou weldra gaan vervelen, maar aandoenlijk, en dat wekt sympathie. Alles stroomt door zijn leven. De wijze waarop hij daarover schrijft maakt zelfs alles wat hij nalaat te doen en betreurt weer begrijpelijk.

Hij hield van vrouwen, ofschoon zij zelden zijn smaak noch ideeën deelden. Hij was gek op uitzinnige vrijpartijen, maar hij hield zich daarin soms in vanwege de gedachten die hem door het hoofd spookten. De lusten bleven hem niet vreemd, maar hij kon zich tijdenlang bedwingen. Tegelijkertijd vond hij vrouwen maar domme wezens, kon hij hun aanwezigheid en gezeur maar moeilijk verdragen - ("Er komt altijd een ogenblik

dat hun stommitieit het wint van mijn liefde") – maar gevoelig als hij is, hij was afhankelijk van ze en kon mateloos bedroefd zijn over de verkeerde afloop van een relatie.

In Léautaud is het klassieke vrouwbeeld te herkennen. Een beeld dat vandaag nergens meer past. Zij moest er zijn, genegenheid en gevoel voor hem hebben maar hem wel de rust en de stilte geven waarop hij zo gesteld was. "Want wat zou haar vertrek mijn leven en mijn gewoonten ingrijpend veranderen. Ik zou dan kortere of langere tijd bezorgd om haar zijn, me afvragen hoe het met haar ging, daar zelf weer bedroefd en ongelukkig onder zijn. Zodat ik weer een tijd onrustig zou zijn en niets zou kunnen uitvoeren." In zijn verhouding met vrouwen speelde zijn gevoel meestal een te verwaarlozen rol, slechts de zinnelijkheid, de bewuste schaamteloze ontucht dreef hem tot passie. Eigenzinnig, egoïstisch en oprecht. Kunnen deze drie samengaan? Hij schreef oprecht, maar uit wat

hij schrijft, blijkt ook hoezeer hij ervan genoot te spelen, want: “Gevoel, affectie, bezittingen, hoe weinig ook, het is allemaal een vorm van slavernij.”

En de eerlijkheid? “Dat is goed tegenover jezelf. Tegenover iemand anders is het volkomen nutteloos en meestal nog stom en onhandig”, maar ook: “... het belangrijkste is dat je jezelf bent. Als je dat bewust en kritisch bent, is verder alles in orde.”

“Ik heb enkel en alleen

30 januari 2007

Paul Léautaud. Voilà un homme

3.

“Ik heb enkel en alleen voor het schrijven geleefd. Ik heb de dingen, de gevoelens en de mensen enkel en alleen ervaren, gezien en gehoord om er over te kunnen schrijven. Daaraan heb ik de voorkeur gegeven boven het materiële geluk, boven een gemakkelijk te behalen roem. Ik heb er zelfs vaak genoeg mijn eigen genoegens van een bepaald moment aan opgeofferd, mijn allergrootste geluk en mijn allerdiepste genegenheid, ja zelfs het geluk van sommige mensen voor wier leed ik niet ben teruggedeeind; en dat alles om te kunnen schrijven wat ik wilde schrijven. Ik bewaar hieraan zelfs een herinnering van diep geluk.” Paul Léautaud verschanste zich het liefst – hoezeer hij het soms ook verfoeide – in het bedompte kantoortje van de Parijse

uitgeverij Mercure de France, waar hij zich als redactiesecretaris van een geborgen bestaan verzekerde en dat borg stond voor ontmaskerende observatie van het literaire wereldje, maar hem ook in staat stelde tot dromerij en gepeins. De innerlijke monoloog. Tot behoedzaamheid ook, op allerlei tekenen van buiten die dit kwetsbare evenwicht in gevaar zouden kunnen brengen. Hij wilde vrij zijn, zich niet hechten aan materiële genoegens en zich vooral niet binden aan groot plichtsbesef – dat maakt de mens kortzichtig, bekrompen en zal hem tot een afgrijselijke machine omvormen: “Buiten de wreedheid en de stompzinigheid heb ik in het leven niets groots gezien.”

Boven de plicht staat het geluk. In de theaterkritieken die hij schreef, ontladde hij niet zelden zijn verachting voor het ‘vaderland’, het ‘patriotisme’, het ‘Parijse milieu’. Tegenover al die dingen stond hij absoluut afwijzend, evenals tegenover de officiële wetenschap. Laatdunkend, sarcastisch nam hij de vertegenwoordigers van de bourgeoisie op de hak. In zijn oordelen stond hij zowat alleen want zijn collega’s waren maar al te happig op prijzen, uitnodigingen, eerbewijzen.

Léautaud heeft zich altijd aangetrokken gevoeld tot boeken die in de eerste persoon zijn geschreven. Ik vermoed vooral om telkens opnieuw te kunnen ontdekken wat hem zo grenzeloos intrigeerde: de

manier waarop een schrijver het geschreven heeft, de gevoelens die er op dat moment bij hem omgingen. “Ik wou dat ik ze zien kon als ze bezig zijn, die schrijvers.” Boeken als de *Souvenirs* van Renan, het *Journal* en de *Correspondence* van Stendhal – de romanticus (en feminist) –, maar verre de voorkeur gaf hij aan Stendhal's *Brulard* en aan *Souvenirs d'Egotisme*. De geestverwante egocentrisus.

Toch bleef hij zo dicht mogelijk bij zijn eigen oeuvre, de eigen gevoelens en het eigen wereldbeeld. “Ik ben de enige voor wie ik belangstelling heb.” De voortdurende introspectie. Bewonderen, beminnen, eerbiedigen betekent dat men zichzelf op een lager niveau stelt. “Waarom zou ik ander werk lezen dat me in verwarring zou kunnen brengen, mijn smaak zou kunnen bederven, zonder dat het me veel genoeg verschaft? Ik blijf bij mijn stiel.”

In zijn eenzame

[Bovenstaande foto v/h omslag van de biografie door Martne Sagaert, Millésimes, 2006.]

31 januari 2007

Paul Léautaud. Een 'enfant terrible'

4. (Slot)

In zijn eenzame, vrij ongelukkige jeugd – ofschoon in grote morele vrijheid (“nooit was het mijn vader een zorg mij zijn ideeën of voorkeuren op te dringen”) – werd het hem tot gewoonte om met zichzelf bezig te zijn, na te denken over de voorvallen in zijn leven. Vandaar zijn voorkeur voor boeken waarin mensen over zichzelf vertellen, zich uitgebreid beschrijven, analyseren, “vanaf de schrijver die de ellende van zijn vroegste jaren vertelt tot en met de schrijver die de meest onbeduidende voorvallen uit zijn leven noteert en oproept.” Hierop berusten zijn Journals.

In feite ligt in het voorgaande de verklaring van Léautaud's uitgesproken felle antipathie jegens moralisten, de 'onderwijzers' onder de schrijvers, zoals Gide, Vallè en Duhamel. (“Het beroep van leraar heeft iets van een vulgaire toewijding die me choqueert”). Hij verzet zich tegen elk functio-

neel gebruik van de literatuur, doch evenzeer tegen een literatuur die volkomen 'gratuit' zou zijn. Vóór alles telt de beschrijving van wat menselijk is. Achter het werk moet men een mens van vlees en bloed zien staan, een persoonlijkheid, “iemand die zich geeft zoals hij is, zonder dat hij bezorgd is te mis-

hagen.”

Niet de vorm, niet de constructie. Niet de gewilde duisternis. Geen verzinsels zonder kop of staart,

geen verbeelding. Hij verwerpt alles wat uitgedrukt wordt in een artistieke, gekunstelde, moeizame stijl. "Ik vind dat de grootste kwaliteiten van een schrijver hierin gelegen zijn dat hij eenvoudig, waarachtig, natuurlijk en kort is", zoals Stendhal hem liet inzien: "plus on raffine sur le style, plus on s'éloigne du vrai".

Volgens hemzelf begint zijn carrière als schrijver met *In Memoriam*, het verhaal van de dood van zijn vader, dat aantoont welke vooruitgang hij gemaakt heeft op het gebied van eenvoud, directheid van stijl en openhartigheid. De twee novellen *Le Petit Ami* (zijn debuut in 1903) en *Amours* - ook eens verschenen in de Salamanderreeks, *Jeugd liefde* - vindt hij later te sentimenteel en worden als te literair en niet droog genoeg afgedaan.

Waarneming, nieuwsgierigheid en het zwijgen ertoe doen zijn superieur aan elke hartstocht of deelname. "Ik heb eens geschreven dat ik bepaalde momenten uit mijn leven tweemaal beleefd heb: eerst toen ik ze meemaakte, daarna toen ik ze opschreef. Ik heb ze ongetwijfeld intenser beleefd toen ik ze opschreef."

Eigenlijk is er met *Amours*, het verhaal van zijn grote jeugdliefde, een einde gekomen aan de 'scheppende' periode in Léautaud's literaire loopbaan. Enige jaren later (na 1910) zal hij befaamd worden als de genadeloze toneelrecensent Maurice Boissard en weer vele jaren later als de fascinerende schrijver van *Journal Littéraire* en *Journal Particulier*. Deze dagboeken, tezamen zo'n twaalfhonderd bladzijden, openbaren zowel stralend als nuchter een Léautaud die zichzelf trouw blijft doordat hij te allen tijde zijn tekortkomingen onderkent. In zijn taal is hij trefzeker. In de domste, doch evengoed in de meest briljante dingen, is hij ontwapenend eerlijk. Tot op hoge leeftijd blijft hij actief, - ook seksueel, zowel op bed in de behaaglijkheid van het ontwaken als in het gezelschap van een volle vrouw. Hij bemoeide zich met van al, gluurde als het kon door de ramen om te zien wat zich afspeelde en luisterde, hij liep zelfs achter sommige mensen aan om te horen wat ze zeiden. Voilà un homme, levend in bewust gekozen armoedige omstandigheden. Een cynicus, met zijn katten & honden en een leunstoel tevreden.

Zijn dierenliefde was grenzeloos. Toen hij hoorde dat een man met een geweer achter een kat had aangezet en per ongeluk zijn kind van anderhalf had doodgeschoten, schreef Paul hem een felicitatiebrief. "Ik ben verrukt, ik ben in alle staten, ik vind dit perfect." In zijn dagboek noteerde hij: 'Ik meen absoluut wat ik heb geschreven. En dat dode kindje dan? Geen groot verlies. Had waarschijnlijk toch precies dezelfde moraal als de vader.'

Hij woonde de langste tijd, ik geloof vanaf 1911 of 12, in Fontenay-aux-Roses (Rue Guérard 24), een voorstadsje ten zuidwesten van Parijs.

[Paul Léautaud 1872-1956. Een prachtige serie dagboeken in de reeks Privé-Domein, (het grootste juweel van) De Arbeiderspers. Zie voorts: Marie Dormoy, *Het geheime leven van Paul Léautaud*.

Zeer lezenswaardig is ook de biografische schets van PL als 'eeuwige burger van Parijs' door Mels de Jong, *Paul L. in Parijs*, Uitg. Aspekt, 2004.]

1 februari 2007

Het menselijk ideaal

Er bestaat een mooie en ik geloof waar gebeurde anekdote over een rabbijn en zijn leerlingen. De rabbijn verbeeldt zich heus niet de Messias, maar het antwoord op de vraag die hij stelt, is eenvoudig en wijs en ik denk universeel vervuld van hoop.

“Wat is het exacte moment waarop de nacht eindigt en de dag begint?”

Het bleef een paar minuten stil.

Sommigen staarden door het raam en zochten in het heerlijke zomerlicht naar een definitie. Anderen zaten met gevouwen handen en de twee wijsvingers voor hun lippen, ‘waar eindigt het een en begint het ander?’ Misschien denkt een van hen aan een onthulling, maar hij verstaat hem zelf nog niet en zwijgt. Een van de leerlingen dacht aan het heldere onderscheiden: “Als we van een afstand kunnen zien dat het geen hond is, maar een lam.” De rabbijn schudde zijn hoofd.

Een ander vond het voorbeeld niet scherp genoeg en zei dat de dag begint als je op afstand het verschil kunt zien tussen een olijfboom en een vijgenboom.

Omdat ze zich in hun denken toespitsten op een concreet moment waarop de nacht onmiskenbaar is overgegaan naar de dag, kon geen van de leerlingen een beter antwoord bedenken.

De rabbijn, gewend aan metaforen, zei: “Wanneer een vreemdeling naar ons toe komt, wij hem aanzien voor een broer van ons en de conflicten verdwijnen – dat is het moment waarop de nacht voorbij is en de dag begint.”

[Verteld naar Paulo Coelho, *Als een rivier*, Arbeiderspers 2006; ik kom zeker nog terug op dit schitterende boek vol *gedachten en impressies 1998-2005*. Ik loop meteen naar een boekenkast hier op het eiland en blader met genoegen in het boekje van de Libanese dichter en schilder Kahlil Gibran aan wie ik opeens moest denken. Afbeelding: schilderij “The difference” by David Ho.]

2 februari 2007

Het lijden als litteken, als er maar vreugde komt

Op de tweede dag van mijn weblogbestaan, vorig jaar 26 oktober, schreef ik een korte impressie over deze weinig vreugdevolle geschiedenis en we veronderstelden toen, mijn vriend Frans en ik, dat deze kort daarop zou worden gepubliceerd. Maar het had iets meer voeten in de aarde dan we op dat moment konden weten. Nu is het een feit, het woord is vastgelegd en er is niemand die er nog zand over gooit – ik heb het in mijn woord geschreven naar hoe zij het me verteld heeft. Ik ben het voertuig dat slechts het pad had te volgen dat zij me wees. Zij is Mijny, ter bescherming een alias, een jonge vrouw die het zeer te verduren heeft gekregen en die met grote moeite vooruit durft te zien. Het is een kleine vertelling van 32 pagina's. Het boekje kost 4 euro en een dubbeltje en is als volgt te bestellen:
* Stuur u een email: brinkman_frans@yahoo.com

en vermeldt uw postadres, de titel en het aantal exemplaren dat u wenst te ontvangen

* Zie www.roemenie.com of klik bij de Links op Frans Brinkman ('Cabinet Cuvinte' en nog veel andere interessante informatie).

De netto-opbrengst zal een klein en nodig geschenk zijn aan Mijny de Horst. Wilt u het ook andere mogelijk geïnteresseerden laten weten – wij zijn geheel afhankelijk van deze wijze van verkoop.

[De omslag is naar een schilderij van de Groningse beeldend kunstenaar Lammert Boerma – zie bij de Links Bed & Breakfast; vormgeving door Rob Groot, Velp. Uitgeverij Cabinet Cuvinte, Targoviste, Roemenië.]

4 februari 2007

Geboren zijn is ongemak *

Mijn eiland?

Het is het symbool van onafhankelijkheid,
een persoonlijke niche
voor een stil geworden man.

58 Jaarringen vandaag, gevangen in deze aarde,
maar mijn leeftijd verlaat me niet.

Op het eiland waar ik alle dagen mijn ziel hoor
en mijn pad schrijf, zelden blind of
in galop.

Het is de wind die een lange adem heeft, soms
raast hij hier over het eiland, ergens anders
drijft hij een man in haar armen, "laat het duren", zei ik,
en hoewel de wind de tijd als een zandkorrel wegwaait
werd zijn reikhalzend verlangen kort nadien vervuld.

Nooit meer zal ik echt gaan werken, alsof
het stilstaande tijd is geworden, maar dat klopt niet
want ik heb goed geslapen en nu zit ik hier, een man
met lang wild zwart haar op een eiland bewoond door boeken.

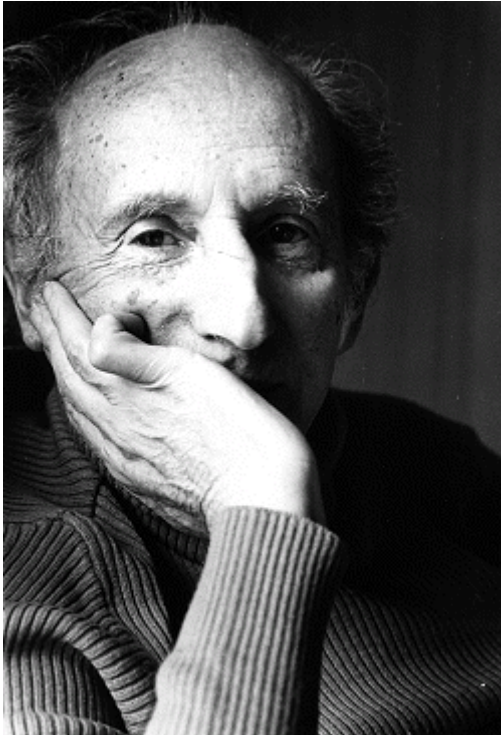
Bekoorlijk wordt het niet genoemd met zoveel jaarringen,
een man die te weinig fruit eet, veel te weinig weet, soms wijs
heet maar toch te arm aan liefde want hij leeft teveel in het woord,
maar het is hier veilig, ik ben hier om te leren
en heb lief al wie om me heen.

Pascal zei, als de mensen gewoon in hun kamer
bleven zou de wereld er beter uitzien, ik
blijf op mijn eiland, met mijn taal als roes,
hoe ziet geluk er anders uit?

[PM: 4 februari 1949. Afbeelding: Zelfportret, 4 februari 2007. Pascal, Blaire. Als iets, een gedicht of schilderij 'Untitled' is, vind ik dat vaak raar, te gemakkelijk of onaf. Eerst stond er: Views from an island. Maar deze titel, Geboren zijn is ongemak, is beter en is van Emile Cioran (1911-1995), filosoof, de zoon van een Roemeens-orthodox priester. Laat niemand denken, het lijkt zo voor de hand te liggen nu, dat ik een vreugdeloos mens ben.]

5 februari 2007

Het Vroman Effect

Dat effect ziet hij graag genoemd en zit ergens in een biologische vondst waarvan ik niets weet. Het effect van zijn *Herfstdagboek*, *Vroeger donker dan gisteren*, is dat het liefde en bewondering wekt voor deze man, voor de soepelheid, en soms de pijnlijkheden van de ouderdom. “Alles lijkt soms wel een oefening in het weduwnaarschap, maar als dat werkelijkheid was zou ik niets meer doen geloof ik, gewoon blijven liggen tot de mist binnenkomt.” Hij, deze nu 92-jarige vaak dromende dichter, schrijft zo mooi alledaags dat hij verzucht: “Ach ach, wat een saai verhaal is dit vandaag. Maar een dagboek is een dagboek, hoe beter saai te beschrijven.” Maar het is een boek dat man noch vrouw zal vervelen. Het is sprankelend, levendiger dan je zou vermoeden van een man die zeker acht decennia van de mensheid overziet –

welk ander woord dan levendig is beter: levenskracht, geestdrift, gretigheid, verbazing?

Deze schrijver en bioloog, deze man is onvermoed een oase in zichzelf. Terwijl zijn vrouw weg is voor een boodschap, lees ik deze regel: “Haar sandalen staan nog bij mijn voeten onder de computer en laten zien hoe afwezig ze is. Wat moet het vreselijk zijn, iemand zopas te verliezen waarvan de schoenen nog wachten.”

Een oorspronkelijk denkende poëet van het leven, Leo Vroman, met Tineke wonend in Forth Worth, Texas. Zal ik tot slot nog één regel laten getuigen van schoonheid? Hij schrijft ergens over Erin ...

“met een moeder die de verblindende pracht maar lastig vindt, studeert iets met computers maar ik zou niet begrijpen hoe die bij haar aanraking nog een verstandig woord kunnen uiten, of hoe het water door haar gedronken niet onderweg langs die lange hals in wijn verandert, maar ja.”

[Foto van Chris van Houts. Het *Herfstdagboek* verscheen bij De Prom, 2004. En wat schetst mijn geluk? Bij Em. Querido verscheen vorig jaar het dagboek 2003-2006 *Misschien tot morgen*. Ik ga dus vandaag nog naar mijn boekhandel. Overigens is dit mijn 150ste blog.]

6 februari 2007

Woman next door, her own language, a lifelong

Op het eiland stond twee duim dik in zand geschreven,
dat Jackie vandaag de zesde al meer dan een halve eeuw
jarig is, het woord is door de vloed weer weggespoeld,
maar ik nam de letters mee, voeg er aan toe en hoor,
plots fluistert iedereen haar in het gretig oor.

Oh, my dearest, happy birthday, we whisper, keep on
writing many years, wild and witty, you do have a very nice
frontdoor, but keep telling us what's happening, oh my love
next door, how sad, but strong and happy behind this door.

Alle feestomrande wensen, of ze nu van het eiland
komen of van elders, ze tonen met ieders eigen strik
klank en kleur van betrokkenheid tot troost, zo knorrig,
zo guitig en lief als we willen zijn.

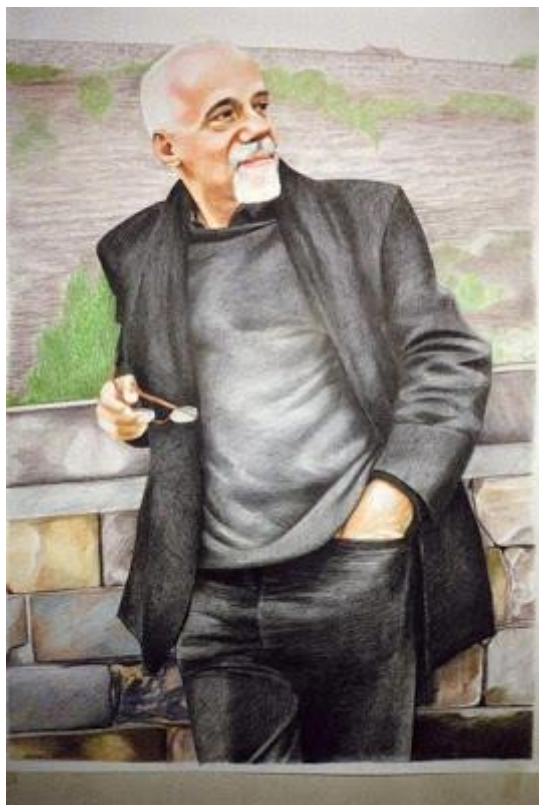
Nu Womannextdoor jarig is en dit onvergeten
tot het eiland waar ik geworteld ben is
doorgedrongen, kan ik wuiven maar ze zal het niet zien,
ik kan de klok luiden, maar zal het daar worden gehoord al heet ze
Jackie, in her fifties, ik kan een roos in haar haren steken.

Maar wat kan ik je zeggen anders dan het liefste
woord dat we deze dag spreken, als alle vijanden
slapen en er alleen maar vrienden lijken te bestaan, dan
is er enkel hartelijkheid waarvan je leven kunt, levenslang.

[Afb.: "The poet and the landscape" by Jon Tobin. Misschien is het gewaagd but without a touch deze felicitatie gevangen in woord en beeld – zie je, ze ligt er roerloos, maar vol klank en ze heeft het niet koud, ze droomt een lied dat de liefde viert -, maar evenzo is het gewaagd om altijd maar weer tevoorschijn te komen Jackie, met je aarzelingen, je ambities, je eigenzinnigheid, je gekkigheid, je dromen, feit of fictie, je hart te luchten, steeds in het woord van jezelf. Het gaat je immers zoals Leo Vroman ongeveer zou zeggen, maar misschien is het je te sterk, om het ontbloten van hart en hersens, zo eerlijk mogelijk. (En nu eindig ik dit ongewoon lange nawoord, maar ik dacht, na meer dan een halve eeuw mag dat wel.) Ergens anders las ik een mooi woord: *woordschilder*. Alsjeblieft, het is voor jou. (<http://www.womannextdoor.web-log.nl>)]

7 februari 2007

Het begrijpen van de wereld

Ik ben in het hart van mijn eiland, een behaaglijk stillevens. De zon schijnt hier, nog rakelings over een mooi ragfijn spinnenweb, maar de spin is van huis. Een bijna blauwe zwijgende lucht ligt voor het raam. Naast me staat een vaas met blauwe druifjes. Twintig meter verder, in het voorhuis, staat een plat ovalen vaas met vijf helderrode amaryllissen. Het is stil, alsof nog niemand is ontwaakt.

Even later. Chopin speelt en ik lees *Als een rivier*, een boek met dik honderd impressies van Paulo Coelho, met meteen al een voorwoord – van hemzelf, ja – dat ermee begint dat hij op zijn 15de zijn moeder vertelt schrijver te willen worden. “Maar jongen toch”, reageert ze ontdaan, “je vader is ingenieur ... een man met een realistische kijk op de wereld.”

Hij bedacht de verzamelde ‘verhalen’ toen hij “een deel

van de rivier van zijn leven bevoer” en ze zijn alle al eens eerder gepubliceerd, en misschien pas hier, bijeen, voltooid. Zat er nog een gesp aan het boek dan zou het – want het is geen “in een oude koffer gevonden teksten”- een doos vol juwelen zijn. Hij is een wereldschrijver, deze goede mens uit Rio, en in meer dan 50 talen worden zijn romans, zijn beschouwende en dan weer emotionele gedachtegangen en navertelde legenden en sprookjes verslonden. Het is zijn directheid, zijn mildheid, zijn betrokkenheid, zijn wil om mensen te laten voelen dat het anders kan. Hij is als grafiet in het potlood, bezorgd om hoe hij leeft, bezorgd om de innerlijkheid van mensen, waar ook.

Natuurlijk zei de slang met al zijn kunsten, en de geschiedenis leert dat de slang kennelijk hersens heeft met een onuitputtelijke trukendoos, dat Eva de appel moest eten. Eva weigerde herhaaldelijk door vleierijen te worden overgehaald. Nergens voor nodig om mooier te zijn dan ze al was. Maar de slang wist van geen ophouden en nam Eva mee naar de plek waar Adam zijn andere vrouw had verborgen. “Ze zit in deze put”, fluisterde de slang. ‘Eva bukte voorover en zag, weerspiegeld in het water van de put, een mooie vrouw. Meteen at ze de appel op die de slang haar had aangeboden.’” (Naverteld, zoals Coelho verhaalt over een kijk door een woestijnvolk op de erfzonde.) “Wie zich herkent in de weerspiegeling en niet meer bang is voor zichzelf, die keert terug naar het paradijs.” Het is misschien een variant op de slotregel van een ander verhaal. “Pas als je de moed toont je weg te gaan, toont de weg zich aan jou.”

De naam Henry Miller komt enkele keren voor. Coelho is een groot fan van hem, “omdat zijn boeken bruisen van levensenergie en je dat in de hedendaagse literatuur nauwelijks meer aantreft.” Nu, Henry trad in 1967 in het huwelijk met de Japanse Hoki Tokuda, zijn vijfde vrouw, dan begin twintig, terwijl Henry al 75 was. Ze waren ongeveer tien jaar samen. Eens in Tokio, altijd weer een journalist in de buurt en die wil regelen wat de schrijver verlangt, ontmoet hij in een bar Hoki Miller. In een achterkamertje heeft zij een klein museum dat mij doet denken gelijk een fraai kapelletje langs de weg. Er hangen “een paar foto’s, twee of drie gesigioneerde aquarellen en er ligt een boek met een opdracht, verder niets.” Rond het midden van de jaren zestig woonde Hoki in Los Angeles en om de kost te verdienen speelde ze in een restaurant piano en zong ze Franse chansons in het Japans. Henry Miller, die een deel van zijn leven in Parijs doorbracht (zie “Rustige dagen in Clichy” en “Doe wat ge wilt. Brieven aan Anaïs Nin”), hield van chansons en kwam daar ’s avonds eten. Na een paar keer stappen vroeg hij haar ten huwelijk. Ze vertelt Paulo dat “de erfgenamen uit andere huwelijken alles gehouden hebben” maar dat het haar niets kan schelen, ook niet dat alle auteursrechten haar neus voorbij gaan. (Henry Miller stierf in 1980.) Paulo vraagt Hoki “het liedje te willen spelen waarmee ze de aandacht van Miller trok. Ze doet het met tranen in haar ogen en ze zingt *Feuilles mortes*.” Het is ontroerend, zoveel jaren later zo bewogen haar hart, “de stem die weerkaatst tegen de kale wanden, de stem van de vrouw die niet geeft om de glorie van de andere ex-vrouwen, om de bergen geld, om de wereldwijde roem waarvan ze zou kunnen genieten.”

“De liefde was voldoende”, zegt ze. Ze ziet aan Paulo dat hij het begrijpt, dat het niet anders kan, “dat door de volstrekte afwezigheid van bitterheid of rancune de liefde voldoende kan zijn.” Een slotzin uit een heel andere gedachtegang sluit daar op aan. “Jammer dat mensen alleen maar verschillen zien, verschillen die hen scheiden. Als ze met meer liefde zouden kijken, zouden ze eerst en vooral zien wat ze gemeen hebben – de helft van de problemen in de wereld zou daarmee opgelost zijn.” Het zijn van die wijsheden, denk ik dan, die we soms sentimenteel noemen, die we begrijpen of ons raken en toch lijken ze ons zo ver, zo vreemd, alsof ze niet van mensen zijn. Misschien komt het ook, en dat blijkt weer uit een ander verhaal, “omdat we zo op de toekomst zijn gericht dat we het heden vergeten, en daardoor hebben we in het heden geen leven, maar in de toekomst ook niet. We leven alsof we

nooit dood zullen gaan, en sterven alsof we nooit geleefd hebben.” Coelho laat zich later, welk tijdstip het ook zal zijn, cremen en zijn as door de wind meevoeren, maar als hij dan toch een grafschrift zou moeten kiezen, dan wordt het: 'Levend is hij gestorven'. Het is een levenslang oog houden voor de mogelijkheden die de dag biedt, dat is de missie van Coelho. Wie niet leeft, moet verlangen levend te worden.

[Paulo Coelho, *Als een rivier. Gedachten en impressies 1998-2005*, De Arbeiderspers 2006. Zie zijn officiële website: <http://www.paulocoelho.com>. Bovenstaande afbeelding is daar ook te vinden, het is een schilderij van Aggeliki Stavrianou.]

8 februari 2007

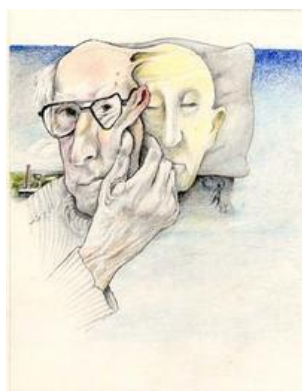
Ademen en liefhebben

Ons aller levenspad gaat met liefde en tekort, met dromen in licht en duister zo zacht dat we ze niet altijd meer horen, met verlies en gebreken, met droefenis en angst, met weemoed, met voortvarendheid en beperking, maar als het mag of gegeven is, hopen we dat het met tromgeroffel de duur heeft van een mensenleven dat lang genoemd wordt. En dat het wordt vervuld. We kunnen niet alles dragen, maar veel verdragen zonder dat de vuren worden gedoofd en steeds weer leren we ons schikken naar wat mogelijk is. Dat is toch ook geluk.

[Schilderij van Mary Beth Mckenzy.]

9 februari 2007

De tijd van Vroman, “hoe laat is het voor mij?”

Het effect heeft zich van Vroman losgemaakt en is de verre wereld ingegaan terwijl hij, 92 jaar, dromend achterblijft. Hij is een man, vertelt hij, die toen hij Tineke meer dan zestig jaar geleden voor het eerst in de ogen keek, zijn hele toekomstige leven al voor zich zag. “Niet natuurlijk dat ze bijvoorbeeld vandaag mijn haar zou knippen.” Hij, de zoon uit Gouda van een natuurkundige die al in 1946 overleed, - “hij vertelde ons toen,

misschien was dat wel zijn laatste zin: als men ooit de energie uit atomen bevrijdt, wat zal er dan komen, een grote of vreselijke tijd"- heeft een oud Japans krijgsgevangenennummer dat hij onthoudt als was het gisteren gegeven en is al 65 jaar weg uit Nederland. Op zekere morgen is zijn dochter Peggy op bezoek, "moeilijk te geloven dat ik haar ten dele heb veroorzaakt, wel hoe. Nog vreemder dat ik bijvoorbeeld indirect Lisa (*kleindochter*) heb helpen ontstaan." Verderop: "Ik beschouw Lisa soms als een uitbreiding van mijzelf naar de toekomst, en Tineke gewoon een onontbeerlijke verbetering van mijzelf. Het is warm en boeiend haar te zien denken." "Er zijn wel een paar mensen zo warm waar ik liefst binnenin wil wonen, niet geslachtelijk maar beschermd. En natuurlijk Tineke, ruim 64 jaar geleden had ik al het gevoel: hier woon ik, binnen haar kleren en verder."

Hij kan goed overweg met de moderniteit, met alle digitale gebruiksmogelijkheden, "maar ik vraag me af wanneer ik zelf meer geheugen moet aanvragen."

"Ik zit in mijn pyjama te wachten op mijn hersens. Wanneer zijn wij af?"

Ik lees nu *Misschien tot morgen*. Het is een boek van 700 pagina's, met op het front een waardig portret van een half of geheel ontklede man, aan de tekeningen op zijn huid te zien oud, met donkere ogen in een hoofd met weinig wimpers, wel een krans van zilver haar en herkenbaar aan de neus, het is Leo Vroman, een aanhankelijk en begaafde man. Een man die soms ook wel, zonder enige somberheid, naar de vergetelheid verlangt en zich afvraagt waar al die gedichten en schrijverij voor dienen, bijvoorbeeld "wat voor zin het heeft over liefde en vrede te rijmen als niemand in Schiedam er ooit van hoort, of erger nog, niemand in China."

Zojuist, terwijl het land een witte mantel wordt aangemeten, pakte ik het boek weer op, sloeg het driemaal willekeurig open en drukte het tegen m'n neus. (Ik snuif wel vaker aan papier van een boek.) Zo ruikt een boek – niet elk ruikt hetzelfde, dit ruikt goed, heel goed. En hoe kan ik een eerste indruk ervan beter besluiten dan met wat hij na een tiende vertelt terwijl een aalscholver onder de bewolkte lucht vliegt en even later een zware wolkbreuk dreunt. Nu, hij vertelt vaak heel verrassend het alledaagse, dat er straks een welkomstvergadering is voor een paar nieuwe inwoners, met "een handjevol antieken zoals wij", dat er morgen een wijsheidsprogramma is en dat hij overmorgen naar de tandarts moet. "Zondag een concert. Dinsdag weer een week voorbij. In december die prijs in India. Over twaalf jaar dood. Over een miljoen jaren geen leven meer op aarde en dus geen liefde meer. En over een paar biljoen jaren geen aarde en dus geen jaren meer. Wat een doelloos bestaan, wat een fantastisch leven."

[Leo Vroman, *Misschien tot morgen*. Dagboek 2003-2006, Querido. Afbeelding: tekening van Leo Vroman, "Vroman in 't verschiet".]

10 februari 2007

Zekerheid, geborgenheid, bevrijding 1

Men wist te vrezen, dat de verhalen
daar, in de oude paviljoens,
slechts eendimensionaal waren en steeds weer
een uitdrukking van lijden, van opstandigheid en
eenzaamheid. Maar de tijden
veranderen, de idealen niet geofferd.

Ditmaal in een paar stappen een bescheiden impressie van *De Hage*, een klein wooncomplex voor de meest kwetsbaren. Het is gelegen aan de rand van psychiatrisch streekcentrum Vijverdal in Maastricht, net buiten de schaduw van het reuzengebouw voor welk de laatste jaren gelukkig zijn geteld. *De Hage* is het symbool van de haag om een tuin, besloten en toch licht doorzichtbaar, zoals de begeleiders als het ware een muur vormen achter wie men zich even kan terugtrekken, bij wie men veiligheid verwacht en vindt, waarna men weer durft.

Voor de psychiater is het de 'kleine voltooiing van Andernach'. Het volkomen opeengehoopte bestaan van 80 mannen raakte hart en ziel van toen nog *Hilfskrankenpfleger* Detlef Petry en hij nam zich voor zijn leven te wijden aan deze mensen, van wie voor ieder van hen het leven niet anders leek te kunnen zijn dan samengedrukt worden op een donkere zaal. Donker omdat elke persoonlijke ruimte ontbrak, donker omdat de mannen slechts gekend werden als groep, als verzameling, wier leven onderworpen was aan een eentonig en streng regime. Dat het ook anders geleefd zou kunnen worden, dat ieder zou kunnen ondervinden er toe te doen, tekent vanaf dan, 1965, het professionele kompas van de (latere) psychiater en zijn team.

Een geschiedenis van vergeten

De 'GGz en de jaren negentig' zijn vooral gekenmerkt door een lawine van zorgvernieuwingsprojecten, (ook) het toverwoord voor subsidie. Veel van deze projecten waren gericht op verbetering van het lot en de perspectieven voor mensen die 'chronisch patiënt' dreigden te worden. Opname in de kliniek moest liefst voorkomen worden en anders zo kort mogelijk, een gezichtspunt dat in feite al van oudere datum is en gericht is op de erkenning van het individuele leven van patiënten wier leven vooral vanuit de samenleving op weerstand stuitte. Sociowoningen, beschermende woonvormen, rehabilitatie, kwartiermaken: het zijn allemaal concepten die het opnemen voor bescherming, participatie, burgerschap en toekomst. Daarnaast zien we dat het aantal kortdurende opnames toeneemt, dat intensieve thuiszorg opname-vervangende-behandeling mogelijk maakt en dat ambulante begeleiding zorgafhankelijke mensen buiten de kliniek kan houden. Eén groep viel echter meestal buiten de belangstelling, namelijk de bewoners van klinische afdelingen die het ernstigst zijn gehandicapt door hun psychiatrische ziekte en de gevolgen die dat in de loop der jaren met zich heeft meegebracht. De oude(re) chronische patiënten, de mensen die al (veel) langer dan vijf jaar zijn opgenomen en gemakkelijk worden vergeten, zijn het minst zelfstandig, het meest kwetsbaar en het sterkst aangewezen op psychiatrisch toezicht. Ze heten ook wel de 'harde kern van de psychiatrie', waarmee slechts wordt bedoeld dat het een groep betreft die de beste zorg nodig heeft die er is, geboden in een milieu dat recht wil doen aan erkenning en ontplooiing maar geen moment wijkt van de veiligheid.

Ook Vijverdal kent zo'n 'harde kern': een groep van circa 40 bewoners die gemiddeld wel 15 jaar is opgenomen. De leeftijd ligt tussen 30 en 70 jaar, met een gemiddelde van 45. Jaren geleden, toen ik beroepshalve geregeld naar Vijverdal kwam, dwaalden ze zwijgzaam door de lange sombere gangen van het doolhof dat Vijverdal is, nergens naar toe, alsof hun levens overbodig waren. Sommigen zaten stil bijeen, niet uit gezelligheid maar omdat het lot hen daar bracht en herkenbaar maakte, schommelend in hun stoel, een droevige blik op oneindig, trekkend aan een losgedraaid shagje tussen vingertoppen zo gebrand als barbecuestokjes.

De Hage is vormgegeven naar

[Het Landeskrankenhaus Andernach was een klassieke psychiatrische inrichting met 1200 bedden. Gedurende vakanties tijdens de studie was Petry daar werkzaam in het midden van de jaren zestig. Zie Detlef Petry, *Die Wanderung. Eine trialogische Biografie*, Paranus 2003. Hoe de 'harde kern' eerder in Vijverdal woonde, staat beschreven in *De Ontmaskering*, een boek van Detlef en mij uit 1997 (SWP). De afbeelding hierboven is een houtskooltekening, "De engel", van Bert Boers, een inmiddels overleden bewoner.]

11 februari 2007

Zekerheid, geborgenheid, bevrijding II

*Het ouderwetse asiel kan van de baan
De Hage is vormgegeven naar een
voorbeeld in Cambridge: a ward in a
house. Een afdeling in een woning,
losgeweekt uit het systeem van*

verlorenheid en bevoogding. Aanvaardend dat er een groep mensen is voor wie maatschappelijke kansen niet lijken weggelegd, moet er als het ware een leven ontworpen worden dat menswaardig en veilig is in de eerste plaats, dat hun individualiteit onderstreept en dat hen ruimte en zekerheid biedt. Zo'n voorziening voor 'new long stay' patiënten was door Geoff Shepherd in Cambridge gerealiseerd en het bleek dat al hun inspanning deed voorkomen dat hun mensen tot de 'old long stay' groep zouden gaan behoren. Na een gemiddeld verblijf van twee jaar verhuisde zelfs 40% van de bewoners naar een woonvoorziening met minder begeleiding.

Enkele verpleegkundigen uit Vijverdal verbleven ruim twaalf jaar geleden drie maanden in Shepherd's project en keerden er enthousiast van terug. Het bleek mogelijk een zo gewoon mogelijk wonen te realiseren dat appelleert aan geleidelijk meer verantwoordelijkheid voor het eigen gedrag, voor ieders bijdrage aan het huiselijk leven en dat niet in de laatste plaats uitzichten biedt op onvermoede perspectieven. Aanvankelijk dachten deze verpleegkundigen dat het daar om 'betere', meer zelfredzame, patiënten ging, maar later bleek dat hun beperkingen nagenoeg dezelfde waren als die van de mensen in Maastricht en dat zij de effecten van het woonklimaat hadden onderschat. Het waren *dezelfde* mensen, maar bevrijdt uit de klamheid van gelatenheid, uit de rituelen van de systeemwereld die de psychiatrische inrichting was. Men kan zich afvragen of dat toentertijd, 1995, nou nog zo'n spectaculaire ontdekking was – de praktijk van beschermd wonen had immers al veel twijfel over individuele mogelijkheden weggenomen – maar dan wordt over het hoofd gezien dat een al lang bestaande realiteit (toen in Vijverdal) al die individuele levens nog ommuurd hield, verborgen in de anonimiteit, en daarom ook de waarneming intact hield dat voor deze mensen nauwelijks een andere toekomst denkbaar leek. Nog geklonken aan het systeem, er was niet aan te ontsnappen, bleven de rollen dezelfde. Zien dat het anders kan en dat dit andere een weldadige verandering kan bewerkstelligen, is wat voorafgaat aan alle feitelijke verandering: het leren teruggeven van zeggenschap, het leren loslaten en delen van verantwoordelijkheden, de terugtocht naar de achtergrond maar hen niet verlaten.

Naar een nieuwe tijd en ruimte

Vier jaar geleden schreef ik 'Gebonden aan kwetsbaarheid' en was voor een interview in Maastricht, uitgerekend op de dag van de grote verhuizing. Drie maal drie geschakelde woonhuizen in donkerrode

baksteen, alle met een ongeveer hetzelfde lichtkleurige interieur, elk voor vijf of zes bewoners. Het ging er aan toe zoals dat gaat bij verhuizingen, alleen 'hier' met de bewoners als ongeduldige toeschouwers, voor mij als gast het meest onhandige moment dat er is. Ik was getuige van een discussie over het rookbeleid. Men was er niet gerust op hoe dat zou uitpakken, een beleid dat gerationaliseerd werd als het recht op een rookvrije werkruimte – terwijl de meeste bewoners verstokte rokers zijn en vanwege die maatregel eigenlijk permanent buiten zouden moeten staan. Dat botst frontaal met de idee het leven aan hen terug te geven.

Een paar jaar later was ik opnieuw in *De Hage* en toen bleek dat het beleid al spoedig was gesneuveld. Het veelal excessieve rookgedrag is kenmerkend voor veel patiënten, naar verluidt voor 80% van hen. Het gebruik van bepaalde geneesmiddelen speelt hierbij een niet onbelangrijke rol. Aan de ene kant vermindert het roken, althans de bestanddelen daarvan in de sigaret, (sommige) bijwerkingen van geneesmiddelen, aan de andere kant worden waarschijnlijk door bepaalde medicijnen veranderingen in de hersenen teweeggebracht die het moeilijk maken voor patiënten om op te houden met roken. Voor de meesten is het al vele jaren achtereen het enige oponthoud. Als het peukje verfrommeld wordt gedooft in de overvolle asbak, ligt de shagbuil al weer op schoot voor de volgende. De grenen tafel in de zithoek toont veel schroeiplekken. Het 'eigen huis' heeft het gewonnen van het beheer vanuit de kliniek.

Van veel bewoners leek het leven voor altijd onleefbaar. Ze zwierven door de instelling zoals anderen door een stad, hier en daar op een hoek wachtend op het gouden ogenblik: als de psychiater zijn kamer verlaat, is 'die van mij', een moment van vleierij, van aandacht, van herinnering, 'hij kent mij' en dan sjokte deze of gene weer door. Onderweg naar De Hage dacht ik aan vroegere bezoeken en aan de sporen van tristesse die ze telkens weer nalieten.

"Het is heel anders dan vroeger hè." Jean Marie, tandeloos maar met een direct innemende uitstraling, die al ruim dertig jaar bewoner is van Vijverdal, is trots op het kleine appartementje waar al zijn eigendommetjes dicht opeen staan. "Op 3 september moet ik optreden." Hij speelt verdienstelijk keyboard in de band 'Shrinkett' en hij vraagt Detlef te bevestigen dat het klopt wat hij vertelt. Die beaamt het, voluit. Hij is een levendige mens, een mens wiens lach aanstekelijk gelukkig maakt, niet uit een soort van vermakelijkheid, maar uit ontroering om de eenvoud. Ik weet alleen maar van dit enkele kleine uurtje, maar het is onafpakbaar geluk, tevredenheid. Schuin achter hem zit Norbert, helemaal ineengedoken, een man van midden vijftig met een asgrauw onbeweeglijk gezicht, grote lichtblauwe lijdensvolle ogen, een onvergetelijk triest stilleven. Hij roept allerlei gedachten en vragen op, zijn droevige en eenzame gestalte grijpt steeds mijn blik. Nog meer vragen als blijkt dat het excentrieke, kokette, dametje dat hem met gebaren van genegenheid een koek komt brengen, een lady met sjeke handschoenen tot halverwege de arm en flitsend groen geverfde haren, vroeger met hem getrouwd is geweest. Ook zij woont al 25 jaar op Vijverdal en is in het centrum van Maastricht een geliefde verschijning, bekend als de 'Gouden mevrouw'. Zij waant zich onophoudelijk in een andere wereld – een die gelukkiger lijkt dan van Norbert die continu stemmen hoort en zich

achtervolgd voelt. Na een zwaar hartinfarct vorig jaar en een bypass-operatie vreest men voor zijn benen die als gevolg van perifere circulatiestoornissen dreigen af te sterven. Het lijden destabiliseert zijn bestaan.

Jean Marie was een

[Afbeelding: "Look – listen – think – feel" by David Mourao Ferreira.]

12 februari 2007

Zekerheid, geborgenheid, bevrijding III

(*Slot.*) Jean Marie was een talentvolle jongeman die de kunstacademie helaas verruilde voor drugs, voor een vlucht op de grote vaart waarvan hij na twee jaar weer terugkeerde en in zeer psychotische toestand werd opgenomen in Vijverdal. Hij komt uit een grote Limburgse familie, maar door de ernstige psychoses over meerdere jaren

is het contact met de familie praktisch geheel afgebroken. Een broer verblijft in Welterhof, een zus, die onlangs is overleden, was opgenomen in Venray.

Pas de laatste jaren is er een kentering, hij pakt zijn oude talenten weer op, zijn sociale vaardigheden zijn enorm toegenomen en hij is redzamer dan ooit. Sinds kort heeft Jean weer contact met zijn broer Remigius die beeldend kunstenaar is en in Zwitserland woont. Al die jaren is er geen contact geweest, maar via internet hebben ze hem opgespoord. Jean Marie straalt. "Vroeger hield ie van mij, hè Detlef, dan tilde hij me hoog op en gaf me een kus. Nu houdt ie wéér van me." Ze e-mailen en zijn broer stuurt hem maandelijks 50 euro voor verf om te schilderen. Late, langzame, rehabilitatie. Verloren gewaande herinneringen herleven, verhalen van vroeger worden teruggevonden en verbonden met vandaag. De band met Remigius, lang geleden in het zijns wegs gaan verbroken en bevroren, heeft de tijd doorstaan en voegt iets toe aan het leven van Jean, iets dat zich niet gemakkelijk laat omschrijven omdat het van zo diep gewortelde betekenis is. Een ooit en langdurig verlaten plek is weer ingenomen.

Gerda, 38 jaar, woont ook in *De Hage*. "Ik ben 27 kilo afgefallen, mooi hè. We moeten die kant op", ze wijst naar nummer 9. "Welk toverdieet volg je dan?" "Geen dieet, maar de pillen, die hoef ik niet meer." Zij is licht verstandelijk gehandicapt, vanaf haar jeugd in verschillende internaten geweest en bekend met epilepsie waarvoor ze een paar jaar geleden een hersenoperatie heeft ondergaan. Sedertdien is

zij vrij van aanvallen en sinds kort is ook de medicatie afgebouwd. Haar overvolle maar ordelijke appartementje heeft een eigen voordeur, maar binnen is er ook een deur naar de gemeenschappelijke kamer. “Maar daar kom ik niet graag. Met die mensen kun je niet praten, die zijn chronisch. Eigenlijk wil ik naar de Proosdijweg, in de stad.” De laatste maanden voelt ze zich onrustig en angstig, vooral bang dat de epilepsie weer terugkeert. “Dat moet Detlef weer in orde maken, hè Detlef.” “Wij moeten dat doen, jij en ik.”

Vier dagdelen werkt ze in het Trefcentrum van Vijverdal. In haar vrije tijd maakt ze ansichtkaarten, mooie en aparte kaarten, alle secuur in cellofaan gestoken. Ze herhaalt nog een paar keer dat ze liever in de stad zou wonen, op een grotere kamer, weg van hier, alsof daar waar ze niet is het geluk is. Detlef herinnert haar aan de afspraak dat ze het mag proberen en dat haar kamer hier een poos haar kamer blijft.

In *De Hage* wonen kwetsbare mensen, weinig belastbaar, afhankelijk van *actieve* aandacht, nabijheid en warmte. Sommigen kijken met verlangen ‘verder weg’, zoals Gerda, maar zoeken in de dynamiek die teweeg is gebracht ook naar veiligheid. Anderen verhuizen daadwerkelijk naar een sociowoning in de stad waar de eisen aan zelfstandigheid toch beduidend hoger liggen en de begeleiding aanzienlijk geringer. Van grote betekenis is ook het werk van de stichting Horizon, het maatjesproject dat al vijftien jaar bestaat en meer dan tweehonderd koppels kent. Gerda, wier ouders nog wel leven maar met wie ze al vele jaren geen contact meer heeft, kent al jaren een vrijwilliger die haar iedere dag opzoekt. Zij noemt hem liefdevol ‘papa’. Een al lang verlaten plek is trouw en standvastig ingenomen. Ook Jean Marie is verguld met zijn maatje.

Ogenschijnlijk weinig anders

De geschiedenis van vergeten is overwonnen. *De Hage* is gerealiseerd en daarmee ook het principe *A ward in a House*. Dat is vernieuwend, zowel in de levens van deze mensen als voor de professionals die daar jarenlang voor vchten. Het was een pad vol hindernissen, een pad naar een serie woonhuizen die weinig anders lijken dan de sociowoningen die de Ggz al jarenlang kent. Van ‘buitenaf’ gezien is dat zo, van ‘binnenuit’ niet. Daar ontwikkelt zich een nieuwe, gemengde, begeleidingscultuur. Het gaat niet meer om het oude duo patiënt en hulpverlener, maar meer om een zo gewoon mogelijk sociaal weefsel: bewoners, familieleden, vrijwilligers en hulpverleners die als zodanig willen terugtreden en zich profileren als levensassistenten. Dat is niet zomaar een ‘nieuwe jas’, maar dat is, naar binnen gezien, een fundamenteel andere houding die zich door de jaren heen heeft gevormd en nu tot zijn recht gaat komen.

Zorg in een klimaat van aandacht, van aanwezigheid, van geborgenheid is hier het meest geëigend, maar past evengoed in de context van vermaatschappelijking, maar dan wel zonder haast, zonder illusies over zelfredzaamheid. De grenzen van het mogelijke liggen niet vast. De cultuur van het dagelijks leven lijkt zo weinig anders dan voorheen, maar voor de bewoners is de werkelijkheid anders. Nieuwe tijd, nieuwe ruimte, nieuwe vrijheden. En ook voor de professionals opent zich een

werkelijkheid waarin men eindelijk 'veel van het oude' kan verlaten. Dat is niet alleen de architectuur van het moederhuis, alhoewel een dwangstelsel op zichzelf, maar veel van wat aan de gewoonten van professies werd toegeschreven.

Psychiatrie is 'hier', op deze wijze, de discipline van het geduld, van langzaamheid, van presentie. De onrust die Gerda ervaart en toont, is een appèl op aandacht, een aandacht waarin haar angsten bedaren, waarin haar leed geborgen, een aandacht die het antwoord is op haar verlangen. Zo is *De Hage* een praktijk van klein humanisme.

[Afbeelding: "Verbonden door verschil" van Magda Huygens.]

13 februari 2007

Heart, heaven, human

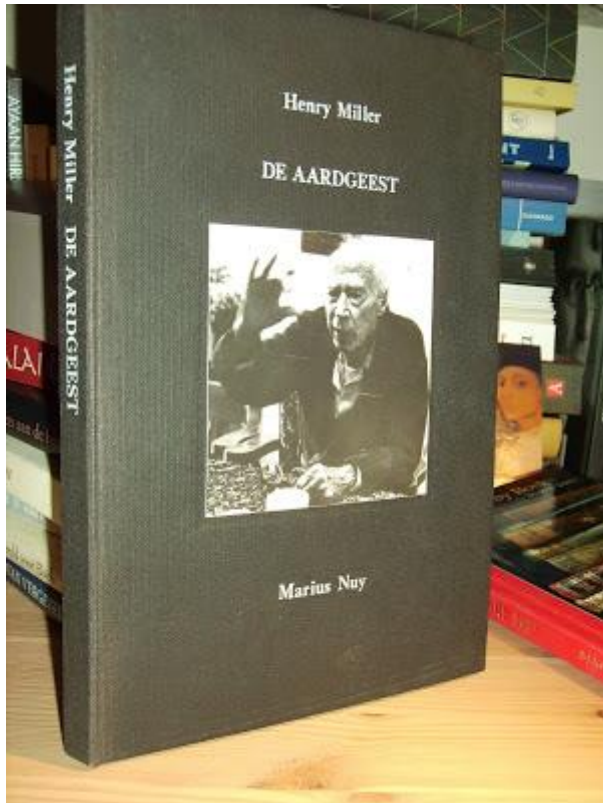
Franz Kafka zei: "One who keeps the capacity to see beauty never grows old." (Deze opmerking heeft een betekenis die veel wijder is dan de levenslange fascinatie voor vrouwelijk schoon, of beter, het naakte lichaam.) Maar toen Smiling Cobra onlangs de toevalligheid van blote billen onder de bogen van een brug toonde, zodat het zeker zou zijn dat geen man oog zou hebben

voor de architectuur in het landschap, merkte Judy op, schatplichtig aan Nathalie Wood: "The only time a woman really succeeds in changing a man is when he is a baby." Maar nee, laten we de veranderbaarheid van beide seksen – welke *deep inside* vermoedelijk heel betrekkelijk is maar zeker niet ondenkbaar omdat we nu eenmaal lerende mensen zijn – maar los zien van schoonheid en laten we de schoonheid niet vastbinden aan maten. Het is doodeenvoudig een foto of schilderij te posten dat 'schoonheid' heet, het web is er bijna voller van dan van al het andere – en daarom kies ik voor het beeld van de wederkerigheid, de koestering, de tederheid, als het onverbreekbare verlangen in elke mens dat tegelijkertijd het moeilijkst vervulbare is. Misschien is de opzettelijke beknoptheid – niet (v)luchtigheid – van vandaag een gelukkige ingeving want morgen begin ik aan een reeks van dertien bij elkaar behorende teksten waarvan ik hoop dat niemand ervan gaat zuchten. Niet dat het zware kost wordt, maar wel een reis die ik niet zal onderbreken. Een voettocht door het woord.

[Foto: "You don't need to say" by Angelicatas.]

14 februari 2007

De aardgeest

Het verhaal *De aardgeest* schreef ik in 1985 en nu, tweeëntwintig jaar later, schrijf ik een licht herziene versie daarvan. Wanneer ik terugdenk aan de beginjaren tachtig weet ik hoezeer getroffen te zijn door auteurs als Henry Miller. Ik had in die tijd ook een aardige collectie Milleriana, maar delen daaruit zijn – tot mijn latere spijt – verkocht (maar alles wat je hebt, heb je toch maar voor een poosje, zo is het leven). Eén boek, *De wijsheid van het hart*, heb ik iemand cadeau gedaan en daarover bestaat geen spijt – wel jammer dat ik 't niet meer kan inzien.

Maar voor ik morgen aanvang met een reeks van twaalf, eerst een verantwoording.

In september 1969 vonden er voor de Franse radio en televisie een aantal gesprekken plaats tussen Henry Miller en George Belmont. Miller was toen 78 jaar. De dialogen zijn in boekvorm

bijeengebracht en verschenen achtereenvolgens in Frankrijk (1970) en in Duitsland (1973). Een Nederlandse editie werd in die tijd kennelijk niet van waarde geacht, ook later niet, of het moet zijn dat men vreesde met een doublure van doen te krijgen gezien de in 1963 verschenen correspondentie tussen Henry Miller en Jacques den Haan.

De aardgeest is een bewerking van de onverkorte Duitse uitgave *Mein Jugend hat spät begonnen*. De interviewstructuur heb ik geheel weggehaald, dus ook vraag en weerwoord van Belmont. Ik geloof niet dat zo'n bewerking, zo'n nadrukkelijke na-vertelling, een daad van schennis is, maar een korte toelichting is op zijn plaats. Het lezen van de boeken van Henry Miller, de brieven van hem aan Anaïs Nin, Milleriana van Den Haan en de biografie van Walter Schmiele hebben mij altijd betoverd: elk begrip van tijd en oriëntatie ontviel mij wanneer ik me terugtrok in de stille wereld van deze boeken, net zo lang tot ik de fysieke grens naderde van het ongemerkt dichtvallen van mijn ogen. Dat overkwam me ook tijdens het lezen van het Duitse interview, en ofschoon ik nimmer zijn stem heb gehoord was het alsof ik luisterde naar Miller. Naar een zacht pratende, vriendelijke en ernstige man. Naar een innemend mens.

Als ik ooit, zo meende ik toentertijd, naar een eiland verbannen zou worden, met het schijnbare lot van hopeloze eenzaamheid, "dan geraakte ik, hoe dwaas het ook lijkt, meer nog tot leven dan thans", zo staat het in mijn dagboek. "Waar nu versnippering is, heerst dan een oneindige onderdompeling in de wereld van mijn schrijvers: Henry Miller, Anaïs Nin, Gustave Flaubert, Paul Léautaud, Violette Leduc, Leo Tolstoj, Oscar de Wit, Roger van de Velde, Jeroen Brouwers en Cees Buddingh. (Ik laat dit lijstje

intact, maar nu, ruim twintig jaar later, voeg ik daar beslist nog enkelen aan toe en ben dan nóg onvolledig: Marcel Jouhandeau, Hans Warren, Alberto Manguel, Pessoa, Houellebecq, Márai, Camus, Nietzsche, Kapuscinski, Pascal, Vroman. En dat 'zogenaamd meer tot leven geraken dan thans' wat ik toen schreef, vind ik barre onzin en naïef – ik ben niet de man die de eenzaamheid viert, wel kan ik me de euforie over een enkele week van afzondering, denk aan Wolkers op Rottumerplaat in 1971, heel goed voorstellen.) Hoe irreëel deze gedachte aan ballingschap ook is, ze symboliseert het korte leven. Van alle plannen die in mij ronddwalen, krijg ik nog niet een kwart gedaan. Vooral dit besef en de liefde voor de letteren doen mij soms dromen van een eenvoudige, voor anderen macabere, maar toch weelderige verlatenheid.

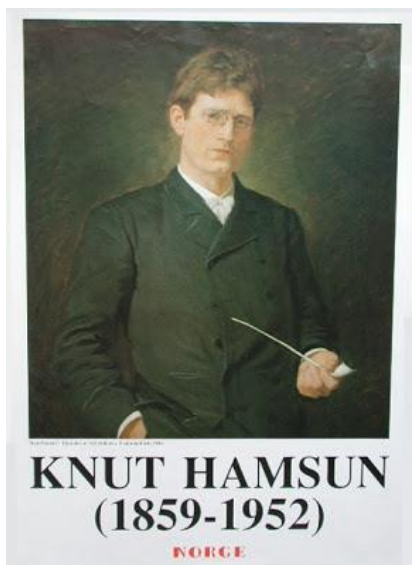
In deze geest is De aardgeest ontstaan: een monoloog die, ofschoon niet wasecht, nauw verwant is aan het gesprek tussen Henry Miller en George Belmont, bijna veertig jaar geleden. Er is weinig waarvoor ik mijn hand in het vuur steek. Aldus is dit verhaal weer van Miller zelf geworden, zo toegeeflijk en openhartig is hij in zijn observatie van de menselijke natuur en daarom door mij een aardgeest genoemd. Het is niet aan strikte tijdsgrenzen gebonden, maar keert zich naar binnen: het verhaal van Miller is als de voettocht van de leerling naar de meester. Het zijn minder de feiten als wel de compositie van innerlijke nederlagen en triomfen. De werkelijkheid van deze mens, die fascineert me. De taal geeft daar slechts een idee van, zoals die ook een idee geeft van mijn wijze van interpreteren en mijn stijl van schrijven, wonderlijk te zien ruim twintig jaar later.

Vanaf morgen twaalf korte teksten die De aardgeest vormen, een verhaal dat ik Henry Miller zelf laat vertellen. De 'ik'-figuur is dus steeds en uitsluitend Henry Valentin Miller, geboren in 1891 in Yorkville (NY), als zoon van Amerikaanse ouders van Duitse afkomst: Heinrich Miller en Luise Miller-Nieting.

[Afb.: mijn (enige) boekje De aardgeest, met een foto van Henry Miller, genomen kort voor zijn dood (1980) en gekregen in een briefwisseling tussen mij en Noel Young van Capra Press in Santa Barbara, in 1985.]

15 februari 2007

De ontroerbaarheid

[De aardgeest I]

Ik geloof dat ik pas na mijn vijfenveertigste me werkelijk jong ben gaan voelen. Ik heb het gevoel toen een stadium bereikt te hebben dat zich nadien niet meer veranderd heeft. Mijn gezicht is niet dat van een vijfenveertigjarige man, dat besef ik natuurlijk, maar het bewogene, de geest, die is niet gaan zwerven. Terwijl toen ik jong was, ik me soms een oud man voelde.

Dat overkomt veel jonge mensen. De jeugd. Het zoeken, de onzekerheid, het zich overal aan ergeren en in opstand raken.

Denk je eens in hoe jonge mensen zich de ouderdom voorstellen, daarin komt hun onevenwichtigheid tot uitdrukking. Zij zien het als

een tijd van ellende en ziekte, een volledige aftakeling, slechts wachtend op de laatste ademtucht.

Veel oude mensen, die niet in staat waren noch begrepen hebben jong te worden, denken er precies zo over, en mij dunkt, zij hebben geen ongelijk ... wat hunzelf betreft. Maar als men ontvankelijk blijft, als men geen vastgeklonken ideeën, geen plannen, geen eerezucht heeft, wanneer men het durft kwetsbaar te blijven Hoe kwetsbaarder, hoe openhartiger, daar komt 't op aan.

Is het niet de illusie van de jeugd te geloven dat je je eenvoudig alles kunt veroorloven? Niets is zo onwaar als dit. En tot wat voor frustraties leidt dit wel niet. Terwijl de wijsheid der jeugd in het ouder-zijn juist het besef kent dat er grenzen zijn, dat je het ene kunt doen maar het andere moet laten, dat je weet dat niet al je wensen in vervulling gaan.

De dwaling van de jeugd is dat zij haar wensen voor realiteit aanziet en daaraan een grenzeloos geloof hecht. Juist dat is het onnatuurlijke. Vechten tegen de natuur, die zijn eigen wetten kent, dat is waanzin. (Miller is ongeveer tegelijkertijd 'jong' geworden als hij als schrijver wist op te vallen. Dat was in 1934, met de *Kreeftskeerkring*.)

Ik hoopte zonet een tweede Dostojewski te worden – een Amerikaanse Dostojewski – dan wel hem op z'n minst zo dicht mogelijk te naderen. In de grond van mijn hart wist ik zeker dat ik het tegen hem niet kon opnemen, daarvoor stond hij te ver weg, maar een voorbeeld, dat was hij zeker. Daarnaast was er Knut Hamsun. Wat betreft de onderwerpen en de personen was het Dostojewski, maar waar het om vorm en stijl gaat was Knut Hamsun mijn ideaal. Een stijl die mij altijd voor de geest zweefde en die ik ooit zou wensen te beheersen. Zelfs nu denk ik nog vaak: kon ik maar schrijven zoals Hamsun. Hij behoort tot de weinige schrijvers wiens werk ik steeds weer lees zonder er genoeg van te krijgen. Een openbaring. Zijn roman *Mysteriën* heb ik misschien wel vijfmaal gelezen en iedere keer opnieuw stel ik vast dat het een meesterwerk is.

Het is eigenaardig dat de critici nooit aan Knut Hamsun gedacht hebben als ze het over mijn stijl hadden. Men heeft mij vaak met Petronius Arbiter, de Petronius van *Satyricon*, vergeleken. Niet geheel ten onrechte trouwens. Ik had zo mijn voorbeelden die ik nastreven wilde, allereerst deze Petronius. En natuurlijk ook Rabelais, maar bijvoorbeeld nooit Balzac, die verveelt me. Balzac is vermoedelijk te veel romancier, te gemakkelijk. Te lichtzinnig geloof ik.

Als het werk van een schrijver omvangrijk is, ben ik altijd wantrouwend. Een man die honderd boeken schrijft, ik heb 't er niet op. Vroeger is mij verteld, dat Balzac dertig romans onder pseudoniem heeft geschreven en tot zijn eenendertigste niet één onder eigen naam. Ik wil graag aannemen dat het klopt, maar is het niet tamelijk onwaarschijnlijk? Balzac is overigens niet de enige die ik niet lezen kan. *Moby Dick* bijvoorbeeld, zal ik nooit lezen. Een meesterwerk, maar het ligt me eenvoudig niet. En Stendhal zou ik verschrikkelijk graag willen leren kennen, maar met de beste wil van de wereld, neen ik breng het niet op. Ondoordringbaar. Evenzo met Shakespeare. Vroeger heb ik werk van hem gelezen, maar er van begrepen heb ik niets. Nu is het te laat.

Eerlijk gezegd, het enige dat ik nog zou willen ontdekken, dat zijn misschien de occulte auteurs. Ik heb er al veel gelezen, word er ongewoon sterk door aangetrokken. Ik heb een uitgesproken zwakte voor wat men de occulte wetenschap noemt. Een wereld die me mateloos veel genoegens schenkt, bijna

evenzeer als seks.

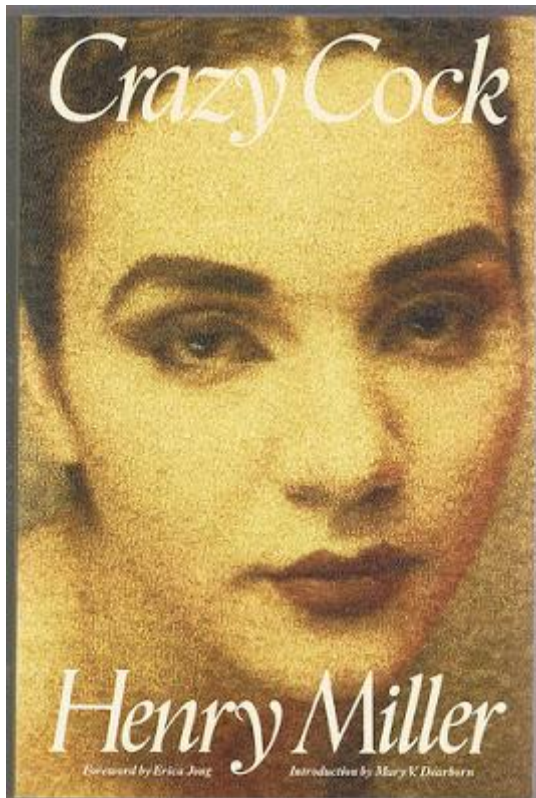
Er wordt dikwijls gezegd dat twee categorieën boeken geen publiciteit verdienen: het occultisme en de pornografie, of laten we zeggen, de erotiek. Dat is ongetwijfeld waar. Beide beroeren in ons waarnaar wij honger.

Eigenlijk is het onjuist dat ik het daareven alleen over de stijl van Hamsun had. Het is moeilijk te zeggen, maar wat mij vooral in hem boeide, is dat al zijn vrouwelijke hoofdfiguren telkens in de liefde zijn gefrustreerd. In mijn leven heb ik niet anders ervaren. Ik wil maar zeggen, op dit gebied ben ik behoorlijk gefrustreerd geweest. Niemand zou dit vermoeden, omdat ik het altijd maar had over mijn seksuele affaires, op het buitensporige af. Maar over de ware liefde sprak ik niet, uitgezonderd misschien in geringe mate met betrekking tot Mona, de vrouw die herhaaldelijk in mijn boeken voorkomt. Er zijn vrouwen over wie ik nooit zal schrijven. Dat is zo iets als een taboe voor mij. De ware liefde verzwijgen. De puur seksuele relaties, dat is iets anders. En bovendien, ik toon me bij voorkeur van mijn slechte zijde. *The evil side*.

[Afb.: Knut Hamsun, schilderij van Alfredo Andersen (1881). Hamsun ontving in 1920 de Nobelprijs voor literatuur voor zijn monumentale werk *Growth of Soil*.]

16 februari 2007

Een stille stem die de valkuil ontloopt

[De aardgeest II]

In mij iemand te vinden die gefrustreerd is in de liefde zal menig lezer verrassen. Dat komt omdat ik altijd uitsluitend over mijn seksuele liefdesaffaires schreef en zo opzettelijk de schijn heb gewekt alsof dat de werkelijkheid was die mijn wereld in beweging hield.

Alsof dat het enig vitale is dat mij ontroert.

De ware liefde verzwegen ik, ofschoon niet waar ik het heb over Mona, de vrouw die 't meest in mijn boeken voorkomt. Er zijn vrouwen die ik nooit in mijn schrijven zal betrekken. Niet uit verlegenheid. Niet uit discretie.

Het geheimzinnige zwijgen. Niet over de zinnelijkheid, over het puur prikkelende plezier. Minder de koestering, eerder het genot. Daarover voel ik geen weerstand te schrijven. Bovendien toon ik me bij

voorkeur van mijn aardse zijde, mijn donkere kant. "Ja,

dass ist mir sehr viel lieber. Der teufel statt des Engels."

Toch blijft Mona in het grootste deel van mijn werk aanwezig. Toen ik in Parijs was, wilde ik almaar

schrijven over mijn lijden gedurende de zeven jaar dat ik met haar geleefd heb. Ik heb geleden, meer dan wie ook ter wereld. Alleen over deze periode wilde ik eigenlijk schrijven. Maar welke geest heeft zich van mij meester gemaakt, ik ben steeds maar verder gegaan, in feite tegen mijn wil. Een overstroming. Tegelijkertijd sluit dit niet uit dat waar ik in mijn boeken over schrijf, zich heel duidelijk concentreert op die zeven jaar. Ik heb het over mijn jeugd, de jaren daarvóór, niet over de jaren die volgen.

In wezen ben ik schrijver geworden uit een soort vertwijfeling. Tientallen baantjes heb ik gehad, maar nergens vond ik m'n draai. Geen rust, geen tevredenheid, voldoening allerminst. Schrijven, dat was het enige dat ik nog niet gedaan had doch wachtte op ontginning. Zo stroopte ik mijn akkers af en vond de taal. De vorm. De stijl.

Mijn eerste boek, *Clipped Wings*, is nooit gepubliceerd. (Volgens Anaïs Nin was Henry in de winter van 1931 bezig zijn eerste boek te herschrijven en de titel daarvan luidde: *Crazy Cock*. Hij schreef het in 1927. *Clipped Wings* schreef hij echter reeds in 1922.) Het manuscript is er niet meer. Ik heb het mijn vrouw June nagelaten, maar het is verdwenen. Het was een verzameling van twaalf novellen, in vijf weken geschreven. In die tijd dacht ik dat een schrijver minstens twaalf uur per dag moest werken. Een slaaf. Veel later pas ontdekte ik dat twee of drie uur per dag doorgaans genoeg was. In elk opzicht ook beter.

Nadien, dat wil zeggen tussen 1922 en 1927, heb ik nog twee andere romans geschreven, evenmin gepubliceerd, maar ik vind er ook geen spoor van mijzelf in terug. Geen herkenning. Geen tekens voor boeken van latere datum, ook al beweert mijn secretaris, Gerald Robitaille, van wel. Ik niet. Ze zijn door een ander mens geschreven.

Eén van deze drie boeken heb ik onder pseudoniem geschreven, net als Balzac. Er was namelijk een man tegen wie mijn vrouw altijd zei dat zij schrijfster was. "Mijn essays, mijn novellen", daar sprak zij voortdurend over. Hij beloofde haar dat wanneer zij hem haar manuscript zou tonen, hij het kopen zou. Aldus geschiedde. Zij bracht hem "mijn" manuscript, hij las het en liet zich aan haar ontvallen: "Merkwaardig, ik zou zweren dat het door een man geschreven is." Niettemin, hij betaalde haar en met dat geld hebben June en ik onze eerste reis naar Parijs gemaakt.

De twintiger jaren. Een duivelse tijd. De tijd der slavernij. Mijn werk bij het grote telegraafkantoor in New York. De onderdanigheid. Het gezag. De gluiperigheid ook. Ik heb daar viereneenhalf jaar gewerkt, eerst als gewone telegrambezorger, maar, ik schaam me niet het te zeggen, tevens als een soort spion. Mijn taak was het vast te stellen of de andere telegrambezorgers, vooral de jongsten, wel goed behandeld werden en niet als uitschot. Of de directeurs van de verschillende kantoren niet te lomp met hen omgingen. De grofheid. Tweemaal ben ik er uitgesmeten omdat men vond dat ik te toegeeflijk was. Maar ik genoot het vertrouwen van de directeur-generaal die me op een andere afdeling plaatste waar ik zoiets werd als personeelschef.

Volkomen surrealistisch. Stel je voor: omdat we voortdurend invallers nodig hadden, verschenen er iedere dag zo'n honderd gegadigden, terwijl ik maar aan twintig of dertig een job kon geven. Maar elke

dag honderd verschillende personen beoordelen. Alleen het lezen van de referenties al, die vaak nog vervalst waren ook. Er zat van alles tussen. Een wonderbaarlijke, maar ook afmattende ervaring. Op het eind van de dag wachtte ik op de dienst-detective en gezamenlijk gingen we dan zo'n dertig bureau's langs. Hij opende de kassa en controleerde de afrekeningen. Het is onwaarschijnlijk wat daarbij soms aan het licht kwam. Het was het grootste gajes dat we daar aan het werk hadden. Vooral die van tussen de twintig en de dertig. Vergeet niet, het was kort na de eerste wereldoorlog. Onder hen waren veel oorlogsslachtoffers. Zij verdienden niets en ik was voortdurend platzak omdat ik hen wat van het mijne gaf; ja, ik leende zelfs van het personeel om het hen te kunnen geven. De kreupelen. De stakkers. De filantroop. Achter al deze mannen verborg zich een afschuwelijke geschiedenis. Zij bleven voor mijn bureau staan, maar ik zei: "Neem een stoel, ga zitten en vertel." Vaak begon de man dan te huilen en te stotteren. Het was erger dan psychiater te zijn. Het ware gekerm. De personeelschef, wiens functie ik had overgenomen, werkte nog bij mij in een ondergeschikte positie. Hij kon het niet laten onophoudelijk te zeggen: "Miller, verspil toch niet je tijd aan deze lui", maar ik antwoordde hem: "Ik verspil niet mijn tijd, integendeel", en dat was juist. June drong er bij mij op aan deze baan op te zeggen en ik had in mezelf ook al besloten schrijver te worden. Op een dag kwam ik op kantoor, zoals gewoonlijk stonden er al honderd sollicitanten en ik zei, zonder dat ik er daarvoor over had nagedacht, tegen mijn secretaresse: "Bel de directie en zeg hen dat ik er genoeg van heb, ik ga. De twee weken salaris die ik nog tegoed heb kunnen ze houden." Ik heb mijn papieren bij elkaar gegrist, m'n hoed en tas en ging weg. Als een vrij man liep ik over straat, alsof ik uit Siberië kwam.

De ene hel is de andere niet, maar er volgde een nieuwe periode van bittere ellende. June en ik trachtten in de café's van Greenwich Village en de 2nd Avenue mijn slecht gedrukte geschriften te verkopen. Dat liep op niets uit. Toen hebben we het met bonbons geprobeerd. Twee volle tassen sleepten we met ons mee. Het was zwaar. Meedogenloos. Terwijl June het café inging, wachtte ik buiten op haar. Soms kwam ze met een vijftig-dollarbiljet terug als iemand eens de hele partij gewild had. Maar meestal verkochten we niets. Het sneeuwde. Het regende, het was bar. Met koude en natte voeten stond ik buiten en eerlijk, ik dacht "Waar blijft dat loeder?" Een raar leven. Bitterheid en droefenis. Doornen alom. Ik voelde me de beklagenswaardigste van iedereen. De verbeelding. Natuurlijk was dat niet zo. Maar het was ook nog niet afgelopen met de armoede, in Parijs werd het nog veel erger. Toch was het anders, beter te verdragen. Ik leed er wel onder, maar alles was anders. De atmosfeer. De mensen. Zelfs het lijden werd bijna aangenaam. "Der Engel statt des Teufels." Bijna.

[*Crazy Cock* verscheen in 1992 bij Grove PR, met een voorwoord van Erica Jong en, alsof het niet genoeg was, een introductie door Mary V. Dearborn.]

Het onverschrokken. Het vasthoudende. De dynamiek

[De aardgeest III]

Als ik teruglees in mijn eigen brieven uit de periode New York, dan bloos ik van verbazing en schaamte. Wat een taal. Wat een woordkeus. Wat een heimelijkheid ook. Destijds geloofde ik waarachtig dat een schrijver alleen zó zou schrijven. Naïef. Dwaas. Ik zocht de innemendheid van de taal, pas

later kwam de werkelijkheid. De directheid. Als ik achter mijn schrijfmachine zat, je wilt het niet weten, maar vóór mij hing aan de muur een lijst van woorden die ik hoe dan ook gebruiken wilde. Zeker de woorden die ik omcirkeld had. Wat een onzin!

In Parijs is dat veranderd. Ik las veel Franse boeken en daarin ontdekte ik de soberheid waaraan het bij mij ontbrak. Geleidelijk veranderde de toon in mijn brieven. Niet langer meer de gedwongen stijl van “schrijvers”-brieven. Ook het schilderachtige van Parijs heeft een grote indruk op mij gemaakt. Niet de eerste keer dat ik er was, in 1928, toen raakte het me nauwelijks, integendeel. De tweede maal, volkomen aan de grond en vertwijfeld was ik, toen begon ik het ware Parijs te zien (1933). Ik leefde als een clochard, maar zocht geen toevlucht. Ik ontdekte Parijs zoals ik mezelf ontdekte. Pijnlijk, maar ook bevrijdend.

Ik herinner me oude vervallen muren met op veel plaatsen prachtige wandschilderingen. Als door een steekvlam getroffen. De uitdaging. De impuls. Ik begon te schrijven zoals men schildert.

In mij heeft altijd al iets van een schilder gezeten. Vroeger, in New York, maakte ik aquarellen. De muziek was er het eerst. Ik hield van piano en orgel en ook nu nog vind ik het de schoonste van alle kunsten. Daarna kwam het schilderen en ten slotte het schrijven. Wat dat betreft heb ik veel aan Parijs te danken.

Daar leerde ik de afgrond kennen. De verloedering. De erbarmelijkheid. De leeuwenkuil. Zelfs toen mijn eerste boeken gepubliceerd waren, was ik daaraan nog niet ontsnapt. Nog niet de overwinning. Nog niet de rozentuin. De “Kreeftskeerkring” was haast een fiasco geworden. Bijna in de strikken van een nederlaag. Strijd. Verzet. Ik deed er alles voor de wereld te doen geloven dat ik een goed boek had geschreven. Ik schaam me wat het nu nog te zeggen, maar ik was als een moeder die haar pasgeboren kind niet verliezen wilde, zo beladen was mijn verdediging. Ik ben een Steenbok, een pragmaticus. Op mijn manier een beetje zakenman.

Aan heel wat mensen heb ik toen een brief geschreven. De eerste naar een vorst van een verafgelegen eiland, de naam is me ontschoten. Een van mijn vrienden kende dit heerschap en op een nacht ben ik opgestaan en heb hem geschreven. Komisch, niet!? Later heb ik dat nog eens gedaan, met "Weerzien in Brooklyn", dat ik in eigen beheer heb uitgegeven. Een beperkte oplage, maar toen er zestig van verkocht waren en er een groot restant dreigde, werd ik woedend. Op een avond had ik het er over met een vriend en, zo aangeschoten als we waren, we vroegen ons af of we de onverkochte exemplaren niet gewoon aan onbekenden zouden opsturen. Een schitterend idee. Met adressen uit het telefoonboek hebben we een paar honderd boeken verzonden. Zo, in het wilde weg. Ik had zelf niet één exemplaar meer en 't heeft dertig jaar geduurd eer ik er een terugvond. Het wonderlijke is dat wanneer ik terugdenk aan alle moeilijkheden, of het nu in mijn jeugd in New York was of jaren later in Parijs, ik nooit volstrekt ontmoedigd raakte. Ogen en oren hield ik altijd open. Ik verslond alles wat ik zag. Ik hoorde opmerkelijk precies. Ook nu nog. In mijn jeugd ben ik lange tijd verschrikkelijk arrogant geweest. "Supercillious." De hoogmoed. De trots. De minachting. De wereld veranderen, dat was mijn droom. Mijn streven. Mijn blindheid. Maar door het schrijven zijn mijn denkbepelden veranderd. En hoe!

Er is geen spoor van behoefte meer de wereld een lesje te leren. Liever de rust. De tevredenheid. Laat de wereld zijn zoals ze is, met al haar kwalen, haar onguurheid en ongemakken. Het leidt tot waanzin toch, te denken daartegen als enkeling ook maar iets te kunnen doen. Tot die orde behoort ik niet meer.

Ergens heb ik de 'condition humaine' aanvaard. Neen, niet het compromis, maar wijsheid hoop ik. Inzicht. Natuurlijk zijn er die nu beweren: "Aha, nu hij bejaard is, weet hij zich te schikken, hij accepteert, hij is machteloos. Gebroken is de weerstand." Bij het grijzen der slapen. Ik geloof dat het onjuist is. Niet het passieve accepteren, maar het bewogene der geest, de grootmoedigheid naar alles in 't leven, in het bijzonder naar mensen.

Zelfs naar mijn vijanden. Dat is het belangrijkste, want de vijand, hij schuilt in jezelf. Dat is mijn besef. De wakkerheid. Ik ben zelf de vijand. Het is onvermijdelijk de ander te accepteren, hij is alleen en niet mét iemand.

Er is altijd angst, vrees het leven niet ten volle te leven. We vrezen zelfs dat wat goed is, wat blij maakt. Sommigen leven alleen om dood te gaan. Altijd uitstel. Altijd uitvluchten en verontschuldigen. Wat een sterfte. Wat een tragedie.

Het wonderbaarlijke! Het is nooit geheel afwezig ..., maar onze pogingen het teweeg te brengen, hoe grotesk. Hoe onhandig en lomp.

[Zie bijvoorbeeld *Quiet days in Clichy*, eerste druk: The Olympia Press, Parijs, waarin Miller over zijn ervaringen vertelt uit de jaren dertig, die hij voor een groot deel met zijn vriend Alfred Perlès in Parijs doorbrengt, en al zitten ze regelmatig aan de grond, ze weten altijd uit het dal omhoog te klimmen. Afb: schilderij "Memories" van Bogdan Zwir.]

18 februari 2007

"Vom Winde verweht"

[De aardgeest IV]

Zoals de mensen in mijn boeken zijn, zo waren ze ook werkelijk. Het boek. Het woord. Het leven. Soms een lichte verandering, een kleine overdrijving maar eigenlijk ook dan slechts vanwege de ware weerspiegeling der werkelijkheid. Niet ter verfraaiing, maar om dichterbij de verborgenheid te kunnen komen. Achter alles gaat iets anders schuil. Het wezen. De ziel. Het doordringen tot de kern, daar gaat

het mij om.

Niet uit nieuwsgierigheid, maar afkomstig van het hart. De ontroering, het onbeduidende, het verborgene, dát aan het licht te brengen. De weg naar het centrum. De aardgeest.

Er is iets in het leven dat me verontrust: dat mensen anderen vaak kleineren. In een ander de grootheid erkennen, dat lijkt onmogelijk. De boosheid. De benadeling.

Misschien is de prijs die ik anderen – die ik niet mag of veracht of zelfs haat – betalen laat, deze, dat ik ze meestal als karikatuur uitbeeld. Mij is vaak gezegd dat ik daarin uitmuntend slaag, dat is waar, maar mij lijkt het tevens dat ik steeds oog heb voor beide: de realiteit en de karikatuur.

Niet alleen de spot.

Denk aan "Dr. Kronsky", de psychiater die telkens in mijn boeken voorkomt en zich aan het eind weerloos aan een analyse onderwerpt waarin ik hem het geld dat hij van zijn patiënten genomen heeft, weer laat uitspugen. Maar in al zijn dwaasheid blijft er een tederheid. Het menselijke. Zowel de duivel als de engel.

En toch, ik houd niet van psychiaters, zelfs de grootsten onder hen laten mij onverschillig. Jung bijvoorbeeld vind ik afgrijselijk vervelend. Onverteerbaar. Wat een zwaarmoedigheid. Wat een saaiheid. Een echte Zwitser. En Freud! Alles van hem heb ik gelezen, ook van Jung trouwens, ik was er verrukt van. Vroeger. Nu zegt het me niets meer. Er schuilt meer bedrog in dan waarheid. Meer belasting dan bevrijding. De mythe.

Wat Dr. Kronsky betreft, mijn hemel wat een dwaas was dat, maar ook uitgesproken goedmoedig. Ik heb hem leren kennen op het telegraafkantoor en we zijn meteen bevriend geraakt. Hij behoort tot mijn talloze bekenden uit die tijd. Kronsky studeerde toen nog en had vaak kritiek op mij. Het

gebeurde zelfs dat we een discussie op straat uitvochten. Hij hief z'n vuist en daagde me werkelijk uit. Zo vochten we het uit, ofschoon ik in rang zijn meerdere was.

Later, toen ik eens heel beslist zelfmoord wilde plegen, gaf hij mij na lang aandringen een medicijn. Uit goedheid, ter geruststelling. Een jaar lang had ik er om gezeurd, doch telkens antwoordde hij: "Nou nou, zoiets doe je toch niet", hetgeen ten slotte veranderde in: "Goed, als 't dan zo nodig moet, hier ...". Ik nam de tablet in, kleepte me uit en ging naakt op bed liggen. Het was hartje winter. Het raam liet ik open om zeker te zijn dat het me lukken zou. Het was stil en duister. 's Nachts begon het te sneeuwen. In de ochtend werd ik warempel toch weer wakker, ik was niet eens verkouden geworden van dat open venster. Wel volledig ondergesneeuwd. Hij had me een slaapmiddel gegeven.

De kleine bezwering.

Het randje van de wereld. In de ene hand de dood, in de andere het leven. Het drama van ontstaan en vergaan. Ik had genoeg van het leven met June, voelde me mislukt als schrijver en er was niets meer heel aan de band met mijn ouders. Eeuwige treurigheid. Eeuwige duisternis.

Van tijd tot tijd keert het terug, deze tragiek. Nog maar kort geleden dacht ik er aan er een eind aan te maken. Ik ben er aan gewend en telkens als het mij overvalt, denk ik ook dan wel weer een weg te vinden deze sluipdood te overleven. Ik ga naar bed en blijf liggen tot het voorbij is. Als dat zo is, sta ik op, voel me weer goed en heb honger. Een teken dat ik gezond ben.

De relatie tot mijn moeder was vol doornen van liefdeloosheid. Geen genegenheid. Geen koestering of tederheid, nooit heeft ze me een zoen gegeven. In plaats van een liefkozing zei ze slechts dat ik een nietsnut was, een mislukkeling. Voor alles kwam ik altijd te laat. Haar aanhoudende verwijten ondermijnden mijn zelfvertrouwen. Een gesneuveld hart. Ik kon doen wat ik wilde, maar zij toonde niet de geringste blijdschap of tevredenheid. Toen ik besloot schrijver te worden, bleek ze hoogst geïrriteerd, beledigd zelfs. Ze vond het krankzinnig, vooral omdat ze er haar zinnen op had gezet dat ik kleermaker zou worden en bij mijn vader zou gaan werken. Volslagen idioot dat zo stellig te verwachten.

Vanaf mijn zestiende geloof ik staat er een muur tussen ons. Nog slechts door kieren met elkaar te spreken. Het enige plezierige hieraan was, dat ze mij m'n gang liet gaan. Ongemoeid, alsof ik niet bestond. Ik ging en kwam wanneer ik wilde, het interesseerde niemand.

Later ben ik van huis weggegaan en heb ik bij een vrouw geleefd die ik beschreven heb als "de weduwe". (Pauline Chouteau uit Phoebus, Virginia, 1909.) Zij was ongeveer zo oud als mijn moeder en had een zoon van mijn leeftijd. Toch ben ik weer teruggekeerd naar huis. Ik had geld noch werk en kon bovendien slecht opschieten met die vrouw.

Thuis trachtte ik te schrijven, ik had al een schrijfmachine. Maar steeds als een van de burens tegen het raam klopte of aanbelde, kwam mijn moeder: "Snel Henry, verstop die machine en verschuil je in de kast." Soms zat ik daar wel twee uur opgesloten, alleen omdat mijn moeder voor niemand wilde weten dat haar zoon schreef. Een schande was het.

In al die jaren heeft ze niet één regel gelezen. Van geen van mijn boeken wilde ze iets weten. Er over

spreken was zelfs taboe. Eénmaal, toen ik in 1940 terugkeerde uit Frankrijk, vroeg ze: “Heb je geld verdiend?” Ik antwoordde dat het beter was daarover te zwijgen. Toen zei ze: “Waarom heb je ook niet zoiets als ‘Verwaaid door de wind’ geschreven?”

Onvoorstelbaar. Frappant.

Niets is hopelozender dan het zonder deze liefde te moeten stellen. Geen vriendschap. Geen respect. Eeuwige eenzaamheid.

[Photo: June Edith Smith, ontmoet in een Broadway-dancing, met wie hij – na de scheiding van pianiste Beatrice Sylvas Wickens uit Brooklyn - in 1924 trouwt. Het huwelijk wordt in 1934 ontbonden. Dan ontmoet hij Eve Adams, die met hem de boeken vent in de café's van Montparnasse.]

19 februari 2007

De bekoring. De verwondering

Je me dirigeai vers le jardin des Plantes et je pensai : « Sûrement, ça ira mieux dans l'allée des platanes » ; car, cette grande allée qui monte vers le Muséum, c'est un endroit où je suis presque toujours heureux.

L'allée des platanes fut un échec complet. En arrivant au niveau des serres, j'étais un peu plus mécontent, un peu plus troublé qu'en passant la grille du jardin. L'allée m'avait laissé filer avec une indifférence évidente, sans plus s'occuper de moi que d'un étranger, sans me faire le moindre signe d'amitié, à moi qui, depuis cinq ans, la caressais dans toute sa longueur quatre fois par jour en été et trois fois par jour en hiver.

55

[De aardgeest V]

Mijn vader? Daar had ik evenmin iets mee op. Hij kwam iedere avond beschonken thuis en maakte dan ruzie met mijn moeder. Aan tafel altijd gedonder en gekijf, waarbij ze niet nalieten elkaar om de oren te slaan. Ik kreeg geen hap door m'n keel. Een verstikkend nest. Geen liefde, maar lijden.

Pas veel later, toen ik uit Frankrijk terugkeerde, ontdekte ik in hem de ware ziel. Een en al goedheid. Het was mijn moeder die hem tiranniseerde, die nooit heeft verzaakt kritiek op hem te hebben. Zij was de gemeenheid. De kwelling.

Hij toonde zich altijd trots en blij als ik een

nieuw boek had geschreven, alhoewel hij er slechts één van heeft gelezen: *Money and how it gets this way*, een brochure die ik zelf had uitgegeven in Parijs. Hij dacht dat daarin alle waarheid over geld stond, maar het was een satire. Een klucht.

Sinds ik lezen kan, verslind ik boeken. Zonder boek tref je mij niet aan. Toen ik nog een jaar of zeven was, zat ik vaak bij mijn grootvader aan tafel te lezen. Dan kreeg hij de verwijten van mijn moeder. Ik las toen kinderboeken natuurlijk. Erg slim was ik niet. Een genie in geen geval. Maar in de puberteit kreeg ik toch al wel oog voor de literatuur. De grote schrijvers. Ja, zelfs voor Balzac.

Momenteel lees ik weer boeken uit mijn eerste Parijse jaren, zoals *La confession de la minuit* en *Le*

journal de Salavin van George Duhamel. Een tijd geleden las ik nog het boek van Edmondo de Amicis, een Italiaans auteur die haast niemand meer kent. Boeken die ik ook vroeger las. Boeken van Rider Haggard, Jack London en Dreiser. Nee, heimwee is het niet. Ik vermoed meer en meer er achter te willen komen wat mij in mijn jongensjaren nu wel en niet aansprak. Mijn bewondering voor sommigen destijds vergelijk ik met mijn mening van vandaag. Hoe wonderlijk als blijkt dat van de glans nog niets is verdwenen. Ware lof schijnt onveranderlijk. Het is bijzonder zoiets te ontdekken. Kalmerend.

Het was min of meer toevallig dat ik Salavin opnieuw ben gaan lezen. Op een dag was ik in de buurt van de Rue Mouffetard en de Place de Contrescarpe aan het wandelen en opeens herinnerde ik me dat Salavin in de Rue Pot-de-fer woonde, daar meteen om de hoek. Op dat moment nam ik mij voor deze roman van Duhamel te herlezen. Een meesterwerk. Subliem in zijn eenvoud. Niet typisch Frans, eerder Russisch. De overeenstemming. De weerklank.

Salavin is in wezen een volkomen onbelangrijk mens. Een randfiguur. Een mislukkeling. Een Dostojewski-figuur. Het bijzondere is echter, dat hij dit slechts is in de ogen van de wereld, niet in die van de lezers. Integendeel, voor degene die over hem leest, is het een hoogst interessant en boeiend persoon die zich aan hem in alle toonaarden openbaart. De onthulling. De nabijheid. Dat is wat mij bevalt.

Ik heb een zwak voor de armen, de nooddruftigen. De verlatenen. De primitieven. Voor de schrandere kerel. Meer dan een pienter mannetje ben ik zelf ook niet. De gelijkheid. De identificatie. Waardering wellicht voor beroemde en alom erkende mensen, maar genegenheid? Neen.

Het zou onjuist zijn te beweren dat ik nog altijd twijfel aan mezelf als schrijver. Wat ik doe, daarin geloof ik. Op de keper beschouwd heb ik vrij snel hierin zekerheid gekregen, ik geloof zelfs ondanks mijn boeken. Een zekerheid omtrent wie ik ben. Mijn bewustzijn. Mijn geest. Mijn ideeën.

Ik ben blijven strijden tegen het intellectualisme. Dat is beslissend geweest. De intelligentie op zich leidt tot niets. Intellectuelen missen elke zekerheid. Het zijn mensen die twijfelen. Permanent.

Werkelijk iets weten, neen. Terwijl een simpele ziel met een religieuze geest deze zekerheid in zichzelf hebben kan. Heerlijk is het zulke mensen te ontmoeten. De eenvoud.

De meesten kunnen het zich niet voorstellen, maar in de grond van mijn hart ben ik een religieus mens. Niettemin, er is geen religie die mij voor zich winnen kan. Ze zijn alle volslagen onzin en bovendien niet ongevaarlijk. De misleiding.

In bepaalde dingen evenwel geloof ik gewoon. Ik geloof in het bestaan van een hogere orde, een almacht, noem hem God. Ik geloof in een leven tussen mij en deze God, in een band met de cosmos. Al weet je 't nooit, maar het geheimzinnige van het leven zal door ons niet te doorgronden zijn. De aanvaarding. De overgave.

In die zin ben ik religieus.

Een bijbel heb ik niet nodig. De kerken, zelfs het Boeddhisme, zijn volgens mij niet meer dan een spotprent van het geloof.

“Es gibt keinen Zufall in Universum.” Alles volgt z’n natuur. Wetten. Regels. De bestemming. Kunnen leven is onbeschrijfelijk betekenisvol. Wie dit niet beseft, is het ook niets waard. Zelfs er over spreken is dan zinloos.

Belangrijk is de band met het universum te onderkennen. Het verbond. De samenvoeging. Het is een wonder. Niet zomaar een werkelijkheid, maar een vol geheimen. Onpeilbaar. Neen, zo realistisch als de jeugd het leven nu opvat, kan ik niet. Voor mij is het 't Goddelijke.

Onreikbaar heilig.

In de *Steenbokskeerkring* komt een passage voor waarin ik in het bos ben. Juist als ik me gewassen heb en de hut inga om mij aan te kleden, steekt er een storm op. Een ongenadig harde wind. Ik ga meteen weer naar buiten, trek mij niets aan van regen en bliksem en maak een soort heilige dans.

Onvergetelijk. Niet als bespotting, maar als ontkenning van God. De uitdrukking van mijn verbond.

[Pag. uit Duhamel's *Vie et aventures de Salavin*, Illustr. par Berthold Mahn.]

20 februari 2007

De zielsverwantschap

[De aardgeest VI]

Een paar dagen geleden ontmoette ik de fotograaf Halasz Brassai. (Een beroemde Hongaarse fotograaf. In 'De wijsheid van het hart' (1941) is Miller's essay over Brassai opgenomen: *Het oog van Parijs*.) Hij schrijft een boek over mij. We raakten in gesprek en daarin stelde ik hem de volgende vraag: “In dat wat ik in mijn boeken tot uitdrukking ben, vindt u daarin tegenstrijdigheden?” Hij antwoordde: “U bestaat doodeenvoudig uit niets anders. In alles wat u doet, is de tegenspraak aanwezig.” Dat is goed

mogelijk. Walt Whitman zei over zichzelf: “Of ik mijzelf tegenspreek? Ja, natuurlijk, dat klopt, ik spreek mezelf tegen. Nou en?” André Gide zei het even anders: “Alleen domoren spreken zichzelf niet tegen.” Precies. Wat betekent het ook, de tegenspraak? Toch niets. Neen, ik geloof niet dat ik een realist ben. Een surrealist evenmin. Ik heb niet zo'n vast idee van de realiteit. Wel zeg ik altijd: de realiteit waarover ik het heb, schrijf het met een grote R. Niet de objectieve realiteit.

Realistische schrijvers, daar ben ik niet bijster op gesteld. Zonder dat het een leugen is waarover zij schrijven, is het toch een imitatie van de werkelijke realiteit. Het raakt slechts de oppervlakte. Het heeft geen wortels. De ruwheid. Het tijdloze. De realisten geven slechts feiten. Niet de interpretatie. Dus niet

de waarheid.

De ervaring. De beleving. De subjectieve realiteit. Het is de enige zekerheid die men heeft, die het zonder definities stellen kan. Men meent vaak dat ik veel ontleen aan grote filosofen. Maar het komische is dat ik de ideeën van de filosofen onverteerbaar vind. Ik begrijp er ook niets van, maar getroost word ik in de overtuiging dat een filosofie, zo abstract als ze is, niet te leven is. Ze heeft niets met de alledaagsheid van doen. Niets met de tegenwoordigheid. Ze is onbruikbaar.

Ik bewonder de oude Chinezen. Zij verstaan de kunst te achterhalen, te interpreteren. Het onderscheiden, daarin ligt de ware wijsheid. De Chinezen. Religieus zijn ze nooit geweest, maar leven, dat kunnen ze! Niet het weifelen, maar het kiezen. "If the wrong man says the right thing, it does not mean anything." Dan is het ook niet waar.

Toen ik zeventien was, ontdekte ik de schrijver Laotse. De Oosterse filosofie, elke andere viel er bij in het niet. Een wereld ging voor mij open. En dat in Brooklyn, niet te geloven! In dat idiote gezin waar ik leefde, daar las ik Laotse. Onvoorstelbaar. Het heeft zo moeten zijn. Vast en zeker. In toevalligheden geloof ik niet.

De natuur. De ziel. Een verwantschap met Chinezen, Japanners, Hindoestanen en Indiërs. Met elk van deze rassen, zelfs daarin waar ze elkaars tegenstelling zijn. De spiritualiteit. De bron. Vroeger droomde ik dat eens de dag zou aanbreken waarop ik naar Tibet zou reizen. Neen, het is er nooit van gekomen, ofschoon in m'n beleving wel.

Zo bewaar ik mijn eigen innerlijke Tibet.

De dood. Het woord. Een leegte. We hebben er geen idee van wat het betekent. Er is geen dood. Al weet ik niet of reïncarnatie werkelijk bestaat. Daarover ben ik onzeker, maar belangrijk vind ik het niet. Het is onbewijsbaar, nauwelijks te begrijpen. Leven is voldoende.

De wedergeboorte is mij niet vreemd. Ik ben vele malen gestorven. Ontbinding en belofte, dat heb ik sterk ondervonden. De afsterving. De opstanding. Mijn leven is er vol van.

Het volkomen niets doen is mijn ideaal: je laten drijven in plaats van te zwemmen. Vanwaar toch de behoefte iets te doen? Altijd maar die drukte. Is het méér dan een teken van innerlijke onrust? Sociale problemen zijn er het gevolg van. Verlang naar ware eenvoud en wijsheid en ze zijn verdwenen.

Vreselijk al die vlijtheid. We lijken wel insecten. Zo beweeglijk. Zo opgewonden. Maar zo belachelijk als dit lijkt, zo serieus nemen we het. Absurd.

Een groot woord, absurd.

Waar ik vooral aan denk, is de absurditeit van het kwade. De ongerijmdheid van het slechte. Aan het feit bijvoorbeeld dat men in een oorlog moordt. Het ontketen van een oorlog, dat zal ik wel nooit begrijpen.

Iemand die een ander uit hartstocht vermoordt, kan ik vergeven. De passie. Maar in een massa meetrokken en in 't wilde weg op anderen schieten! Dat heeft met menselijkheid niets te maken. Ook met vijanden kan ik in vrede leven. Waarom zouden anderen niet hetzelfde doen? Een utopie is het niet. Christus en Ghandi leefden zo. Het liep weliswaar slecht met hen af, maar dat is uitzonderlijk. De

martelaren. Voor mij bestaat er bovendien een groot verschil tussen het godsdienstige en de wijsheid. De weg van de wijzen leidt zelden tot martelaarschap. Als die van de religieuzen daartoe wel leidt, is 't hun eigen schuld. De vroomheid. De bekering. De strengheid.

De arrogantie. De dwang aan anderen hen te volgen.

Dat is ook het onderscheid tussen Mohammed en Boeddha. Aan de laatste geef ik de voorkeur, al is het belachelijk hem te vereren. De Zen leert juist dat wij allemaal Boeddha's zijn. Erkennen zelf een Boeddha te zijn of op z'n minst het te kunnen worden, doch tevens de devotie tot verering van een enkeling te maken, dat is waanzin. Er anders over denken is haast niet mogelijk, want daarmee creëert men toch een idool zonder dat er verder ook nog maar iets bestaat? Slechts leegte. Slechts ijdelheid.

Raak voor genieën niet in vervoering, schenk de heiligen geen aanbidding en spreek geen vervloeking uit over misdadigers. Men doet wat men kan, in 't leven. Het leven is zoiets als een reusachtig orkest waarin ieder zijn rol heeft. Het enig belangrijke is de ons toebedeelde rol te vervullen, welke het ook is. Dat is zowel komisch als tragisch want eigenlijk wil het zeggen: "Wenn Sie ein Mörder sind, seien Sie ein guter Mörder."

[De 'Wijsheid van het hart', dat ik ooit iemand cadeau heb gedaan, heb ik bij een antiquariaat maar weer 'terug'-besteld. Afb.: schilderij van Nicole Carvajal, "De andere liefde" naar een foto van Brassai. De kat staat voor zinnelijkheid, de muis voor ingebeeld gevaar.]

21 februari 2007

De ontsteltenis over de mensheid

[De aardgeest VII]

Of iemand er over spreekt of zwijgt, daaraan herkent men de echte Zen. Ik ben het niet. Het boeit me, en meer dan dat, ik ben er voor geboren. Daarom ben ik er aan gehecht en is 't me niet vreemd. Maar er naar leven, neen, dat geloof ik niet. Ik heb zo mijn eigen opvattingen over de Zen, dat is me voldoende. Ik woonde in het westen van de

Verenigde Staten, in Californië. Juist in die streek vindt men tegenwoordig (*het is 1969*) een opvallende gerichtheid op het Oosten. Dat is heel merkwaardig want vroeger, in de tijd van Thoreau,

Whitman en Emerson, wist de Oosterse gedachtewereld vooral het oosten van het land te bekoren. Nu is het precies andersom.

Het wemelt daar van de 'ismen', alle mogelijke sekten. Dat is niet het gevolg van de grote Amerikaanse rusteloosheid. Neen. Niet de radeloosheid, die manifesteert zich in het hele Westen. Het is een goed teken, een teken van de overgang. Een teken dat men op zoek is. Een nieuw kompas. "The wisdom of the heart". In Londen, nee eerder nog, in Parijs ... heeft iemand mij eens het boek van een Engelse psychoanalyticus gegeven. Zijn naam ben ik inmiddels vergeten, maar het was een begaafd man uit de Harley-Street, een typische artsenstraat in Londen. Zijn denkbeelden hebben een diepe indruk op me gemaakt. Hij was in Indië geweest en heeft zich veel van de Indische filosofie eigen gemaakt. In zijn boek staat het woord 'hart' centraal. Als ik me goed herinner, heette het de *Oorlogsdans*. De titel doet het niet vermoeden, maar het 'hart' komt buitengewoon dikwijls ter sprake, en toen ik een paar dagen geleden André Gide's opmerkingen over Dostojewski las, ontdekte ik dat ook hij de intellectuelen verachtte. Zij belichamen de duivel ... de grote verzoeking waarmee de duivel ons lokt. Dat zegt zelfs Gide. En Dostojewski's helden, zijn hoofdpersonen zijn steeds mensen die het gevoelsleven hoger achten dan het verstand. Het gevoel. De essentie. Het hart.

Het verstand, dáár komt de verzoeking vandaan.

Later ontmoette ik in Londen deze Engelse analyticus. Het was verrassend te zien hoe weinig hij daar van weg had, nee, hij deed me eerder denken aan een Indisch wijsgeer. Hij was Engelsman in hart en nieren, dat wel, maar doordrenkt van een Indische gedachtewereld. De geest. De cultuur. Ook volgens hem zou men zich moeten laten leiden door het gevoel. Het hart. Niet het verstand. De Rede. Het intellect is schadelijk. Het bederft. Het verminkt.

De hartstocht is een deel der wijsheid. De dichter William Blake zei eens: "The tigers of rage are wiser than the horses of instruction."

Ik hoop niet ooit zover te komen dat ik mijn innerlijke conflicten kan beheersen. Perfectionisme staat me tegen. Met mezelf wil ik altijd in conflict blijven ... niet met anderen, niet met de wereld, maar met mezelf. Ik houd van helderheid, van opgewektheid. Ik ben lachlustig van aard. Als ik denk aan Boeddha met die onbestemde zekere glimlach, wonderbaarlijk is dat. Ik weet dat ik 't nooit zover zal brengen, maar ik wens 't me ook niet. Laat mij maar zijn zoals alle anderen. Hindernissen. Nederlagen. Je wordt er altijd wijzer van. De verrijking die het geeft, daarin ligt juist de wijsheid.

Het Nirwana is in 't geheel niet wat men vaak denkt: een bespiegelende gelukzaligheid. Nee, het is een verwerkelijking, een voltooiing. Geen liefde zonder lijden. Geen voltooiing zonder strijd. Het is je reinste onzin te geloven dat je volmaakt kunt worden, dat er geen conflicten meer zijn, geen twist of twijfel.

Het paradijs is niet populair. De aantrekkelijkheid van de hel is groter. Daar waar het onkruid zo welig tiert. De hel is zoveel interessanter. De bekoring. De opwinding. De natuurlijke weg naar de wijsheid, een onomstreden waarheid.

Een leven in het paradijs kan ik me niet eens voorstellen. Gérald Robitaille, mijn secretaris, heeft een

stuk geschreven waarin God naar de aarde keert om na te gaan wat daar zoal gebeurt. Sedert eeuwen was hij niet meer op de hoogte ... Hij sliep. Plotseling interesseert hij zich voor de wereld en besluit te gaan kijken hoe het er in die hel aan toegaat. Hij vindt een gigantische menigte en treft daarin Rabelais aan, en Marquis de Sade, Gilles de Ray, alle denkbare monsters. God ziet om zich heen en verklaart dat het bij hem toch heel wat interessanter en aardiger is.

Het doet me denken aan wat D.H. Lawrence over Jezus schreef, in het boek waarin Christus terugkeert naar de aarde. Maar ditmaal is hij mens als alle anderen, een of andere idioot. Er is één verschil: "He finds life wonderful now, he enjoys life." Eenvoudig omdat hij zijn persoonlijkheid verloren had – en tegelijkertijd zijn overspannen idee de wereld te willen redden. Van zulk een bezetenheid moet men zich bevrijden, want de wereld willen redden is meer dan een dwaze vergissing.

"Hoe wordt de wereld gered ... als dit al ooit zal gebeuren?" Ik kan het me wel voorstellen, vermoedelijk alleen wanneer er zich een verschrikkelijke ramp voltrekt. Een ware catastrofe, zo een die ons overrompelt. Volkomen onverwacht. Het is denkbaar dat de mens, onder indruk van dat onheil, tot een nieuw bewustzijn komt. Alles wat hij was, valt van hem af. De problemen van tegenwoordig zijn niet opgelost, maar vergeten. Deze worden verdrongen, of beter gezegd, zullen vanzelf verdwijnen.

Het lijkt wat onnozel om over het onmogelijke te spreken. Maar het onmogelijke is zoveel beter dan het waarschijnlijke, want het is duizendmaal aantrekkelijker. Bovendien ben ik ervan overtuigd dat niets onmogelijk is ... – niets, wel te verstaan. Ik geloof ook dat zolang de mensheid bestaat, de mens in al die tijd er nog verre van is als mens te leven. Lawrence zei: "Een hond blijft altijd hond, 'n paard een paard, 'n bloem een bloem. Maar een mens, blijft hij een mens? Hij is het nog niet eens!"

In werkelijkheid heeft de mens nog geen idee van de kracht die hij bezit en voorstelt. Wat een mens al niet moet ondervinden eer hij werkelijk mens kan zijn. "Er müsste einen ungeheuren Schock erleiden."

[Schilderij "De oorlogsdans" van Marijke Vonk. Mannen die ten strijde trekken. Baren wij hiervoor onze zonen? Voor mij is dit 'het hart als gebroken goed'.]

22 februari 2007

Het onwrikbare geloof

[De aardgeest VIII]

In wezen is het zo dat ik temidden van de conflicten en met mezelf in vrede leef. Meer verlang ik niet. Zelfs de kunstenaar in mij is niet zo belangrijk als de mens die het met zichzelf goed vinden kan. Ik zou er van af kunnen zien scheppend bezig te zijn, het bijna verloochenen, als ik er zeker van zou zijn werkelijk de volledige vrede met mezelf

gevonden te hebben.

De kunstenaars de zucht naar genialiteit. Is het niet eerder zo, dat er slechts weinig grote kunstenaars zijn maar dat wij godheden van hen maken? Idolen, het zou heel wat beter zijn niet alleen dit soort verering maar ook de scheppingen van deze meesters te verwoesten. Het zou toch eindeloos zijn wanneer ieder op eigen niveau kunstenaar is. Naar onze eigen aard en mogelijkheden scheppend bezig zijn, in plaats van hen die wij groot en begaafd noemen te verafgoden. Het is te simpel slechts met de aanbidding genoeg te nemen.

Ik geloof dat wanneer men iets heeft volbracht, dan is niet alleen dat werk voltooid maar tevens ben je niet meer die je was. Nadien ben je niet meer dezelfde mens. De ontwikkeling. De groei. De ervaring. Ik hoop althans dat dit bij mij zo is ik heb niet de geringste zin een soort repeteerapparaat te zijn. Net zo min als ik zin heb altijd maar te strijden. Al houd je nooit op te strijden, het voltrekt zich telkens op een ander niveau. Dan ligt het me wél, dit strijden, als het maar niet eeuwig om hetzelfde gaat. In het midden het hart en daar omheen wikkelt zich de mens. Zijn geheugen. Zijn geest. Zijn identiteit. Ik zou graag geduldiger van aard zijn. Niet dat ik inhalig ben, maar het valt me moeilijk iets de tijd te gunnen. Zodra ik iets wil, moet ik het ook direct hebben. En nooit is het me genoeg. Alles komt altijd te laat. Steeds vraag ik: "Wanneer komt het nu eindelijk? Wanneer? Morgen?", terwijl ik stevast lange tijd moet wachten aler ik krijg wat ik hebben wil. Natuurlijk is het niet altijd mijn schuld. Ik vind dat ondanks de vooruitgang waarover men zo gretig spreekt, de mens en de wereld nog veel te bereiken hebben. De achterstand. De beschaving.

Ik zou onophoudelijk wonderen willen zien. Zelfs als God mij alles geven zou wat mijn hart begeert, dan nog zou mijn honger niet zijn gestild. Meer en meer zou ik verlangen – en snel, zeer snel. Dát is een van mijn tegenstrijdigheden.

Nu ik het hierover heb, schiet me de geschiedenis van Jezus te binnen. Wat ik nu zo fantastisch vind, is dat als hij al een wonder doet, dit altijd zeer snel gebeurt: de zieke wordt onmiddellijk gezond. De absolute waarheid: zo zou het eigenlijk met alles moeten gaan. Ik geloof niet in evolutie, maar in wonderen die niet stapsgewijs maar plotseling, onverwacht, gebeuren. De verrassing. De openbaring. Dat zou niet de absolute waarheid zijn, maar het natuurlijkste van de wereld. De wereld. Vooral op gelukkige momenten komt men soms tot de slotsom dat hij helemaal niet anders kan zijn dan hij is, met al z'n verdorvenheden, z'n boosaardigheden en z'n onvolkomenheden. Maar wat doet het er toe zolang je bent die je bent. Sommigen zeggen: "Zelfs zo, zo de wereld nu is, is hij goed, is het leven prachtig..." Dat gaat mij wat te ver. Ofschoon men zich op sommige dagen toch heel goed voelt: men staat op, men ziet de problemen die niet anders zijn dan gisteren en eergisteren. Men neemt de krant en slaat deze open: zoals gewoonlijk niets dan rampen, oorlogen, revoluties. En ondanks alles voelt men zich goed, de alledaagse somberheid lost als vanzelf op en men zegt: "Wat gaat mij dit aan? Ik ben gelukkig, tevreden, hoe mooi is het leven niet!" Dat lijkt me een gezonde instelling. Nu ja, je kunt zeggen dat het een logische wijze is de dingen zo te zien, maar het vervelende is dat we niet weten waarheen die logica ons brengt.

Ja, in mijn leven hebben zich heel wat wonderen voorgedaan. Wonderbaarlijke omstandigheden. Zo

ben ik al vaak op sterven na dood geweest doch werd telkens op het laatste moment gered. Door wie of waardoor, dat is me een raadsel. De ontsnapping een feit. Als alles dan weer is goed gegaan, kijk ik naar de hemel en zeg: "Bedankt, ik weet dat je er bent, ik dank je ..." Ik wil niet zeggen dat het een persoon is, maar dat er iemand is lijkt geen twijfel. Ik word beschermd, dat ervaar ik maar al te vaak. Ondanks al mijn zwakheden en fouten, de redding is steeds nabij. Ik heb niet het geringste vermoeden waarom. Het is mijn lot. Het heeft zo moeten zijn.

Ik geloof in de lotsbestemming. Daaraan valt niet te tornen. Rotsvast. Ik heb mensen gezien die in een poel van ellende leefden – in de gevangenis, in de oorlog, in het verzet – en deze mensen wisten niet van wijken. Ze gingen ongestoord door. Ondanks alle verschrikkingen en gruwelijkheden. Een wonder van vasthoudendheid. Als ik zie hoe ze zich er doorgevochten hebben, kan het niet anders dan dat de tegenspoed een bron is van innerlijke rijkdom. Ik ken mijn tekortkomingen, ik zie mijn fouten en hoe ik ze bega, maar hoe mijn redding zich voltrekt, daarvan weet ik niets. In zo'n situatie ben ik aan het einde van mijn krachten, tot niets in staat. Juist in die ogenblikken beleef ik een soort openbaring. Plotseling wordt alles van mijn schouder genomen. Wanneer ik denk: "Ik ben niets meer, ik kan niets meer", dan is daar opeens mijn beschermer die me onverwacht bevrijdt. Ik zeg dikwijls – de Fransen horen het niet graag en de Duitsers trouwens nog minder - : "Als men 't opgeeft, het eenvoudig z'n gang durft laten gaan, dan gebeurt het wonder." Daarin ligt het geheim: het opgeven, de overgave. Het leven is één groot geheim en ik houd van ondoorgrondelijke geheimen. Hoe diep men ook spit, het mysterie blijft. Dat is ook de reden waarom ik de inspanningen van wetenschappers en politici overbodig vind.

In welke tijd ik ook zou leven, ik ben ervan overtuigd mijn leven niet anders ingericht te hebben. Mijn geluk, mijn welzijn is niet afhankelijk van uitvindingen, vernieuwingen, vooruitgang. In het geheel niet. Ja, nou ik ouder word, weet ik het moeilijk te stellen zonder comfort, maar 't voornaamste is het niet. Het is slechts gerieflijkheid.

[Henry Miller, 1940, by Carl Van Vechten.]

23 februari 2007

De onthechting. De troost. De onbaatzuchtigheid

[De aardgeest IX]

Bij mij thuis hangen overal m'n aquarellen. Soms schilder ik zelfs rechtstreeks op de wand. Ik heb weinig meubilair. Wat de inrichting betreft heb ik nog niet het minste esthetische gevoel. Het enig belangrijke is een ruimte waarin je kunt pingpongen. Het interesseert me niet hoe die ruimte er uitziet, als hij er maar is. In mijn huis in Californië is het de mooiste

kamer. Vroeger was het de salon, maar ik dacht: “Zum Teufel mit dem Salon. Het kan me niet schelen, ik maak er een pingpongruimte van.”

Enige jaren geleden woonde ik er een paar maanden alleen. Mijn vrouw, de moeder van mijn kinderen, had mij verlaten. Alles in huis behoorde aan haar: al het meubilair en zelfs de tapijten. Ze heeft niets laten staan, en van de ene op de andere dag was mijn huis volkomen leeg. Bovendien waren de kamers tamelijk groot en de vloeren overal kaal. Ik heb me toen zelfs een paar rolschaatsen gekocht en rolde van de ene kamer in de andere. Heerlijk vond ik het niets meer te bezitten. De leegte. De ruimte. De vrijheid. Ik voelde me honderdmaal gelukkiger dan voorheen temidden van al dat meubilair. Het weinige dat ik daarna kocht, was van geringe waarde. Dat was mij om 't even. Zo gaat het me nu nog: ik heb een vriend die bij elk bezoek iets voor mij meebrengt – bijna altijd een meubelstuk. Hij heeft werkelijk het idee dat ik dat nodig heb, maar telkens zeg ik hem het rustig weer mee terug te nemen.

Ik houd van eenvoud, van soberheid. De schoonheidsleer, de fraaie composities waarin allerlei spullen te plaatsen zijn, ach neen, dat zegt me niets. Zeker, de zin voor schoonheid die Japanners zo eigen is, vind ik fascinerend en is wat ik het meest in hen bewonder. Maar dat neemt niet weg dat het mij persoonlijk onverschillig laat.

Ik zei daarnet iets over de muren in mijn huidige woning. Wel, in de kamer waarin ik aan mijn aquarellen werk, staan de muren vol met woorden, namen en citaten van auteurs die ik bewoner. Tekeningen ook. Trouwens, ieder die bij mij komt, mag met de muren doen wat hij wil. Zo staat er van alles in alle talen. Van het meeste begrijp ik niets, maar ik vind het komisch. Mooi dat het er staat en het verveelt me nooit.

Van tijd tot tijd gebeurt het dat ik midden in de nacht opsta om op de muur een zin te schrijven die mij bij het lezen van een boek was opgevallen. Of het gebeurt dat ik ogenblikken uit mijn leven sta op te schrijven ... die ik in idiote of obscene zinnen uitdruk. Nog niet zo lang geleden deed zich zo'n periode weer voor. Ik leed aan slapeloosheid. Om drie uur 's morgens stond ik op en begon aan een aquarel, maar onder het schilderen kon ik het schrijven niet laten. In zekere zin bedierf ik er de aquarel mee, maar toch, er ontstond iets ... een melange. Denk aan illustraties in oude manuscripten of aan de Perzische schilderkunst: het handschrift was daarbij heel wezenlijk. In onze westerse spraak heeft de schoonschrijfkunst niet meer de betekenis die het heeft in China of in Japan, vandaar dit onomwonden nabootsen op muren of aquarellen. Het is voorgekomen dat een Chinese of Japanse gast in deze tekens een betekenis in hun eigen taal herkenden. Dat is toch frappant. Wonderlijk. Zo instinctief geschilderde symbolen, kennelijk zo natuurgetrouw ... in wezen vind ik dát nu juist het “comfort” ... Nu ik het hierover heb, schiet me een bepaald gezegde te binnen. Over Jezus spreekt men als de ‘great comforter’, in het Frans heeft men het over ‘le grand consolateur’. Maar ‘grand réconforteur’ zou een betere uitdrukking zijn. ‘Réconforter’ (versterken, troosten) is een mooi en betekenisvol woord. Comfort hebben we niet nodig, maar troost is onontbeerlijk. Het belangrijkste is dat er iemand naar je luistert als je in de puree zit. Je hoeft niets te zeggen. Niets te geven als alleen het luisteren. Het

lankmoedig luisteren, dat is een gave. Ik kom nog even terug op wat zo bijzonder is aan de Chinese wijsheid: het onderscheidingsvermogen. Er is alleen het leven dat altijd meer dan goed is, meer dan het zich laat uitdrukken. Slechts de mens is dwaas, krankzinnig en tegen zijn situatie niet opgewassen. Mislukkelingen zijn het. Men moet zich niet aanmatigen over goed of slecht te oordelen als men het over het leven heeft. Leven betekent energie ... een onuitputtelijke bron van energie. Wat hebben moraal en ethiek daarmee van doen? Het is eigenlijk een kwestie van gezondheid. Dat betekent leven: de energie die wij nodig hebben. Ik aarzel niet dit te zeggen. De mens heeft zich religieuze en morele principes eigen gemaakt die zondigen tegen het leven, tegen dat wat ik gezondheid noem. De aanslag. Want de wijsheid van het hart en de gezondheid zijn onafscheidelijk. In dit verband herinner ik me een boek met een grafische afbeelding die een soort machine, een buizensysteem, voorstelt. Het laat zien dat water altijd vloeien moet, dat het bloed vloeit en circuleert, dat er nergens een afknelling of blokkade mag zijn, maar dat alles onophoudelijk in beweging blijft. Een eeuwig komen en gaan. Dat in stand houden, dat is gezondheid. Het is misschien wel 25 jaar geleden; ik zat behoorlijk in de nesten, was zeer verward maar ook hevig verliefd op een Griekse vrouw. Desondanks, de zelfmoordgedachte sloop bij mij naar binnen als een klein verslindend dier. Maar ik ontmoette iemand die mij aanraade naar een Indische man te gaan, een Swami. Een wijs man. Ik had al eens van hem gehoord maar kende hem nog niet. Slechts naam en faam. Hij heette Provananda en was een vriend van Aldous Huxley. Ik heb hem opgebeld en gevraagd of hij mij voor een paar minuten ontvangen kon. Hij antwoordde meteen: "Ja, natuurlijk, kom wanneer u wilt." Ik zei: "Morgen?" Hij stemde toe: "Goed, morgen."

Maar nu het vreemde: nog dezelfde avond, dus nog voor mijn ontmoeting met hem, waren al mijn problemen opgehelderd. Kwellende zorgen waren plotseling verdwenen. Een wonder? Het was eerder een gevolg van de wijze waarop hij mij te woord stond: Ja, kom gerust. Ik ben tot uw beschikking. Kom wanneer u wilt. Ik geloof dat dát de bron is van mijn 'genezing'.

De volgende dag ben ik toch gegaan. Ik herinner me nog precies hoe 't ging. Ik klopte aan, hij opende de deur, en ik zei "Goedendag. Neemt u me niet kwalijk, maar weet u, het is niet meer nodig. Alles is opgeklaard." Hij pakte mijn hand en zei: "Maar komt u toch even naar binnen. Misschien heb ik u nodig, ik heb ook mijn problemen en mogelijk kunt u me daarbij helpen ..." Het was fantastisch. We hebben ongeveer een uur met elkaar gesproken. Misschien heb ik hem echt wel geholpen, dat gevoel kreeg ik wel. Wat een mens! Wat een houding. Wat een gave. In zekere zin was hij het wonder. Het wonder dat zich uitte in het onmiddellijk er in toestemmen mij te ontvangen.

Wat je in dergelijke situaties nodig hebt, is een open oor, iemand die bereid is een ander aan te horen. Zonder vooroordeel, doch ook zonder toegevendheid. Hoe vaak gebeurt het niet dat een vriend die in moeilijkheden zit iemand opbelt erover te praten. Men hoort hem even aan, maar denkt tegelijkertijd: "Mijn hemel, wat heeft hij nu weer?" Onze reacties zijn meestal weinig oprecht, "und wenn sie nicht aufrichtig ist, sind wir selbst es auch nicht."

[Afb.: aquarel van Henry Miller, "The procession", 1973.]

24 februari 2007

De kathedraal. Het symbool

[De aardgeest X]

Mannen, zoals deze Swami, blijven in mij aanwezig. Ik heb er meerderen ontmoet met zo'n sterke, indringende persoonlijkheid. De herinnering aan hen blijft onveranderd sterk omdat hun invloed vaak groter is dan van hen met wie je praktisch je hele leven doorbrengt en die vrienden zijn. Ieder is slechts voor even in mijn leven geweest, maar het is ongehoord veel wat ze in die enkele ogenblikken voor mij hebben gedaan. Ongelofelijk. Zonder uitzondering hebben ze in die korte spanne van tijd bewezen mij beter te kennen dan sommige van mijn oudste vrienden. Merkwaardig. En niet bepaald geruststellend.

Deze Swami was een bijzonder man. Later heb ik nog eens een Swami ontmoet, in New York. Ook bij hem voelde ik me op m'n gemak, maar op een heel andere manier. Niet dat ik ook maar enigszins onder de indruk was, neen, zo'n eerbied werd hem niet gegund. Ik respecteerde hem, dat is mijn aard, maar niet zoals een leerling zijn meester. Daarvoor was hij te werelds. Burgerlijk en volgzzaam. Er is veel te zeggen over de relaties van leerlingen tot hun meester, maar 't meest verhelderend is voor mij deze parabel. De wijze, die ergens diep in het bos leeft, krijgt van de leerling het verzoek of deze hem mag bezoeken. De wijze antwoordt: "Maar natuurlijk, kom maar." Ofschoon een eind te gaan, schrikt de leerling er niet voor terug en vertrekt. Onderweg ondervindt hij vele hindernissen, veroorzaakt natuurlijk door de meester. Als de leerling tot de ziel geraakt en alle moeilijkheden weet te overwinnen en de meester uiteindelijk bereikt, dan ontmoeten zij elkaar op gelijk niveau. Ze zijn gelijkwaardig geworden. Waar het tenslotte om gaat, is niet de meester, maar de weg naar hem toe. In mijn leven ken ik niemand als mijn meester. Eigenlijk is dat jammer. Ik betreur het zelfs geen mens ontmoet te hebben tegen wie ik 'meester' kan zeggen. Zo min als ik er zelf een ben, zul je zo iemand in het hele Westen ook nauwelijks vinden. En als ik er al een ontmoeten zal, dan gebeurt dat waarschijnlijk ergens waar je het niet verwacht: op straat, in een kroeg, in een bordeel ... Moeilijk zal het niet zijn, want hij zal zijn zoals ik. De gelijkwaardigheid. Van een meester-leerling verhouding zal nooit sprake zijn.

Telkens als ik een mij onbekende voor het eerst ontmoet, let ik op twee dingen: allereerst de ogen en vervolgens de mond. Alleen bij vrouwen is het merkwaardig genoeg precies andersom: eerst de mond en dan de ogen.

Bij mannen eerst de ogen omdat ik ze vergelijken kan met die van Oosterse wijzen en heiligen. Zij allen hebben volmaakte ogen, rond als een ei. Helder, zonder een spoor van nijd, wrok of jaloezie. Ze zijn geheel zuiver, zo transparant zelfs dat het lijkt alsof men er doorheen kijkt zonder dat er iets te zien is. Een manier van kijken die het hele universum in volkomen gelijkheid omvat. Een blik van mensen die niet op zoek zijn, dat is het bijzondere aan hun ogen. Ze zoeken niet. Ze zijn 'gearriveerd'. Wat de mond betreft, ik houd alleen van een volle, zinnelijke mond, in het bijzonder bij vrouwen.

Daarom kijk ik bij hen eerst naar de mond. Het ontsnapt me niet. Ik vergis me zelden.

Lichaam en geest. Het gaat om de eenheid van deze beide. Wij Christenen hebben ons echter altijd ingespannen een splitsing te ontdekken. De geest als heiligheid. Het lichaam als lust en verderf. Het dualisme. Het conflict. In het Oosten daarentegen streefde men er naar beide als eenheid te beschouwen. Voor hen bestaat slechts het onlosmakelijk verbonden zijn van lichaam en geest. Niet het onderscheid, het onnatuurlijke. Het ontgaat mij dan ook wat asceten ons met de 'onthouding' willen leren. Op een of andere manier zijn ze verminkt en gaat er een slechte invloed van hen uit. In het Oosten is seksualiteit het natuurlijkste van de wereld. Denk aan grote Indische tempels met haar façades vol erotische afbeeldingen, waaraan werkelijk niets aan de verbeelding ontbreekt. Mag men beweren dat deze tempels het werk zijn van goddelozen of sensualisten? Neen, ze zijn ontstaan uit intense en oprechte godsdienstigheid.

Eigenlijk heb ik er een hekel aan als mij alles over seks wordt gevraagd. Alsof ik bij uitstek deskundig ben. Eerlijk gezegd ben ik al zo ver, dat als ik enkel het woord seks al hoor, ik het liefst naar een revolver grijp om me te verdedigen, en schreeuwen: "Weg met de seks!" Niet dat ik dit werkelijk wens, maar die eeuwige discussie, naar de hel ermee!

Het brandmerk.

Voor het overige heb ik het idee toch heel normaal geleefd te hebben. Het enige onderscheid is, dat ik heb uitgedrukt wat bij anderen veelal verborgen blijft. Ieder doet hetzelfde als ik. Ik doe niet anders dan anderen. De spiegel. Iets natuurlijkers dan seksualiteit bestaat er toch niet. Een Don Juan? Dat ben ik nooit geweest. Ik ben eerder verlegen tegenover vrouwen. Terughoudend als een jongen zijn kan.

Een boek dat men leest, wordt altijd geïnterpreteerd overeenkomstig iemands aard, zijn kennis en zijn mogelijkheden het te begrijpen. Het laat me koud wat de reacties van lezers zijn, of ze nu walgen of verrukt zijn van het seksuele element in mijn werk. Wat zijn we toch onvrij. Wat een verlies. Wat een buitengewone aandacht voor seks is er toch. In de middeleeuwen accepteerde men het naast elkaar bestaan van lichaam en ziel tenminste. Kijk naar de kathedralen: het uiterlijk doet denken aan de Indische tempels; de lichamelijkeheid wordt niet gemeden, in de kleinste sculpturen zelfs tref je de sporen van een sterke seksualiteit. Als men naar binnengaat, verandert het beeld ... Je zou kunnen

zeggen, dat de mens op zijn manier een kathedraal is.

De opwindende die er tegenwoordig heerst over seks, komt voort uit huichelarij. Wie zich verontrust, weet dat hij hetzelfde leven leidt dat ik hier en daar in mijn boeken beschrijf. Hij wil het niet toegeven. Hij is op zijn hoede. De eeuwige zorg. Daarom kan hij het ook niet verdragen dat er over gesproken of geschreven wordt. De onvrijheid. De beklemming. Het geniep.

Het klopt dat er in *Sexus* zo uitvoerig sprake is van seks. Het weerspiegelt een bepaalde periode in mijn leven. En toch houdt men mij voor een geniale pornograaf. Dat is niet zo. Ik houd me voor heel normaal. Het werken aan *Sexus* was voor mij een bevrijding, ofschoon ik me dat in die zin niet direct bewust ben geweest. Geboren in Amerika en opgevoed door puriteinse ouders, was het voor mij een mogelijkheid te ontkomen aan de knellende banden rond dit heimelijk nest van kleinburgerlijkheid. Maar, een verklaring is nooit toereikend. Het is de indompeling. Het zelf ondergaan. De ervaring, daar ligt de realiteit, de waarheid. Niet in de verklaring, die is ad infinitum.

Als men geen prettig leven leidt, doch schraal en onvervuld, dan wordt seks zeer voornaam. De toevlucht. In Indië bijvoorbeeld, of in Egypte bij de Arabieren: daar is seksualiteit de grote trooster. De passieve opstand. Daarom moet ik wel overdrijven, zo sterk vergroten. Maar dat is geen reden nu te beweren dat ik de 'keizer der seks' ben. Ik was er bezeten van, dat wel. De obsessie. De overmaat. Daarin lag de weg naar verlossing.

[Afb.: "Eroticum" von Gino Hasler.]

25 februari 2007

Strijd en aanbidding

[De aardgeest XI]

Vaak wordt gezegd dat ik het niet over de liefde heb. Me niet geef als een man die de liefde kent. Een verwijt dat vooral vrouwen mij maken. Niet geheel ten onrechte, dat geef ik toe; de ware liefde heb ik immers verloren laten gaan.

Al eerder heb ik gezegd het in mijn boeken niet over de ware liefde te willen hebben. Uit schaamte en schuchterheid. Ze is er evenwel altijd, en in elk opzicht. De grote liefde, Mona.

Soms is zij God en duivel tegelijk.

De masochist. De sadist. Wat een huwelijk. Het is zoals het in elk werk van William Blake weer verschijnt: een leven tussen hemel en hel. Tussen pijn en verrukking. Iets anders betekent

het huwelijk ook niet. Alleen harmonie zegt nog niets, maar het aangaan en overwinnen van conflicten en kwelling. Dostojewski dacht er precies zo over.

De mannen geloof ik te kennen, de vrouwen allerm minst. Er is iets in hen dat eeuwig onbereikbaar is. Zij behoort tot een ander ras. Zij is meer verbonden met de aarde, aan hem de lucht. Hij heeft vleugels ...dat is treurig eigenlijk want zowel de man als de vrouw behoren tot de aarde.

Maan en sterren zeggen mij niets. Zij zijn de illusie, de leugen. Maar ik bewonder de vrouw, die eenheid in haar met de aarde. Het vrouwelijke element, daar mankeert het bij ons aan. Wij zouden dat meer moeten cultiveren. Vrouwen kunnen het makkelijker stellen zonder het mannelijk element, zij kunnen er zelfs van afzien.

Ik zou willen dat de man meer verdeeld zou zijn, schommelend tussen de seksen. Al weet ik overigens niet goed waarom, maar dat zou ik wensen.

De tweedracht.

Ook in de hartstocht blijkt het verschil. Bij de vrouw is deze steeds heel persoonlijk. De man geraakt enthousiast voor abstracte zaken ... dat heeft de vrouw niet nodig, lijkt me. De man is van nature de religieuze, volgens mij ook een gebrek. De mislukking van mannen wordt getekend door zijn grenzeloos verlangen. Zijn onophoudelijke streven. Hij maakt het leven nodeloos ingewikkeld en werkt zich in de nesten, terwijl voor een vrouw het leven tamelijk eenvoudig is. Ik bedoel, zolang men van haar houdt en haar goed en oprecht behandelt, dan ervaart zij het leven niet als last. Maar de man ... nog nooit heb ik er één getroffen die in staat is vreedzaam met de eenvoud te leven. Hij is een web van complexen.

De liefde. Voor de vrouw betekent dat haar hele leven. Het is haar belangrijker dan wat ook. Maar zij kent niet de liefde met de grote L zoals de man die weer kent. Zij kan zich opofferen aan de man, maar niet voor de liefde in z'n algemeenheid. Voor haar blijft het persoonlijke begrensd. Altoos en immer. Het bezittelijke. Het exclusieve. De trouw. De bezorgdheid.

Dat is een idee van mannen. Hij bedenkt al die complexen. In werkelijkheid is de vrouw doorgaans in staat te leven zoals een man, dat wil zeggen, op haar zelf betrokken, met meerdere mannen. Volgens mij komt het haar ook niet ten goede als ze zich haar hele leven beperkt tot één man. Maar het zijn de ideeën, de begrippen, de taal van de man die haar al eeuwenlang belemmeren daarin zichzelf te zijn. De dwingeland.

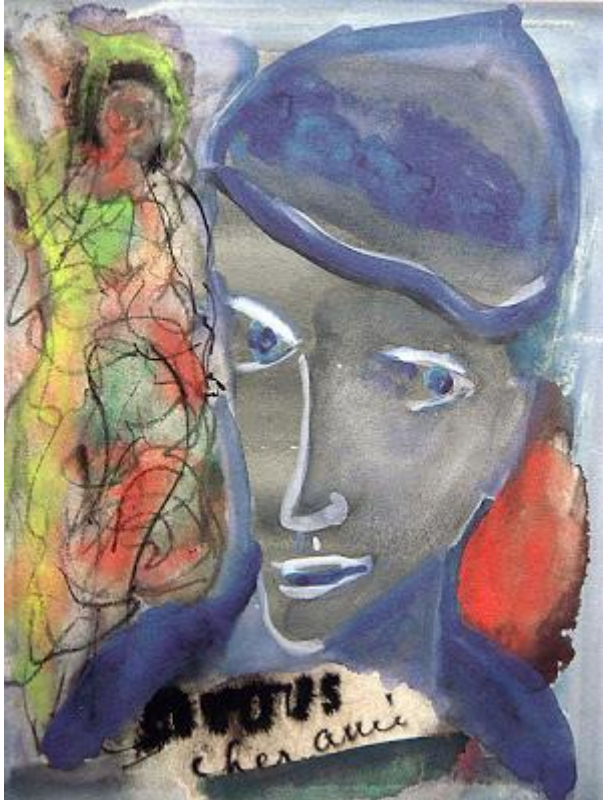
In vroegere, prehistorische tijden was er het matriarchaat. Het zou me deugd doen als dit soort heerschappij weer terugkeerde. Als zij met haar vrouwelijke wijsheid het lot van de wereld een andere wending zou geven. Nu zien we overal slechts rampen. De man. In hem ligt het bederven. In haar het behoeden.

Tegenwoordig zie je bij vrouwen helaas niet veel meer dan een imitatie. De vrouw moet de man niet naäpen. Zij moet zich als vrouw gedragen, met haar gezonde geest, zo dicht bij wat de aarde voor mogelijk houdt, alle idyllische verborgenheden in het leven weer te voorschijn halen. Dat is haar wijsheid. Haar eenvoud.

[Afb.: "De schoonheid", of de eenvoud, van Katarzyna Wildmanska.]

26 februari 2007

De wortel van de vlam

[De aardgeest XII]

(*S/ot.*) Alle onzekerheid, die conflicten tussen mensen met zich meebrengt, is afkomstig van de menselijke ziel zelf. Zij kent geen uitwendige oorzaken. Het is bijna lasterlijk zoiets te beweren, want vandaag de dag meent men niet anders dan dat alle kwaad zijn oorsprong heeft in omstandigheden. Ik geloof daar niks van. Het leven zelf is goed, om het even onder welke omstandigheden. Wij zijn het die het onmogelijk maken het leven te leven, wij en niet de goden. Niet het noodlot. Niet de omstandigheden. Het is voor de mens absoluut noodzakelijk als mens, en niet als dier, te kunnen leven. Maar tegenwoordig leeft de mens zelfs niet als een dier, maar lager nog. Slechter. Hij leeft niet, hij

wordt geleefd. Het eigenaardige is dat hij toch een geest heeft hij is in staat van God te dromen, zich gewichtige vragen te stellen. En toch, zijn persoonlijk leven is ronduit afschuwelijk, hij leeft nog erger als een rat. Hij is schuwwekkend. Hij verwaarloost zijn persoonlijkheid en kent geen hoop. Het grote conflict ligt tussen de mensen die hoopvol zijn en ons die hem hebben verloren. Wij in het Westen kennen weinig hoop. In zekere zin zijn we passief, al zijn we nog zo druk en nijver. Veel warmte en overtuiging komt er niet aan te pas. We dobberen niet eens tussen hoop en vrees, neen, we doen alles automatisch.

Van het Oosten kunnen we nog heel wat leren, terwijl zij van ons niet veel op te steken hebben, hoogstens wat trucs, enige uitvindingen, comfort. Mooi is dat. Maar wat het werkelijke leven aangaat, het psychologische De ziel. Een woord toch dat men nauwelijks nog hoort. Een woord dat hier bezwiken is. De beschaving. Hoe kan men mensen als beschaafd beschouwen wanneer ze elkaar onophoudelijk vernederen en uitmoorden? En als het daar nog maar bij bleef. Neen. Maar ik ga nu niet alles opsommen dat volstrekt indruist tegen elk idee van beschaving.

In mijn leven heb ik misschien tien mensen ontmoet van wie ik werkelijk kan zeggen dat ze innerlijk beschaafd zijn. Marcel Duchamps bijvoorbeeld ... ja, dat was een beschaafd mens. Hij harmonieerde met het leven, was erg tolerant.

Eerlijk gezegd, ik heb geen idee waar ze zijn, de beschaafde mensen. Ik zie slechts lieden die

voortdurend bereid zijn allerlei afgrijselijkheden te begaan. Tot verbazing, tot ontsteltenis, telkens weer. Dat iemand denkt als een God, dat hij zelfs vergelijkbaar zou kunnen zijn met God, dat verwondert me niet – maar al die gruwelijkheden waarmee hij zich inlaat.

De totale nederlaag. Het beest. De duivel. Nietzsche's 'oppermens' is altijd verkeerd begrepen en uitgelegd. Over de oorlog zegt hij bijvoorbeeld dit. Wanneer er twee in wezen elkaar vijandelijke grootmachten zijn – zoals Rusland en de Verenigde Staten – dan moet de sterkste van de twee verklaren: wij zijn onoverwinnelijk, de machtigsten, en daarom leggen we de wapens neer en geven ons over. Een andere mogelijkheid de oorlog te beëindigen is er niet.

De verwarring. De duisternis.

Er is lange tijd niet naar gevraagd noch naar uitgekeken, maar tegenwoordig verlangt men naar vrijheid, en men vindt ze ook. Niet alleen in de literatuur en in het theater, maar ook in het leven zelf. Marquis de Sade heeft eens gezegd, dat ieder het recht heeft met eigen lichaam te doen wat men wil, dat ieder daar zelf over moet beslissen. Tegenwoordig (1969) gaat dat wel wat verder. Als je in de parken van New York die naakte jongens met hun banjo ziet, dan wekt dat wellicht het lachen, maar het geeft toch te denken. De politie staat er doodgemoedereerd bij en amuseert zich. Ongelofelijk, dat dit mogelijk is. In wat voor een wereld leven we eigenlijk? En dan die uitdossing met bloemen. Dat is nog eens surrealistisch!

De jeugd. Iets duurzaam draagt ze niet bij aan onze gemeenschap. Bevliegingen. Schermutselingen. Pogingen zijn het. Of moet ik het er op houden dat ik toch te weinig vertrouwen heb in mensen om te kunnen geloven dat daar iets uit voortvloeit dat standhoudt.

"Just wild about Harry", zo heet het (enige) toneelstuk dat ik ooit schreef. Harry keert terug van het oorlogsfront. Hij is volkomen aangeslagen, misschien niet eens zozeer vanwege de doorstande angst, als wel door het soort beschaving dat een dergelijke slachting kon aanrichten. Eenmaal terug weet hij zich niet meer te schikken in het burgerlijke leven. Hij wordt een ware buitenstaander. De verwerping. De weigering.

Hij wordt pooier.

In werkelijkheid beschouwde hij dat niet als een beroep voor het leven. Hij was tot van alles in staat ... van alles, wat slecht is dan.

Doch volgens mij ook tot de dingen die goed zijn. Zowel het kwade als het goede waren in hem verenigd, dat is wat mij zo in hem aantrekt. Een woest heerschappij, waar ik veel mee opheb. Raar eigenlijk, want het was bepaald een slechterik. Toch een man met hart in zijn lijf. In wezen houd ik het meest van schooiers, van nietsnutten. Ik heb een zwak voor ze, omdat die 'brave burgers' mij meters de keel uithangen. "The good people", het goede geweten ...! Dat soort mensen zijn erger als de allerslechtsten, met uitzondering dan van Hitler. Dat meen ik. Want over het algemeen zijn het huichelaars, de mensen die het zo voor de wind gaat en die voorgeven een onberispelijk leven te leiden. Het fatsoen. De walging. Dan zie ik nog liever de priesters: dat zijn pas echte huichelaars. Ik houd van mensen die twee gezichten hebben en ze niet verbergen – dat is tenminste menselijk.

Alles wat menselijk is, is mij lief. Natuurlijk, engelen bestaan niet. Maar hij, de engel, behoort tot de symbolen die wij nodig hebben – God, de engelen, de heiligen – maar als je het waagt ze nu te noemen, dan word je aangestaard. Dan wordt er gezegd: “Maar dat is toch achterhaald. Archaïsch!” Toch ben ik ervan overtuigd dat deze woorden, deze beelden – want dat zijn het, voorstellingen – onze wortels raken. Het beeld van de reinheid. Realisten horen dit niet graag.

De engel. De clown.

Ik was graag een clown geworden. Mijn vroegere zelfbeeld, ofschoon wat het in wezen behelsde mij ontging. Later ontdekte ik mezelf als clown te zien, en te begrijpen. De clown en de engel, ze zijn nauw verwant. Een goddelijke overeenstemming.

In mijn volgend leven wil ik een doodgewoon mens zijn. Een simpele ziel. Een ‘nobody’. Ja, als ik ooit nog eens op aarde terugkeer, zou ik de ootmoedigste onder de mensen willen zijn, een onbekende, een die niets doet.

Dat is mijn ideaal.

[Aquarel by Henry Miller, “A vous cher ami”.]

27 februari 2007

De esthetiek van de natuur

Ik was al vroeg op afgelopen zondag, half acht, en het regende alsof het ook de hele dag niet meer zou ophouden. Op een bevriende weblog las ik: “een Heilige rustdag, maar een dag om dood te gaan”, maar ik hoop dat de engel des doods mij voorlopig nog niet op zijn lijstje tegenkomt. (Het benauwt me soms te denken dat hij dichterbij is dan ik kan weten.)

Na de lunch, die bestond uit verrukkelijke mosterdsoep en een paar sneetjes brood met jonge kaas en Doesburgse mosterd, besloten we de grijsheid van de dag onze eigen kleur te geven. En zo reden we even later onder een matgrijze lucht over zwartglanzend asfalt via Emmerich naar Kleve, naar het Museum Kurhaus, alwaar een vaste *Sammlung* is van Ewald Mataré – van wie ik ook een juweel van een dagboek heb – maar waar nu een expositie was, de laatste dag trouwens, van de Turijnse beeldend kunstenaar Giuseppe Penone (1947). Het museum, dat als zodanig nu tien jaar bestaat, is een reusachtig mooie witte burcht, daterend uit de 17de eeuw en gesitueerd in een historisch

parklandschap vlak voordat men Kleve binnenrijdt. Penone behoort tot de Arte Povera, armoedige kunst, en gaat in heel zijn werk, beelden, tekeningen, installaties, een dialoog aan met de natuur, in het bijzonder met bomen, met zijn schors, takken en gebladerte. Zo hangt er beneden in de grote zaal een paneel, nee, een groot werk van drie meter hoog en twaalf meter lang, bestaande uit naar schatting 18 panelen bijna tegen elkaar, waarvan men eerst niet weet wat het nu eigenlijk moet voorstellen, maar even met de neus op het materiaal en dan op afstand er zo traag als een slak voorbij lopen, *ich spüre den Atem des Waldes*: het is een mond, gemaakt van véle duizenden kleine en grote Acaciadoornen. Die moeten alle, na eerst behoedzaam te zijn verwijderd en verzameld, met een pincet zijn vastgehouden, van een vlekje lijm zijn voorzien en op het licht grijs gehouden doek zijn vastgezet. Een monnikenwerk. Honderden keren zal hij meters van het immense doek zijn weggelopen om te controleren of de onderlinge afstand van de doornen nog wel zou gaan verbeelden wat hij van plan was. Het is een indrukwekkend kwetsbaar werk geworden. Het zal mettertijd verloren gaan, want het natuurproces zal de doornen doen verdrogen of verschrompelen, ik weet niet wat er mee gebeurt. Maar dit hoort bij de Arte Povera.

Zijn vele eenvoudig ogende maar gedetailleerde tekeningen zijn evenals 'Der Mund' een zich opeenstapelend respect voor de natuur. Giuseppe Penone, hij zal het zelf niet zeggen, maar is een dichter, hij is een zo gepassioneerd waarnemer, dat zijn werk de poëzie van de natuur laat zien. Er was steeds het wakend oog van vier of vijf suppoosten dus ik kon er helaas geen foto's maken, bijvoorbeeld van heel natuurgetrouw getekende jaarringen van een boom, en op een papiertje in de hand noteerde ik deze regel van Penone: *Der Baum bewährt die Erinnerung der Berührung während er wächst*, dat is toch ongelooflijk mooi. 'Zo', dacht ik, 'und so spiegelt den Bleistift, der Spitze der Bleistift, die Haut des Waldes'. Mit diesem Gedanke zurück nach Hause und nach einer köstliche Mahlzeit wieder aufs Insel hinter meinem Schreibtisch, und dort, ja, Ich danke mir für das poetische Glück des Sonntags. Es ist so Einfag. Gar kein Tag um zum Tode betrübt zu sein.

[De afbeelding spreekt voor zich, *Der Mund, la Bouche*, van Giuseppe Penone. Overigens is "I think it's raining today" – so I stay in bed till twelve o'clock – een lied van Judy Collins en Graham Nash (met dank aan Gerard, *Spinzels*, zijn log op zondag jl.).]

28 februari 2007

Nabij de resten van een regenwoud

Gérard is in Australië en reist van Geraldton naar Perth, de wijnstreek Swan Valley, van Gellibrand Victoria en aldaar naar Beech Wood en straks nog weer verder, naar Perth en later nog naar Melbourne. Jaren geleden is hij er ook geweest en ontmoet verspreid door het land oude vrienden die zich daar hebben gevestigd. Mijmeringen, herinneringen, verhalen, verkenningen, observaties. Van de week wandelde hij met Tony en samen ontmoetten ze daar enkele 'locals' met wie Tony

een gesprek aanknoopte. "Er was een spraakmakend 'nieuwje'. *Jim Pears*, een welbespraakte tachtigplusser en bekende barfiguur, had zijn rijbewijs verloren wegens 'een glaasje teveel'. Voor de zoveelste keer. Nu wellicht definitief. Hij woont maar 600 meter van *Gellibrand Hotel*, de enige bar, maar toch stond hij er op altijd met zijn pick up te gaan voor zijn dagelijkse glaasje, want het traject was voor een groot stuk zijn eigen oprijlaan. Zodoende gingen roemruchte snedige opmerkingen van deze kleurrijke dorpsfiguur over de tong. Hij was eens aangehouden wegens een gebroken linker autospiegel, en hij had gezegd: -"Waarom zou ik dat repareren? Ik kan met mijn linkeroog toch niets zien". [Het was bekend dat hij daar een glazen oog heeft, overgehouden van een oude vechtpartij].

"Maar het mooist vond ik (Gérard) het verhaal van ruim vijftig jaar geleden. Zijn vader, eveneens een 'bekend tiep', had vier zoons die stuk voor stuk uit hetzelfde hout waren gesneden. De vader had zijn grond in vier gelijke delen verdeeld, en op een dag gaf hij aan ieder van de zonen een deel van zijn enorme lap landbouwgrond en bossen. Naar gebruik van die dagen kregen de dochters niets. De zoons zetten zich aan het kaarten, en 's avonds was *Jim* eigenaar van alle vier de lappen." "Dat is echte kolonistenromantiek", zei Tony, en: "Alles of niets! D'r op of d'r onder!"

Ik vertel dit om u te wijzen op het rijke, beschouwende, onderzoekende dagboek van Gérard van Eijk, een senior wereldreiziger, een *street observer* met een schat aan kennis, zo bij de hand. Hij is een wijze kluizenaar en mensenvriend tegelijk. Ja, dat gaat samen. Hij weet te drinken van de nectar van de vriendschap die hij geeft.

['De nectar van de vriendschap' komt uit een hem dierbaar gedicht dat in zijn dagboek staat. Afb.: "If Hundertwasser has lived

in the Otways" by Dijanne Cevaál. She lives and works with her husband and three daughters on one hectare land in a recycled house in the Otways (Victoria) – ten zuiden van Gellibrand, aan de kust, Cape Otways, Australië.]

1 maart 2007

Vluchten leidt tot verlies

De wereld is zo ingericht dat mijn perceptie en mijn beleving permanent worden beïnvloed. De media fungeren als een wind die om mij heenslaat, gedeeltelijk misschien om het hoofd koel te houden maar zeker ook om te zorgen dat ik niet ontkom aan wat er gaande is. Ik dien het, dag in dag uit, te ordenen in mijn bewustzijn en het heeft een aandeel in alles wat ik creëer. Al mijn gedachten en daden zijn gebonden aan 'mijn wereld'. De stand van de ontwikkelingen heeft ervoor gezorgd dat niet één samenleving, geen mens, zich nog kan onttrekken aan 'de zintuigen van de wereld'.

We leven in een hyperactieve tijd. Wie meedoet, heeft de wind in de zeilen. Welvaart, comfort, bezit. We zijn begeesterd door het materialisme,

kennen de vleugels van vrijheid en antipaternalisme en lijken ons te beperken tot wat we rationeel kunnen begrijpen of willen aanvaarden. Consumentisme. De onmiddellijke bevrediging. Het is een bestaan dat allesbehalve gekenmerkt wordt door een sobere levensstijl. 'Hier draait het om in het leven, om, individueel, deze standaard te bereiken', dat lijkt de monistische overtuiging van het Westen. Maar er is niet één onomstreden conceptie van het goede leven.

Er zijn er meer dan we weten die leven met gevoelens van 'geestelijke ongeborgenheid', omdat men het zelf moet uitzoeken, almaar zelf keuzes moet maken terwijl men vroeger werd geleid door grotere sociale verbanden. "De schaduw van religieuze en politieke systemen die tegelijkertijd knelden en troostten, is verdwenen", schreef de literator Mario Paz. Het is de keerzijde van de welvaart die velen naar of over de rand van de armoede voert. Nu is het ontbreken van die traditionele kaders ondertussen een 'oud' argument, maar een feit is dat je in veel opzichten sterke benen nodig hebt om de weelde van vrijheid te kunnen dragen. Voor de een is deze vrijheid een uitdaging, voor de ander een last. Er zijn vluchtwegen te over. (Maar hoe ver moet je gaan?)

[Afb.: "Man with his bottle" by Zygimantas Augstinas. De mooiste roman over de moderne westerse mens is die van Michel Houellebecq, *Platform. Midden in de wereld*, De Arbeiderspers, hoewel het woord 'mooiste' wel heel betrekkelijk is want ik herinner me toch ook het magistrale boek van Joseph Heller, *Een voorval*, Anthos/Diogenes, 1995.]

2 maart 2007

Woestijnen en oases

Ieders leven kent een grens tussen twee belangrijke stadia: het verleden waarin men is gevormd om deze grens te bereiken en toekomst waarin men hoopt te realiseren dat dit alles terecht is geweest. Ik heb die grens pas laat bereikt. Het betekende niet dat er een grens was aangebroken van oogsten, maar van ontdekken hoe ik mij werkelijk verhoud tot de wereld om mij heen.

Ieders leven kent woestijnen en oases. Wat mij onophoudelijk raakt, is dat in het bestaan van thuislozen bijna voortdurend sprake is van eenzaamheid, een vloek, een verlatenheid, -

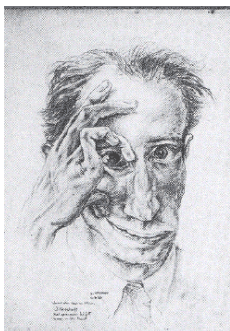
aldoor aan de rand van de armoede. Sommigen lukt het zich te bevrijden uit het isolement, anderen moeten leven in zichzelf als in een woestijn. Hun bestaan, een vorm van menselijk lijden, is een roep naar de samenleving en een goede samenleving zal zich willen verweren tegen dit lijden. Hier, en dan in het bijzonder naar thuislozen, refereer ik aan die (behoefte) strofe uit een gedicht van Rutger Kopland: *'() het geluk moet ergens en ooit zijn omdat wij ons dit herinneren en dit ons.'*

[Ik schrijf met opzet maar eens enkele korte stukjes. Kopland schreef dit gedicht met de hand van R. van den Hoofdakker, ongeveer tien jaar geleden in De biologie van het geluk. Het was zijn afscheidscollege als hoogleraar psychiatrie. Deze ene regel heb ik altijd bewaard. [

De afbeelding, "Memories" is van C. Mandt (2005), uiteindelijk ervoor gekozen omdat herinneringen vervagen, vertekenen, beschadigd zijn, verloren gaan, zoals Kertész schreef, dat hun verhalen de betekenis verliezen.]

3 maart 2007

Van deze wereld ga ik ijsberen

Na ruim een derde – en intussen ben ik al weer verder – een tweede impressie van de zich als magnifiek openbarende dagboekschrijver Leo Vroman, Amerikaans staatsburger sinds 1951, wonend in Forth Worth, Texas. 'Magnifiek' zeg ik, terwijl elke dagboekschrijver, of je nu Gide leest of Vroman hoewel ze in alles van elkaar verschillen, hun geschrijf op gezette tijden dwaas en onvermeldenswaard geleuter noemen, maar wie ook, geen zal dergelijke passages schrappen. ("Als ik dit nu eens overlees met het hoofd van een

vreemdeling zie ik van de 132 woorden er geen die me zou boeien.”) Dat schrappen zou ook onecht zijn want ze horen bij de alledaagsheid van het leven, en juist daarin, in dat almaar alledaagse oefenen in het schrijven, vinden we dan de krenten. Onecht want het is ondenkbaar uitsluitend op de top te leven of een aaneenrijging van briljante zinnen te maken, alles (te) weloverwogen en onwrikbaar aan elkaar vast, ergerlijk om te lezen alsof er een laag stof op zit die je steeds wilt wegblazen maar dat lukt dan niet.

(Veel dagboeken die ik twintig jaar geleden zo intensief heb gelezen en al die tijd op hun plek staan, zou ik willen herlezen maar daar gaat, net als in slapen. zoveel tijd in zitten.)

Hij is een oude man die steeds de groten van rimpels in zijn handen ziet, hij is een man die geestig is en van storm en bliksem houdt want dat valt buiten zijn verantwoordelijkheid, hij genoot ook van storm op zee want hij dacht dan dat hem “de kans werd geboden onschuldig te sterven.” Hij is een dichter die het tijdelijke wil en “verzin een graf dat iedereen vergeet”, het tijdelijke, zoals Herman de Coninck dat ooit in een prachtige strofe schreef: “heb het tijdelijke met het eeuwige vaak genoeg verwisseld in mijn poëzie om te weten dat ik het tijdelijke wil.” Alhoewel, hij (Leo) kan er ook over mijmeren hoe iets van hem in een vacuümverpakking ergens terechtkomt en dat toeristen in hun duikboten over vijfduizend jaar de onderzeese woestijnen van Holland herontdekken, en warempel, ook al die goed verpakte onverkochte werken. Vroman is een heel andere dichter dan De Coninck, maar hij is wel een dichter, hij is een wonderlijke rijmdichter die al rijmend een verhaal vertelt waardoor het rijm je haast zou ontgaan als het in doorlopende zinnen geschreven zou staan. “Die eerste nacht kwamen desalniettemin twee Duitsers uiterst samen de buurkamer in. We hoorden op hun tv een astmatische film beginnen en de twee deden mee. Het hijgen zwol aan, zwol en ... en zweeg. Even stroomde er kraanwater en een uurtje later was de kamer weer leeg.”

Hij is een nooit in zichzelf stille man, zoals ik ook ben, en hij is een man wiens “hersens geloven dat ze niet meer zo stabiel zijn”, een man die ontroert, voor wie natuurlijk de ouderdom nieuw is en oog in oog met al die knobbeltjes en vlekjes en haartjes op zijn grote lichaam (“mijn god, wat zijn mijn handen gerimpeld, ik lijk mijn grootvader wel”), maar “als het zo onrein is wat moet ik dan met Tineke, ik heb haar onder mijn vacht van verval immers lief.” De ouderdom is net als de vitaliteit volop aanwezig, zo fris als groen of zo angstig als trillend riet. Soms voelt het opeens alsof zijn lichaam hem gaat verlaten, en “ik ergens in een windstille storm op zee bestond zonder boot.”

“Van deze wereld ga ik ijsberen”: hij kan zich kort en hevig opwinden over Bush en Rumsfeld “want wat zij verbergen begint op Nazi-Duitsland te lijken en misschien wel op daarna”, “ik houd veel van het bloed van Bush, maar niet van Bush”, op diens vaarwel kan hij haast niet wachten. “Hoe komt het toch dat zoveel mensen doof en blind zijn voor dit vuige bedrog?” Of het blijkt simpelweg uit de spanning van dit zinnetje (als daarvoor is geschreven dat een opstandeling in Irak met een mes is onthoofd): “Ik vraag mij dan herhaaldelijk af of de pijn lang schijnt te duren, en of het vallend hoofd nog iets zag. Is dit heus de beste planeet?” Later: “Het is misschien maar beter om me oud te voelen en op een snel toenemende afstand van alles.”

Leo en Tineke, respectievelijk bioloog en antropoloog, beiden met een doctorsgraad, hij, de oude wetenschapper en disaster-freak, is de schrijver-dichter die altijd in de weer is, zij leeft meer daarachter, tekent zijn levenskracht en heeft een geheugen waaraan nooit iets ontsnapt. Elkaars toegewijde. Zij ontgaat hem niet. Nooit. Voordat hij plots in een droom vertoeft, staat bijna terloops genoteerd dat "de onschuld van haar nek en schouders ongeschonden blijft, samen met haar ingebouwde tederheid."

Ik ben nu op pagina 448 en misschien kom ik nog één keer terug want ik mag er nog 300 lezen. Dat zal toch ook weer, hoewel van dezelfde man, over iets anders gaan. En ik besta op het eiland om te schrijven. "Een mus op het balkon pikt onzichtbare insecten in de ondergaande zon. Nog een paar jaar, dan is ze zelf dood."

[Afb.: Zelfportret van vele jaren geleden. Leo Vroman, *Misschien tot morgen. Dagboek 2003-2006*, Querido. Ik schreef eerder over dit boek op 9 februari, "De tijd van Vroman".]

4 maart 2007

Het is waar, het is een treurig stemmend verhaal van een vrouw die zich uit haar verleden vol misbruik en geweld poogt op te werken. Deze geschiedenis is gebaseerd op ware gebeurtenissen "zoals door Mijny verteld." Het boekje van 32 pagina's is bij uitgeverij Cabinet Cuvinte te bestellen en kost € 4,10 inclusief verzending. Bestellen? Stuur een email: brinkman_frans@yahoo.com en vermeld uw postadres, de titel en het aantal exemplaren dat u wenst te ontvangen.

5 maart 2007

Professor Zeemeeuw, een autoriteit op het gebied van afzien

In het Tate Modern in Londen bevindt zich het eigenaardige schilderij van Joe Gould waar Mitchell in het boek een tijd naar gezocht heeft en dat uiteindelijk heel precies beschreven wordt.

Veel boeken verschijnen en verdwijnen. Maar als ik het boek van Mitchell nog eens uit de kast grijp, weet ik weer met hoeveel plezier ik het las en het enige dat ik kan doen, is er aan herinneren, aan *Het geheim van Joe Gould*. Wat het geheim van Joe nu precies behelst, laat ik onbesproken. Het zou elke aansporing het boek te lezen in de kiem smoren. Maar ik wil er wel iets over vertellen want het is een wonderlijke geschiedenis. En of het nu feiten

zijn geweest of fictie, de verbeelding had een functie - dat heeft te maken met iets dat wezenlijk is voor veel zwervende mensen, namelijk dat hun verhalen, of die nu zijn verzonnen of op waarheid berusten, nodig zijn voor het behoud van hun identiteit waarvan veelal al zoveel is weggevallen.

Zij *moeten* zichzelf en hun wereld elk ogenblik *zelf* creëren. Dat wordt bijvoorbeeld ook heel duidelijk in de vele merkwaardige en absurdistische verhalen van Oliver Sacks. Hij zegt ook in *De man die zijn vrouw voor een hoed hield*: "In biologisch en fysiologisch opzicht verschillen we niet zoveel van elkaar: in historisch opzicht, als vertellingen, is ieder van ons uniek. Ieder van ons *is* een biografie."

Joe Gould was een zwerver in Greenwich Village, New York – *"a small area below 14th Street and west of Broadway ... has been a Mecca to the creative, rebellious and Bohemian, although today no starving artists could afford to live here"* (zoals is te lezen op internet) - over wie meteen een paar intrigerende feiten worden vermeld: gestudeerd aan de universiteit van Harvard (zijn kandidaats artsexamen gehaald) en begeesterd door één reusachtig levensdoel, namelijk een boek schrijven over 'de gewone mens'.

Zijn leven gaat zwerfend een bijna onveranderlijke gang, tot aan zijn dood in 1957. (Laat dit jaartal u niet op het verkeerde been zetten en denken dat het een gedateerde story is. Het is een intrigerende reconstructie van een leven aan de zelfkant van New York, hartverscheurend soms, maar boordevol leven.) Een zonderling pur sang die gedichten vertaalde in het geluid van meeuwen – Skkrie-iek! Skkrie-iek! -, die opschepperige speeches, meer verwarde monologen, hield en die er ogenschijnlijk

bewust voor koos zich aan niets en niemand te binden en te bedelen om zijn levenswerk te kunnen bekostigen. Enkele keren werden fragmenten uit zijn *Oral History Of Our Time* gepubliceerd in obscure literaire blaadjes, in het meest intellectuele tijdschrift van die tijd (1929) 'The Dial' en ook eenmaal in de kersteditie van het tijdschrift 'The New Yorker'. Grote schrijvers als Ezra Pound en E.E. Cummings waren zeer onder de indruk.

De lotgevallen van Joe Gould worden in dit boek tweemaal verteld. Twee zienswijzen op dezelfde man, eerst in 1942 en ruim twintig jaar later - jaren nadat Gould overleed aan een hartstilstand terwijl hij een meeuw imiteerde - nogmaals, maar dan zo gedetailleerd dat we daarin tegelijkertijd een derde verhaal lezen: dat van de schrijver Joseph Mitchell, een man die zich laat kennen als een groot, geduldig en compassievol luisteraar, met oor en gemoed, een man die eigenlijk óók de schrijver is van *An Oral History*. (Dit 'derde verhaal' is er niet echt, het is mijn interpretatie. Maar het is er ook weer wel, omdat Mitchell onwillekeurig vertelt over hoe zijn leven verloopt, hoe en waarom hij spijt krijgt verwickeld te zijn geraakt in het leven van deze zwerver, maar ook: waar zijn compassie voor Joe op berust. En in dit denkbeeldige derde verhaal geeft Mitchell een geheim prijs, dat niet een geheim is maar wel veel lijkt op het geheim van Joe.)

'Wie is toch Joe Gould, hoezo dakloos?', dacht ik, - een toevallig slachtoffer van verschrikkelijke pech of ligt de tragiek dieper, en al lezend schoot mij telkens '*the force of no direction*' te binnen, een zinsnede in het boek *Tunnelmensen* van Teun Voeten. Waar kwam dat vandaan, wat was de grond daarvoor? Was het rebellie, een rusteloos en dromerig karakter of een niet eindigende nasleep van nooit overwonnen kwetsuur?

Op een profetische ochtend in 1917 neemt Joe Gould, afkomstig uit een welgestelde artsenfamilie, zich voor 'de mondelinge geschiedenis van onze tijd' te gaan schrijven: "(..) het is mijn houvast, mijn kost en inwoning, mijn vrouw en lellebel, mijn wond en het zout erin, het is het enige waar ik ene donder om geef."

Joe Gould zag er uit als een schooier en leefde ook zo. Een kleine, viezige man, een meter zestig, met een nasaal klinkende stem en waterige ogen. Altijd gehuld in kleren die roken naar de in nachtasiels gebruikte ontsmettingsmiddelen en onafscheidelijk van een grote archiefmap waar inkt in zat, schoolschriftjes, literaire blaadjes, een zak vol sigarettenpeuken en andere prullaria. Een stevige drinker, maar als hij geen geld had, was het ook geen punt. "Ik kan 'm al om krijgen als ik tien minuten heel diep ademhalend voor een kroeg heen en weer loop." (Is dit geen gouden zin? Het is niet de enige.)

Hij sliep in portieken of logementen op de Bowery en wist dat meer dan vijfendertig jaar vol te houden. Hij zwierf door de stad, hing rond in bars en cafetaria's en zat vaak driftig in goedkope schoolschriftjes te pennen. Geen enkel detail in zijn leven was hem te onbeduidend om erover te schrijven. De verhalen daarover en daaruit zijn fascinerend, curieus, innemend, onsamenhangend en soms hartverscheurend. Elk verhaal begon met een in kapitalen geschreven titel, zoals 'De Gevreesde Tomaatverslaving', 'Sadistische Artsen', 'Gigantische Tumoren', 'Zo Dronken Als Een Tor'.

De lezer moet geduld betrachten, maar duidelijk wordt *waarom* hij nooit volwassen kon worden en waarom er geen andere weg dan deze vlucht achter een masker mogelijk was. Nooit, nooit gekregen wat hem toekwam, maar een meester in het overleven op straat, een autoriteit op het gebied van afzien.

Het geheim van Joe Gould is de zoektocht naar de snippers van een biografie. Mitchell is er niet aan begonnen om Joe's dakloos-zijn te kunnen doorgronden, maar om kennis te nemen van een 'Oral History'. Hij deed dat vanuit een fascinatie voor mensen met verhalen, een fascinatie die beproefd wordt en opbreekt maar uiteindelijk leidt tot een kroniek die het waard is gelezen te worden.

[Joseph Mitchell, *Het geheim van Joe Gould*, Atlas 2001 (223 pag.), 6.90 euro in de ramsj. De afbeelding: "Joe Gould" geportretteerd door de New Yorkse Alice Neel. J. Mitchell is de auteur van *McSorley's Wonderfull Saloon* in 1943, van *Old Mr Flood* (1949), van *The Bottom of The Harbour* (1960), en natuurlijk van *Joe Gould's Secret* (1965). In 1993, drie jaar voor de dood van Mitchell, publiceerde Random House's Modern Library de verzamelde werken in *Up In The Old Hotel And Other Story's*. Centraal staan levensverhalen, portretten van mensen die leven aan de periferie van een metropool, aan de oneindige waterkant van New York.]

6 maart 2007

View on a part of my Island

Sinds gisteravond heb ik een nieuw 'Blogger-design' en ik geloof dat alles in orde is gebleven, met uitzondering van de Links. Ik ga het zeker herstellen want juist gisteren had ik er een weblog aan willen toevoegen, namelijk die van Daniëla Meester, vooral vanwege haar (muur)schilderijen. Een bevriend schrijfster – ik vind 'blogster' écht geen woord – heeft me

aangespoord de metamorfose, die ik eigenlijk niet aandurfde, te wagen omdat het vooral de leesbaarheid zou verbeteren. Dat is zo, en van de weinige mogelijkheden die B biedt, is dit, op één na, de mooiste. "Goodbye, my black winter coat", en ik drukte op enter. Een fraai en gewichtig 'detail' nu is natuurlijk de kop van de vuurtoren, links in de hoek.

Zó zet ik vanuit de keuken de eerste voetstappen op het eiland. Het is de tropische kant want het heeft een schuin glazen dak. Na de boekenkast links bevindt zich het atelier waar ik de alledaagsheid leef. Morgen is het twee jaar geleden dat onvermoed mijn 'nieuwe tijdperk' begon, maar morgen ga ik

ook gewoon weer verder met waar ik gebleven was.

[Rond middernacht las ik dat anderen er al verguld mee zijn. Gelukkig. Maar die links zijn nog niet zo gemakkelijk gerepareerd. *Whoopsadaisies!*]

7 maart 2007

Morele passages omtrent thuisloosheid I

Het lot van mensen die zichtbaar achterop zijn geraakt en, tegen wil en dank, publiekelijk maar daarom niet vrijwillig hun verlatenheid demonstreren, dringt beelden aan ons op die zowel verwarrend zijn, vluchtig als onuitwisbaar. (Joachim Fest: “In dezelfde stad, het lijkt, soms, alsof twee tijdperken elkaar ontmoeten.”) Zij, de zwervers, de heterogene ‘troep’

straatbewoners schenden de straatetiquette. We ‘weten’ ons bekend met het menselijk verval en toch blijft het ons vreemd, oninvoelbaar, vermoedelijk omdat de confrontatie met de ‘verloren waardigheid’ zo moeilijk op het eigen leven is te betrekken. De zingeving van ons bestaan is immers afhankelijk van uiteenlopende symbolen van waardigheid. En natuurlijk kennen ‘wij’ de dieptepunten uit ons leven, maar niet één ervan lijkt op het klaarblijkelijke eindpunt van de zwervers, dat niet werkelijk een eindpunt is maar wel ontdaan van menselijke kwaliteit. Hun opmerkelijke, soms (ook) esthetische afschuw wekkende verschijning, en van sommigen ook het gedrag, druist in tegen de morele regels, want, zoals de ethica Heleen Dupuis ooit schreef, ‘wij streven er naar om een goed leven te leiden, goed in overeenkomst met onze plichten of ook goed in de zin van menswaardig’. Hoewel de moralen van deze tijd inhouden dat ieder individu, zelf de morele regels wegend, een eigen weg kan inslaan, zien we nu juist hier, in het openbaar, een breuk met de moraal. Een breuk die verwijst naar tragiek, naar een toestand die het gevolg is van een geleidelijk en soms een zich snel ontwikkelend proces van verlies, eerder dát dan het gevolg van een voortdurend tekortschieten uit opzettelijkheid of onwil, waardoor het morele oordeel van velen hen direct benadeelt ‘omdat het hun eigen schuld zou zijn wie zij zijn geworden’.

[Schilderij “Ausgeschlossen” van Idun, malerin in Vienna.]

8 maart 2007

Schilderijen lokken uit tot gesprek

Denkend aan abstracte schilderkunst: abstraheren van de werkelijkheid betekent afstand nemen en als het ware pogen de eigen interpretatie van die werkelijkheid ervoor in de plaats te zetten en, in die afzondering, leidt dat vrijwel altijd tot een bepaalde graad van verzwakking van de realiteit, soms zo hevig dat er geen bekende realiteit in is te herkennen – terwijl, en dat is het bijna mysterieuze geluk van beeldende kunst, het dan toch tot de verbeelding spreekt.

Kunst 'spreekt'. "Een schilderij is hoorbaar", zegt Zweitse Landsheer, beeldend kunstenaar in Rosmalen.

Wat kunstschilders gemeen met elkaar hebben, is denk ik hun fascinatie voor het werken met kleuren, de schaduw en de lichtval, het contrast en de harmonie, maar hoe zij die zeer persoonlijke 'passie' vormgeven, verschilt immens. Als ik me goed herinner, zei Jan Cremer eens, 'je gooit met verf, je smijt, je kwakt het er tegen aan en ergens in die driftige bezigheid ontstaat het' – Karel Appel maakte furore met zijn vaak in bezetenheid tot stand gekomen doeken, en sommige vind ik ook ongelooflijk boeiend om naar te kijken. En dat hebben kunstschilders denk ik eveneens gemeen, dat bewust en in eenzaamheid tasten naar de mogelijkheden iets tot stand te brengen, én de gedrevenheid.

Over het werk van Karel Appel (en geestverwante schilders) werd vaak de opmerking gehoord, 'ja, dat kan mijn zoon van negen ook', maar dan gaat het eigenlijk uitsluitend om het bijna tastbare geklodder dat te *zien* is, en niet om de beweging, de bezetenheid en verbeelding, de trance misschien, die er achter zit. 'Is dit kunst!?' Soms is kunst een raadsel. Ik vind het niet gemakkelijk om in abstract werk altijd te kunnen ontdekken wát er nu zo geweldig aan is, maar ik denk ook en vaker dat je niet alle vragen moet willen oplossen.

Soms is het vuur, één en al kracht en dynamiek. Van warmte? Van bewondering? Van kwaadheid? Ik ken de woorden er niet voor, als het doek je maar aanspreekt, de emotie 'bespeelt', je ziel raakt. En aan al wat je werkelijk raakt, raak je gehecht. Schilderkunst bindt bijeen, ook dat. Net mensen, het

leven wordt een schilderij.

'Verbeelden', 'hoorbaar', 'oproepen', 'bespelen' en 'aanspreken' liggen hier dicht bijeen. Zowel elk doek heeft in zichzelf gedachten en antwoorden, maar ook bij degene die het aanspreekt, worden gedachten en vragen gewekt. Zo ontstaat er een dialoog, terwijl schilder en toeschouwer elkaar niet spreken en meestal niet eens kennen.

[Afbeelding: "L'oiseau de feu" van Zweitse Landsheer, geïnspireerd door het gelijknamige muziekstuk van Igor Stravinsky.]

9 maart 2007

Morele passages omtrent thuisloosheid II

Er wordt nogal eens geredetwist over de ontstaansgronden van thuisloosheid. De twistpolen zijn: aan de ene kant een overtuigende verdediging dat het wordt bepaald door sociale omstandigheden, inclus de maatschappelijke structuur, en daartegenover het relatieve tegendeel ervan, dat wil zeggen, dat men de nadelige effecten van bepaalde sociale structuren onderkent (bijvoorbeeld wonen in een achterstandsbuurt) maar toch meent dat de oorzaken vooral gelegen zijn in de persoonlijkheid. Beide 'profetieën' hebben het gelijk aan hun kant. Wanneer op casuïstiek niveau wordt nagegaan, welke factoren bij het ontstaan van iemands thuisloosheid van belang zijn geweest, dan blijkt de teloorgang in veel gevallen terug te voeren op een zwakke sociale achtergrond. Soms is daarvan helemaal geen sprake

en zijn het vooral bepaalde individuele karaktertrekken die geleid hebben tot een maatschappelijke en persoonlijke isolatie van anderen. Het gegeven, dat vaak maar één uit de kindertijd van een sociaal zwak gezin thuisloos wordt, onderstreept dat persoonlijkheidsfactoren bijdragen aan een negatieve, ontsporende, ontwikkeling in iemands leven. Maar soms, zoals in het deerniswekkende verhaal van Mijny, gaat een heel gezin een bijna onbegaanbaar pad, wordt een dochter misbruikt en vinden zonen de vergetelheid van de drank, omdat de ouders elke menselijke vormelijkheid al lang verloren waren. Gezinsfactoren en persoonlijkheidsfactoren liggen dicht bij elkaar. Maar het ene kind heeft van nature een grotere veerkracht dan het andere. Ieder individu komt nu eenmaal met een unieke uitrusting aan mogelijkheden ter wereld en heeft een eigen grondstructuur. Veel is daarom afhankelijk van de weerstand, de vitaliteit die kan worden opgebouwd – en dát laat zien dat er een per kind verschillende wisselwerking kan zijn tussen opvoeding en leervermogen. Het verklaart vermoedelijk ook waarom het

ene kind uit de rij van zes zich afwijkend ontwikkelt en de anderen meester blijven over zichzelf en de situatie. Sommige kinderen zijn ook meer ontvankelijk voor eventuele relatiestoornissen die in het gezin hebben geheerst.

Vrijwel geen mens blijft bespaard van storm en tegenslag. Hoe deze doorstaan kunnen worden, wordt beïnvloed door de altijd wisselende combinatie van milieu- en persoonlijkheidskenmerken.

Gebeurtenissen, sociale feiten en ontwikkelingen hebben op zich geen voorspellende waarde voor het ontstaan van een dramatische opstapeling van problemen. De kans daarop verschilt per individu, per situatie, per levensstadium, en steeds is er weer sprake van een ingewikkelde interactie tussen sociale en maatschappelijke krachten, tussen *nature* en *nurture*.

[Afbeelding: Het lijkt de foto van een echte, levende, man, maar het is een sculptuur van Ron Mueck.]

10 maart 2007

Een kunstenaar vertelt zijn verhaal, maar welk?

Het rauwe en primitieve smijtwerk van Karel Appel is kennelijk een beeld dat bij mij is blijven hangen maar dat hooguit kenmerkend is voor een bepaalde periode en ook mooie, indrukwekkende werken heeft opgeleverd. Het schilderij hierboven, het heet 'het verloren verlangen', is met overwogenheid tot stand gekomen, vermoed ik, heeft

niets met ongecontroleerde verfverspilling van doen en is zelfs niet 'super' abstract. Ik vind het een lelijk doek, met kleuren van lijden en jodium. Mensen met littekens van de verbeelding, vergroeide wonden uit de tijd van de processies van hartstocht.

Het is een treurige voorstelling van kwijtgeraakte verlangens. Welke verlangens dat zijn is onduidelijk, maar dat het ernstig is en schade heeft berokkend, dat zie ik op dit doek als verbeeld. De ernst, de schade, de vergankelijkheid van geluk, het lijden, de tragiek van het bestaan, die (herkenbare) dimensies leiden tot vervormingen van de realiteit en die overwegingen hebben de schilder geleid naar deze lelijke abstractie, tot lelijk geworden 'mensen' – door onverhelpbare tragiek.

Een andere mogelijkheid is, dat Appel helemaal geen *individuele* ellende heeft bedoeld, maar iets dat daarboven uitstijgt, bijvoorbeeld, mensen zijn (van nature) slecht, de meeste van hun verlangens blijven on vervuld en dát maakt hen tot monsters – maar dan had ik een andere titel vermoed: 'de

mens ontsnapt niet aan zijn lot'. 'Het verloren verlangen' neigt naar iets individueels en zegt als het ware dat je iets kunt verliezen dat dramatische gevolgen heeft.

Maar als het nu eens géén mensen zijn, maar dat wat ze zijn verloren!? Of wat de schilder zich herinnert dat hij kwijt is. Dat is veel eenvoudiger en niet zo dramatisch. Alleen deze schilder was zijn 'spel' of droom niet kwijt. Het verlangen wel?

We zien een schilderij. Op een rechthoekig kaartje eronder of rechts ernaast staat de naam van de schilder, de titel en het jaartal. Een beschrijving ontbreekt. Er staat niet: "Die middag moest ik denken aan de poppen van vroeger en dacht dat dit wel een mooi thema was voor een doek. Ik maakte een ruwe schets van een paar primitieve elementen en zette er de kleur van het verleden op."

[Afbeelding: "Het verloren verlangen" van Karel Appel.]

11 maart 2007

Morele passages omtrent thuisloosheid III

Het leven ontwikkelt zich *mettertijd* in dialoog met de omgeving. Misschien is dat wel typisch een zin van mij. Albert Camus, daarom denk ik daar nu aan, zegt dat veel krasser. "Als er een ziel bestaat, dan is het een dwaling te geloven dat die ons volledig geschapen gegeven is. En leven is niets anders dan die lange en folterende baring. Wanneer de ziel gereed is, geschapen door ons en door de smart, dan komt de dood." Onze ziel wordt hier geschapen, *in de loop van ons leven*. 'Identiteit' is dus niet iets wat is gegeven, niet statisch, maar een levenslang proces. Een machine verslijt", zei Lersch, een psycholoog, "een machine groeit niet en ontwikkelt zich niet, het leven is daarentegen nooit af."

Geen mens is er per se op uit zich te isoleren van

anderen. In de film *Les amants du Pont Neuf* – ik schreef erover op 9 december, 'Het onbenijdenswaardige bestaan V' – doet de jonge zwerver Alex, een introverte, primitieve, jongen aanvankelijk tevergeefse pogingen een lotgenote te winnen voor zijn hart. Hans, een oude geroutineerde zwerver aanschouwde zijn wanhopige, rusteloze, gedrag, en zegt: "Laat het toch, dit zoeken naar genegenheid. Je hebt er het leven niet naar." Dat blijkt dan. (Zelfs) in dit liefdesdrama gebruiken ze elkaar en buiten de ander net zo goed uit als willekeurige voorbijgangers.

Persoonlijke relaties met een positieve invloed op het algehele welbevinden zijn er onder thuislozen

weinig. Zij hebben wel vaak met veel mensen contact, maar de paradox is dat deze contacten zelden een stimulerende betekenis hebben, maar *meer als steun voor het ogenblik* fungeren. Hun relatievorming is te zien als een alliantie, allianties die vaak extreem gebaseerd zijn op het principe 'voor wat hoort wat'. Slaat de wijzer bij een kosten-baten-analyse teveel naar één kant door, dan wordt de relatie verbroken. Dat verklaart het vaak tijdelijke en vluchtige karakter van hun onderlinge contacten. Het geeft tevens aan, dat er sprake is van een *onvermogen* om in verbondenheid te leven. Er lijkt in deze hoogst bestaansonzekere situatie geen ruimte voor enigerlei betrokkenheid, en dat kenschetst de vicieuze cirkel waarin deze manier van bestaan als het ware vanzelf behouden blijft. Hij, de zwerver, heeft slechts zichzelf en is tevens zichzelf niet genoeg, en dat tekent de talloze desillusies.

[Afbeelding: "Kijk wat ik fluister" van Ton Haring.]

12 maart 2007

Bezinning

O gij Slangenburg,
mijn oase in elk jaargetij,
strek je armen naar mij uit
en sluit mij in de kerker
van de rust, de lach, de mildheid,
de genade.

O gij Slangenburg,
een huis van bekommernis
buiten deze wereld,
hier vlakbij, ik en de herinnering
op een eiland vol boeken,
wat zijn je handen ver.

O gij Slangenburg,
uw tijd komt in mijn ziel
alsof ik de stilte al ruik, spreek in mij,
wanneer de wind keert, zal ik, de dwaas,
het eiland verlaten, zal ik wegvloeien
uit alle lawaai en even weer thuis zijn
waar ik woon.

[100 woorden. © Marius Nuy, In: De wind waait de tijd als zandkorrels weg. Gedichten uit mijn gedachten.

Eerder schreef ik hierover op 29 november 2006.

Informatie over Slangenburg onder de link Bezinning, of zie 10 november.

Afbeelding: "Contemplation" van Wout Wachtmeester.]

13 maart 2007

Morele passages omtrent thuisloosheid IV

Thuislozen staan in zekere zin, hoewel er middenin, buiten de gemeenschap. Zij zien de weg naar een dialoog geblokkeerd en zijn in veel gevallen diep gekwetste, gekrenkte, persoonlijkheden. In de literatuur vindt men allerlei metaforen die deze buitenmaatschappelijke positie willen typeren: 'een vertroebeld zelfbeeld', een 'sociaal vacuüm' of 'vleermuizen van de samenleving'. Het lijkt inherent aan hun geïsoleerde en toch geprononceerde positie, dat al hun handelen zonder

maatschappelijke betekenis is geworden – even afgezien van het straatkrantfenomeen – en dat zij zich

bij morele vragen bij voorbaat afzonderen van alle anderen. Alleen hun eigen overwegingen en belangen zijn nog in tel, aangezien hun levenswijze in wezen het uiterste vraagt om te overleven. In zo'n situatie is de bekommernis om zichzelf niet alleen begrijpelijk, maar ook het beste wat men doen kan. Maar het voornamelijk spreken met zichzelf en niet met anderen is eigenlijk een doodlopende weg waarvan sommigen desondanks nooit meer terugkeren.

Het ontbreken van sociale ankers, van perspectieven en motivaties – en dit veelal gedurende langere tijd – leidt tot een zogenaamd 'brede moraal'. Hun zichtbare gedragingen zijn naar eigen oordeel al gauw geoorloofd want de keuzemogelijkheden zijn zeer beperkt en iedere dag doen zich beproevingen voor waarvan wij de pijnlijke slechts kunnen vermoeden, maar niet uit ondervinding werkelijk kennen.

De sociale leefwereld van zwervende thuislozen kent ook bepaalde codes in de omgang, zoals 'wie wat heeft, deelt dit met anderen', 'het niet vragen naar elkaars verleden', 'elkaar met rust laten' en 'niet stelen van maten'. Dit betekent niet, dat men altijd respectvol met elkaar omgaat of dat men zich steeds door de beperkingen van deze morele regels laat leiden. Het zijn ongeschreven regels binnen het zwerverscircuit die voornamelijk in acht worden genomen door geroutineerde zwervers, maar velen, vooral allochtonen en drugsgebruikers, laten zich er niet door hinderen. De thuisloze, maar dat geldt eigen voor iedereen, bedenkt een moraal die bij zijn praktijk past. Zij zijn geen mensen zonder moraal, ook niet als deze is aangevreten door de omstandigheden, maar hun moraal mist een bedding van rust of van stevigheid om er voldoende op te kunnen vertrouwen, omdat de verlorenheid zich zo sterk aan hen opdringt. Velen van hen leven in zichzelf als in woestijn.

[Afbeelding: "Homeless man", drawing by Killaby.]

14 maart 2007

Hoe een leven verandert in een schilderij

'De herinnering' van Zweitse Landsheer is een zeer abstract doek – we zien niets dat concreet is, wat de schilder zich nu eigenlijk herinnerde en in kleur wilde verbeelden. Maar de 'fout' kan zijn, te denken dat er iets concreets herinnerd moet zijn. Is daarom het verhaal aan de waarnemer, met het laagje van de schilder eronder?

Ik kijk en denk en vermoed - dat de schilder, tastend in zijn herinneringen, iets heeft bedoeld dat veelomvattend is, namelijk zijn leven zoals dat tot dan is geleefd, zijn levensloop. Die gedachte roept dit doek op, is

'hoorbaar' en te zien, en dan wordt het voor mij wel concreet – het 'tasten' heeft ermee te maken dat

de schilder zijn zegeningen heeft geteld en er in een compositie van kleuren over vertelt. Deze herinnering, als het de levensloop is, is tegelijk een herscheppen van leven, nee, beter, een oordeel erover.

Ik ben niet thuis in de kleurenleer en ga af op de eigen betekenisgeving. Het is een warm en ruimtelijk 'oordeel' (van de schilder). Geen bonte mengeling van kleur, dat zou verwarren – het is standvastig. Een overvloed aan verfijnd geel op een stabiel fundament van paars, van donker naar licht: een vaste basis van spirituele kracht en ingetogenheid, maar ook van drift. Al wat daar op is gebouwd, is comfortabel, veelzijdig, stimulerend, succesvol, veilig. Een schilderij als antwoord. Daarin is het leven samengevat.

Er hangt hier nu een jaar of vijf een pastel van deze kunstenaar (achter glas, een digitale foto doet er onrecht aan) en ik zie het nog elke dag. Het is als een klein vuur aanwezig op het eiland. Het is abstract en ongetiteld. Ik vraag me altijd af waarom het ene abstracte doek wel en het andere geen titel krijgt. Is het omdat het dan een improvisatie is, 'een oefening in pastel'? Of dacht de schilder, 'het spreekt voor zich', het is een gift voor wie het aanspreekt? Maar het spreekt niet voor zich! Als er wel een titel bij staat, zoals 'De herinnering', wanneer is die gegeven?

En titel of niet, misschien raakt mijn duiding kant noch wal en verbaast het de schilder, zoals auteurs dat ook kennen, wat er allemaal wel niet wordt toegeschreven aan hun werk. Dat is een interessant detail van de 'hoorbare schilderkunst' want wat denkt de schilder van de eventuele evidente spraakverwarring?

Het leven als landschap?

"Die 'herinnering' betrof niet mijn leven, maar een bepaald onvergetelijk moment in de natuur. Waarom zeg je niks over de zon, daar linksboven?"

"Ja, die zon is niet over het hoofd te zien, maar gaf ik niet direct een aparte betekenis, het symboliseert de geestkracht, het succes. Dát dacht ik."

Dat schilderijen 'hoorbaar' zijn en uitlokken tot gesprek, kent de valkuil dat dit gesprek over 'de ware bedoelingen' dient te gaan. Of het een landschap is geweest of de levensloop – wat trouwens in wezen weinig verschilt – is, denk ik, niet het punt. Het gaat er niet om dat de schilder zegt of denkt dat de toeschouwer hem en het doek begrepen heeft; de schilder hoopt minstens dat er niet achteloos aan voorbijgegaan wordt en zich moet afvragen of die man of vrouw soms een spraakstoornis heeft.

'Zeg er eens wat van' – en er volgt een variatie aan denkbeelden. Waarheid is niet de norm.

"Dan hindert het toch ook niet als een titel ontbreekt? Jij zei, het is als een 'klein vuur', wat bedoel je in hemelsnaam?"

"Dat het niet meer te doven is, steeds weer gezien wordt. Het sprankelt van hoop en aanmoediging, van inspiratie. Het is het verfrissende groen, troostend, kalmerend, en het krachtige blauw, dat nog sterker wordt in het (wisselend) licht dat door de koepel schijnt, dan is 't een gloed die zich verspreid. Een schilderij dat opvlamt."

Van A(ppel) tot Z(weitse), het geeft grote vrijheid. *"We don't have to turn out a masterpiece everyday."*

To paint is the thing, not to make masterpieces", zei Henry Miller. Met schrijven is 't niet anders.

[Afbeelding: "De herinnering" van Zweitse Landsheer, Rosmalen. Dit schilderij stond eerder bij een log, namelijk op 29 november, maar is nadien op die plek vervangen door een schilderij van Daniël Barber.]

15 maart 2007

Morele passages omtrent thuisloosheid V

De morele problematiek van thuisloosheid is op te vatten als 'een wereld van verlies'. Dat is niet enkel een emotionele kenschets, maar in vrijwel alle casuïstiek aantoonbaar het geval. Als we denken aan de term 'zelfbeschikking' een term die wijst op een beginsel dat tegenwoordig heiliger is dan God, en we dan de vraag stellen of 'dit leven', dat van de

thuisloze mens, de zwerver, ook 'zijn eigen werk' is, dan is daar niet uitsluitend ontkennend op te antwoorden. De ontkenning is geldig voor zover gedacht zou worden dat 'dit leven' ook het leven is zoals hij dat zelf heeft gewenst, maar we moeten (toch) beamen dat het gedeeltelijk 'eigen werk' is zoals het geworden is.

Het is een wereld van verlies, omdat het een bijna allesomvattend verlies betreft: verlies van bezittingen, verlies van *social support*, verlies van ontplooiing, verlies van waardigheid. Gezonken levensidealen. Er is vaak sprake van een onontwarbaar web van invloeden, die als duizend duiveltjes tegelijk iemand onttrekken aan alle menselijke verkeer. En natuurlijk heeft hij, de zwerver die hij is geworden, er vaak mede zelf de hand in gehad, maar dat betekent niet dat het verwijtbaar is. Al blijft het een eigen handelen, allerlei factoren kunnen gedrag begrijpelijk maken, niet te verwarren met excuseren. Een gebrek aan inzicht, een stoornis in de waarneming, een tekort aan vaardigheden, het ontbreken van genegenheid en goede steun, of geringe maatschappelijke kansen, het zijn factoren die van zijn concrete daden een 'voortdurend getob' kunnen maken dat hem van de wal in de sloot brengt maar dat hem om al deze redenen niet (direct) is aan te rekenen. Dat wil niet zeggen dat hij ontoerekeningsvatbaar is, wel dat hij klaarblijkelijk slecht is geïnspireerd.

De morele problematiek is ook op te vatten als een praktische én innerlijke strijd om het (eigen) bestaan, een strijd die zich, sociaal-economisch gezien op het laagste bestaansniveau, toespitst op twee dimensies: 'hoe kan ik overleven?' en 'wie ben ik (geworden)?'. Het zijn twee existentiële vragen,

niet van iemand die zich in een comfortabele situatie bevindt en op zeker moment reflecteert op de eigen omstandigheden en zich afvraagt of het niet eens tijd wordt de bakens te verzetten, maar van iemand in een context van algeheel verlies.

Het is veelal een verlies dat leidt tot troosteloze passiviteit en tot een heuse onverschilligheid naar de heersende moraal. Het is een ongewilde verwijdering van de samenleving en het is aan de samenleving om de terugweg mogelijk te helpen maken.

[Afbeelding: "Homeless" by Dan Gheno.]

16 maart 2007

De dichter in het riet

Het is een enorm waagstuk wanneer je als jonge beeldende kunstenaar in een lege misschien wat Edward Hopperiaanse kamer voor een egale en witte wand staat van bijna zes vierkante meter en je van plan bent er een muurschildering op te zetten. Niet een schilderij op de wand, maar een wand als schilderij. Dat is niet uniek, maar (vaak) wel bijzonder.

De dichter in het riet van de rivier de Pranto nabij de Termas da Azenha, vlakbij de Atlantische kust van Portugal. De Termas liggen op de rand van een rijstvallei die omzoomd wordt door beboste heuvels en door de tijd nauwelijks aangetaste dorpjes.

“Over de hele Termas wemelt het van de

kunstuitingen en nu heb ik er zelf mijn sporen achtergelaten”, schrijft Daniëla. De titel is “Corot”. Ik heb het even geleend voor deze bescheiden hommage aan de kunst van een zwervende Friezin.

[Afbeelding: muurschilderij “Corot” van Daniëla Meester, <http://danielameester.blogspot.com> Update: Corot was een Frans kunstschilder, realist, 1797 - 1875.]

17 maart 2007

'Lees de liefde van mijn lippen'

We kunnen het spreken, 'ik houd van je'. We kunnen het fluisteren, dromen, schrijven, uitbeelden, we kunnen ernaar verlangen of er in opgaan. We kunnen er niet van leven, maar leven kunnen we het wel. De eeuwig gepredikte en bezongen liefde. Niets dan vuur, dat kan de liefde zijn, maar evengoed wordt ze geofferd, verraden of vermorzeld. Het vuur dooft, de liefde bleek een schijngevel waarachter iemand anders tevoorschijn kwam. Variaties van liefde en lijden staan in ieders hart, maar ook op enigerlei wijze dit schitterende en verrassende beeld van 'Lovers' van Pablo Picasso. (100 woorden.)

19 maart 2007

Morele passages omtrent thuisloosheid VI

De tragiek van amoraliteit

In de verstoorde relatie tussen zwerver en samenleving is een koude en verlaten werkelijkheid 'te verstaan'. Van de samenleving krijgt hij een stigma van sociaal disfunctioneren en hijzelf reageert, onder andere, met een verschijningsvorm die zowel de afstand als het verschil accentueert. De maatschappelijke afzondering gaat als het ware hand in hand met het verlies van sociale rollen. Het venijn hiervan is, dat hoe langer dit proces van marginalisering voortduurt, des te minder wordt de

flexibiliteit, zowel bij de zwerver als bij actoren uit de samenleving. De sturing uit de omgeving zal afnemen en het bestaan krijgt onwaardiger trekken.

De publieke identiteit signaleert het feit dat ze zich niet lijken te bekommeren om wat anderen van hen denken. Wat hebben 'zij en de samenleving' elkaar nog te bieden? Dit is 'een staat van amoraliteit'. Het gaat dan niet zozeer om immoreel gedrag, het overtreden van regels, maar om het niet beleven van regels. Het afwijken van gangbare waarden en normen en het zichtbaar behoren tot een sociaal inferieure categorie leidt tot negatieve stereotyperingen. Men wordt weggestuurd, nagekeken, genegeerd of ontweken. Deze maatschappelijke, overtuigende, aantasting versterkt het negatieve zelfbeeld waarnaar zij zich ook gaan gedragen, zo zeer wordt het een deel van henzelf.

De tragiek is, dat het een ontwikkeling is tegen wil en dank, en dat we in hun (amorele) verschijning de uitdrukking zien van een verzameling pijnlijke emoties: eenzaamheid, teleurstelling, woede, verdriet, schaamte, schuld, onmacht, wantrouwen, angst. In *een houding van lijden*, een houding waarin meestal elke trots en waardigheid ontbreken, kunnen we geen positieve betrokkenheid naar de samenleving verwachten. Het is een breuk met de moraal, maar ongewild en daarom niet te betitelen met 'eigen schuld'. Dit laat onverlet, dat er bij de betrokken mensen sprake kan zijn van gevoelens van schuld – en van (bijbehorende) schaamte – maar die 'schuld' dienen we te onderscheiden van eventuele opgedrukte schuld, *van het beschuldigd worden*, van het mechanisme dat zelfs tot 'die schuld' kan leiden, maar er valse grond voor is.

[Afbeelding: "Craig, a homeless man" by Jay Su.]

20 maart 2007

Het Gelders Eiland

Drie ongeknotte wilgenbomen
als gewrichten in een rand van aarde
aan de voet van een ontvolkte kerk, en
al wat niet belangrijk is deze morgen,
zelfs een milde wind,
is als in een droom onttrokken
door een zachtmoedige mist, reeds opgaand
in een nieuwe dageraad.

[© Marius Nuy, in 'De wind waait de tijd als zandkorrels weg'.

Foto van Enno Nuy, Aerdt, 'Het Gelders eiland' – 18 maart 2007.]

21 maart 2007

Morele passages omtrent thuisloosheid VII

Schuld(-gevoel) is een eigenaardige, vaak niet reële emotie, aangezien ermee wordt uitgedrukt dat iemand meer had kunnen doen dan in zijn vermogen ligt, terwijl er eigenlijk de eigen nietigheid uit blijkt, maar dát te erkennen is een zwaardere opgave.

Het behoort tot de moraal dat wij ons handelen verantwoorden, niet in de laatste plaats wanneer we niet (kunnen) voldoen aan de norm. Een duidelijk voorbeeld vormt het ziek-zijn. In dat geval worden we een tijdlang van de verplichting tot werk ontheven, maar niet zonder ook

tegelijkertijd mee te werken aan een spoedig herstel. In veel gevallen verloopt dit probleemloos en willen we ook zelf zo snel mogelijk weer aan het werk. Moeilijker wordt het wanneer het langer duurt, de klachten aanhouden maar tevens vaag zijn en de betrokkene de indruk wekt er ook weinig zijn best voor te doen om beter te worden. Dan ontstaat het risico dat men voor aansteller wordt gehouden en stuit men in de omgeving op geleidelijk meer weerstanden, zeker wanneer blijkt dat als het maar even kan men gewoon zijn gang gaat en de gestelde norm aan z'n laars lapt. Er is dan sprake van een

breuk met de moraal, openlijk en toch in het geniep.

We dienen steeds te rationaliseren waarom we ons inspanning, tijdelijk, opgeven. Dat wordt continu van ons verwacht. Blijft die 'dialogoog met de omgeving' achterwege, dan maakt men zich schuldig aan onverantwoordelijk handelen en is een veroordeling, in welke vorm dan ook, het onvermijdelijke gevolg. Dat geeft in morele zin 'goede grond' aan schuld.

Er zijn ook aanwijzingen van schuld die géén grond hebben in een algemene moraal, maar die (slechts) berusten op kortzichtigheid, op individuele benepen opvattingen over fatsoen, op projectie van iemands onvermogen of (zelfs) op een 'valse' algemene moraal, zoals zou kunnen gebeuren wanneer in de media de verwachting wordt gewekt dat alleen thuisblijvende moeders goede moeders zijn.

In het openbaar, buitenshuis, zijn mensen meer kwetsbaar dan in de beslotenheid van het eigen domein, waar luiken, gordijnen of luxaflex de wereld ('s avonds) buiten houden. Die kwetsbaarheid neemt aanzienlijk toe voor degenen die zich letterlijk in een berooide toestand bevinden en nergens terecht kunnen. Voor hen is er de 'troost' van het park of portiek, zonder de dimensie van intimiteit, steeds buitenshuis waar veiligheid een illusie is. Buitenshuis, en blootgesteld aan alle mogelijke stressoren, gebukt onder het gewicht van een misère. (Het is de mortificatie van het 'ik'; het gebrek aan privacy heeft een directe, afbrekende invloed op de identiteit. In de publieke ruimte wordt men als het ware publiek bezit.) Het is als doorfietsen op lekke banden, met als gevolg een onmiddellijke slijtage van vitale onderdelen omdat het rechtstreekse, soepele contact tussen banden en wegdek is verbroken. Het is weliswaar een mechanistische metafoor, maar een die denk ik duidelijk maakt dat van een zich ontwikkelend eigen levensontwerp in de gegeven omstandigheden geen sprake kan zijn. Er is een werkelijkheid waarin eigenlijk niet te leven valt. Ernstige tegenspoed belemmert dit, tegenspoed van lange duur.

Het contrast tussen deze en die andere werkelijkheid, het 'volle leven', is zo groot, dat de taal die wij voor hen bedenken een valse kleur heeft vergeleken met alle begrippen die wij gebruiken als wij ná het moment van confrontatie weer overgaan tot de orde van de dag. De deerniswekkende indruk die de zwerver maakt, roept als vanzelf 'schrik' over hem af, evenals dat hij, in de volksmond, een stompert is. Een stompert op afstand. Is de afstand tussen de burger-zwerver en de burger niet al zo groot dat beiden elkaar negeren, onverschillig zijn en dus ook niet ontvankelijk voor welke taal dan ook? Waarin zou de zwerver nog een uitdaging moeten zien om te veranderen?

[Afbeelding: "Adam en de appel" van Anja Jager.]

22 maart 2007

Al zei Frank Sinatra ooit, dat “Rock & roll is the most brutal, ugly, desperate, vicious form of expression.” Dat las ik op een grote poster op het stationsperron die me riep met een mooie naakte vrouw met slechts nylonkousen zonder jarretel. Het bleek te gaan om hét Fashionmagazine van nu. Aan de hand voor haar rechterborst een prachtige ring, dat zag ik later dan die zachtglooiende linkerborst met een tepeltje, zo eenvoudig, zo schoon. “Zij lokt me, dat is anders dan dat zij wacht.”

“Zij die wacht roept niet, zij wacht op die ene ware, maar er gaan er zoveel voorbij.”

“Is wachten niet bijna hetzelfde als voorbijgaan?”

“Dan noemen we het maar geen wachten meer en ook – dat klinkt zo mooi - niet unerfüllte Sehnsucht.”

“Het wachten is haar voorbij, bij tijd en wijle?”

“Ja, het geheim is haar leven want zij staat voor de deur van haar eigen ik.”

“Zij is zich bewust te leven?”

“Ja, te leven, tot in het maximale.”

[Schilderij ‘Wachtend op de ware’ van Marijke Vonk.]

23 maart 2007

Morele passages omtrent thuisloosheid VIII

Het eigen levensontwerp is in het geding, schreef ik in VII. Bij dementerende ouderen, chronisch psychiatrische patiënten en mensen met een verstandelijke beperking zien we eveneens dat een eigen levensontwerp gehinderd wordt, onvoltooid blijft of onmogelijk is. Hun moeilijkheden, tekorten of beperkingen zijn zodanig, dat het hen niet wordt aangerekend onvoldoende zelfredzaam te zijn. Het onvermogen is (juist) het criterium voor noodzakelijke, continue zorg, bij voorkeur steeds zo lang mogelijk in een zo normaal mogelijke omgeving.

Aangezien bij deze groeperingen sprake is van een ouderdomsverschijnsel, een psychiatrische ziekte of een aangeboren handicap, en niet, zoals in zekere zin bij thuislozen, van een (ogenschijnlijk) slordige of roekeloze levensvoering waardoor op alle levensterreinen problemen ontstaan en die een

toestand veroorzaakt die we niet erkennen als ziekte, zijn er voor hen specifieke gezondheidszorgvoorzieningen welke tegemoetkomen in hun zorgbehoefte en hen bescherming bieden. De onderlinge (etiologische) verschillen zijn groot, maar belangrijker dan deze zijn de overeenkomsten, ook met thuislozen: de afhankelijke, kwetsbare positie, de permanente behoefte aan begeleiding/zorg, het ontbreken van (zelfgekozen) toekomstperspectieven en de existentiële desoriëntatie.

Hoe de verschillende 'toestanden' ook zijn ontstaan, in alle gevallen is te spreken van een snel of traag verlopend kwijtrakingsproces, dat de persoonlijke draagkracht doet verminderen en dat zich weliswaar verschillend manifesteert maar waarop, en dat is cruciaal, géén van de betrokkenen controle heeft. De 'toestanden' zijn alle te zwaar tegenover de individuele mogelijkheden tot verweer en bovendien niet van menselijke maat, zoals gewone onvrede die bijvoorbeeld wel is. Ze zijn evenmin manipuleerbaar. De dementerende oudere kan een tijdlang het geheugen met notities ondersteunen, maar op zekere dag zal dit zinloos worden. Ook andere 'afwijkende' gedragingen zijn op een gegeven moment niet meer te maskeren. De zwerver is niet gebaat met de toewijzing van een flat en een gebudgetteerd inkomen. Hij keert daardoor niet terug naar 'die' hij voorheen was, ook al is zijn huidige toestand niet zijn onherroepelijk laatste. Niemand, geen van al deze betrokkenen, kiest ervoor in situaties te geraken die zo complex zijn dat ze leiden tot (zelf)vervreemding, en bij thuislozen vooral tot uitdrukking komend in verwaarlozing en eenzaamheid, in alcoholmisbruik en in een voortdurend, maar fataal gevecht met maatschappelijke regels. Een verlies aan inzicht en oriëntatie, een verlies aan vaardigheden, een verlies aan contact: het zijn juist deze ontbrekende elementen, samen te vatten als het wegwijnen van natuurlijke wortels in het bestaan, die een adequaat zelfbestuur, zo bepalend voor de individuele waardigheid, in de weg staan.

Kenmerkend voor alle lotgenoten in zorg is het verlies aan existentiële autonomie, en tegelijkertijd is autonomie voor al dezen, behoudens wellicht in ernstige onomkeerbare beperking, zo'n precair ideaal.

De oorspronkelijk gebruikte afbeelding, tekening, van Piet Peere is verwijderd omdat het portret van de man werd herkend als haar vader en de dochter maakte daartegen, terecht - ook meer dan drie jaar later - bezwaar: met oprechte excuses.]

24 maart 2007

Zo klaar van eenvoud naar het schijnt

Er is geen taal die de zon niet kent,
maar wel zijn er landen waar hij brandt
alsof hij alle leven verdrijven wil.

Vreemd, want hij is de enige die we dagelijks
verwachten, van wie we leven, maar kennelijk
voert hij evengoed naar de dood.

Terwijl hij alle dagen overal doorbreekt, ook
al zien we hem niet en we weten wat donker is,
maar een idee wat voorgoed duister is, dat hebben we niet.

Het mysterieuze licht dat wij de dag noemen,
dat zegt de zon zelf want het wordt nacht,
wetend dat wij slapen, dromen en ook weer opstaan.

In onze nachten, ook dan
geen waarschijnlijkheid, maar glijdend naar elders,
over verafgelegen rotsen, zo klaar van eenvoud.

[© MN, in *De wind waait de tijd als zandkorrels weg*. Foto van Enno Nuy,
Aerd, vlakbij Lobith, Het Gelders Eiland.]

25 maart 2007

Het ongewisse

Het is lente en ook zomertijd
is het weer geworden. In mijn geval
reeds 232 seizoenen.

Het staat bijgeschreven in mijn levensbalk,
en ik lees terug dat acht seizoenen
geleden, daar staat: "hij gaat dood. Of niet?"

De dichter is niet aan de overkant
nu zelfs dit gedicht zijn reis overleeft,
maar eeuwig zal het niet zijn.

Wie zoveel seizoenen telt
als jaren in het jaar,
is een stokoude man.

[MN, in "De wind waait de tijd als zandkorrels weg."

Afbeelding: schilderij "De fiets" van Cor van Geffen.]

27 maart 2007

Morele passages omtrent thuisloosheid IX

Nederland, maar dat geldt ook voor andere Europese landen, zit stevig onder de cosmetica: er is, op 't oog, niets aan de hand. Alles is voortreffelijk geregeld, zo is onze welvarendheid toch wel samen te vatten. Onze wereld is 'in orde'. Van de wieg tot het graf, zowel voor 'normale' mensen als voor gehandicapten, óók voor thuislozen. 'Make-up' is veelal een dunne laag op een ondergrond die liever niet wordt getoond en zo is het ook met de 'orde' – het is een dunne laag over de chaos, de onmenselijkheid, de bureaucratie, de eenzijdigheid, over een wereld van geringe wederkerigheid.

Een bepaald kenmerk van thuisloosheid, de innerlijke rusteloosheid, brengt met zich mee dat een deel van hen zwervend is, een haast consequenteloos bestaan leidt waarin

geen idealen lijken weggelegd of voorhanden, en die weinig of geen gebruik maakt van bestaande voorzieningen danwel vanwege de ernst van de meervoudige problematiek niet wordt toegelaten en

zo een tragiek in beeld brengt die een zwarte veeg geeft over het bestaan in elke stad en de indruk wekt dat niemand zich om hen bekommeren wil. (Het paradoxale is, dat in de zwerver twee beelden te herkennen zijn: die van iemand die in elk opzicht blut is en tegelijkertijd het meest 'self-supporting'. Toch kunnen ze slecht voor zich zelf zorgen en dat maakt hen maatschappelijk weer zo opvallend. En veel zwervenden zijn als het ware zelf 'verantwoordelijk' voor dit beeld, voor deze 'misleidende waarheid', waar zij, tegenover de media, openlijk een ode brengen aan de vrijheid, aan de verlossing uit het maatschappelijk harnas, en toch, niets van deze illusie blijft heel. Het is een zeer begrijpelijke apologie, het is hun 'zoveelste versie van gebeurtenissen', met denkbaar steeds weer andere betekenissen, (ook) omdat het perspectief, de manier van vertellen, van hoe je het ziet, in de loop van de tijd verandert. Het belangrijkste is echter, dat de apologie ook een redding is van zijn geestelijke gezondheid. Nee, de thuisloze is niet een 'onafhankelijke levenswijze natuur', maar, veelal, een in zichzelf gekeerde persoon die voor velen onbereikbaar is geworden en ook zichzelf niet meer doorgronden kan.) Zwervende thuislozen leven met de minus van hun bestaan. Het zijn kwetsbare en tegelijk taaie mensen want de baas over de beproevingen van het buiten-(gesloten) leven. Er bestaat voor hen een soort mini-verzorgingsstaat: de 'oude internaten', passantenverblijven of slaaphuizen, centra voor dagopvang, inloophuizen, sociale pensions, begeleid wonenprojecten en dienstencentra. Er bestaat een veelheid aan vormen van solidaire actie en primaire zorg, zoals een busproject, een stoelenproject en medische spreekuren. In al deze voorzieningen treft men vaak een toon aan die duidelijk maakt dat men het opneemt voor de thuisloze, niet vanuit zieligheid, maar vanuit een solidaire instelling en een moreel besef van verantwoordelijkheid. Men keert de thuisloze niet de rug toe of 'laat hem in zijn sop gaarkoken', maar treedt hem, idealiter, keer op keer empathisch tegemoet en probeert op realistische wijze aan te sluiten bij zijn mogelijkheden, en perspectieven te zoeken die zijn gevoel van eigenwaarde geleidelijk weer kunnen opvrijzelen. Men heeft zorg voor diens welzijn, men geeft gestalte aan het begrip 'bekommeren' en laat het daarin niet afweten. De keerzijde van de veelsoortige zorg is, dat voor vele zwervenden de bestaande faciliteiten – als ze er tenminste al welkom zijn en/of er gebruik van willen maken – wel een zekere bestaansbasis vormen, maar (vaak) níet een bron van herstel. Ook al komen zij er dagelijks, het is onvoorspelbaar of en wanneer hun komst van ver buiten de gewone mensenwereld de betekenis krijgt van een wending in hun bestaan. Velen gaan jarenlang door de onmogelijkheid te leven juist te leven.

Er *lijkt* sprake van een bepaalde morele taal, een taal die als van zelf in zich heeft, dat men binnen de zeer gevarieerde hulpverlening het goede voorheeft met (alle) cliënten, terwijl de praktijk laat zien dat men lang niet altijd in overeenstemming met deze grondslag handelt. Sommigen zijn te smerig, te gek, te asociaal, te agressief, en komen daarom vrijwel nergens binnen. Zo kent ook de zorg nog tal van mazen. Het gevolg van deze (extra) uitsluiting is het opdrukken van schuld waartegen zeker deze mensen geen verweer hebben. Dit roept de gedachte op van een soort 'laatste oordeel', van een nadrukkelijk morele houding van afwijzing, van vernedering, en dán is het te gemakkelijk – al ben ik er

niet uit – het is niet deze schuld kwestie die hem nog verder marginaliseert, maar het is de onhanteerbare problematiek waarmee wij geen raad weten.

[Afbeelding: schilderij "Vallende man" van Lammert Boerma.]

28 maart 2007

"Lachwekkende liefde"

On the road to the unusual

Joop, een slanke gespierde vijftiger, kaal hoofd, getatoeëerde armen en een verteller die goud waard is, is trainer bij het kickboksen en na afloop drinkt hij met de jongens een colaatje. (Hij is schilder, voorkomend en buitengewoon aardig, en had al eerder tijdens de koffie verteld dat hij deze zomer met zijn dochter en het gezin van zijn zus een week op vakantie gaat.)

"Nou, het was me weer wat gisteravond. Man wat heb ik er nu al schik in om naar Ibiza te gaan zeg. Vroeg een van de jongens, Boy, 'hoorde ik het goed, ga je

naar Ibiza? Wat ga je daar doen?"

"Vijverdrijven", zei Joop, "wat dacht je dan" en hij strekte zich in gedachten al koesterend naar achteren.

"Dan heb ik nog wel een mooi luchtbed voor je", zei Boy, die overdag in een eroticashop werkt. Een opblaaspomp, altijd het mondje van verbazing open. Lola. Als hij speciale wensen had, bijvoorbeeld een flinke of een Surinaamse, dan moest hij het maar zeggen. "Nee, geen bruine", had Joop gezegd, "maar ik moet wel goed kunnen liggen." Hij keek met een behaaglijke grimas en klapte van plezier eens op zijn bovenbeen. "Zie je het al voor je?"

"Ja, dat kan ik me wel voor de geest halen Joop, maar je haalt het niet in je hoofd het werkelijk te doen. Zie jij het al voor je, Lola onder de arm, vijverdrijven!?"

"Néé? Geef mij je emailadres en ik stuur je eind juni de foto's. M'n zwager, oh, die komt niet meer bij man van het lachen, mijn zus zal het wel niet zo waarderen. Ik zeg gewoon de avond ervoor dat 'het liefde op het eerste gezicht was en dat ik 'r morgen mee naar het strand neem', ja, zo zal het gaan. Ja, heus wel."

“Je bent de grootste mafkees die ik ken, de eerste misschien die zoiets flikt. Lig je op je buik in het water, zó, je droom wordt werkelijkheid.”

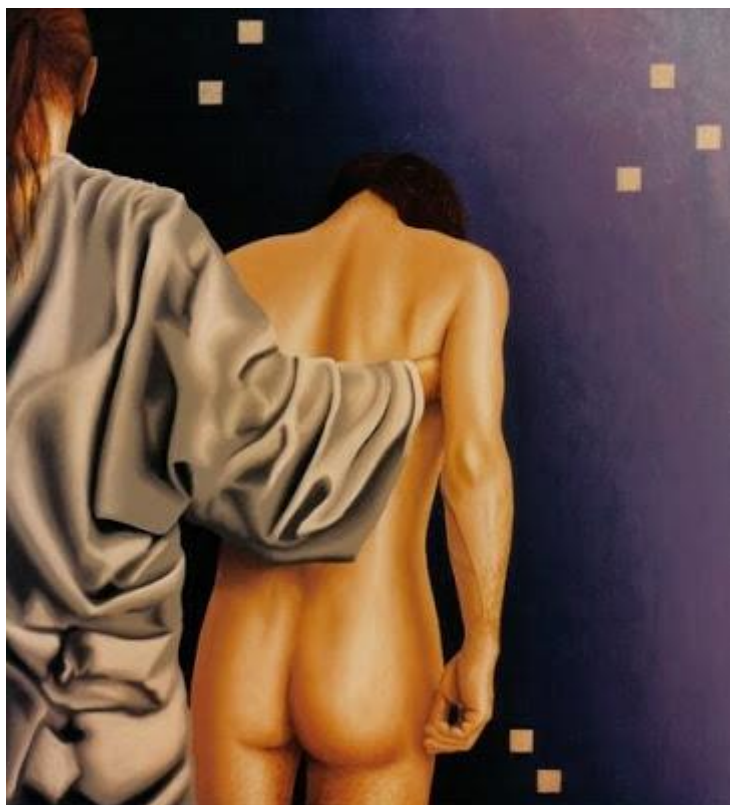
“Leuk toch! Ik leg haar ook gewoon naast me op een handdoek, glaasje limonade in haar mond. Daar lig ik dan, vette zonnebril op. Lola ook tevree.”

Het was een kostelijk halfuurtje van de week. Niks geen platheid, maar het eenvoudigste plezier, en iedereen die het meemaakt, zal, fronsend of niet, in een deuk liggen. Ik benijd hem om de aanstekelijke lach, de humor die ik liever heb dan mijn ernst.

[Afbeelding: “Naked man” (enjoying beachlife) by Gary GDFpro, hoewel de signering een andere naam doet vermoeden.]

29 maart 2007

Morele passages omtrent thuisloosheid X

De onmogelijkheid te leven juist te leven We ‘zien’ een calamiteit, een situatie die de resultante is van opeengestapelde problemen, van onverwachte en onaangename ontwikkelingen welke zich gelijktijdig of achtereenvolgens op verschillende levensterreinen (huisvesting, werk, relaties, gezondheid) hebben voorgedaan, een situatie waartegen men niet is opgewassen en waarop met een vlucht, met ontreddeering wordt gereageerd. *Flucht und Vermeidung sind typisch*, herinner ik me van Haider uit Duits onderzoek. De klaarblijkelijke aanwezigheid van

ernstige problemen, van ellende, en het onvermogen er het hoofd tegen te bieden, betekenen het bestaan van belastende omstandigheden en (kunnen) leiden tot een stuurloos, zwervend bestaan, als de uitdrukking van de ervaring van *weerloosheid*. Het betekent ook een discrepantie tussen wat gewenst wordt en wat gerealiseerd blijkt, en uit het feit dat dit al over langere tijd blijft bestaan, blijkt het onvermogen om de situatie of zichzelf te veranderen. Ernstige tegenspoed belemmert dit. Dit onvermogen, dat bij velen op grond van ervaringen zo’n weerbarstige vorm heeft aangenomen en dat wordt versterkt door het ontbreken of falen van coping-mechanismen, manieren om ermee om te gaan, en het niet beschikken over andere bronnen, zoals opleidingsniveau, financiële middelen en het beroep, dit onvermogen beschouw ik als de eerste grond van ontschuldiging.

De ontschuldiging is niet louter persoonlijk en psychologisch van aard, maar heeft ook een sociaal-culturele component. De zwerver is niet alleen degene geworden die hij niet wilde zijn, maar tevens in elk opzicht de tegenpool van de 'ideale' burger. Hij is de personificatie van een soort ellende dat veelal afschuw en medelijden wekt en (doorgaans) weinig compassie, terwijl aanzien, respect en waardering –fraaiër nog is bewondering - de waarden zijn waar het om draait, maar onbereikbaar voor wie niet (meer) in zichzelf gelooft en niet in staat is duurzame en bevredigende relaties aan te gaan. Zijn verschijning is strijdig met het ideaal van de zelfontplooiing, met de idolen van de westerse cultuur als een soort van 'hemelse staat': autonoom, bekwaam, harmonieus. Verwaarlozing en isolement, als een extreme reactie op een complexe crisis, als de uiterste vormgeving van eenzaamheid, van het gemis van een partner of vrienden, van het tegelijkertijd niet hebben van werk en (dus) geen inkomen van betekenis en zelfs geen huisvesting meer, doen mensen in een sociaal vacuüm belanden, in een labrynt waarin het zoeken naar een uitweg een onmogelijke opgave lijkt te zijn geworden en door velen ook wordt opgegeven. De teloorgang van het sociale leven, van een privé-leven, brengt met zich mee dat er in tweeërlei opzicht, zowel persoonlijk als sociaal, sprake is van een breuk met de moraal. Deze breuk, dit verlies, is weliswaar inherent aan het persoonlijke onvermogen, maar omdat hieraan een sociaal-culturele betekenis wordt toegekend waaraan men hecht, ligt ook hierin een grond voor ontschuldiging en wijst het feit van de beschadigde mens, omgekeerd, naar de verantwoordelijkheid van anderen.

[Afbeelding: schilderij "De ondersteuning" van Lammert Boerma. Dit is mijn 200ste log.]

30 maart 2007

Die Sonne machts möglich

Es gibt keine Sprache wo
man von die Sonne nicht reden kann,
aber Ländern, wo Sie versengt, ja, es scheint eben
dass Sie dort dass Leben vertreiben will.

Ist dass nicht merkwürtig, wir atmen von Ihr
und gleichzeitig führt Sie an zum Tod.
Genau, wir wissen was die Dunkelheit bedeutet, aber
verstehen wir auch die endlose Finsternis,

Ich habe nur ein Bild von mir Heutzutage,
kann mich nicht vorstellen nicht zu sein, gar nicht.
Und dann, dann das rätselhafte Licht
wo die Sonne es selbst sagt, jetzt ist es Tag

und wenn Sie zum schlafen gehen, versunken in der Träumen,
dann ist es Nacht und bin Ich anderswo.
Die Sonne die wir uns schmachten und anbeten,
ist keine Wahrscheinlichkeit, wenn Sie nicht hier ist,

ist Sie dort, in die Wüste zum Beispiel,
es scheint uns so klar von Einfachheit,
die Sonne, der Mohnschein und das Gestirn, oder,
ist dich eine bessere Antwort erdenklich?

[MN, in *De wind waait de tijd als zandkorrels weg*. Afbeelding: „Und immer wieder geht die Sonne auf“ von De Kludi.]

31 maart 2007

"The miracle of my life"

Overwegingen van ambivalentie bij maakbaarheid, zingeving, toekomst

(Een log voor drie dagen.)

De uiterlijke verfraaiingsmogelijkheden – cosmetische chirurgie - worden door veel collega-ethici, filosofen en ook door in academische ziekenhuizen werkende plastisch chirurgen overwegend negatief bekritiseerd. *Verbeter je leven in plaats van je lijf* is veelzeggend en exemplarisch. De scepsis ten aanzien van verkrijgbare schoonheid, geluk en zelfvertrouwen komt op mij over als een misschien te conservatief moreel oordeel over zowel het (mankerend) vermogen van de

hedendaagse mens te leven met wie h/zij is, als over de specialisten in kwestie die én de grens van geneeskunde overschrijden én ten onrechte de maakbaarheid claimen. Dat de mens ook zelf schepper kan zijn van het zelfbeeld waar dit afhankelijk is van fysieke kenmerken, dat is velen een doorn in het oog. Ik heb een aantal van die programma's gezien en meen dat het een weldaad is, máár, er zijn ook vragen, er is ook twijfel. *Kan* er niet teveel?

Het is vrijwel niemand onbekend dat moderne televisieprogramma's, zoals het Amerikaanse *Extreme Makeover* en het naar Brits concept Nederlandse *Make me beautiful*, bij mensen het verlangen oproept naar een toekomst waarin zij zichzelf ervaren als degenen die zij denken te zijn omdat ze daar al vaak levenslang naar uitzien. Wie er naar kijkt, hoort ook elke aflevering dezelfde verzuchting, dezelfde verbazing, dezelfde blijdschap, omdat zij zichzelf zien als het middelpunt van een wonder dat wel in 't vershiet leek te liggen maar niet echt voor mogelijk werd gehouden. "Eindelijk mijn zelfvertrouwen terug", "Hier kon ik alleen maar van dromen" en "Dit is het grootste en meest onvergetelijke moment van mijn leven." "*The miracle of my life.*" "*A new personality.*" De metamorfose die de 'lelijke eendjes' – *gewone* mannen en vrouwen - *gratis* ondergaan, wordt ervaren als een gift, niet alleen omdat ze uitverkoren zijn maar vooral omdat dit hen overkomt.

Wie zou er iets van dit individuele geluk willen afdoen? De beleving zichzelf te zijn, zichzelf waardevol te vinden na jarenlang getob, aannemelijk lijden, over minderwaardigheid en schuwheid, zich weer te

durven, te willen tonen, onder de mensen te willen zijn en vertrouwen te hebben in de toekomst. Dit persoonlijk ervaren goed (*bonum*) is er niet mee gediend het te beschimpen. De cosmetische verandering dient hun welzijn, hun zelfontplooiing en het subjectieve idee van authenticiteit. Het zijn vaak ontroerende beelden over de eigen wonderen. Die beelden worden altijd versterkt door impressies over voor en na de behandeling. Er kan over worden getwist of die neus nu werkelijk zo ontsierend was als het voor hem of haar leek, maar de resultaten die worden getoond laten weinig of geen twijfel over de esthetische verbetering – ofschoon er voor schoonheid versus lelijkheid geen objectieve maat bestaat. De uiteindelijke presentatie aan de familie vormt onder ovationeel gejuich het hoogtepunt, voor de persoon zelf, voor de familie die op het puntje van de stoel zit, en natuurlijk is het ook het erepodium voor al die experts die met mensenhanden God's evenbeeld opnieuw hebben gekneed. Voor al deze mensen blijkt 'every second' van het wekenlang afzien het volle pond waard. Die op zich korte periode van afzondering en zwoegen, lijkt bepalend voor de rest van hun leven.

De samenleving sluit mensen vanwege uiterlijk ontsierende eigenschappen buiten, minstens in de eigen ervaring van de mensen die hierboven zijn beschreven, herkenbaar ook in de euforie als het wonder is geschied. Alsof ze een nieuw, vers, lichaam hebben gekregen (wat natuurlijk een dwaze gedachte is). Hoe voltrekt zich die uitsluiting, wanneer is dat begonnen? Ligt het aan de fysieke verschijning? Of is het de beleving van de eigen lelijkheid die hen doet uitstralen dat ze 'zo' nergens bij willen horen? (Als ik kijk naar de afbeelding hierboven, zie ik een door omstandigheden depressieve vrouw die het in haar moeilijke gang door het leven niet meer de moeite meer waard vond zichzelf te verzorgen, alle wilskracht verloor en waardoor het ook lijkt alsof ze nog dag en nacht huilt. Ze is pardoes uit het dal van berusting getrokken voor dit programma' en overrompeld door geluk, opgeknapt, en ziet misschien eigenlijk grotendeels zichzelf terug zoals ze was. Vermoedelijk gaat het vanaf nu beter, maar ook blijvend beter? Er moet, dunkt me, nog iets anders zijn dat hier het vraagteken weghaalt. Is alleen deze nieuwe verschijning voldoende om te willen behouden en niet terug te vallen in een soort 'verloren leven'?)

Duidelijk is dat reclame en televisieprogramma's hierover overstelpend en opdringerig zijn en geen enkele twijfel laten over 'the miracles' die mogelijk zijn. (Sporadisch hoor of lees je over de pijnlijke tegenvallers op dit vlak.) Het is voorstelbaar dat de confrontatie daarmee mensen, diep ten onrechte, in de hoek drukt van de minderwaardigheid, van het lijden, in het ergste geval in die van het isolement. Veel van deze mensen zullen in wat hen wordt voorgespiegeld zich misschien voor het eerst bewust worden wat nu de oorzaak lijkt van hun persoonlijke ongeluk. Wat mij treft, is wat dit in wezen betekent: veel mensen voelen en weten zich niet zomaar ongelukkig, maar weerloos. Dat is niet te dramatisch voorgesteld, want die ongelukkigheid wordt bewerkt – 'wij maken weer een nieuwe, krachtige mens van u' - door wat technologisch allemaal kan en onophoudelijk als een relatief betaalbare keuze wordt opgedrongen. 'Ik word straks niet langer gemedan, maar gevierd'. Is dat zo?

Zij vieren zichzelf. Ze worden niet opeens door Jan en alleman uitgenodigd, maar komen (weer) tevoorschijn.

Wat kan, dat kunnen mensen niet laten.

Eigenlijk kan er teveel?

Soms rijst even de gedachte dat ik me aansluit bij de vele critici die er al zijn, ook al lijkt het dat die een soort rivier vormen die tegen de berg wil opstromen. Mijn argument is dan, dat het te gemakkelijk is en 'te kort van blik' te kiezen voor de emotie van mensen van vandaag – dat sluit al onze zintuigen voor de fundamentele vraag die de mensheid zichzelf met de nieuwe scheppingsmogelijkheden serveert, namelijk of we er werkelijk en van harte mee instemmen dat voortschrijdende, dominante, technologie de geschiedenis van het menselijk bestaan mag schrijven. Of ligt het in de aard van mensen altijd te kiezen voor al dat profijtelijk is, in welk opzicht ook? Ligt het in het vermogen van mensen af te zien van werkzame technieken vanwege de gedachte dat het moreel verwerpelijk zou zijn steeds meer zelf de schepper te zijn – terwijl het menselijk samenleven een zee van ellende toont die onbeheersbaar blijkt? Waarom speelt de glamour zo'n stekende rol? Wat is 'echt'? Is de nodige zelfwaardering werkelijk afhankelijk van uiterlijke kenmerken? We zeggen vaak wel, "het gaat er om wie je bent", maar dat is niet altijd even aannemelijk. Soms zijn schijn en werkelijkheid niet goed te onderscheiden. Soms lijkt de zelfwaardering op een soort nulpunt bevroren of geconserveerd, totdat een ander die om haar geeft (om wie zij is) genoeg is en aan de bel trekt. 'Verbeter je leven in plaats van je lijf', het is allerm minst een loos gezegde, het is vol hoop en aanmoediging, maar het is denkbaar dat het op deze onconventionele wijze toch mede mogelijk wordt gemaakt.

Ik behoud mijn vragen, maar kies voor de mensen. De keuze kent denk ik wel een zeer gemeen maar ook doorzichtig addertje: de televisieprogramma's, de *marketing*, worden gemaakt met het doel de 'gewone man' het geluk van zijn leven te willen bieden. Dat is de valsheid, de misleiding. De truc genereert een massaal bereik en naamsbekendheid, maar in de realiteit is het 'lot uit de loterij' hoofdzakelijk voor welgestelden. Dat is het mondiale, schrijnende, onfatsoen in de mensheid, dat het lijkt alsof het leven, zo het al geluk brengt, alleen bedoeld is voor de elite, alle overigen zijn er voor de gewoonte, voor het vuile werk, voor het on vervulde verlangen.

Er kan heel veel. Veel van wat werkelijk nodig is, wordt zo langdurig als mogelijk onbereikbaar gehouden tenzij het werkelijk profijtelijk wordt het pad naar klein geluk wat te verbreden.

[Afbeelding: van www.inlandcosmetic.com]

2 april 2007

Een wonder als je aanwezig bent

De dageraad van een dichter

Ik leef hier op mijn eiland
alleen en vaak op de rand van de stilte,
en boven mij de zwellende wolken,
ik zou er willen wonen.

De wolken die ik hier wel zie,
lijken wel land, maar ze laten me vallen
als ik er wonen wil, dat is een wonder,
liever bewaar ik mijn eiland.

Ik leef hier in de adem van de ochtendstond,
zie door mijn raam een vogel
die zijn snavel niet wil houden, maar
boven mij een hemel al rijk van zon.

Een hemel wijd van wind is er ook,
en ik hoor binnenshuis soms de regen,
de oude dichter zoekt het woord en warempel,
het valt dan als druppels op zijn schrift.

[©Marius Nuy, in *De wind waait de tijd als zandkorrels weg*.

Afb.: "Dawn" by Mihail Aleksandrov.]

4 april 2007

Morele passages omtrent thuisloosheid XI

*Een aantekening bij passage X:
hoe behouden we de vrijheid*

“Zijn verschijning is strijdig met de idolen van de westerse cultuur,” staat in passage X, want sinds het midden van de jaren negentig zeggen we “You can do what you wanna do.” Wij zijn het (dus) zelf die ons bestaan zin moeten geven, niets en niemand anders. ‘Alles kan’,

het individu is volledig vrij om te kiezen, ieders ziel is soeverein en voor anderen onaantastbaar. Dit lijkt het beeld van deze tijd, een beeld dat in ook in talkshows, al in die Jerry Springer of Ricky Lake, wordt bevestigd. Zo ‘moeten’ we ons verhouden jegens anderen: ‘dat is zijn of haar zaak, of keuze, dat moet ieder voor zichzelf uitmaken.’ We behoren de waarden van anderen te respecteren, niet te bestrijden. Het is me vaak opgevallen, dat deze waarde, deze moderne vrijheid, in talkshows wordt onderkend, maar dat er tegelijkertijd wordt getwijfeld tussen omhelzing of verwerping van het morele standpunt, vooral als van een te grote ontaarding wordt blijk gegeven. Uit de huiver, uit de publieke verbijstering ook, blijkt op z’n minst dat ‘you can do what you wanna do’ niet een volledig beeld is van deze tijd. Het is wellicht de smakelijkste vrucht van de moderne beschaving (te kunnen doen wat je wilt), maar de ongerustheid erover is groot omdat het ideaal van de zelfontplooiing leidt tot egoïsme, tot oppervlakkigheid, tot genotzucht. De onzekerheid is zó groot dat juist daarom de talkshows zo’n furore maken. Het hele repertoire aan waarden en normen staat, alsof het nog de enige bron is van sociale ondersteuning, publiekelijk ter discussie.

De paradox van deze tijd: de propaganda voor individuele vrijheid tekent een angst voor de ongebondenheid. Ik herinner me nog, en dat moet toch al zo’n tien jaar zijn geleden, dat koningin Beatrix de burgers berispend toesprak over verruwing, over agressie, over het afnemende vertrouwen onder de mensen en ontlopen van verantwoordelijkheden. Zij verwoordde de tekenen van desintegratie, tekenen die critici van de tijdgeest inspireren te zoeken naar een evenwicht tussen eigenbelang en algemeen belang, - want deze (westerse) wereld biedt een ongelooflijke keuzevrijheid maar zadelt mensen tegelijkertijd op met onzekerheid, en met niet meer kunnen kiezen. Er is kennelijk teveel. Het leven naar eigen goeddunken (mogen) organiseren wijst op een narcistische cultuur. Het

individualisme waarin de eigen beleving het criterium is, is ten diepste ook het relativisme want ieder moet immers zelf beslissen wat voor hem of haar het beste is. En in zo'n cultuur is het misschien moeilijk de vrijheid te behouden, of, zoals de filosoof De Dijn zegt, 'te overleven.'

[Een schilderij van Vladimir Moldavsky.]

5 april 2007

Ga niet argeloos de goede nacht in

Laat het goed zijn niet te weten
of wij heden voor het laatst bijeen zijn,
maar wel het symbool verstaan
van toewijding en niet het verraad van één

die met mij uit dezelfde kom eet.
Dadelijk weer zal ik de maaltijd
bereiden, en nooit is iemand gegeven
méér te weten dan deze keer.

Telkens weer is het de laatste keer. Behoort
het niet tot het geluk van mensen bijeen te zijn en
te vieren, zonder dat op een servet staat geschreven
dat voor één van u de haan drie keer kraaien zal.

[© MN, in *Er is geen haan die om ons kraait*. Afbeelding: "Last supper" van Salvador Dalí.]

6 april 2007

Verbazing en verbondenheid

Iemand in de mensengeschiedenis
is voor onze schuld en onschuld gestorven,
een uitverkorene, neen, een opruier en men voerde
de meest beproefde man naar de Schedelplaats.

Het lijden van anderen
steekt mij aan, het onmogelijke te leven
juist te leven, het is de alledaagsheid
van een kruis voor velen.

Er zit een schil om mij heen,
zodat ik de ander niet hoef te horen en die toch
de lijdensweg alleen gaat. Er zijn bekoringen teveel.
Mijn ziel? Waar heb ik die gelaten!

Ik kan mij innerlijk wel verbinden, maar

het lijden verhelpen, nee – als ik maar weet
dat in lijden een verlangen woont
en geen ademnood.

Is de vrede dan te offeren
aan de koele, uitgewogen wereld, laat
mij aarzelend zeggen dat lijden mij aansteekt
maar wat er brandt, dat ben ik.

Stem van de stilte, spreek, laat
de mensenzoon niet voor weinigen gestorven
zijn, laat mij vuur en aandacht richten
zodat mijn zwijgen zich vullen mag.

Laten we maar thuis zijn op de plaats
waar we wonen en ons verzoenen
met het ritme van de aarde,
sterven zullen we toch.

[© MN om 15.00 uur, in *De wind waait de tijd als zandkorrels weg*.
Schilderij "Het offer" van Lammert Boerma.]

7 april 2007

De rogge krijgt aren

De dichter is nog niet zo oud
dat hij haar zijn liefde niet bekennen kan,
soms is het een kreet die naar buiten barst,
weten we wat we zeggen? Wat is liefde?

Zij zegt, 'het blijft altijd even broos',
maar dat is de aard van de liefde, zegt de
dichter, zie naar de graankorrel, het leven
wordt beschermd door een hard vlies.

De illusies van vroeger ontbreken, zou
dat niet gelukkig zijn? Als liefde niet alleen
wil blijven, dan moet de schil er af. Als een graankorrel?
De dichter knikt, dan komt ze tot leven.

[© MN, in *De wind waait de tijd als zandkorrels weg*.
Afbeelding: schilderij "Evidence" by Molly Brose.]

9 april 2007

Waiting for better times

In zo'n rokerige kroeg, niet mijn thuis, maar
in een vale damp van melancholie, daar
tref ik mijn dichter, haar stem, een gouden draad
uit het zuiden nog dagelijks in het oor.

In haar ogen zie ik trots en treurigheid
zo dicht bijeen dat zij lijkt gevlucht.
Wie woont er in je ziel, vroeg ik.
Dat is mijn dichter, zei je en ook,

die hoor ik 's morgens als ik opsta.
Het is niet de weelde van de opwindende,
maar droefenis, misschien berusting. Zij is
wat stil en toch om een woord niet verlegen.

De oude dichter die van liefde
en van pijnen weet, luistert, het woord zo stil
en dicht op haar huid. Hij streelt haar
bekkennissen terwijl zij wacht op een andere tijd.

Het is een kreukelig papiertje, ik krabbel en zij neemt het in haar hand.
Is er nog een andere wereld? Het rommelt met weemoed
van haar lippen. Ik schud mijn hoofd van neen, maar hier,
wacht, waar een dichter huist, woont ook geluk.

[© MN in *De wind waait de tijd als zandkorrels weg*.
Afbeelding: schilderij "Waiting" by Mihail Aleksandrov.]

10 april 2005

Morele passages omtrent thuisloosheid XII

Het onvermogen zichzelf te veranderen en de teloorgang van het sociale leven vormen twee ontschuldigingsgronden die ik beschreef in passage X. Maar er is nog een derde ontschuldigingsgrond en die ligt opgesloten in de maatschappelijke, structurele, betekenis van (sommige) problemen waartegen men op

individuele schaal lang niet altijd is opgewassen maar die wel in causaal verband (kunnen) staan met het ontstaan van thuisloosheid, zoals werkeloosheid, arbeidsongeschiktheid en problemen op het terrein van huisvesting. Het zijn problemen die kunnen leiden tot depressie, tot het verlies van zelfrespect, tot drankmisbruik, tot ernstige financiële moeilijkheden, tot huisuitzetting en, zoals eerder opgemerkt, tot een onophoudelijke herhaling van persoonlijke pech. Het brengt velen vergaand uit hun doen. Het zijn problemen die zich kunnen ontwikkelen tot een afwijking. Voor dergelijke processen van elkaar opvolgende positieve en negatieve effecten wordt soms wel de uitdrukking 'Mattheüs-effect' gebruikt, naar analogie van de bekende bijbelse zegswijze volgens welke "aan wie heeft, gegeven zal worden, maar van wie niet heeft zelfs datgene wat nog resteert, weggenomen zal worden". Nu is zo'n effect wellicht herkenbaar in het veelomvattende verlies dat thuislozen karakteriseert, maar het is moreel verwerpelijk en niet realistisch in deze term over thuislozen te spreken, omdat het een onherroepelijkheid van het noodlot suggereert die (bovendien) de realiteit geweld aandoet. Hen wordt niet 'weggenomen wat nog resteert', integendeel, de realiteit toont dat 'wat hen nog resteert', zo miniem en onbenijdenswaardig als het is, hen in staat stelt te overleven, te volharden in een beschadigd bestaan en, om het even uit welke kracht sommigen putten, het vermogen te hervinden een keerpunt te bereiken. Een hoopgevend en intrigerend 'bewijs' hiervan vormt onder meer de straatkrant, alsook de ooit met de Marga Klompé-prijs bekroonde nachtopvang in eigen beheer. Het zijn fenomenen van 'zelfsturing', van openlijk blij geven van het (beschadigde) bestaan.

[Afbeelding: schilderij van Luciano Tasso, "The lure of the credit card, they are using and abusing you".]

11 april 2007

Een meditatie

In het maanlicht geborgen

(1ste Fragment)

Ik heb geen licht en luchtigheid,
maar losse gedachten, vragen.
Ze komen vaak wanneer ik
slapen ga. De gordijnen zijn
open, anders word je zo'n
duister mens. Het maanlicht is
stil, stiller en niet zo gloeiend als
het zonlicht. (Als de zon schijnt,
gloeit de verbeelding. Bij
maneschijn kom ik tot bedaren.)
Ik ben een verwonderaar, een
vragensteller. Soms vind ik een

antwoord dat toereikend is zonder dat het waarheid is, soms hoor ik gezichtspunten van anderen die verhelderend zijn of die ik niet kende. Beeld van binnen, beeld van buiten – steeds is het anders, steeds zijn er verschillen. Het behoud van vragen is de meest verkwikkende eigenschap van mensen. Kun je geloven en accepteren dat twee mensen ondanks hun wederzijdse liefde toch een kant hebben die je niet kent? Het kan een onschuldig geheim zijn, maar iets dat helemaal van iemand zelf is - wát het ook is, ik geloof niet dat een mens een volmaakt open boek is voor de ander.

Zou het niet dodelijk zijn voor de eigenheid wanneer we toch willen weten wat er op elke bladzijde staat of geschreven wordt? En wat er geschreven staat, stáát dat er ook?

Ik was op een zeer drukke verjaardag en verbaasde me, al zag ik het honderd maal eerder, over de houdingen waarin mensen zich tonen. *Zijn* ze wat ik zie? Staat er een man met een half open blauwe bloes en daarin gedrapeerd een wat bonte sjaal, misschien van zijde. Een grof gebreed donker vest met hoogopstaande kraag tekent een merkwaardige show, de kraag bedekt nog net zijn oren niet. Zijn ene hand steekt diep in de broekzak van zijn beige pantalon die royaal op zijn schoenen hangt en de andere hand houdt een glas bier vast, schommelend bier waarvan vermoed ik alle smaak verloren gaat want hij voert het hoogste woord en wil dat behouden. Hij kletst de spetters van zijn lippen. Het gaat over de schermutselingen in het voetbal. Zou hij weten of er ook vragen zijn?

[Schilderij van Victor Safonkin, "Universal boredom", 1998.]

13 april 2007

Morele passages omtrent thuisloosheid XIII

Het mechanistische mensbeeld betekent een voornamelijk technisch, functioneel denken en handelen, waarin geen ruimte is voor persoonlijke ontwikkelingen en ervaringen, terwijl in het narratieve mensbeeld (*narratio* is het Latijnse woord voor verhaal) alle afzonderlijke elementen slechts te begrijpen zijn in de context van het gehele (levens)verhaal. Voor de gezondheidszorg, vooral voor de geneeskunde, bood het mechanistische mensbeeld een zeer vruchtbaar model voor het verwerven van kennis over het functioneren van het menselijk lichaam en over het optreden van stoornissen daarin, en dat strookt ook met de tendens om het leven in al zijn facetten te beheersen.

Daar, in de gezondheidszorg, en ook in z'n algemeenheid ontdekt men het venijn van deze houding die geheel synchroon loopt met andere 'eigenschappen' van deze tijd: het individualisme, een tekort aan gemeenschapszin, de zorg die wordt overgeheveld naar de marktsector, de schaalvergroting. De wederkerigheid wordt de prooi van het marktdenken. Burgers worden verweten dat ze het morele jasje van de calculatie hebben aangetrokken, maar ik herinner me een artikel van Mirjam de Rijk die de kern van het probleem toch eerder bij de overheid legde. "Wie calculatie zaait, zal calculatie oogsten." Een vertaling van dit mechanistische mensbeeld naar de dagelijkse werkelijkheid, waarin men als het ware al is vervreemd – misschien is het wat overtrokken – van de naaste buur, laat staan niet van de zwerver die zo'n compleet andere culturele orde vertegenwoordigt, vind ik in de omschrijving van het postmodernisme van Herman de Dijn: "De postmoderne mens tracht te leven en te overleven in een wereld zonder idealen, zonder grootse toekomst, teruggeworpen op zichzelf temidden van een in verwarring verkerende cultuur, en strevend naar wat het ook mag zijn dat de markt nu weer als *must of look* aanprijst." Aangevoerd door markt en media heerst het kunnen doen wat men wil, het eigen goedgevoelen, als centrale waarde en dat brengt met zich mee dat men steeds op gepaste afstand blijft van (de meeste) anderen.

Een 38-jarige vrouw liep de afgelopen nacht gillend van radeloosheid door het park. Zij werd aangehouden door de politie die vanuit een verantwoordelijkheidsgevoel vervolgens telefonisch de Riagg inschakelde. Daar antwoordde men niets te kunnen doen aangezien de vrouw geen gevaar zou

zijn voor zichzelf of haar omgeving. De politie liet daarop de vrouw aan haar lot over.

Troost of geruststelling, hoe kunnen we deze nog schenken. De betreffende vrouw wordt gezien als een autonoom persoon en de houding van de hulpverlening in deze is te karakteriseren als 'Ik mag deze persoon niet bevoogden'. Politie en hulpverlening 'dienen' te wachten tot er feitelijk iets fout gaat, dat lijkt de strekking van dit soort alarmerende berichten, terwijl enige bemoeienis, ook al lijkt het op bevoogding, in wezen een vorm van weldoen is welke de autonomie (weer) kan doen herstellen.

'Gezien' worden in je leed lijkt wel een heel aparte kunst.

[Schilderij van Kim Richardson, "Dwelling", luik in je hart.]

14 april 2007

Een meditatie

Gefluister in zonlicht

(2de Fragment)

(Hoe schrijf je een zin die fluistert?) "Wie is die man in het zwart met dat lange haar?"

"U bent de buurman van Jeroen, wat leuk. Ik ben mevrouw Boon, Jeroen en Karina woonden lange tijd naast ons."

Ze is van mijn leeftijd, schat ik, maar ze ziet er ouder uit, ik denk doordat ze zich zo zwaar heeft opgemaakt. Ze ruikt ook, laat ik

maar zeggen naar eau de cologne. We staan samen bij zo'n statafel in de tuin, zij een jus d'orange, ik een cola.

"Erg voor de man hiernaast hè? Heeft u zeker wel gehoord, hij was hier maar net binnen, toen belde zijn zoon. Die had zijn broer thuis bewusteloos gevonden en die is met spoed naar het ziekenhuis vervoerd." Als zij vraagt, geeft zij zelf het antwoord.

"Ja, ik hoorde het zojuist van Jeroen want ik vroeg hem waar Mark nu was. Dat zoiets gebeurt, in een vingerknip kan het leven anders worden mevrouw."

"Ja, daar vraag je niet om. Maar ja", en ze nam een laatste trek aan haar sigaret en drukte hem toen gekneld tussen duim en wijsvinger een paar keer op de asbak en vervolgens met alleen de wijsvinger nog eens stevig tegen het keramiek, "maar ja, waar je wel om vraagt, krijg je ook niet."

"Nee, niet alles is te realiseren, of bedoelt u dat niet?" Ik was even afgeleid want ik keek naar het

ruime rimpelige vel van haar handen en de zo donkerrood gelakte nagels. Waarom zijn die zo lang? Moet alles wat niet echt is, opvallen? Of moet alles dat opvalt, verdoezelen wat er echt is? Haar borsten zijn echt, maar ze laat er zo diep naar kijken, niet echt handig aan zo'n statafel.

"Ach neen" en bijna fluisterend, "mijn man is alcoholist, nou, dan weet u het wel."

"Ja, ja, u wijst op een situatie die hopeloos is, niet te veranderen?"

"Precies. Dat is alleen maar getob. Ik zorg voor die man, maar ik krijg er niets voor terug als ellende. Ja, beloften, maar die zijn bij de volgende zucht al weer vergeten." Ze stak een sigaret op, Belinda. Ik een Marlboro.

"Droomt u van een ander leven?"

"Dromen? Neen, daar koop ik niks voor. Je moet het ermee doen."

"Maar als het een situatie is die u vreselijk vindt, dwalen uw gedachten dan niet af naar iets dat aangenaam is?" Dat moet toch haast wel, dacht ik. Ze maakt zich op, ze is aantrekkelijk en goed gekleed, ze weerspiegelt niets uit haar hopeloze werkelijkheid. Of zijn die make-up en die wat pronkerige sieraden als het ware de gordijnen voor een kleine donkere wereld?

"Neen, daar sta ik nooit bij stil. Ik heb het druk met alles in huis, we hebben een grote tuin en tegen de tijd dat ik klaar ben, kijk ik televisie. Mijn man zit altijd op zijn kamer of ligt lazarus op bed. En dromen, ik zei al, daar koop je niks voor." Haar stem klinkt vriendelijk en toch koud, helemaal vertrouwd met de misère. Wat doet die man dan?

"Nu ja, in zekere zin klopt dat. De werkelijkheid blijft zoals die is mevrouw Boon, tenzij u de verlaat. Maar als het een werkelijkheid is die u niet wilt, maar er tóch in blijft, weet u waarschijnlijk ook welke werkelijkheid u wél wil." Ze onderbrak me: "Zeg maar Floortje hoor. Maar ik heb geen fantasie, als je dat bedoelt."

Ja, dacht ik, maar je zei dat het alleen maar getob is. Ik bedoel, tegenover tobben kun je ook mijmeren zetten. Je bestaan lichter maken. Is de fantasie niet vaak een verlossing? Of raak je dan vervreemd? Waar is haar leven?

Zelfs de fractie van een kus zal verloren zijn.

"Leef je van herinneringen?"

"Daar zeg je wat."

Ik voelde haar droge droefenis als die van mij, *during a minute of empathy... loneliness, not expressed dramatically and hopelessly, not in a kind of meditative way*. Soms is liefde niet te doen.

[Schilderij: "No suffering" van Mieke Opstelten.]

16 april 2007

Morele passages omtrent thuisloosheid XIV

De mensen van het gemiste leven?

Het goede leven is kwetsbaar. Welk 'verhaal' over de moraal van de hedendaagse samenleving we ook aanhangen, in de dagelijkse realiteit stuiten we op het niet te negeren sociaal feit van zwervende mensen die zich ogenschijnlijk willens en wetens van iedereen hebben afgekeerd, die veronderstellen dat dit, de afwijzing, wederzijds is maar in hun (paradoxaal) verschijning toch een beroep doen op mededogen en aandachtige betrokkenheid.

In de moderne samenleving voltrekt zich vaak precies het omgekeerde: de hulpverlening stagneert, omdat men niet dezelfde taal spreekt, omdat men getuigt van te weinig motivatie en een te geringe blijk geeft van

zelfverantwoordelijkheid en zich niet voegt naar

het beeld van 'de autonome burger'. Veel zwervers worden benaderd alsof het klaarblijkelijk hun keuze is 'zo te leven'. Zo te leven wordt dan geassocieerd met 'hij wil niet anders (dan met rust gelaten worden)', en dat ligt dicht bij 'eigen schuld'. Een vicieuze cirkel waardoor in het leven van velen ook weinig verandert, hun levens stagneren eigenlijk, terwijl het juist de kunst is er weer beweging in te brengen, mogelijkheden te ontdekken en te benutten.

Het is niet vooral een kwestie van schuld, maar van onvermogen bij de betreffende personen, van verzakelijking van de hulpverlening en van onze hekel aan enig paternalisme. De vergelijking met andere zorgcategorieën, zoals ik deed in passage VIII, is, waar het gaat om een veelomvattend verlies, terecht, maar gaat ook weer mank aangezien geen andere categorie dan zwervers zo sterk het risico loopt aan zijn lot te worden overgelaten. Het is denkbaar, dat dit vooral komt doordat van zwervenden verondersteld wordt dat zij (nog) over een vrije wil beschikken, in tegenstelling tot bijvoorbeeld een demente oudere wiens toestand bovendien wordt geassocieerd met 'ziekte'.

Vele zwervenden zijn zich bewust van het negatieve stigma dat zij bij 'normale' burgers veronderstellen. "Mensen buiten denken dat wij varkens zijn." Tegelijk kennen velen de kracht 'van wat hen nog rest'. "Ik denk dat mensen die het nou lekker voor elkaar hebben, dat die bij een derde wereldoorlog het eerst in paniek raken. Die weten niet meer wat ze moeten doen. En je hebt een aantal ratten, dat zijn wij dan, en die zullen dan de sterkste zijn, die weten te overleven in de meest uitzichtloze situatie." Het is een van die in veel onderzoek opgetekende reacties van (vooral doorgewinterde) daklozen, reacties waarin te horen is hoe sommigen van hen het negatieve zelfbeeld

in hun voordeel weten te veranderen en waaruit tevens is op te maken dat die dagelijkse realiteit niet voor ieder een bron is van schaamte, maar ook van macht en superioriteit, 'de ratten weten (tenminste) te overleven, het zal blijken dat die de sterkste zijn'. Er spreekt, ondanks een toch vaak miserabele toestand, (ook) een zekere trots uit en tegelijk een verachting voor medeburgers, die er aan doet denken dat de zwerver van vandaag een eigentijdse variant zou kunnen van een antieke positie, namelijk die van de scepticus in de oorspronkelijke zin van het woord.

[Afbeelding: watercolour "Homeless" by Jay Johanson.]

17 april 2007

In mijn verhaal is te wonen

Te vele malen verwijlde ik aan het eind, zeg jij,
"j'étais trop de fois fatiguée, mais tu m'as
touchée". Jij en ook het leven zelf raken me onderhuids.
Hoewel het leven gelijk een harde korst broos en breekbaar blijft,

tot nu is er het behagen van begrip, maar
ik vrees de pijn van de koelte, "douce consolation",
fluisterde je, tot nu de troost en de bemoediging,
je weet me teder toe te dekken.

[MN, Naar een briefwisseling met Lut. Afbeelding: "A balance of shadows" by Gregg Chadwick.]

19 april 2007

Morele passages omtrent thuisloosheid XV

"Waarom leef je eigenlijk, als je er niet om geeft goed te leven?"

De scepticus Diogenes of Sinope (400-325 v. Chr.), zoon van de bankier Icesias, was een zwerver, een straatbewoner wiens levenswijze een permanente provocatie behelsde aan het adres van de gevestigde straatetiquette van destijds, bijvoorbeeld omdat het zijn gewoonte was op straat in plaats

van in huis te eten, te urineren, te masturberen et cetera. Diogenes trachtte doelbewust de ethische en esthetische afschuw van zijn stadgenoten op te wekken want hij wilde de leegheid van de heersende morele normen onthullen, en laten zien dat een nulgraad van leven mogelijk was en dat al die kwesties en zaken waaraan de doorsnee burger zijn tijd, zorg, ja zijn hele leven besteedde, vanuit het standpunt van de filosofie als lachwekkend en zinloos moest worden aangemerkt. Het gedrag van Diogenes kwam niet voort uit een houding van lijden en was evenmin een houding waarin geen trots of waardigheid stak, maar vormde daar juist het tegendeel van. Hij wilde opzettelijk in volkomen kaal gedrag zijn verachting voor medeburgers tot uitdrukking brengen. Het was zijn intentie te laten zien, dat hij de enige redelijke en autonome burger was, de enige mens in de ware zin des woord. Diogenes' provocaties moeten begrepen worden als een bewuste filosofische keuze, als een intellectuele strategie, als een poging het establishment te bekritisieren. Niettemin is de associatie met dit historische moment, dit antieke scepticisme, niet zo vreemd, waar de hedendaagse zwerver, de *undesirable*, ook niet vreemd is met de gemoedsstemming van verachting voor de gevestigde morele cultuur. Zij zondigen tegen allerlei ongeschreven regels. Zij vervullen geen enkele traditionele rol. Ze slapen op banken in parken of in portieken, ze hangen doelloos rond op straathoeken, op perrons en in passages, zoeken naar etenswaar in vuilnisbakken en pissen waar het kan. Dus al met al, wat zij doen, is het bruuskeren van de culturele orde. Hun provocerende gedrag herinnert aan het schandalige scepticisme van destijds, en toch is het niet alleen onjuist, maar ook respectloos de daklozen van vandaag uit te beelden als degenen die onze orde verstoren en beschimpen.

[Schilderij "Diogenes Looking for a Man" by J. Tischbein.]

20 april 2007

Angsten danken we aan onszelf, niet aan de natuur

Ik ben de man die zijn hoofd moet vasthouden en soms niet meer weet hoe dat moet. Twee jaar geleden kreeg ik van mijn broer een mp3-speler met prachtige muziek en ik had gelukkig al gauw door hoe dit

kleinood, waarmee ik voordien al duizend jongeren op het perron had gezien en waarnaar ik keek alsof de tijd mij gevlogen was, bediend moest worden. Eén nummer bleef ik almaar herhalen en met verwondering over de schoonheid van het Allegro Moderato van Beethoven zou ik voor altijd blijven leven. Ik lag daar met een last om me heen alsof ik een herder was die zijn dode schaap in de nek naar een groeve droeg, maar nog niet wist dat het zijn lot was zo'n lange weg te moeten gaan dat hij met zijn last zou vergroeien. Als ik dan even niet meer weet hoe het moet, ga ik een paar uurtjes liggen, doe die met zwart fluweel gestoffeerde oordopjes in en word als stromend water in een tijdloos kabbelend beekje. Het Allegro is voorgoed verbonden met die tijd, met het gebaar waarmee ik het kreeg en hoe ik daar als kleine gekwetste man plotseling buiten het gewone argeloze leven was geraakt maar evengoed omringd werd met vriendschap. Toen wist ik nog niet dat de last voorgoed mijn deel zou zijn en wat ik er allemaal nog mee te stellen zou krijgen, maar als ik mijn ogen sluit en diep in de tonen van de pianist terugluister, dan lijkt het wel alsof het leven geen geheimen meer kan hebben, hoe weinig ik er ook van begrijp.

Ik liep door het stof onder aan de voet van de berg. Soms keek ik over de rand van mijn bril naar boven. Ik greep me vast aan de toppen van struiken en vond een pad. In de verte kon ik niet turen en ontdekte te laat dat ik met een boog weer naar beneden liep. Het is een deel van de angst, dat niets meer gewoon is. Het is een deel van de angst dat je stervende bent en niemand het ziet en het ook helemaal niet waar is. Ik ga dan liggen en zeg mezelf, sluit niet de ogen voor wat je zelf maakt.

“Niet aan de natuur”, zei Blaise Pascal (1623-1662), “maar aan onszelf, de angsten die ons van streek maken omdat ze aan de toestand waarin we ons bevinden de hartstochten verbinden van de toestand waarin we ons niet bevinden.”

[Zie Pascal, *Gedachten*, p. 295. Ludwig Von Beethoven, Allegro Moderato, Piano Concertos Op. 15, 58. Afbeelding: schilderij “Dream” by Jeffrey Maron.]

21 april 2007

Twee harten en 'n beetje taal

Op de rand van het dak zit een spreekw
tevreten voor zich uit te prevelen, terwijl
twee dichters uit genegenheid een taal spreken
van verwondering en wederkerigheid.

Leg in mij een bed van aardbeien
en al wat tussen ons over de tong gaat,
zal ademen naar innigheid want
zonder dat is alles zwak en koud.

Wanneer de koude verdreven zal zijn,
je adem voldoende is voor een uur,
is de vriendschap voor langer, gelijk
aardbeien en een bed onder vuur.

Is dit niet het klare woord in de obsessie
voor koele onafhankelijkheid, in de lichtschijn
immers van het zelfbestuur woont het verlangen
als honger naar vrijgevigheid en afhankelijkheid.

[MN, met dank voor het 3de couplet van Cath*, <http://kenzokalimantan.web-log.nl>,
molenaarsdochter, schrijfster, een hofdichter op haar werk, altijd en ook stil aan het woord,
dat me doet denken aan een paar mooie regels voor haar van Cesare Pavese:

Du erwartest nichts, nur das Wort, das dem Grund entspringt wie die Frucht dem Zweig.

“Twee harten en 'n beetje taal” werd spontaan geschreven naar Cath's volgorde van diner-gangen en staat hier nu in wat ik
maar noem *Twee aangeklede zielen*. Afbeelding: “Verwondering” van Elly van Doorn (zie Links).

En zo ontstaan er *poems on several occasions*, zoals die van Stephen Duck in 1736.]

23 april 2007

Morele passages omtrent thuisloosheid XVI

Ja, zij geven soms overlast
gespiegeld naar onze normen of
zijn zo opvallend afwijkend
aanwezig dat we geïrriteerd naar
hen omzien, maar zij
beschimpen onze orde niet.
Zelden is er sprake van een
bewuste provocatie en als het
gebeurt, bijvoorbeeld door een
kraakactie, tonen zij hoe
betrekkelijk 'de orde' van
vandaag is, hoezeer zij voor

rechteloos worden gehouden en tegelijkertijd aanspraak maken gerespecteerd te willen worden als burger – maar voor 'burgers' gelden specifieke criteria. Soms nemen ze, zoals ooit gebeurde bij het kraken van een pand om tot nachtopvang in zelfbeheer te komen, het recht in eigen hand, maar dat betekent dan verantwoordelijkheid nemen voor het eigen bestaan waar de samenleving dat in nog onvoldoende mate neemt.

Bovendien vervullen veel daklozen nadrukkelijker dan ooit en al zeker vijftien jaar door middel van straatkranten een maatschappelijke rol, en dat is in tweeërlei opzicht van betekenis. Enerzijds de bewustmaking in de samenleving van vele concrete problemen, anderzijds de verbetering van de eigen positie want de krantenverkoop biedt hen een (alternatieve) inkomstenbron. Het heeft een emancipatoir effect. Zij willen dus helemaal niet bruuskeren, maar tot uitdrukking brengen dat zij één zijn met de samenleving. Zij vormen niet slechts een probleemgroepering in een gevestigde samenleving, maar maken deel uit van het georganiseerde sociale leven als zodanig. Met andere woorden, verschijnselen komen niet onafhankelijk voor van de maatschappij waarin zij worden vastgesteld. Alsof er twee werelden zouden bestaan, een die 'de ware' is en centraal staat en een die er wel is maar niet bij hoort. Dit is den ik ook de belangrijkste grond voor onze morele verantwoordelijkheid jegens allen die zich 'anderszins verhouden' tot wat wij onze samenleving noemen.

En al wat hier tot dusver geschreven staat over thuislozen, dat zijn ze niet. Het zijn geconstrueerde beelden, halve beelden of gesneden beelden van de zogenaamde werkelijkheid. De echte werkelijkheid, dat is ieder van hen zelf, met een eigen geschiedenis, met eigen mogelijkheden en

wensen, met emoties en behoeften en verlangens, mensen die gepokt en gemazeld zijn door het leven, gewoon mensen, oog in oog met hun berooidheid, die juist het onmogelijke leven weten te leven.

[Schilderij "Talking to Donatello by Davis Morton.]

25 april 2007

**Een herinnering van ver,
een oase**

Jij, kleine blonde, scherpe geest
altijd in 't rusteloze hart van de samenleving,
maar eindelijk, na historisch tumult, gearriveerd.

Nu je op 'hoge hakken' weggaat
is het alsof je iets van ons afneemt en wij voorgoed
je gastvrijheid, je visie, je haast en je anekdotes kwijt zijn.

Jij bent de ziel die in de bres springt en nooit opgeeft,
jij bent de stem die roept en waakt en zwijgt waar nodig,
maar het denken gaat onverdroten voort.

Jij, felle deerne in zachtzwart fluweel, vanaf heden
zijn het op Rozendaal en de academie
nog herinneringen in wintertijd.

Jij hebt het goud in jezelf gedolven,
te vuur en te zwaard als het ware, niet roekeloos
maar trouw zul je luisteren en spreken, alleen niet hier.

[© MN in De wind waait de tijd als zandkorrels weg.

Schilderij "Harmony" by Mihail Aleksandrov. Aleksandrov was born in 1949 in Vilnius, Lithuania and immigrated to the United States in 1980, settling in New York City.]

26 april 2007

Zij is de aarde, hij de ploeger

In zijn laatste maanstone,
ontdaan van al zijn hoofdhaar en
gevoed van volle pijn, kijkt hij rustig
en mild alsof hij alle tijd heeft.

Hij ligt in de tuinkamer
als levend opgebaard te slapen en te dromen
van al wat hij heeft ondernomen,
met stille mond bereid te gaan.

Met vlekken op zijn oudgeworden huid,

het sterven is reeds begonnen,
hoort, zijn geest is niet van hier en nog niet van daar.

Nog even blijft hij overnachten
totdat alle vuren zijn gedoofd
en hij de schare met onvermoede pijn achterlaat.

Hij heeft niets meer te bedisselen
en wekt bij niemand nog enige toorn.
moe van wat niet gedaan is en
toch zijn lot bezegeld heeft.

[© MN, Een gebroken gedicht voor mijn vader. Hij stierf op 1 mei 1994, maar zou vandaag, 26 april, 83 jaar zijn geworden. Al
het stoffelijke is weggewaaid over zee. Beeld op mijn eiland.

Afbeelding: "Zittende oude man" van Wim Kuyl; het staat achter de Bijenkorf op Het Eiland in Arnhem.]

28 april 2007

Luisteren is langzaam zijn

Ik zat van de week, het was
windstil, de magnoliabomen
waren al helemaal uitgebloeid
en het leek wel hartje zomer, op
een bankje bij de vijver waar in
vroegere winters half Velp ging
schaatsen, toen een man
opmerkte dat het "in dit weer
toch wel lang is vol te houden".
Hij was niet veel groter dan ik,
wel veel jonger, had een flink

postuur, zwart haar, wenkbrauwen als borstels, donkere ogen en bolle, bleke, wangen. Eveneens
gekleed in het zwart, zoals mijn vrouw ook mij kan uittekenen als zij me ooit als vermist zou moeten
opgeven. Zwart, feitelijk de ontkenning van alle kleur, is het 'nee', in tegenstelling tot het 'ja' van het
wit. Hij was intussen gaan zitten en keek me aan alsof hij benieuwd was of ik zou antwoorden.

"Wonderlijk hè, dat alles en iedereen zo opgetogen is over de behaaglijkheid van dit weer, dat alles in
rep en roer is en gelukkig lijkt. Het is buiten een en al museum."

Hij knikte, glimlachte. Zijn handen maakten een gebaar alsof hij verrast was. "Ik kan er niet over uit dat
de lente door het leven waait, zo zacht en indringend. Maar gelukkig?"

"Komt u uit het duister?"

“Ik woonde lang in Wolfheze. Kent u dat?” Als ik dat zou kennen, dan ken ik het duister. Hij draaide een shagje. “Ja, ik ken het (apz) daar.” Het wilde niet goed lukken, hij frommelde het vloeitje tot een prop, knipte het tussen duim en vinger weg en wilde het nog eens proberen, maar hij nam gretig een Marlboro van me aan. “Mijn ouders zijn veertien jaar geleden verongelukt, een dikke twee jaar later mijn zusje, Eva. Ze was al een tijd ziek, acute leukemie. Maar voor Zilver, het tweelingzusje, hield toen alles op. Ze zorgde voor ons, zoals al die jaren, maar zei geen stom woord meer. Nog geen twee maanden daarna is ze van de Waalbrug gesprongen, 's avonds, het was al donker.”

Mijn hemel, alles ineens, en hij heeft al een kerkhof vol. Hij nam uit zijn binnenzak een notitieboekje, het stond bol van beduimelde blaadjes met allerlei voor mij onleesbaar gekrabbel zonder kantlijn. “Dit zijn Eva en Zilver.” Hij hield het boekje voor me alsof ik het even zelf in de hand moest nemen, maar hij hield het stevig vast, zijn duim met ver afgekloven nagel over de linkerpagina. Alleen wie hen kende, zou ze kunnen onderscheiden. Het gelaat van twee jonge vrouwen, dicht bijeen en identiek, zelfs de slag in het haar was niet anders, en ook de droefenis niet. “Rechts is Zilver.”

“Alleen gezorgd, nooit bemind?”

Alsof er stof op lag, veegde hij de foto over z'n mouw die niet erg schoon was. Hij hield het boekje zo voor me dat het leek alsof we beiden voor hun graf zaten. “Vind je ze mooi? We waren gek met elkaar, alledrie. Een man van buiten, neen, die was er niet. Na Zilver was er niets meer. Nee, ik zeg overal nee op.”

Alles is zwart geworden. Wit is de bladzijde waarop het verhaal geschreven moet worden, zwart is het eind, waarachter niets meer is. Liefde en tragiek, nu voorgoed bijeen.

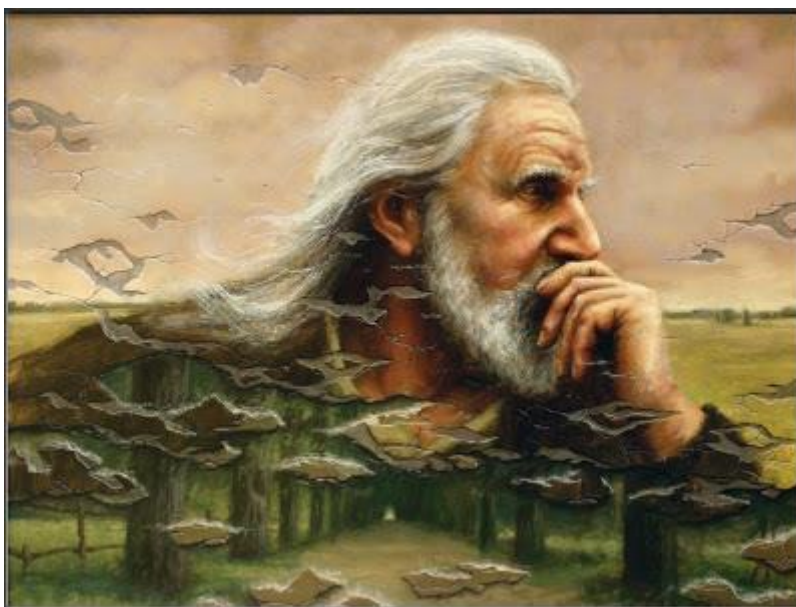
“In opstand tegen je lot. Maar is het leven niet een beetje anders aan het worden?”

Hij keek me aan en knikte in een zachte glimlach. “Ik woon weer op mezelf. Gek, ik vertel dit nooit.” Zwart is niet het eind, het is een verlangen. Hij draaide opnieuw een shagje. Het lukte.

“Het is ook niet een verhaal om in te wonen.” We gaven elkaar de hand, stevig, zoals je in een handdruk er twee kunt geven. “Blijf spreken Joseph, dan zul je het er ook lang in volhouden.” Hij stak zijn peuk aan en liep de andere kant op, maar gek, op eenzelfde ogenblik draaiden we ons nog eens naar elkaar om en staken de hand op. Zwart is klein, maar iemand is meer dan hij zich laat kennen.

[Schilderij “*Emotional wind*” by Victor Safonkin.]

30 april 2007

Een eiland, gelijk een doopvont van stilte

Pas als ik zilvergrijs ben, zal ik willen
gaan nu de herinneringen mij volgen, maar
ik ben nog immer onderweg
al stap ik soms zwaar, Thanatos

komt soms midden in het leven.
Mijn innerlijk zwijgen spreekt, ik ben
de herder en zijn kudde het woord, of de
dichter voor een wachtende akker.

Er is een vriend die ademt en lijdt en
van de toekomst nog wil weten. Hij die zichzelf
bewoont, hij voelt de weemoed maar wil
het wonder horen. Er zal een nieuw begin zijn.

Ook is er een gouden ziel die luistert
en spreekt een taal van al dat leeft, zij is
gelijk Gezelle's diep gedoken woord van vrede
en verlangen.

We zijn met velen tussen licht en duisternis,
gezien en soms gebroken tot de vriendschap
ons bevrijdt en daarom blijf ik leven.
Nee, ik laat me niet verleiden tot de dood.

[©MN, in *De wind waait de tijd als zandkorrels weg*.

Schilderij van Jaroslaw Kukowski, born on 11 April 1972 in Tczew, Poland.]

1 mei 2007

Een vondst gelijk een strohalm

*Niemand treft schuld Ziek worden gebeurt in
hoofdzaak door een samenloop van haast
oncontroleerbare gebeurtenissen.*

Uit eigen ondervinding weet ik dat psychiaters tijdens een consultatie weinig of niets zeggen. Het heeft me verbaasd en het stond me tegen, alsof ik er binnenkwam en hij met de vraag “En, hoe is het?” een kraan opendraaide, met een schuin oog de kleine stationsklok op zijn bureau in de gaten hield en na een minuut of veertig, terwijl tussentijds door mij gestelde vragen met een halve zin werden ontweken om de stroming niet te onderbreken, werd de kraan weer dichtgedraaid. Ik kom nog terug op deze ervaring, maar het deed me denken aan een door mij bewonderd boek over een wonderlijk en uniek

alternatief, namelijk de briefwisseling.

Felix was alles meer dan zat, wilde schrijven en had “al veel te lang en veel te veel geluld. Psychiaters zeggen niets. Ik denk”, zo schrijft hij aan psychiater De Hert, “dat ze bang zijn om iets verkeerd te zeggen, onder het motto: ‘Wie niets doet ook niets misdoet’. Wel, om te antwoorden op je brieven zullen de psychiaters wel kleur moeten bekennen. Ze zullen je toch geen blanco blad toesturen zeker?”

Het gaat hier om een boek uit 1997, geschreven door Marc de Hert en Felix Sperans, *Bij de psychiater*. Waarschijnlijk is het een vergeten boek geworden, weggezet in een overvolle boekenkast, maar het is van waarde, het zou vandaag geschreven kunnen zijn en gelezen kunnen worden. Dat gebeurt natuurlijk niet en daarom vertel ik er wat over.

Bij de psychiater is een opmerkelijke triade: de psychiater (Marc), de patiënt (Felix) en diens vrouw (Miriam). Veel psychiaters zullen wel vertrouwd zijn met brieven van hun patiënten, met onder de deur geschoven briefjes, met tekeningen of andere 'fysieke' gebaren, maar zelden voltrekt een behandeling zich uitsluitend via correspondentie – uiteindelijk onder het motto, 'het wordt tijd dat psychiaters eens bij ons te rade komen'.

Felix, 54 jaar, trachtte in de herfst van 1996, na dertig jaar tasten en lijden in de psychiatrie, een psychiater te vinden die bereid zou zijn een schriftelijke therapie te beginnen, zonder direct menselijk contact. Na enkele tevergeefse pogingen een psychiater hiertoe te overreden, startte in november van dat jaar een onzekere, maar navolgbare tocht met Marc de Hert die Felix slechts enkele minuten had gesproken, maar na diens kennismakingsbrief weinig of geen aarzelingen kende. Deze zelfde brief wekt (ook) de verbazing waarom vele collegae van De Hert de brief terzijde hebben gelegd of beantwoordden met smoesjes of ander ongeloof. Het is een vorm van *ontmaskering*.

De levensgeschiedenis wordt getekend door een verbijsterende reeks verwoestingen en misleidingen, maar evenzeer valt op met hoeveel nuance daarop door Felix wordt gereflecteerd. En de wereld van de psychiatrie blijkt een overwegend duister landschap. Waarheen hij ook reist en wie hij hier ook ontmoet, steeds raakt hij gevangen in dezelfde medische onmacht, welke door Felix, op een enkele uitzondering na, vooral wordt beleefd als geveinsde interesse, als valstrikken van de eerste orde. Hier ligt zijn verleden en De Hert voegt er later aan toe, zij het met heldere uitleg, 'zoek er daarom ook uw toekomst'.

De twijfels van de psychiater over de betekenis van de brieven zijn reëel, maar de uitdaging om de dialoog tussen een psychiater en zijn patiënt te kunnen weghalen uit de sfeer van misverstanden of andere schemerhoeken, zet De Hert aan tafel en dwingt hem na te denken over de reikwijdte van psychiatrische inzichten en verbindingen te zoeken naar Felix. Het blootleggen van motivaties, het uitleggen van verschijnselen, van gedragingen en handelwijzen zonder weg te dwalen in abstracties en het geven van praktische adviezen: het is een kunst die De Hert en die het hem mogelijk maakt Felix door middel van brieven oprecht te informeren, zodoende een geschonden vertrouwen geleidelijk te herstellen en daardoor een blijvende kwetsbaarheid draaglijk te maken. En ook het landschap van de psychiatrie verandert erdoor: elke uitleg is licht in zichzelf.

Miriam's (eerste) brief over het dagelijks leven verheldert de omvang van de ziekte van haar man en openbaart tevens een grenzeloze liefde, nergens naïef, maar op elke bladzijde oprecht en wijs, zichzelf niet wegcijferend maar ten volle standvastig, terwijl zij honderduit wordt geplaagd door twijfels en door een martelend besef dat haar man nergens van geniet, sterker, lijdt aan een constante weerzin tegen het leven, aan een chronisch gebrek aan energie en zin. Deze liefde komt Felix ontroerend en letterlijk onder ogen en leert hem inzien dat hij er zich aan kan optrekken.

De invloed van de huisgenoten op de patiënt en zijn ziekte is in het verleden zwaar onderschat, bedolven zelfs onder schuld. De belangrijkheid én de ondraaglijkheid van deze rol erkennen, inzicht bieden in negatieve symptomen en in de moeilijkheden die deze voor de omgeving, en zeker voor de partner, teweegbrengen, leiden tot een accepteren van raadgevingen: begrip tonen en gedoseerd stimuleren. Psychiater De Hert steekt niet onder stoelen of banken hoe gemakkelijk dit wordt gezegd, maar biedt troost en aanmoediging en voluit respect voor haar lankmoedige en intelligente (levens)houding,

In een tweede brief beschrijft Felix enkele psychotische ervaringen. Het zijn herinneringen die hem ook nu nog behoorlijk verwarren en hij hoopt te vernemen wat de betekenis van al deze waanzin kan zijn. De Hert gaat in op het begrip psychose en op de twee bekendste symptomen, hallucinaties en wanen, teneinde voor zijn uitleg verderop een kader te bieden. In de psychiatrie zweeg men over de inhoud van ervaringen, aangezien erover spreken de frequentie en de duur alleen maar zou verhogen, zo werd gevreesd en daarom zocht men terstond de toevlucht tot medicatie.

Vandaag hecht men belang aan vorm en inhoud en leidt spreken tot een beter begrip en natuurlijk, de medicatie vormt nog altijd de hoeksteen; me dunkt, dat het zoekende van de psychiater Felix' wensen al een eindweegs worden gehonoreerd. Dit laatste, zo blijkt uit een brief die volgt, geldt ook voor Miriam, - en ook zij wordt aangemoedigd door te gaan met het stellen van vragen, bijvoorbeeld over medicatieperikelen of, hetgeen haar het meest verontrust, wanneer zij met wie te maken heeft, wanneer Felix en wanneer zijn ziekte?

Zo zijn ook de volgende twaalf brieven te beschrijven. Alle trekken een spoor van heldere, respectvolle en toegankelijke uitleg en betekenen een bejegening waar patiënten werkelijk van kunnen opknappen. Littekens verdwijnen niet, maar de weerbaarheid kan worden vergroot. In het geval van Felix is dat bereikt door hem en zijn partner serieus te nemen, door geen vraag te negeren door te *willen* bieden waar *beiden* om vroegen: inzicht. De waarde, de kracht van inzicht – en dus ook van dit boek - is dat het *steun* biedt en dat het de stress van het niet-weten en er niet mee kunnen leven vermindert. Deze beide waarden, steun bieden en stress verminderen, hebben een wonderlijke maar onontbeerlijke werking op de innerlijke kracht, op de wil om te willen leren leven met de beperkingen die gegeven blijven.

Wat nog zijn laatste strohalm leek, werd een werkelijk houvast. In deze triade lag het grootste belang uiteraard bij Felix en Miriam, maar *alledrie* hebben gewonnen: aan eerherstel, aan motivatie, aan waardigheid en aan kwaliteit van zorg.

Het boek, verschenen bij EPO in Berchem, 205 pagina's, leest men in pakweg drie avonden, zo boeiend ook is het geschreven, - het is een hommage aan al het gedachtengoed van rehabilitatie.

[Schilderij van Joe Geshick, The Healer. "The Healer represents a special kind of person who has been given a gift of knowledge and wisdom by God. This gift comes through dreams and it enables them to heal the sick and to help guide other people with words of wisdom through their journey in life."]

3 mei 2007

Bist du bei mir, geh' ich mit
Freuden zum Sterben
und zu meiner Ruh'.
Ach, wie vergnügt wär' so mein Ende,
es drückten deine lieben [schönen] Hände
mir die getreuen Augen zu!

[Gottfried Heinrich Stölzel 17de eeuw, Duits componist en tijdgenoot van JS Bach. Deze regels, een aria, hoorde ik laatst, ik noteerde ze en weet me vrij, als dat mag, er een gedicht van te maken dat mij past.]

Is het de droom van het onmogelijke?

Als jij er maar bent, dan kan ik
gaan, zelfs in vreugde sterven, met een gerust
hart, zou dat niet ieders woord kunnen zijn?

Ach, wat zou het mijn einde verzachten,
te weten, dat je lieve mooie handen mij zo
teder en met genade de ogen kunnen sluiten.

Als jij er maar bent, dan ben ik gezien
en alle vrees, alle hoop verandert in een liefdevolle
afvaart, dan luiden de klokken mij huiswaarts.

Ach, zo'n laatste uur dat immers niemand,
ongemerkt, ontkomen kan, zou mij bevrijden
van alle dagen dat je er niet was.

[© MN, in De wind waait de tijd als zandkorrels weg.

Afbeelding: "The dream" van Picasso.]

4 mei 2007

De glimlach van de vrijheid

In de vlucht van een zachte windvlaag kwam
een wolk, gelijk een zegening, van beige schutblaadjes
van het verse groen, even transparant als geurig en
kwetsbaar, maar lonkend naar een lach.

Midden in de stilte van de dodenwacht voor acht jonge
Britse bevrijders dacht ik dat zij niet beter wisten
dan eerst te strijden en dan te triomferen, maar
in datzelfde lot zijn ook de offers reeds gebracht.

De zon scheen door metershoge bomen in het hart
van een roze azalia en het suizen van de wind
bracht kalmte in de ziel van mensen die een voettocht zijn

gegaan van strijd en aanbidding, zoals met alles in dit leven,
zij aan zij. Ik zag dat de oude man, de trompettist, zelfs de
jongste deed trillen. Zó wordt het geweten.

[© MN. Afbeelding: "Freedom" by Aleksander Gorbunov.]

7 mei 2007

Een meester in ontroering

Shine betekent uitblinken,
maar take the shine out of
(someone) wijst op ontluistering.
Deze beide extremen komen
magnifiek en pijnlijk tot
uitdrukking in de film Shine, de
reconstructie van de levensloop
van een geobsedeerd pianist en,
achteraf door mij zo benoemd,

de ontroering van rehabilitatie. Dit laatste begrip is immers (ook) een vorm van oppoetsen, van glimmen want het eigen gelaat straalt (weer) van 'wie hij, in wezen, was', of wilde worden. Ik moet het stellen met mijn herinnering aan de film. Ik weet niet wie de regisseur is geweest noch hoe de acteurs heten. Wel dat de recensie bij het loket van de bioscoop nou niet zo daverend uitnodigend leek, maar mij trok een enkele zin, 'de waanzinnigheid van een bestaan' en de ernaast afgedrukte foto associeerde ik met verlatenheid en gepassioneerdeheid. We konden ook naar Secret and lies weet ik nog, maar mijn voorkeur, slechts op intuïtie, mocht het 'winnen'.

Het verhaal ontrolt zich in een armoedige oorsprong: een armlastig Joods gezin dat door de pater familias bijeen wordt gehouden op straffe van geweld. Een stil gezin omdat de vader met een soms tedere en trotse blik alles zwijgzaam in de gaten houdt en de kinderen zich slechts op gestolen ogenblikken uitleven. Zoon David is het wonderkind, de oogappel en de bron van alle twist. Ofschoon, van twist is eigenlijk geen sprake, alleen van voortdurende onderdrukking waarbij de jongen stevast wordt geprest te zeggen dat hij een bofkont is, zelfs als zijn vader hem vlak daarvoor de uitnodiging van een Amerikaans gezin om daar in de kost te komen gedurende zijn mogelijke beurs in de States, ruw uit handen grist en in de kachel smijt. Alle gezinsleden kijken ontzet toe. Ik ook. Geen droom blijft heel.

The point is, dat David's vader in zijn jeugd (ook) een veelbelovend musicus leek, maar dat diens vader daar niets van moest hebben en het muziekinstrument, een trompet, zelfs vernietigde. En deze 'wegversperring' herhaalt zich thans in een mengelmoes van vastberaden bewondering en lijden, van tuchtiging en koestering. David wordt een schuwe, eenzelvige en verwarde jongen, gedreven om uit te blinken in zijn pianospel, maar bevreesd om vooruit te komen. The point is ook wat liefde is.

Na een voor vader moeilijk te verkroppen nederlaag op een pianoconcours geeft hij de muziekles in handen van een pianoleraar en ontmoet de jongen mensen die fijnzinniger met hem omgaan en krijgt hij uiteindelijk voor de tweede keer de gelegenheid om met een speciale beurs naar het buitenland te gaan, ditmaal naar Londen. Een cruciaal moment. Net wanneer je denkt dat de vermorzeling, die voor liefde moet doorgaan, is voltrokken en de jongen voorgoed willoos heeft gemaakt, steekt de vader een nieuw vuur aan: 'waag het niet te gaan, je zou de eenheid van dit gezin vernietigen, je zou levenslang geen thuis meer hebben.' Een liefde die woede wekt. Maar de jongen bezwijkt niet voor een garantie op vaderliefde en kiest op het moment suprême voor zichzelf. De 'liefde' is gesneuveld, een 'andere' liefde heeft gewonnen.

Verhalen doen denken aan andere, zó simpel én wezenlijk is de kracht van een verhaal. Talloze vaders zijn van buiten beminnelijke mensen, maar 'binnenshuis' een tiran, - een façade die vele kinderen machteloos en stuk maakt. (De vader in deze film hult zich in een mythe omtrent liefde; zijn zoon boft er maar mee dat hij de piano heel laat.) Ik volgde het gespannen. Talloze moeders waren moeders zonder stem, vrouwen die hun taken vervulden alsof ze reeds waren gestorven. Een dergelijke onderworpenheid is niet meer van deze tijd, maar wel voelbaar alsof een tere huid rond herkenbaarheid wordt blootgelegd en aangeraakt.

In Londen ontwikkelt zich zijn talent, maar David zelf vervreemdt zienderogen. Op het conservatorium wordt hij de bijna volmaakte zonderling. Eén professor blijft ondanks alle scepsis in hem geloven en voert David naar een meesterschap dat zijn vader tevergeefs had willen bereiken: het vermogen de moeilijkste partituur van Rachmaninov te spelen. Een wonderlijk proces, een sensatie om te volgen, een triomf als deze uiterste grens wordt bereikt, maar een droefenis als deze onmiddellijk wordt gevolgd door ineenstorting. Het is een breakdown die van David een chronisch psychiatrische patiënt maakt. Een filmfase met klassieke verschijningen, met ongeloof dat het ooit nog goed zal komen, met chaotische taferelen.

Wat dan volgt, is lastig te reconstrueren. De uitweg die ongezocht wordt gevonden, dankt hij aan de ommekeer die (sommige) anderen van hem hebben. 'Men' grinnikt om hem, is gecharmeerd van zijn kinderlijke innemendheid, kijkt hem aan met de onzekerheid over minachting en compassie, - maar met zijn pianotalent betovert hij de omgeving. Wilde maar gepassioneerde improvisaties, 'Liszt', 'Chopin', 'Rachmaninov' overtuigen de toehoorders dat deze 'gek' een genie is, dat het 'verval' waarvoor men hem aanziet een 'wonder' is waarvoor men ontzag dient te hebben. Al blijft dat allemaal wat dubbel aanwezig, het doet bij velen het binnensmonds gemompel over zijn gestoordheid of gestuntel verstommen. Zijn waardigheid is aan de winnende kant en hij steelt het hart van een vrouw.

Zij had een voor zichzelf meer profijtelijk keuze kunnen maken, maar offert deze aan David, - die weinig communicabel is en vreemd in de wereld blijft, maar een meester is in ontroering. Ook is het een (slot)deel dat iets teveel heeft van een happy end, ja rozengeur of maneschijn. The point is wederom wat liefde is.

De tragiek is (ook), dat David in wezen hetzelfde lot treft als ooit diens vader. Deze vader blijkt aan het eind een gedesillustioneerde man, zich van alle schuld bewust maar door de ganse familie verlaten. Zijn zoon echter, beschadigd en toch glimmend van geluk, is bijna nog geneigd te zeggen dat hij een bofkont is.

[Afbeelding: Scène uit de film Shine en ik zocht het even op: onder regie van Scott Hicks.]

8 mei 2007

Het alledaagse leven

Wie niet hoort, kan niet vertellen

Lees verhalen, hoor muziek, kijk naar films en telkens is te horen wat je aanspreekt, lees je wat je al doende boeit en begrijpt, wat je raakt of zie je wat je gevangen houdt of juist heeft bevrijd. Of kijk om je heen en zie wat er gebeurt, nooit is het stil in mijn hoofd. De sigarenman in de Hoofdstraat heeft zijn arm in een mitella. Hij raakte eergisteren in een verwoed gevecht met een man die zijn kassa eiste. De dief was radeloos, maar de sigarenman kende geen genade. Neen, ontdaan was hij niet. "Woest", hij zei het bijna sissend

en sloeg € 11.40 aan op de kassa. Hij had mij vast het verhaal gedaan, maar terwijl ik de sigaretten opborg en afrekende, ging zijn telefoon. Ik nam een sigaret uit de zwartwit geruite koker want ik wilde tabak, of zo ongeveer naar Herman de Coninck, tabak bij lucht, om adem te kruiden en pas nadien uit te blazen, als was het elke keer mijn laatste.

Ik liep terug richting Emmastraat. 'Hij is al vaker het haasje geweest, de sigarenman. Hij is alert op wat er gebeurt, niet eerst bang, maar direct bereid zich te verweren. Hij is een heer, maar onvervaard.'

Vóór mij loopt een slanke vrouw in elegante glanzend zwarte laarzen, zwart nonchalant opgestoken haar, een zwart leren rok, zó gespannen om haar billen dat het haar billen zelf lijken, zwarte blouse en driekwartsmouw met allerlei biesjes. Ze keek geregeld naar rechts om in de etalage even te zien wie

zij was. Een zwarte trendy zonnebril, het scharnier van het logo Chanel, die iemand toont alsof ze is geblinddoekt, niet gekend kan worden. Drie rode elementen. Haar lippen, de lange vingernagels die je niet kunnen ontgaan omdat ze haar handen, hoewel dicht bij mijn leeftijd, beweegt als een sieraad, bijvoorbeeld te zien aan hoe ze enkele haren van haar gezicht wegstrijkt, en de hondenriem met daaraan een voorname zwarte hond, een Poedel, een hond met kroeshaar, krullen of koorden of hoe dat ook heet, met een even licht trippelende gang en even waakzaam als de vrouw die ik besluit na te lopen zo ver als ik gaan kan. 'Ze lijken beide voor het gezelschap, maken een fiere indruk, vormen een harmonische eenheid. Hoor haar stappen. Zie deze gestalte, ik mis haar gezicht en weet niet wie ze is.' Het gelakte leer van de laars toont in de naad zeker een halve duim breed een sierlijk gevlochten veter. Alles is van de juiste snit, en toch kan het me niet bekoren. Verwonderen wel. Elke ander die hier loopt, is een dwerg. Zij is groot en misschien wel gelukkig gekleed, maar in elk geval de enige die hier wandelt, samen met haar Max of Magic of Macbeth, trouw in leeuwentoilet. Ach, het is een observatie die onbeduidend is, die voor de een iets zegt over het raffinement van de vrouw, voor de ander over de ogenschijnlijke fascinaties van de man. De man die in het Grandcafé de Jonge Enkelingh een cappuccino drinkt en een verhaal leest over wat een man in hetzelfde café op een ochtend om acht uur ter ore was gekomen. Het ging over een man wiens vrouw hoogzwanger was en vroeg naar bed ging, zodat 'hij aan haar ook niet veel had'. Hij verveelde zich in de pils en het kratje raakte snel leeg. Hij had hem al meer dan half om toen hij zich realiseerde dat kinderen vaak in de nacht komen. Plots voelde hij zich gekleed in walging en zette een pot koffie. "Zie je, zodoende drink ik alleen 's morgens. Ja, zolang die kleine er nog niet is dan." Er gaat een rilling door me heen. Het zijn van die uitzichtloze voornemens, denk ik dan, verhalen die al geschreven zijn voor ze ontstaan. 'Laat ik maar terugkeren naar mijn eiland, terug naar de kalmte van mijn boeken. Ik ben een man die in verhalen woont.' Stel je voor, dat er niet geschreven werd of dat alles zou zwijgen.

[Afbeelding: "Nature or nurture" by Chris Buzelli.]

9 mei 2007

Mager en naakt vind ik het kleed
De vuistslag van God?

Zware donderslagen schudden
me ruw wakker, kwart voor drie, 'mijn hemel' en
er volgden er méér in harde slagregen.

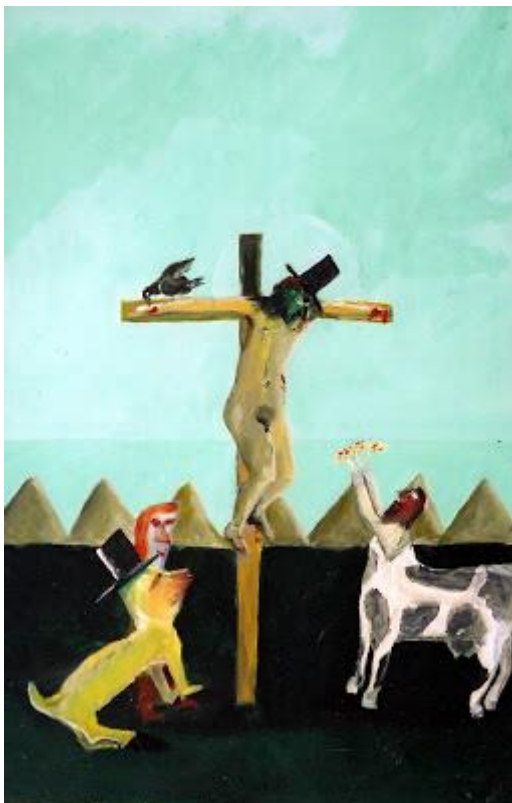
Blootsvoets en rillend naar beneden want
ook het eiland is kwetsbaar, het schuine glazen
dak werd genadeloos gegeseld.

“Les éclairs, ils ne sont pas pour toi”, mon ange gardien
ving feilloos elke felle bliksemschicht en legde me
terug onder het dons van een stille nacht.

[© MN, in De wind waait de tijd als zandkorrels weg.
Afbeelding: schilderij “Rolling thunder” by Shere Chamness.]

11 mei 2007

Het vuur van de bureaucratie is dodelijker dan elk ander

Alsof we leven in een abstracte cultuur

Een paar jaar geleden schreef de psychiater Bram Bakker een helder, noodzakelijk en uitdagend betoog over de ‘georganiseerde chaos’ van de psychiatrische hulp. Over de niets opleverende maar alles ophoudende vergadercultuur. Over de verwarrende postcodepsychiatrie als ultieme blijk van bureaucratie. Over de ‘vervreemding’ van de medische wetenschap. Over de onterechte nadruk op verzorging. En niet in de laatste plaats over de gereserveerdheid van psychiaters die al het menselijke vreemd lijken als tegenpool van normale betrokkenheid van psychiaters die wat betreft tegenslag of lijden aan het leven in vrijwel niets verschillen van hun patiënten. “Van alle artsen, toch al niet de gezondste beroepsgroep, scoren de psychiaters het hoogst met verbroken relaties, verslavingen, psychische klachten en dood door eigen toedoen.”

Bakker is als idealist een dissident binnen de professie, zoals Jan Foudraine en Frank van Ree dat in

hun tijd waren, maar Bakker onderscheidt zich van deze twee. Hij heeft niet alleen een ander temperament, hij kent ook hun kleine menselijke valstrikken en trekt er lering uit, hij spreidt zijn visie uit als een 'open deken' over de geestelijke gezondheidszorg om over zichtbare misverstanden – bijna 'evidence based' – met argumenten een debat te openen.

Het is, in mijn ogen, het soort onmisbare reflectie op het eigen ambacht dat, via welke hand dan ook, na enkele decennia weer eens aan het papier wordt toevertrouwd om alle vanzelfsprekendheden rond institutionele en juridische beperkingen open te breken. Ook het 'valse licht' op de professie wordt dan niet ontzien. Bakker doet dit alles als een nuchter en gemotiveerd vakman die zich blijft afvragen waarom de zaken gaan zoals ze gaan en terecht, maar ook onvermijdbaar, de vinger legt op de plek die het meeste zeer doet: de taboecultuur – want zoals het (*op sommige vlak*) gaat, is werkelijk te gek om los te lopen. Niet alleen op het vlak van waanzinnige bureaucratie, maar ook op dat van het vermeende imago. Zoals hij als jochie onder de indruk was van psychiaters alsof het tovenaars waren, zo zal menig volwassen lezer nu toch ontgoocheld raken door opvattingen en houdingen die hij niet voor mogelijk hield. Anderzijds, een psychiater is niets menselijks vreemd en wat is er mis aan een bevlogen vakman – daar wordt alom om geroepen, om het even welk vak – en in dát licht is een flink deel van dit boek een gezonde impuls tot een grondige discussie over betekenisgeving aan uiteenlopende facetten van het medisch specialisme psychiatrie.

Er staat, ook volgens Bakker, veel op het spel. Een eventuele twist binnen de professie over de loyaliteit van de auteur is maar bijzaak en zal kortstondig zijn. Waar het om gaat, is het dramatisch slecht functioneren van de hulpverlening aan mensen in acute psychische nood. Die hulpverlening – het totale weefsel van instellingen en voorschriften – lijkt zo voortreffelijk rijk geregeld, dat het de kwaliteit en toereikendheid van hulpverlening buiten discussie plaatst en houdt en dat het falen wordt toegeschreven aan de mensen die er een beroep op doen. Door veel andere auteurs is er natuurlijk al vaak op gehamerd dát het ook anders ligt, maar meestal terloops in het betoog, en hier, in het boek *Te gek om los te lopen*, vinden we het in geconcentreerde vorm. Niemand hoeft die beker helemaal leeg te drinken, al op minder dan halverwege wordt helder dat het om de rekening gaat van een attitude, ten diepste wel deugdzaam maar in de dagelijkse praktijk geknecht aan dwaasheden.

[Bram Bakker, *Te gek om los te lopen. Misverstanden in de psychiatrie*, De Arbeiderspers.

Afbeelding: schilderij "Crucified psychiatrist" by Simon Richardson.]

12 mei 2007

Alles wat overblijft, is as

De eer van de sigaret is even vluchtig
en verstrooiend als de verleiding, de ontvlambare
rookwaar is soms een spiegel van mijn hart, ik weet het,
het is de helling der dwaasheid.

Het is het gif van het moment, geen moreel aanzien,
maar misschien daarom zo subliem, een even
duister maar mooi genot, iedere keer
weer in de adem van de rook.

Het is zoals elke werkelijkheid, hoe schitterend
ook, de sigaret in de hand
duurt maar even, maar wat is er niet
dat kortstondig is, en ongewis?

Vandaag schenden allen die roken
het grootste gebod, sigaretten zijn slecht, maar
misschien is dat de reden dat ze ook zo goed zijn,
alleen de asbak, daaraan erger ik me.

14 mei 2007

Een (vrome) overpeinzing

Clive Staple Lewis, die eens een overtuigde atheïst was maar later een even hevige gelovige werd in Christus, schrijft (in 1940 maar in een nieuwe editie van Ten Have) in *Het probleem van het lijden*:

“Als wij ’s morgens wakker worden, trachten wij de nieuwe dag aan God te wijden. Maar reeds voordat we klaar zijn met ons te scheren, wordt het *onze* dag; en Gods aandeel daarin voelen we als een

belasting die we moeten betalen uit eigen zak; als een korting op de tijd die eigenlijk, voor ons gevoel, ‘*onze eigen tijd*’ hoort te zijn.”

Ik lees het als een protest tegen zelfgenoegzaamheid.

“Dingen in de werkelijkheid zijn nu eenmaal niet simpel”, zegt Lewis. “Zo zien ze er wel uit, maar ze zijn het niet. Als we méér willen dan het simpele, dan zou het dom zijn te klagen dat dat ‘méér’ niet simpel is.”

C.S. Lewis – auteur van onder meer ook de zevendelige reeks *The Chronicles of Narnia* - werd geboren in 1898 en stierf op 22 november 1963, de dag waarop John F. Kennedy werd vermoord en Aldous Huxley overleed. De christelijke schrijver Peter Kreeft heeft een boek geschreven, *Between heaven and hell* (1982), over de hypothetische ontmoeting tussen deze drie beroemdheden na hun dood in een soort hiernamaals. Hierbij bediscussiëren zij de persoon van Christus.

Er zijn nog twee vermoedelijk heel lezenswaardige boeken van Lewis, namelijk *De grote scheiding*, waarin hij een busreis beschrijft van een aantal bewoners van de hel. Zij gaan op bezoek in de hemel om te bezien of ze daar liever verblijven; het lijkt me een literair fascinerend verhaal. En dan is er nog het bekende *Brieven uit de hel*: twee duivels schrijven elkaar brieven over hun pogingen om iemand die pas bekeerd is van zijn geloof af te brengen.

[Afbeelding: schilderij van Randall M. Hasson, "C.S. Lewis The Spirit and the Man" (a painting commissioned by the C.S. Lewis Foundation). Ik schreef deze tekst terwijl hier luid de muziek aan stond van Ferdinand Groos: "Exploratie", for 3 grand pianos. Zie www.fjmgroos.nl]

15 mei 2007

Ubi caritas et amor (*Deus ibi est*)

Daar waar vriendschap is en liefde, daar is God

Ze kwam op donderdag in het hospice en de eerste zondagmorgen werden we al gebeld met de boodschap dat we er goed aan deden snel te komen. "Het gaat niet goed met 'r." We waren er om tien uur en gingen pas 's avonds om half twaalf weg, toen de situatie nog ongeveer dezelfde was maar ook niet alarmerender was geworden. Bleek en

onaanspreekbaar met aanhoudend hetzelfde zuchten van wat op dat moment haar doodsslaap leek. Slappend naar de dood? Een eindzomerse dag, de ganse dag een behaaglijke zon zoals het die hele maand al was. Onze kleine familie was in de voorbije vijftien maanden nog niet eerder voor een vermoedelijk afscheid bijeen geweest. Dit zou het laatste ogenblik kunnen zijn, de meest intieme tijdruimte van de mens.

Het hospice is een mooie witte villa, een huis van de eenzaamheid en tegelijk de volle liefde, een huis waar de vergankelijkheid van het leven, doorgaans het ergste dat we vrezen, vanzelf wordt onderstreept. Een huis met een mooie serre waar je uitkijkt over een grasveld, over de laan heen naar een oude vijver. Daarachter ligt de Koningsberg, een heuvelachtig bosgebied. Er kunnen tien patiënten, bewoners, terecht en slechts een enkeling gaat van hier (nog) terug naar huis, maar in dat geval meestal een verpleeghuis. "Ze gaan hier allemaal dood", zei mijn schoonmoeder na twee maanden, een periode waarin al meer dan veertien mensen waren overleden.

Hoe luidde haar toon? Verbaasd? Ja, maar toch ook wel met treurigheid, alsof ze voor het eerst ook zichzelf rekende tot de mensen die spoedig hun dood verwachten. "Wanneer is het mijn beurt?", dat is de tegenzijde ervan als je zo dicht op het sterven van mensen woont.

Het gebeurt vaak dat familieleden rond het bed van de stervende zitten en waken zodat hij of zij niet in alle eenzaamheid zal heengaan, maar vergezeld wordt door tranen en vreugde. Het is een dienst aan de lijdende evenmens, een vorm van steun, van eer, van tederheid en troost met niet anders dan zacht gefluister. Soms wordt gedacht dat 'deze de laatste dag is', maar het kan ook heel anders gaan. Het kan veel langer gaan duren en ook nog wel eens maanden uitgesteld, zoals bij mijn schoonmoeder die niet op de vierde zondag van september stierf, maar (pas) op de derde in december.

Lijkt de dood werkelijk nabij, maar laat deze toch langer dan twee etmalen op zich wachten, dan wordt het moeilijk. Zoals deze week Miep een lange slaaptocht ging naar haar laatste ogenblik. Zij sliep, zij lag stil, ademde zacht, zuchtte soms even diep maar gleed weer terug in het ritme van de kalmte. Er zijn geen flarden van haar woord meer en zelfs onze stem kwam er niet boven uit.

Mijn dierbare schoonmoeder had al veel narigheid achter de rug, maar 'kritiek' was het nooit geworden. Ze had zich voortgesleept door de lange eenzame dagen, werd almaar sterker geconfronteerd met afhankelijkheid, met pijn en misselijkheid, met angst. Vooral de emoties rond verlatenheid speelden haar parten. Steeds vaker greep ze naar de telefoon en was ze zo verdrietig hulpeloos, dat een van ons, vaak haar dochter, een half uur later al bij haar was en ook bleef slapen. In de kern was dat de troost die je haar kon bieden. Dat je niet na twee uurtjes weer wegging. Het moet voor haar een onthutsende beleving en ontdekking zijn geweest niet langer meer onafhankelijk te zijn, een woord dat zij in alle vezels van dat begrip wist waar te maken. Een onafhankelijke dame op leeftijd.

Veel leeftijdsgenoten woonden aan de overkant in de verzorgingsflat, met niemand daar had ze contact. Met de mensen in haar eigen flat tot aan de voordeur. "Maar die stakkerds, daar hoor ik niet bij" en dat gezegd hebbende sloot ze af met een beslist "Nee." Ik hoefde er nooit meer iets over te vragen. Onthutsend noemde ik het want ze was toch al 85. 'Hoe kan ze', vroeg ik me af, 'haar plotselinge kwetsbaarheid onder ogen zien, aanvaarden? Wijs genoeg, maar het is de pijn van de onafhankelijkheid, van de distantie die ze juist zo 'wijs' leek te noemen. "Je moet niet afhankelijk worden, dan hoef je ook geen 'dank je wel' te zeggen."

Precies dáár zit het scharnier van de liefde. Die ontdekking is haar niet ontgaan. Of was het puur de fysieke ervaring op anderen aangewezen te zijn? Ma kon gewoon niet ontsnappen aan het proces van toenemende zorgbehoefendheid en tegelijk aan een tragisch verloop van haar stokoude dag. Vaak verontschuldigde ze zich voor alle ongemak, maar in het zachtmoedig benadrukken dat ze niemand tot last was deed ze geloof ik ook de ontdekking dat ze aan de ander, wie het ook was, merken kon dat geen vraag teveel was. Ze zei dan: "Fijn, dat is lief van je". De distante houding naar het leven smolt langzaam weg. Het laten varen daarvan was eigenlijk haar meest waardevolle geschenk – ook aan haarzelf.

We buigen ons naar haar toe, strelen haar hand en praten met stille ogen over de liefde van de laatste dag. “Het is goed van hier te gaan en toch bij me te blijven. Het is goed lief, ga.”

Het langzame sterven kan een beproeving zijn. Miep was oud en verward en helemaal aan het eind van haar krachten. Het heette dat ze sliep en ook niet meer wakker zou worden, maar je hand lag toch in haar greep, alsof ze wilde zeggen, ‘verlaat me niet’. Dinsdag ‘zou’ ze sterven, maar het werd zaterdagavond. Haar dochter en zoon waakten, maar werden moe. Ze zaten diep zuchtend aan het bed, keken wel elke minuut naar hun stervende moeder en dan weer naar de regel in het tijdschrift op hun schoot, luisterden naar het soms even ondraaglijke gereutel, staarden over haar heen naar de vele ansichtkaarten op rij en de boeketten pioenrozen of stonden maar weer eens op om door het raam te kijken naar de spreeuwen in het natte grasveld en de bolle knoppen van de vlierstruiken. Ze raakten bijna elk besef van tijd en oriëntatie kwijt, verlieten soms even de kamer om in het grote huis wat rond te lopen maar keerden ook weer spoedig terug, bang dat tijdens hun korte vlucht al dat wachten niet zou worden beloond. Aan een sterfbed zitten is niet gemakkelijk. Je zit bij een ziek, soms geteisterd lichaam, maar óók, in die ene kamer en al die uren, bij een heel leven. Er is alleen maar gefluister. ‘Ik heb zo’n slaap. Zal ik een tosti voor je maken?’ ‘Ja, ik ook, zou wel even naar huis willen om te douchen. Denk je ...? Het móét, ik kán niet meer. Blijf jij dan ... en bél je?’

Wanneer is voor wie het moment veilig om te gaan?

Als allen er zijn, of als er een of twee juist even niet zijn. Soms wacht iemand, volkomen onbeweeglijk alsof het onzeker is of hij slaapt of overleden, tot de uren zijn verstreken en sommigen zijn opgestapt. Soms, maar vaker dan we vermoeden of willen aannemen, gebeurt het dat een kind wacht met het stervensmoment tot zijn moeder naar het toilet is, alsof hij stuurt naar het ogenblik om haar het leed te sparen te moeten *zien* dat hij haar feitelijk verlaat. Niemand kan een tijd opgeven, het is slechts het tempo en het intieme weten van de mens die er de eigen tijd voor neemt.

Vaak sterven mensen op het meest ongelegen ogenblik. We hadden absoluut nog iets willen zeggen, maar het bleef ongezegd, want ons leven wordt door de dood onderbroken. Niemand verliest graag en toch moeten we het allemaal leren. Het is een heengaan zonder schuld, niet meer te zien of te spreken en toch aanwezig totdat ook wijzelf voorgoed zijn vertrokken. Eens zal het gebeuren.

[Eerder schreef ik erover op 23 december, ‘Het onomkeerbaar eenzaamste moment’. Afbeelding: schilderij van Karin Deneer.]

16 mei 2007

Een gebrek aan betrokkenheid is fataal

Was het leven maar zo eenduidig als de dood

Niet het thema zelfmoord boeit me in de eerste plaats, maar vooral de reconstructie van het beloop van de hulpverlening die alle achterblijvers vaak zo weinig serieus neemt, dat ze zich buitengesloten voelen terwijl ze de eersten zijn die hun familielid, partner of vriend langdurig en van nabij kennen én lijden onder de gang die zij tot op zeker ogenblik samen zijn gegaan. In veel gevallen keert de patiënt na opname(s) weer terug naar huis en is het wederom de familie die hem of haar opvangt maar in het ongewisse blijft over

hoe dat het beste zou kunnen. De houding van professionals blijft verbazen – hoezeer ook het boek waarover ik het nu heb, past in de reeks van de laatste jaren waarin de hulpverlening bijna stevast in de positie komt van tekortschietend in plaats van ‘vermogend’.

Vlak voordat ik over dit boek van Hulzebos en Bakker ging schrijven, las ik elders een verbluffend mooie, toepasselijke, regel: “Als we onszelf zouden kunnen zien zoals anderen ons zien dan zou een hervorming onvermijdelijk zijn – anders zouden we het niet kunnen aanzien.”

Het lezen van de dertien tragische verhalen leidt tot zeker drie conclusies: er is onthutsend weinig verdieping door hulpverleners in de geschiedenis van de cliënt, er is een geringe of slordige communicatie tussen hulpverleners onderling en er is sprake van een vernederende polariteit tussen hulpverlening en familie. Deze drie, die elkaar eigenlijk ook alleen maar kunnen versterken, schetsen een portret van de hulpverlening – maatschappelijk werkers, psychologen, psychiaters – dat sterk lijkt op het imago van politici als ‘onbetrouwbaar’. Veel hulpverleners maken de indruk onbekwaam te zijn (en wanneer ik de vele voorbeelden erbij zou halen, is dit nog maar zacht uitgedrukt).

Zou de hulpverlening langzamerhand immuun zijn geworden voor kritiek van buiten? Het is niet onbegrijpelijk dat men de aanklachten tegen het falen meer dan beu is, het is zelfs nodig er diep door geraakt te worden, maar klaarblijkelijk is de praktijk niet wérkelijk, niet in de letterlijke betekenis, een leerschool, zodat de voortdurende herhaling van naïviteit, onbezonnenheid en arrogantie eens

ophoudt of sterk vermindert. Hoe kan het bestaan – aan een citaat kom ik niet onderuit – dat een psychiater in een overdrachtsbrief schrijft ‘desalniettemin’ het gevoel te hebben dat hij aardige resultaten heeft bereikt. “Zo werd cliënte wat meer wereldwijs gemaakt en leerde ze hoe het is om in een bibliotheek een boek te lenen, in de stad te lopen of een oliebol te eten, of hoe vrouwen zich ten opzichte van mannen gedragen. Zaken waar cliënte kennelijk nooit eerder aan toe was gekomen.” Had hij enig oog of besef of benul, het is werkelijk een bron van kwaadheid, van haar levensloop, dan zou hij hebben geweten dat deze zeer jonge vrouw met succes het gymnasium had doorlopen, bepaald ‘wereldwijs’ heette te zijn en uit een gezin komt waarvan de vader leraar is aan een gymnasium.

Partners, ouders, broer of zus of kinderen die een dierbare hebben verloren aan zelfdoding, gaan nadien een eenzame weg. Tevoren werden vaak al hun zorgen, vragen en suggesties in de wind geslagen, genegeerd als niet relevant of met ronduit grievende opmerkingen beantwoord. De liefdevolle strijd die ouders voor hun zoon of dochter voer(d)en, wordt niet serieus genomen, veelvuldig ontkend of verward met misplaatste bemoeizucht. Alle betrokkenen werden buitengesloten vanaf het moment dat ze in aanraking kwamen met de professionele hulpverlening aan zoon of dochter en hebben machteloos moeten toezien hoe het leven van hun dierbare een fatale wending ging nemen.

Loden last bestaat uit dertien korte geschiedenissen met nu en dan een intermezzo waarin heldere uitleg wordt gegeven over ziektebeelden of medicatie. Het is een onthullende inkijk in de psychiatrische praktijk waarin (te) veel professionals uitblinken in een treurig afwezige aanwezigheid. Het is helaas een boek, vrees ik, dat ‘zo terzijde’ en ‘misschien’ eens wordt ingezien, terwijl het in alle agogische opleidingen niet mag ontbreken – want het is van groter belang (te leren) om fricties wég te nemen dan om hoge idealen na te streven. Of preciezer gezegd, men kan in opleidingen wel werken met prachtige communicatiemodellen, maar er blijft veel misgaan, frustreren en het lijden vermeerderen wanneer studenten niet indringend kennisnemen van de gevolgen van een verwijtbaar gebrek aan betrokkenheid.

[Bram Hulzebos en Bram Bakker, *Loden last. Het taboe rond zelfmoord*, Uitg. Contact. Het citaat aan het begin is van Martin Cohen die over 101 ethische dilemma's schreef. Afbeelding: schilderij “Friends” by Liz Lemon Swindle. Ik zou Jezus, zoals Swindle – hoezeer haar beeld mij raakt -, niet direct willen zien of voorstellen als redder, maar ik geloof vast en zeker in ‘figuren en standvastige, menselijke, houdingen van redding’.]

17 mei 2007

Le Dieu de ce monde

Comedie de la mort 2004

Je ne veux pas mourir, mais
je veux fumer et je veux ramener
le calme à la maison. J'ai peur d'avoir
une maladie. (Il est un poète triste.)

Denkt u werkelijk dat u hieraan sterven
zult? De arts, un 'Seigneur d'Obstacles',
bleef naar me kijken en doodgemoedereerd
stak hij een Gauloise op. A la mort subite!

Nog een arts, een reus met een buik
als een medaille, een man in bonis,
deed alsof er misschien een schroefje in mij loszat.

Halsoverkop naar buiten, in slechts een zuchtje wind
draaide de bizarre botte kunst me in een teleurstelling
van ongelukkigheden.

[© MN, in *De gelukkige roker verdrijft de tijd*. Ik verfraai mijn klachten van duizeligheid vóórdat ik mijn nek brak. Maar artsen zeiden dat het 'tussen mijn oren' zat. Niet één nam me serieus en ondertussen ging het sloopwerk in mijn hoofd ongemoeid door. Er zat dus wel iets tussen mijn oren, maar niét 'de inbeelding'. Schilderij van Beatrice Sevat, "Le penseur nu".]

18 mei 2007

Is liefde ook wijsheid?

Waar liefde is, is de geest van aanwezigheid

Wat mensen samenbrengt, noemen we liefde, en we zeggen dat liefde blind is en geen vragen stelt, maar elke liefde, zeker als de branden zijn geblust, kent vragen, twijfels en onrust.

Ik kan zeggen, ik kus je mond en overal, ja, het is een zegel van tederheid, maar is het de zegel die ons doet zwijgen? De liefde wil geen gevaren, in welke greppel van verdriet ook.

Een trouwe mens weet van geen wijken, kan wachten
en verdragen, maar de dichter roept: brengt liefde ook wijsheid
mee en de wind in de rug? Soms, maar toch, hoewel ieder
over wonderen beschikt, is het alle zeilen bijzetten.

De dichter keert terug naar het eiland, hij kent
niet alle paden van het hart, hij tast naar wijsheid en
vindt zich onder de huid van een leeg bed, de liefde
die vragen stelt, leeft, en toch, zo broos als een draad.

[© MN, in *De wind waait de tijd als zandkorrels weg*. Afbeelding: "The meditative Rose" by Salvador Dali.]

19 mei 2007

Elle était un cadeau d'amour

Nu zij is gestorven, zal de sfeer
in de hemel wel beter worden, met haar
woorden die klapwieken met vleugels.

Al haar voelsprietten paraat voor vreugde en
toch keek ze al verloren om zich heen, licht
verward, alsof ze de adem inhield en wachtte.

Zij is onze werkelijkheid ontvlucht omdat
de ziekte van de dood in ons huist, maar zij sliep
in gerustheid van zorg alsof zij reeds wegstierf in stilte.

Trouw, krachtig en scherp van geest, wel een frêle
gestalte, maar dapper ten einde ligt zij nu onder aarde
bedolven, toegedekt zoals een zaad wordt gezaaid.

[MN, In memoriam Miep Zwart, 28 januari 1925 - 12 mei 2007. Zij is gisteren na een mooie dienst in Rozendaal begraven.
Afbeelding: schilderij van Simeon Solomon, "Death, awakening, sleep".]

21 mei 2007

Liever de bevalligheid dan een wijs woord

“De schoonheid van het lichaam moet de kunstenaar er altijd aan herinneren dat kunst slechts de bloesem is van de levensvrucht.” Dit is het woord van William Soutar, een regel uit het onlangs verschenen *Dagboek van een stervende*, uitgeverij Vorroux.

William Soutar (1898-1943), was een Schot, een levendige man, een dichter, die aan het eind van zijn dienstperiode in 1918 vage klachten kreeg aan voeten en benen. Het waren de eerste symptomen van een ziekte die hem in een kwart eeuw zou slopen. De laatste veertien jaar van zijn leven was hij aan zijn bed gekluisterd. Hij schreef een prachtig poëtisch oeuvre, journaals en gedurende de laatste vier maanden van zijn leven *The Diary*

of a dying man. Uit al dit werk stelde zijn biograaf Alexander Scott in 1954 *Diaries of a dying man* samen, dat (pas) nu in vertaling is verschenen – een fascinerende mengeling van persoonlijke, literaire en filosofische ontboezemingen, karakterschetsen, dromen en observaties. In een kleine wereld, slechts zijn slaapkamer met het uitzicht op een stukje tuin, schrijft hij een grote wereld, een wereld die beklijft. Eigenlijk moet je een boek niet aanbevelen, maar er tegenaan lopen, zoals ik deze week. Dat is de verrukking van de dag, ik loop ermee naar 'De Jonge Enkelingh' voor enkele

cappuccino's en voel me "alsof ik op een winderige dag op een hoge heuvel sta."

[Afbeelding: schilderij van Paul Laurenzi.]

22 mei 2007

Guten Morgen meine Freunde

Al mijmerend over het
Ossendaalsepad herinnerde ik
me plotseling een leraar Duits
van in de jaren zestig, een in alle
opzichten onappetijtelijke man.
Een kleine magere man altijd in
hetzelfde smoezelige en te
ruime combinatiepak, een
kreukelig overhemd en
stropdassen als wurg-snoertjes.
Haren achterover in toentertijd
vermaarde glanzende brilcrème.
Een pokdalig smal gezicht, een

hoornen bril die veelal half op de neus hing en opvallend grote tanden. Altijd een bloot gelig gebit, een spugende mond. Lange bruin geworden nagels, met vuil eronder, alsof hij te gierig is om zelfs die schoon te maken. Hij rookte Golden Fiction en liet de rook onbekommerd langs zijn vingers omhoog kringelen terwijl hij in diezelfde hand een versleten leren tas met zich meesjouwde. Er zat niet meer in dan een leerboek en een lichtgroen broodtrommeltje, dichtgehouden met het rode elastiek van een wekfles. Zijn gebaren waren stijf, alsof het zijn lichaam was ontzegd zich te bewegen, alsof hij geen eigen ik had. Alsof hij nooit zon heeft gekend.

Dan zei hij *Guten Morgen meine Freunde*, haalde een paar maal flink z'n neus op waardoor de bril er tevens wat beter op kwam en schreef, nee, kraste op het bord in vette luidruchtige letters wat we behoorden terug te zeggen, *Guten Morgen, Herr van Klein*.

So, das ist schön ... und jetzt gehen wir nach Seite – spugend – Sechszwanzig.

[Afbeelding gevonden bij www.worth.com]

23 mei 2007

Waar leven is, is strijd

Dansend tussen dag en nacht fladderen
vleermuizen, nergens door belast, evenals
de kleine kat hier naast me, hij zoekt eenvoudig

het behagen van de avondkoelte, en ik,
ik woon op een eiland vol boeken en ideeën
en leef zoals ik me ken, in strijd en aanbidding.

Kom waaiend om mijn hoofd en
blaas het stof uit mijn gedachten, al
is niets ten kwade.

Ik ken mijn hart en weet wie
daar wonen, maar ben soms ongerust over
wat zich nestelt in mijn hoofd.

[MN, in *De wind waait de tijd als zandkorrels weg*.

Afbeelding: schilderij "Wind der in das Zimmer weht" von Ameli Welt.]

24 mei 2007

De tweede geboorte *lijkt op waaghalzerij*

Dagelijks loopt daar de dichter
over het pad met oude eikenbomen,
hoge bomen, reuzenbomen, oude bomen,

standvastige bomen, met moeite door twee mensen
omarmd, dat is het Ossendaalse pad, een pad
van keien en verdroogde paardenstront, zoals er

vele zijn, maar van deze dichter is er één, een man
met een vogelhoofd. Zié, langs een stam dwarrelen drie
Vlaamse gaaien loodrecht met gespreide vleugeltjes naar beneden,

alsof hun propeller het begeven heeft, maar nee, als
de dichter hen met een troostend woord nader komt, vliegen
zij hun eerste vlucht en strijken ooit weer neer waar liefde is.

25 mei 2007

Geen waan van de dag

Het zal enkele dagen stiller zijn dan gewoonlijk want ik moet nodig tijd maken om te lezen, na te denken, lief te hebben. Het is de enige tijd die ik heb, voor niemand volgt er nog een andere hoewel we er niets van kunnen weten. Het is al heel wat te weten waar we vandaan komen, ik zei wel eens, uit het land van verwondering maar soms neemt de rauwe verbijstering het over, but I cannot live on the darkside, not now. Give me four, five days.

[Beeld: "Stilte" van Margot Homan.]

31 mei 2007

When a man sits with a pretty girl
for an hour, it seems like a minute. But
let him sit on a hot stove for a minute – and
it's longer than any hour. That's relativity.

Albert Einstein

1879 – 1955

[Let me start slowly. Image: "The little butterfly and Einstein" van Jan Bollaert.]

1 juni 2006

Bezieling valt niet uit de lucht

De hemel kan ook de finish
zijn waar de te blussen begeerte
ons heen voert. Ach ja, zei de dichter, die
de verrukkingen ook niet vreemd

zijn, met een plat woord is een cliché
gauw gesneden, maar laat het waar zijn,
liefde en lust zijn de vleugels
van de grote daden.

[© MN, in Een goede daad gaat niet in rook op. Afbeelding: "Lovers" by Bernard Perroud.]

3 juni 2007

Liefde die redt

Ieder beschikt over wonderen
zich te weer te stellen; sommigen vechten,
anderen vluchten en weer anderen gaan gemaskerd
verder of zuchten, dat kan ook, eens een diepe

huilbui. Toch zijn we niet tegen alles bestand en
dan rest ons de kunst met het onmogelijke te
leven. Is dat vrijheid?

Wie alleen is, aangedaan door leed
en vele passies heeft begraven, vraagt de hond
om een troostrijk opkijken. Zij verstaat hem en de straffe
strandwind waait haar wakker. Een traan over haar wang want hij

tovert, steeds opnieuw, de zin van opstaan en
telkens naar buiten gaan. Ik weet het antwoord niet, maar
zij weet in zichzelf een herberg.

[© MN, in *Maak me menselijker*. Schilderij "Met het licht op weg", Jorieke Putman.]

5 juni 2007

“La plupart du temps”

zij zegt het me

Zachtmoedige dichter, ik lees
je tederheid, en om je woord van droefenis
en angst zou ik je willen troosten.

Jij, dichter van ver, je gevederde woord
maakt me soms verdrietig, maar meestal
laat je me vliegen van vreugde.

Maar, zegt ze, denk je ook niet dat als
ik eenmaal in de hemel ben, het wordt pas
later tijd, “tu seras près de moi.”

[© MN, Naar het woord van ‘son ange gardien’, later, véél later.

In De wind waait de tijd als zandkorrels weg.

Afbeelding: “Hold me”, ets van Marcelle Hanselaar.]

6 juni 2007

We need words to keep us human

Kunnen we nog vrijmoedig spreken, nee
niet direct met 't hart op de tong, maar
met de tong van de geest,

of leven we toch in een wereld van veinzerij?
Parrèsia is een symbool van vrijuit spreken, schrijven, maar niet
een vrijbrief voor modder en pek, zelfs niet blootgefluisterd.

Kritiek boven vleierij, maar ook dit: voel
het als een innerlijke plicht om anderen met waarachtigheid
te helpen en te verbeteren, en ook jezelf.

Wees vrij, zei de lang geleden gestorven dichter, wees
moedig en ga desnoods stroomopwaarts,
maar ga nooit zielloos tekeer.

[© MN, geschreven naar aanleiding van de noodgedwongen 'silence of Smiling Cobra'.

De titel is een zinsnede uit een boek van Michael Ignatieff.

Parrèsia is een begrip uit de Oudheid.]

7 juni 2007

Wenen in gesneden eenzaamheid

Er lijkt niemand die haar lijden erkent.

Zij, met botten zo broos als beschuit, zij die
een verledenorst met onuitwisbare tranen want
een zoontje is haar dood ontvallen, een dochter die

in haar bloei verongelukte en nóg een die in misère
leeft en voor haar kind niet zorgen kan. Kleinzoon
is nu bij haar, oma is weer moeder, maar zij is een en
al gebroken goed, heeft kanker en een man die een herseninfarct

kreeg. De jongen haar oogappel, de man haar zorg en
toch, zij woont in een huid vol pijn en droefenis, in
een huis dat van stilte wankelt want haar man

gaat vissen en er komt niemand op bezoek. Uit
het zwijgen van de muren vallen stenen, zij wordt oud,
een lieve zielenvrouw in een nog niet verlaten lijf.

[© MN, in De wind waait waarheen hij wil.

Schilderij "A woman's soul" by Gevorg Yeghazaryan.]

8 juni 2007

's Morgens de haan, 's avonds de uil

Wanneer ik nu een beeld van lichtheid
schets, zal het dan zo echt zijn dat ik het kan
schenken, of heb ik dan een hart van steen?

Wanneer ik terugdenk aan Mimizan, dan neem ik
mijn lot op de koop toe, niets van al dat schoons, niets
van zee en wind, van warmte en geluk is gestorven.

Ach, ik ben de gerieflijk gehuisveste dichter, en hoewel
het eiland op den duur geen verrassingen kent, voel
ik me vurig en vastgeschroefd verankerd.

[© MN, in De wind waait de tijd als zandkorrels weg. Aan het strand van Mimizan – zo heette mijn moeder, Mimi – in september
2006, de vakantie met vier vrienden in Au Cap Blanc, Corneillan, waar het zo stil was dat je oren gespitst bleven.]
(Ik ben een dagje weg.)

9 juni 2007

Een oase van troost

Ik herinner me graag
de geschreven regels van Machado.
“Reiziger”, zei hij zacht maar luidkeels,
“er is geen weg,
de weg maak je zelf, door te gaan.

Door te gaan maak je de weg
en als je achterom kijkt,
zie je het pad dat je nooit
meer zult hoeven betreden.”

De metafoor van deze dichter is mijn
werkelijkheid. Al ging ik letterlijk een lange dag
op reis, ik keerde terug onder een mantel
van tevredenheid over mijn bestaan, ja,
het is de wind van de tijd.

[Het citaat is van Antonio Machado (1875-1939). Gedicht, MN, in De wind waait
de tijd als zandkorrels weg. Schilderij “Der Wind der Zeit” van Amelie Welt.]

11 juni 2007

Voilà la vie. Het is verbeelding

In de stilte, de volstreckte rust
van de zwarte nacht, daar verlaat ik alle
schijn, al wat overbodig is. Ik leef voor even

in het bestaan alsof het een werkelijkheid
is zonder kleed want “de natuur heeft er toch
geen mening over”, zei Nietzsche.

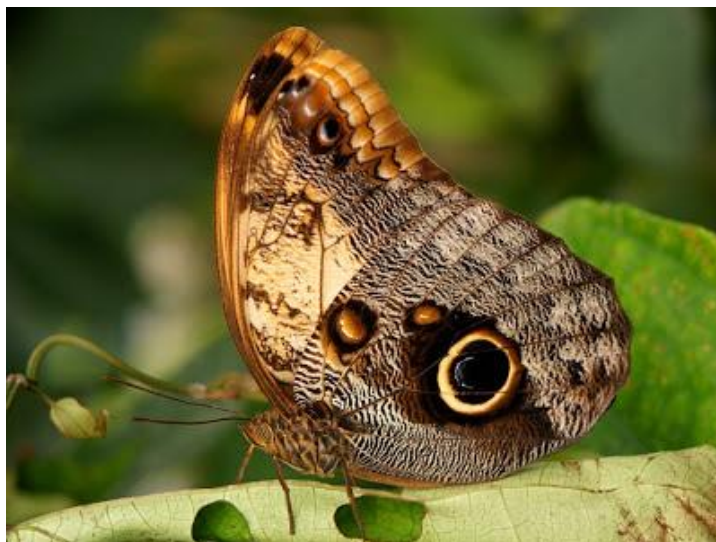
We verlangen naar een en al duurzaamheid
van het goede, maar zo de maan vele gezichten heeft,
zo is het leven onophoudelijk eb en vloed.

In de stilte van het eiland, op het laatste uur, terwijl
mijn voeten tintelen van slaap, schrijf ik dat
de ‘rustige vreugde’ maar een dunne schil is over

een dagelijks hinderlijk lichaam. En soms gebeurt het
dat de vreugde er in één klap van wordt afgescheurd, zoals
je een aluminium strip van een pot appelstroop afscheurt.

[© MN, in De wind waait de tijd als zandkorrels weg.
Afbeelding: schilderij “Perched” van Clive Smith.]

12 juni 2007

Als een schoenlapper op bloeiend hout

Zie je, iemand is zoveel méér
dan zij zich laat kennen - en toch heb
ik steeds de jonge dichter eerder begrepen,
zij zoekt en tast en weet soms zeker, dat

de liefde die zij is en leeft, grenzen heeft,
maar ook openstaat want op zekere dag verscheen
de oude dichter en zij beiden voerden het woord
en konden zwijgen zoals het hoort.

Zo gaat dat tussen vrienden, met tederheid
en respect, “dank je wel voor dit lieve woord.”

[© MN, in *Geluk is zelden spoorloos*. Het 250ste log. Foto: Jelle de Plaa.]

13 juni 2007

De tragiek van een bewoonbare ziel

Daar stond ze. Als een aangewaaid papertje
uit Duitsland, verloren en radeloos, haar
jongste zoon na hartstilstand in coma. Tobias,
een chaotisch maar begaafd en gevierd cellist.

De telg van 39 uit een artistiek ambitieuze
familie, ‘muisch angehaucht’, keerde

weken later zwaar geschonden, bijna als
een kind weer terug, even kwetsbaar als immer.

Het ontroerende beeld van een man, terug
in een luier, geketend in spasmen en in de spraak
verloren, hulpeloos in een ledikant, maar hij wist zeker
dat hij nog bij zijn verstand was.

De echte Tobias was van zijn leven weggescheurd, als
een zegening van laag bewustzijn, of vergiste men zich?
“Had ik geen verstand, zou ik gek worden, dan zou ik hard
huilen”, murmelde de man wiens weerloze ziel is verstopt.

Door een gordijn van zorg en liefde omsloten en zo
leeft hij op het kleinste podium dat er is, maar zijn ogen
scheurden het tranenvol open en ik wéét niet of hij leeft in
de genade van niet-weten, maar wel van schrijnende eenvoud.

[© MN, in *De man en zijn ziel*, naar aanleiding van documentaire “Ik wil nooit beroemd worden” van Mercedes Stalenhoef.
Schilderij “The Sleepers and the One Who Watcheth” by Simeon Solomon (1840-1905). Laat het Tobias' broer zijn, Paul, en zijn
vriend Rudolf.]

14 juni 2007

In de argwaan van het lijden

Dicht tegen het gedicht van gisteren ligt een grens tussen
mening en oordeel. Ik schrijf er met voorzichtigheid over. De
broer van Tobias zei het hakkelend alsof hij zich schaamde
het te durven zeggen, maar “Tobias had beter dood kunnen
zijn, dit had hij niet gewild.”

“Was het maar fataal geweest”, beaamde zijn vriend. Ook de
anderen in zijn omgeving spraken uit, dat bij een eventueel
volgend hartinfarct de natuur zijn beloop zou moeten hebben,
géén reanimatie. “Hoe kunnen we toestaan dat hij er zo bij
zit”, vroeg zijn zus, “maar voor welke partij zeggen we dit?” Zij
besepte, dat de omgeving het voor Tobias invulde – zoals

heel vaak gebeurt, dat mensen die van hem/haar houden en wanhopig worden over zo'n leven, oordelen over de waardevolheid van dat leven. Niet de betrokkene zélf spreekt zich uit over het lijden, maar de omgeving, de anderen die het niet kunnen aanzien én menen zeker te weten dat de lijdende er precies zo over denkt. Er een morele mening over hebben is begrijpelijk, maar een oordeel kan het moeilijk zijn.

Hoewel zeer veel mensen bij gezondheid zeggen, dat een bepaalde (uitzichtloze) ziektesituatie voor hen onacceptabel lijkt, is het erg lastig werkelijk te anticiperen op zo'n situatie, vooral ook omdat er grote onzekerheid is over 'wie je dán bent' en je nú niet kunt vermoeden hoe bepaalde waarden in je leven kunnen veranderen. Bij die vijf, zes, verschillende zinnen die Tobias bijna onverstaaanbaar sprak, zat ook deze: "Ik wil niet dood, ik wil wel honderd worden." Het éérste dat ik de avond voor mijn derde toch zeer riskante operatie tegen de chirurg zei, was: "Houd me in leven hè!", terwijl ik toch al heel goed doorhad dat het geen 'gewoon leven' meer zou worden (ofschoon in niets te vergelijken met dat van Tobias). De *zinsvraag* doet zich bij mij niet voor; ik ben eerder, soms, een angsthais. "Ik" houd dit wel vol, mijn lichaam ook? Soms verlies ik mij de moed, maar het gaat om vrede in m'n hart beschermd door mijzelf, gesteund en aangemoedigd door anderen.

Ik denk dat als het er op aankomt, we liever zo lang mogelijk afstand bewaren tot de dood. We leven (ook) niet alleen, maar in relaties met anderen. Dat maakt in de eerste plaats het leven rijk en waardevol, maar het laat ook zien dat pure zelfbeschikking een wat misleidend begrip is, dat je samen met nabije anderen grenzen verkent, soms opschuift. Bovendien, en dat is niet alleen mijn indringende ervaring maar ook die van veel lotgenoten met wie ik contact heb, léér je je redelijk tot goed te schikken in een (blijvend) veranderde levenssituatie. Je hebt grote pech gehad dat het je is overkomen, maar je kunt er maar beter het beste van maken - anders is het leed onoverkomelijk, ook niet te verlichten en gaan we de mist in. (We kunnen immers een dergelijke gezondheidstoestand niet veranderen, die macht ontbreekt ons, maar we hebben wel de vrijheid om te bepalen hoe onze houding daarin is. In de aanvaarding van het onvermijdelijke ligt de vrijheid besloten.) Of het nu in de dwang der omstandigheden ligt of niet, je moet zelf de toekomst maken.

Het ene lijden is het andere niet, en medische factoren spelen een alleszins grote rol: behandelbaarheid, prognose, is een behandeling medisch zinvol. Maar in wezen gaat het om de draaglijkheid van lijden, wélk lijden het ook is, en om de draagbaarheid van zorg door de omgeving. De leefbaarheid van een invalide leven in een verpleeghuisomgeving is in de beleving van een buitenstaander vaak ondenkbaar, zo intriest, maar toch kan daarmee nooit gezegd zijn dat het beter zou zijn als de betrokkene al naar de overzijde was.

[Schilderij: "Bound by the vast and fathomless" by Randall LaGro.]

16 juni 2007

Voorbij goed en kwaad

Laat mij mezelf maar dichter noemen,
dan ben ik wel tevreden op mijn eiland, of waar
ik woon, in mijn hoofd of in het huis
dat mijn groter en sterkere lichaam is en

waar ik mezelf zal zijn tot ik later
van hier de hemel inga. Ik schrijf het meteen
op want het behoort tot de dromen die mij
bewaken dat het ook daar behaaglijk is, daar

achter de omheining van vergetelheid. Mijn pen
krast en roept mij uit de verte terug, 'als je pas dán
terugblijkt op je levensloop en er iets van leren
wil, is het te laat hoor'.

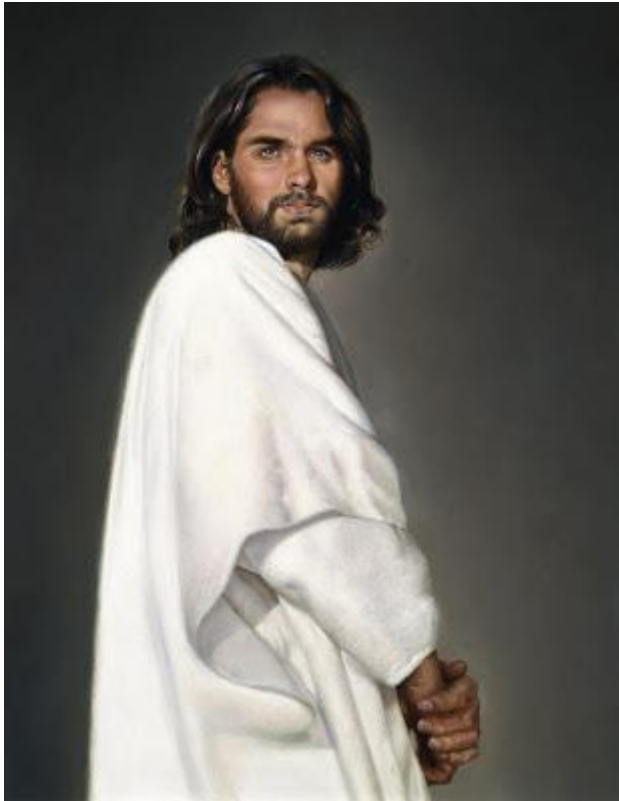
Laat mij mezelf maar dichter noemen want ik hecht
waarde aan deze wereld, al ben ik in wezen niets anders dan
dwaas. Ach, het zijn maar gedachten over troost en beperking,
zó fluister je en ze zijn al weer voorbij.

[© MN, in De wind waait de tijd als zandkorrels weg of What do I really value the most? (A hard question.)

Afbeelding: John Martin, "Manfred and the Alpine Witch." In this painting Martin turned to the poem by Lord Byron in which Manfred is condemned to eternal life without sleep. He calls upon the witch to find peace, but she demands his soul, and so he dismisses her.]

18 juni 2007

Soms is de logica troebel, soms is die helder

De Schotse dagboekschrijver en dichter William Soutar, eenderde van zijn leven gekluisterd aan bed, neemt als gedachte aan dat God in den beginne er was. Volmaakt en alleen, en in dit laatste zit iets onwaarsachtigs, denkt hij. Want “hoe kon hij dan, geïsoleerd als hij was in zijn volmaaktheid, weten wat groei betekent, en zonder dat er iets in hem veranderde aan de weet komen wat voor een wezen hij was?” Soutar redeneert verder en concludeert dan het enig denkbare, de schepping ...”dat God ertoe kwam iets van zichzelf af te splitsen uit het verlangen naar zelfkennis.” Maar de hand Gods was daarin aanvankelijk nog teveel zichzelf gelijk want “in het dierlijke stadium van de schepping veruitwendigde hij slechts zijn

volmaakte ik omdat alles was gebonden aan wetten die hij had opgelegd, niets had ‘persoonlijkheid’ in de ware betekenis van het woord.” Voor de volmaakte God zou geen raadsel te moeilijk zijn, geen uitdaging te groot, geen antwoord onvindbaar. Hij moest zich een echte uitdaging stellen, een schepsel creëren dat niet al volledig ‘gedetermineerd’ was, maar een eigen wil had. “Zo werd de mens gemaakt ‘naar het beeld van God’, en door de menselijke zonden en dwaasheden leerde God wat liefde is, en lijden, en medelijden: zonder de mensen zou er geen God van liefde zijn.”

De queeste zal nooit eindigen.

[Uit het *Dagboek van een stervende*, William Soutar. Schilderij: “Jesus” by Liz Lemon Swindle.]

19 juni 2007

De levende metafoor

(Uit een wand van meer dan duizend kaarten vond ik deze voor een vriend in Dirksland en schreef hem de volgende regels.)

Een koe die in een vreemd land terechtkomt,
zoals ook wij dat wel meemaken, en er
toch het beste van maken.

Wie 'wij' is, is misschien wel ieder van ons.

[MN. Foto van een ansichtkaart, naar een schilderij van Ciska van der Meer, "Koe in de duinen".]

20 juni 2007

Het geluk in een vingerknip

Uren zit ik al te staren en dan opeens, in één
oogopslag ben ik gelukkig, want ik ben volledig
man en goed bij zinnen, een tweederangs
leven is dit niet.

Met 'soms' bedoel ik het moment
van de ervaring, eigenlijk heet dit de
gewaarwording, dat alles ertoe doet, zelfs
het gewoonste mij rijk maakt.

Wat heb ik toch gewonnen, wat
is er weinig te verklaren, het is de onzekerheid

over alles, dát is het antwoord, toe,
schrijf verder.

[© MN, in Eénmaal zal ik hier leven met in de verte de dood. Alles is impermanentie en de vergankelijkheid zal ons wel scherp houden. Foto: "Dream" by Criss Digital Art.]

21 juni 2007

Even ten strijde

Kijk, er zijn dichters met vileine pen, met het hart
op de tong en die moeilijk kunnen verdragen
dat eenvoudige mensen zich als dichter voordoen,
terwijl hun verbeelding niet méér lijkt dan gebrabbel.

Het meest waarschijnlijke is dat de taal van hun hart
in al hun engelenzang met passie wordt voorgedragen,
dat heuse dichters die curieuze eenvoud niet kunnen nadoen
en een hekeldicht schrijven als verwerpelijk gebrabbel.

Nu kunnen we met gemak overal de spot mee drijven,
maar de gedachte, dat wat van waarde is, is weerloos,
dwingt mij de hekeldichter onder de neus te wrijven,
luid te zeggen, dat juist eenvoud toont wat sterk is en broos.

Als oude dichter weet ik niet wat 'dissen' heet,
naar het schijnt schrijven in opzettelijk valse toon;
hoewel ik Gobboe eren wil, vind ik hekelaars vooral dwazen
en bestrijd ik te vuur de vernedering als van al de pijnlijkste beet.

[©MN. Afbeelding: "But windmills are larger" by Victor Safonkin. Met ernst en knipoog geschreven, dat kan tezamen, naar aanleiding van het hekeldicht van Gobboe.]

22 juni 2007

De stilste leefwereld (1)

Zou doodgaan een oplossing zijn?

Enkele weken geleden las ik in de krant, dat een gebiedsagent voor daklozen en verslaafden in Arnhem al een tijdop zoek is naar een bekende 'zorgwekkende zorgmijder' die jaren geleden op last van een deurwaarder uit een schuurtje werd gehaald voor gedwongen opname. "Hij is er weer slecht aan toe heb ik te horen gekregen, maar nergens te vinden."

Ik herinner me deze man heel goed en hoe de hulpverlening met de handen in het haar stond terwijl de concrete situatie niets anders vroeg dan tussenbeide te komen. Laat ik daarom die krantenfoto uit 2003 nog eens beschrijven.

Het gaat om een kleine, stenen schuur achter het huis van een bejaarde vrouw. Deze schuur bevindt zich in een straat waar de man, ik noem hem Romain, lange tijd geleden heeft gewoond; het is een kale ruimte van misschien twee vierkante meter. We zien vier dunne opeengestapelde en tot op de draad versleten en vervuilde matrassen. Weggedoken onder een al even gore en met vuil aangekoekte slaapdeken ligt Romain, zijn voeten liggen bloot. In de hoek ernaast ligt vermoedelijk zijn schamele bezit verstopt onder een dun dekentje. Daarnaast staat een paar vaalgrijze sportschoenen. Op de stenen vloer ligt een plas gestold braaksel. Niet te zien zijn de lege chipszakken en bierblikjes. Evenmin is het pad te zien dat zijn toilet is – in de verbeelding begrijpen we dat het een onbeschrijflijke stank moet zijn.

Soms verlaat hij de schuur en diep voorovergebogen loopt hij dan de Aldi binnen voor bier en chips. Het kassameisje gilde laatst van afgrijzen toen Romain zijn boodschappen wilde betalen. De poep kleefde aan zijn handen.

De bejaarde vrouw durft niets tegen hem te zeggen. Zij is bang voor deze zonderlinge zombie. Hij staat bekend als agressief en onberekenbaar. Het vermoeden rijst dat zijn fysieke kracht toch

behoorlijk is gesloopt.

Ik meende, dat we het stadium van 'autonomie als schild om niet te hoeven ingrijpen' al lang voorbij waren. Het tegendeel blijkt, terwijl toch de wet hier geen beletsel (meer) legt. Soms kan men toch beter het kwade volgen om het goede te bereiken?

Romain is acht jaar geleden

[Painting: "Homeless" by Ryan Wurmer.]

23 juni 2007

De stilste leefwereld (2)

Het ene neen is het andere niet. De verloren stem

Romain is (nu) twaalf jaar geleden vanuit Brabant naar Arnhem gekomen met het voornemen er opnieuw te beginnen. Al snel verviel hij in het oude criminele gedrag: zijn cocaïneverslaving zorgde onvermijdelijk voor berovingen en ander gewelddadig gedrag. Hij had last van waandenkbeelden en "zoop zich geregeld klem" zoals dat heet. Na het vernielen van zijn woning werd hij op straat gezet, sindsdien zwerft hij en komt hij "thuis" in het vieze kot (beschreven in dl. 1).

Bij geen enkele instantie is hij nog welkom. Zijn naam prijkt op de zwarte lijst want de bedreigingen en mishandelingen zijn iedereen te gortig geworden. Binnenkort (het is dan 2003, maar het speelt in wezen nu opnieuw) zal het schuurtje worden dichtgetimmerd. De woningbouwvereniging

wil het via een kort geding laten ontruimen. Romain zal vanaf dat moment weer op straat staan, op een doodlopende weg. "Opname kan niet want hoewel agressief, is hij voor dwangopname niet gevaarlijk genoeg."

Elk afwijzen van hulp is slechts contextueel te begrijpen. De man in de schuur heeft een wild en gewelddadig verleden. Zijn ernstige verslaving heeft hem buiten bereik van mensen gebracht en vormen een directe oorzaak van zijn extreme, gezondheidsbedreigende vervuiling. Er is nauwelijks nog een verhaal mogelijk, we kunnen slechts 'luisteren' wat deze chaos te vertellen heeft. Het is een context die het tegendeel is van wat we 'moreel goed', 'menselijk', noemen; het is een situatie die we niet kunnen laten voortbestaan omdat het 'goed' zou zijn dat het zich voordoet. Elke politieman en hulpverlener beaamt dit, weet en voelt zich aangespoord er iets aan te doen, maar trekt zich terug op het 'neen' van de man en op het vermeende 'neen' van de wet. Het is de klassieke spanning tussen

het respect voor de autonomie en de beginselen van artsen, psychiaters en hulpverleners die overtuigd zijn van de weldadigheid van ingrijpen. Hulp kan (kennelijk) niet meer uit zichzelf plaatsvinden omdat het nodig is of moet, maar pas wanneer een betrokkene vanuit zijn autonomie stelling heeft genomen.

In de beschreven schuur ligt een verpauperd en ernstig beschadigde man. Noodgedwongen teruggetrokken in een donker hol dat niet veel anders meer uitdrukt dan zelfhaat en diepe schaamte tegenover iedereen die hem nog een blik waardig gunt. Is het een waardige blik of een verachtelijke blik? Hij gebruikt zijn stem niet meer, mompelt 'neen' of weert af. Angst en woede en schaamte hebben zich tegen zichzelf gekeerd en woekeren nog slechts van binnen. Romain ligt begraven in zijn biografische ellende. Wat weet hij er zelf nog van? Zijn zelfgevoel is verdwenen en daarmee ook zijn vermogen tot nadenken en (rationeel) overwegen. Dit is thans zijn leven, maar niet een leven dat hij herkent. Wantrouwen, angst, smerigheid en akelig dicht bij de grens van doodgaan. Wie kan nog zeggen dat hier sprake is van een autonome keuze?

[Malerei "Traurigkeit" von Herr de Toys.]

24 juni 2007

De stilste leefwereld (3)

*Hoewel dwang een pover
redmiddel blijft*

Algemeen onderkend wordt dat dwang problematisch is en zoveel mogelijk dient te worden voorkomen. Het is vernederend en vaak werkt het averechts.

Dwang staat bovendien haaks op het recht tot eerbiediging van het persoonlijk leven, de onaantastbaarheid van het lichaam en het recht op vrijheid. Het is een fundamenteel recht waaraan slechts in uitzonderlijke situaties voorbijgezien kan

worden. Dit gezichtspunt, dat we verregaand mogen verdedigen, betekent (ook) dat het toepassen van dwang niet *altijd* is te vermijden of onterecht is.

Naar Romain heeft de hulpverlening getracht 'een ander antwoord' dan dwang te realiseren, maar dat

is helaas mislukt. Het morele dilemma – voor de keuze staan uit twee slechte opties het beste te kiezen – is hem gedwongen in zorg nemen of hem aan zijn lot overlaten. We weten dat dwang veelal kortstondig opluchting biedt en vaak een bron vormt van nieuwe zich herhalende ellende; tegelijkertijd zijn we er onzeker over wat zijn lot zal zijn als hij wordt opgenomen. Het hem zelf maar laten uitzoeken, betekent in deze situatie niet alleen een ontkennen van de tragiek van het menselijk tekort door er met lege handen tegenover te staan en met een triest gevoel er vandaan te gaan, maar vooral ook een aanslag op de *eigen* waardigheid als hulpverlener. We weten vrijwel zeker dat het zijn dood zal betekenen wanneer nu niets wordt ondernomen; dat zou wijzen op verwijtbaar handelen omdat het behoort tot het deskundige inzicht en de (onvervreembare) verantwoordelijkheid van de hulpverlener(s) te doen wat gedaan moet worden. Hierin ligt tevens de rechtvaardiging voor een paternalistisch optreden – in het perspectief van het versterken van zijn vermogens, dát is respect tonen voor de autonomie van de cliënt. Niet het instrumentalisme dient voorop te staan, maar het bieden van *goede* zorg, óók als hij dadelijk is opgenomen.

De psychiater Petry heeft met betrekking tot het in de steek laten van “deze mensen” eens het woord sociale euthanasie gebruikt; ik heb het eigenlijk in geen ander verband zo treffend op z’n plaats gevonden als hier in de omstandigheden van Romain. Het is een ‘zwaar begrip’, dat mijns inziens niet moet worden begrepen als beschuldiging. De betekenis is tweeledig: enerzijds met een krachtige term onderstrepen dat ‘dit’ niet kan en mag, anderzijds om uit te lokken tot handelen, in dit geval tot een nadenken over mogelijkheden dit lijden te verzachten. Aangezien Romain geen enkel zicht meer heeft op opties, is in deze context te spreken van *een morele plicht* om tussenbeide te komen.

Autonomie is niet heilig (slot)

[Afbeeldingen van links met de klok mee: van James Jean, Olaf Hoppe, Ivo Winnubst & Adriaen Brouwer.]

25 juni 2007

De stilste leefwereld (4a)

Tweemaal twee slotoverwegingen, hoewel naar Romain tevergeefs.

Autonomie van belang, maar niet heilig.

De betekenis van het ideaal van autonomie te overschatten zal niet een bron zijn van misverstand. Het is meer de vasthoudendheid aan dit principe dat problematisch is, gekoppeld aan een houding van hulpverleners

die conflicteert met goed hulpverlenerschap. ‘Autonomie’ en ‘gevaar’ zijn in de wet inmiddels genuanceerd, maar in de cultuur domineert nog de ‘oude’ zienswijze. Dit laatste kan tot gevolg

hebben dat we te gemakkelijk doen wat we gewend zijn te doen in plaats van kritisch te staan ten opzichte van wat 'vanzelfsprekend' lijkt. (Wetgeving is niet een knopje dat het handelen op slag verandert.)

Behalve dat een samenleven van mensen maar tot op zekere hoogte door middel van wetgeving is te reguleren, verwachten we reeds in het 'normale samenleven' dat bij overtreding van regels niet naar de letter, maar naar de geest van de wet zal worden geoordeeld. In situaties van nood – los van de interpretatiemoeilijkheden is vaak haarscherp *aan te voelen* wanneer daarvan sprake is - kan zelfs een gegronde reden worden gezien om de wet even terzijde te laten en te doen wat gedaan moet worden: met het oog op het welzijn van de betrokkene(n). Dat is één argument om kritisch te staan ten opzichte van een overigens waardevol beginsel.

Een tweede argument zit dichterbij de huid van de professie: de verantwoordelijkheid. Juist in extreem moeilijke situaties wordt er onvoldoende gereflecteerd op de betekenis hiervan terwijl er juist dan ten volle een appèl op wordt gedaan.

Interpretatie van de wet

Hier gaat het vooral om de vraag waar de ogenschijnlijk rechtlijnige interpretatie van een overigens duidelijk wetsartikel nu op berust. Terwijl we in een samenleving leven waarin uit allerlei richtingen wordt gepleit voor een 'herstel van gemeenschap', lijkt het hier alsof iedereen – want niemand neemt de verantwoordelijkheid – volledig in het duister tast omtrent de betekenis van 'gemeenschap' en wat dit betekent voor ieders verantwoordelijkheid. Kan of moet het nog erger dan bij Romain om uit de voeten te kunnen met 'maatschappelijk ten gronde' gaan? Rijst hier begrijpelijke twijfel? Of domineert in deze situatie een andere en wel een pure onmacht: onder dwang valt niets te beginnen. 'Zei die man nou maar even "ja" of zuchtte hij een "help me", maar Godbeterhet, hij zegt "neen".' Wat er in de hoofden van hulpverleners precies omgaat, lijkt me belangrijk om te weten. Het is niet alleen bepalend voor de hulp op dat moment, maar ook voor de zorg daarna. Soms moeten daden worden gesteld alsof er in de wereld geen twijfel bestaat. Zorg, maar ook verantwoordelijkheid, behoren in deze situaties tot de onopgeefbare taken.

[Afbeelding: "Endless journey" by Goro Fujita. *Morgen 4b*, slot.]

26 juni 2007

De stilste leefwereld (4b) – slot

De wederopbouw van het vertrouwen

Strekt de onmacht zich over de grenzen van kennis, dat wil zeggen: weten hulpverleners geen inhoud te geven aan de zorg die het gevolg is van een dwangopname? Is dát de onmacht? Het is de vraag naar de wederopbouw van het vertrouwen en de versterking van het persoon-zijn, zodanig dat de

geschiedenis zich korte tijd later niet weer herhaalt. Het is de moeilijkste vraag: na een weldadig bad en medicamenteus ondersteund een goede slaap in een echt bad komt vaak dezelfde weerstand weer tevoorschijn, dit keer feller omdat de betrokken persoon weer op krachten is gekomen en de herhaling alweer intreedt. Het zal de kunst zijn die te voorziene situatie vóór te zijn: het enige antwoord dat ik weet, is een letterlijk en aanhoudende nabijheid door een en dezelfde hulpverlener, met de wil en de inzet om een aantal problemen samen op te lossen, los van tijd en agenda. De moeilijkheid is, dat dit appelleert aan eigenschappen en taal die voor menig hulpverlener misschien grensoverschrijdend is. Hoe kan anders het vertrouwen nog gewonnen worden?

De verantwoordelijkheid

Hierover zijn al enkele stellige uitspraken gedaan die niettemin te problematiseren zijn. Want: is er al niet heel vaak van alles geprobeerd in het leven van Romain? Is er dan geen grens aan verantwoordelijkheid? Waar is het wel en waar is het niet reëel te wijzen naar bureaucratische belemmeringen in de hulpverlening? Is het niet óók zo, dat de genoemde ontkenning van het menselijk tekort tegelijkertijd een erkenning is van het menselijk tekort van ons allemaal, dus ook van hulpverleners. Er gebeurt van alles dat vreselijk is maar waar we desondanks niets aan kunnen doen. Deze nuancering naar de kritiek op de hulpverlening betekent geen berusting. We dienen blijven na te denken, in discussie te gaan en een 'systeem' van zorg te organiseren dat specifiek is toegerust op dit soort situaties.

[Afbeelding: "Looking for shelter" van José Vinken-Moonen.]

27 juni 2007

Afscheid?

Es kommt nicht mehr in Frage

Allen die hier op adem of op gedachten
komen, elk ongeduid motief is al evengoed,
zouden ooit eens het moment kennen
dat de luiken dichtgaan, zelfs bij leven

kan dat plots gebeuren. Maar op elk daarvan
zou dan met opzet in sier geschreven staan,
dat ik al seizoenen achtereen mag baden
in de weelde van jullie aandacht.

“Meest waarschijnlijk”, dacht de dichter,
hij trekt zich terug in boeken, zowel met liefde
als met tegenzin. “De gordijnen gaan niet dicht,
de schroeven zitten vast en op zekere dag,

op een nieuwe morgenstond zal ik terugkeren, later,
na de droefenis van heden.” Alle lof en alle fluistering,
door elke naam hier geschreven, staat gegrift in
een poëtisch leven, een roos gelijk een zwaard.

Zo zal tóch dit eiland leven, al is het maar
in brokjes, de verbeelding blijft, de gezonde geest
gaat verder, de goedheid delft het onderspit niet want
het komt immers, hoe ook, uit de schepping.

Luister, hoor de regels van Borges: “Aber wenn ich
noch einmal anfangen könnte, würde ich versuchen,
nur mehr gute Augenblicke zu haben. Falls du es noch nicht weißt,
aus diesen besteht nämlich das Leben. Nur aus Augenblicken.”

[© MN, in The poet's soul, met enkele regels van Jorge Luis Borges. Afbeeldingen van links met de klok mee: “Augustinus’
inspiratie” door vermoedelijk San Luigi dei Francesi, “Room with a view” by Steve Bonner, “Writing man” by S. Berkely,
“Dreaming man” by Simeon Salomon, “Storm of sadness” by Mike Sol, “Love divided” by Odd Nerdrum, “Paardenkop” van Erika
Berki, “White lady of Hope” by Rezerwacja en de “Witte roos” van Aldra.]

(I remember Susan Sontag: “Nothing prevents me from being a writer except laziness. The writer is in love with himself. . . and
makes his books out of that meeting and that violence.” And a friend of mine, living in Aerdts and also writer, “Writing is our
freedom.” I was lying to myself, I do have a desire to write. Until tomorrow.)

28 juni 2007

Familie van de mensheid

Soms zou je een boek in je broekzak willen stoppen en daar niet meer vandaan laten gaan omdat je het eenvoudige gevoel hebt dat je ervan houdt. Ik schreef al eerder eens een lijst van favorieten en weet dus dat het niet gaat, dat elk boek weer ergens in de kast gaat hoewel vele lange tijd op mijn tafel blijven. Ik tel hier zeker vijf stapels. Het zijn schrijvers die me boeien, een spiegel voorhouden, me inspireren, die iets te vertellen hebben dat ik nodig heb voor mijn denken, dat

ik herken, niet als eigen taal, maar als deel van mijn hart. Zo blijft William Soutar hier liggen (op wie ik de komende week nog wel terugkom), het nieuwste dagboekdeel van Hans Warren en ook de virtuoos geschreven roman van Dezsö Kosztolányi, “De bekentenissen van Kornél Esti.” Vandaag moet ik iets schrijven over Eric-Emmanuel Schmitt (1960), over *Milarepa*, de eerste van de vier novellen uit zijn Cyclus van het onzichtbare.

Nee, hij had misschien niet de pure spierkracht van sommige anderen als ze tegen de wind in fietsen, hij stond dubbelgevouwen in de wind, ergens in een berglandschap zo rood als de ondergaande zon, en verderop zwierf hij dan langs wegen en paden, vreemd vervuld van haat, op zoek naar een man die hij wilde doden. Nu ja, zo begon Simon’s droom, gewoon op een kamer in Montmartre, maar ook een droom die een tweede werkelijkheid werd, elke nacht opnieuw. Simon, een Parijse jongeman, is de reïncarnatie van de oom van Milarepa, de beroemde Tibetaanse kluizenaar uit de elfde eeuw die een onverzoenlijke haat jegens zijn neef koesterde. Om te ontkomen aan de kringloop van wedergeboorten – “en niet te eindigen als vlo of als strontvlieg” - moet Simon het wedervaren van deze twee mannen vertellen, en daarin ontstaat de verwarring. Hij identificeert zich zo sterk met hen dat hij niet meer weet wie wie is. De ene en de andere identiteit worden door elkaar gehaald. Het is een boeddhistisch verhaal over de weg naar wijsheid. Soms las ik een paar pagina’s opnieuw en uiteindelijk heb ik denk ik begrepen dat het verhaal gaat over het loslaten van je ego – het stáát er

ook: "... muilkorf je ego" – los van oordelen en etiketten, van grenzen tussen goed en kwaad, van honger naar macht en bezit en (dus) ook van zekerheden waarmee we ons omringen en denken veilig te stellen. Het is een verhaal, dat laat zien dat haat is te overwinnen. We zijn niet alleen familie van onze familie, we zijn ook familie van de mensheid.

Onze eigenlijke identiteit ligt dieper of elders dan waarin we onszelf denken. Ik vind dat vaak wel een moeilijk facet, maar daar gaat het in het boeddhisme over, over de verbinding met alles en iedereen. Dat is tegelijkertijd de grond van het zo wezenlijke mededogen. Die nadruk op compassie vind ik het mooiste en als ik even terugdenk aan het verhaal over Romain, dan zou ik zeggen, dat compassie belangrijker is dan liefde want liefde blijft vaak binnenshuis.

"Dank je wel neef."

"Ik ben je neef niet. Dat was ik, maar ik ben het niet meer. De kleine Milarepa is ver weg, heel ver weg, in een verleden van vlees en bloed waar ik niets meer mee te maken heb. Ik heb geen familie meer via het zaad; de enige familie die ik heb, is de mensheid."

[Eric-Emmanuel Schmitt, *Milarepa*, Atlas, 75 pag. Photo: "Compassion" by Jodigital.com.]

29 juni 2007

De pen gaat waar het hart niet kan

Dat is een rake zin. Ik zag het plots in mijn boekenkast en dacht, dat is een mooie, rake, zin die ik geschreven zou willen hebben, maar iemand is mij voor geweest. Pak het uit de kast en zie dat het al 27 jaar tot de stillevens behoort die ik zoal heb verzameld. Het frappante is de derde alinea op pagina negen. De zin begint met 'In de vloer', maar misschien is dat typisch

Vlaams.

"In de vloer, op de tafel, op de stoelen, in een ligzetel, overal liggen tijdschriften en weekbladen. Paris-Presse en Playboy, De Vlaamse Gids en de Nieuwe Rotterdamse Courant. En ik herinner me meteen weer, wat Vinkenoog eens over hem schreef: hij is bang dat iemand iets reeds zou geschreven hebben, wat hij op het moment zelf wenst te schrijven."

En verderop blijkt, dat hij ook steeds de nieuwste tijdschriften bij zich heeft om te kijken of niemand hem voor is geweest. Het is een korte, wat verdwaasde maar ook geestige impressie van iets dat

anders in het krantengraf was verdwenen: een stukje van Louis Paul Boon over Hugo Claus, dat hij schreef in Vooruit, op 15 maart 1962. (Claus woont dan nog, met Elly Overzier, in een oud patriciërshuis in Gent, maar tachtig pagina's en zes jaar later lees ik dat hij op een brede, sterke, boerderij uit 1730 woont, te Nukerke. "Dat is dáár in Oost-Vlaanderen waar het landschap eindelijk de moeite waard wordt", schrijft Jan Wintraecken. Maar Claus vertrok er weer en zwierf verder, tot hij terugkeerde in het aloude Gent.)

[Hugo Claus, De pen gaat waar het hart niet kan, een bundel interviews en teksten samengesteld door Gerard de Ley, Loeb & van der Velden. Schilderij "The promised unity" by Brad Noble. Gaat daarover, in al zijn varianten, niet vaak de pen? Over het onvolkomene? Het utopische? Het verbodene? Ach, de pen kent alleen maar de grens van de hand die hem vasthoudt.]

(Off topic: ik ben op reis, onder meer naar Dirksland en Zierikzee en overnacht in Schuddebeurs. Ik heb dus een paar dagen geen gelegenheid tot wat ik gewoon ben te doen, misschien maar eens goed ook.)

2 juli 2007

Is de geest zo gewillig als het vlees?
Emporte-moi sur tes ailes

Zelfs onze vogels moeten alle kracht
bijzetten zich te verweren tegen
aanhoudende depressies.

Maar de vogels zijn
vooral lichaam en van nature
schikt dat zich eerder dan de geest.

Zie dan, hoe deze wonderlijke vliegenier
zich vanzelfsprekend verhoudt tot
wat hem treft en mij zijn verhaal brengt.

[© MN, in Breng me waar je komt. Foto: "Wolkenvleugels" van Gerda, <http://gerdayd.web-log.nl>.]

3 juli 2007

Als ik opzie van mijn schrijfwerk

Er drentelt de hele tijd een ekster
over het dak dat ik weerspiegeld
zie in de tuindeur. Dit geeft niet,
maar het is op nauwelijks een
meter afstand van een merelnest
en dan geeft het wel. Een van de
merels cirkelt onrustig rond de
boom.

Het doet me denken aan een
prachtige passage over een
toevallige observatie van William
Soutar, over hoe een merel flirtte
met dode bladeren.

"De vogel keerde met zijn snavel steeds een paar blaadjes om en bleef vervolgens ter plekke staan met razendsnel bewegende vleugels. De enige verklaring die ik tot dusver voor dit gedrag heb, is dat hij de aandacht van zijn partner wilde trekken, die zich misschien buiten mijn blikveld bevond, want het lijkt een nogal absurde veronderstelling dat hij met zijn vleugels sloeg om wat eendagsvliegjes op te jagen die rond de blaadjes zweefden."

[William Soutar, p. 220, *Dagboek van een stervende*, Uitgeverij Vorroux. Foto van Mariette, www.privetuin.nl.]

4 juli 2007

Ieder in zichzelf een nacht

Niet alles van de ander kan even mooi zijn,
niet alles kan pas goed zijn
als het is zoals de ander het wil want
waar kan hij dan verschijnen die hij is?

Hoe kan ik doordringen tot mijn
eenzaamheid, hoe anders kan ik anderen
ontvangen, als ik binnenshuis, in de
ruimten van mijn hart niet gerust kan zijn?

Ik weet aldoor dat de deur naar mijn hart
openstaat, maar het is vaak net alsof
de achterdeur al op een kier staat, en daar,
in het stilste zelf, ontwaar ik de angst want mijn leven

is ontdaan van zijn oude gedaante. Waarom zou mijn
horizon toch somber zijn want aan het einde van de nacht
zie ik de lichte schemering van de dag, is dat niet
de dag die in mijzelf gloort?

[© MN, in *De wind waait de tijd als zandkorrels weg*.
Schilderij "Awakening" by Tom Poole.]

5 juli 2007

Tussen schijn en wezen II

Het gaat hier, behalve over het alledaagse of over leuke ervaringen, over 'echtheid' in contact, gepaard aan kritiek op de oppervlakkige wereld om ons heen, de haastige of opportunistische of hypocriete wereld. Naar het schijnt vindt 'iedereen' die mij 'kent' het belachelijk dat mijn haar zo lang

is, zoals op de foto van deze week onderaan. "Jammer dat hij er zo bijloopt", en vermoedelijk tal van varianten hierop. Zou het werkelijk waar zijn, dat een man van mijn leeftijd blind is voor wie hij door anderen wordt aangezien? Moet hij zich bekommeren om het fatsoen? Welke regels schoffeert hij? Moet hij van de echte wereld terug naar de schijnwereld? Is er een brug die ik niet ken? Is het inderdaad pas goed als we lijken te zijn zoals anderen willen dat we erop lijken? En is dat voor onszelf ook genoeg? (Zou het kunnen dat deze man in verwarring is over wie hij is?)

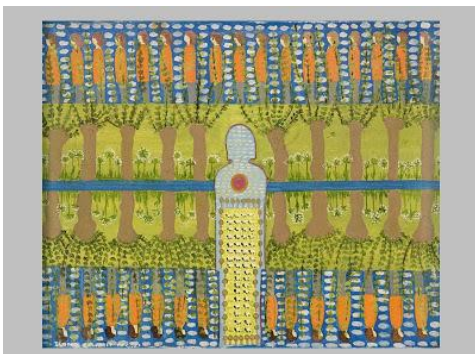
Ik vraag géén adhesie. Misschien is dat te gemakkelijk. Ik twijfel er niet aan dat ik níet naar de kapper zal gaan, maar wat me bezighoudt, dat is de vraag naar veinzerij. Het prijzen van de echtheid, maar kennelijk de voorkeur geven aan de schone schijn. Het is mogelijk maar een kleine stap zijwaarts en je spreekt met een andere tong.

Ach, laat ik maar gewoon een mooi schilderij zoeken en me maar niet druk maken over wat er eeuwig en altijd door anderen over je wordt gedacht. Links of rechts, het is onvermijdelijk en menselijk.

[Afbeelding: "The bridge" by Mihail Aleksandrov.]

6 juli 2007

Palliatieve zorg en verstandelijk beperkt

I De troost van liefde

Een jaar of zes geleden wilde het hospice in Rozendaal de palliatieve zorg met een televisiedocumentaire opnieuw onder de aandacht brengen. De cineast Roy Dames, die een tijd vóór het verzoek een zwaar ongeval had gehad ("met de dood in de ogen") was meer dan geïnteresseerd en

zegde toe. Om de kleine leefgemeenschap van stervenden van nabij te kunnen volgen, parkeerde hij zijn caravan drie maanden lang naast het hospice.

Zowel de vraag als de toezegging op dat moment had niets van doen met Fien, een licht verstandelijk gehandicapte vrouw van 57 jaar met ongeneeslijke kanker. Zij werd wel de belangrijke 'romanfiguur' in de film, als gevolg van de alchemie tussen Fien en Roy, vanaf het allereerste moment. Het klopte tussen hen. Zij was opgewekt, direct en heel uitnodigend. Als hij er eens even niet was, was het meteen: "Waar was je?"

Fien woonde in een druk gezinsvervangend tehuis. Hoewel thuis sterven algemeen wordt beschouwd als ideaal, werd in haar situatie besloten tot opname in het hospice want de zorg werd te zwaar. Fien wist dat ze ziek was, maar verwachtte en hoopte toch spoedig weer naar huis te kunnen. Haar broer en zus, die dagelijks op bezoek kwamen, wilden haar die illusie niet ontnemen. "Die hoop is voor haar van groot belang. Zij kan het zeker niet aan te horen te krijgen dat ze zal sterven."

"Wat gaat er allemaal in haar om?" Zelfs haar zus, Bep, die al haar leven lang nauw was betrokken op Fien, wist daar in deze fase niets over te zeggen. "Ik kan er niet in komen."

Haar broer: "Ze denkt dat ze morgen dit hospitaal kan uitlopen en weer beter is. Waarom zou je zo iemand de hoop ontnemen en zeggen: 'Je hebt kanker en gaat dood!' Het is onze keuze om het niet te vertellen, wel moeilijk, maar we volgen ons hart."

Fien zelf: "Ik ga dood, maar nog lang niet, niet eerder dan ik wil." Fien toonde zich gelukkig in haar wereldje, genoot van cd's met levensliedjes en van het bezoek van medebewoners van wie op het nachtkastje en aan de wand foto's en tekeningen het symbool waren van hun aanwezigheid.

Over de dood werd alleen indirect gesproken, zoals in twee scènes goed geregistreerd.

De pastor ("Meneer pastoor") komt op bezoek. Niet, zoals hij zegt, omdat Fien doodgaat, maar gewoon om kennis te maken.

Pastor: "Maak je je zorgen?"

Fien: "Ja, ga ik nog niet?"

Pastor: "Dat kan gebeuren als je ziek bent. Ben je bang?"

Fien: "Neen."

Pastor: "Wie wacht er op jou?"

Fien: "Mama. Maar ze moet nog even wachten."

Pastor: "Wanneer iemand ziek is dan kunnen we bidden om kracht." De pastor herinnerde haar aan dit ritueel, en wanneer hij het Onze vader met haar bidt, begint ze te snikken.

Fien had een klein kruisbeeld, wat groter dan van een rozenkrans, en dat wilde ze graag meenemen als ze dood zou gaan.

Broer: "Wat ga je doen met je kruisje?"

Fien: "Neem ik mee in de kist."

Broer: "Aan wie geef je het dan als je boven komt? Dan kun je tegen mama zeggen: 'Ik heb jouw kruis.' En wat neem je nog meer mee?"

Fien: "Mijn twee beren, Ernie en Witje."

Toen Fien en de pastor samen het Onze vader opzegden, hilde ze en verborg ze haar gezicht in de lakens. Niemand wist wat er in haar omging, maar niemand verliet haar, voor geen minuut. Misschien wist ze wat niemand wilde dat ze zou weten, maar ze kon zich veilig voelen in de liefdevolle blik van de anderen. Er werd niet gesproken, maar er hing een atmosfeer van zichtbare vredigheid.

Fien klaagde niet. "Zij was altijd vrolijk." Maar de laatste dagen begon ze wat te mopperen en was ze erg moe. Ze sliep veel terwijl Bep en haar broer Jan bij haar bleven. Ze overleed in een liefdevolle omgeving zoals we hopen dat het iedereen zo mag gebeuren. Bep lag met de warmte van haar wang tegen die van Fien.

Mensen wonen als het ware

[Samen met mijn vroegere collega dr. Carlo Leget schreef ik hierover een artikel, gepubliceerd in TGE, *Tijdschrift voor Gezondheidszorg en Ethiek*, jrg. 14, nr. 1, 2004. Afbeelding (art brut of outsider art): "De massa en ik" van Ilona Schmitt.]

7 juli 2007

Communiceren in bewogenheid

II Symbolen en rituelen

Mensen wonen als het ware in het verhaal van hun geschiedenis, van verworven kennis, ervaringen, opvattingen en wensen. Wezenlijk voor ons bestaan is het vermogen daarover te kunnen vertellen, van gedachten te kunnen wisselen, mededeelbaar te kunnen zijn en begrepen te kunnen worden. Daarin onderscheiden verstandelijk gehandicapten zich niet van anderen. Het taalbegrip en het zich begrijpelijk kunnen uitdrukken is meer of minder beperkt, maar daarom is hun verhaal – zelfs dat van ernstig verstandelijk gehandicapten – niet 'onleesbaar'.

Veel hulpverleners, beter gezegd de groepsleid(st)ers, evenals directe verwanten die zich om hen bekommeren, hebben een bijzondere en bewonderenswaardige antenne ontwikkeld om woorden

te verstaan; voor leken zijn het vaak onbegrijpelijke klanken. Affectiviteit speelt hier een sleutelrol, want het is liefde, geduld en aandacht die gevoelig maken voor de belevingswereld van de ander en die het mogelijk maken om langs andere dan verbale wegen te begrijpen wat een ander wil uitdrukken. Verstandelijk gehandicapten verschillen op dit punt niet van 'gewone' mensen, zij het dat bij hen scherper aan het licht komt wat als vanzelfsprekendheid doorgaans buiten beeld blijft. Behalve dat veel zorgverleners vanuit een grote toewijding hun mensen begrijpen of aanvoelen, is het gebruik van symbolen, van pictogrammen en rituelen een belangrijk en verhelderend hulpmiddel. Ook daarin verschillen verstandelijk gehandicapten niet van mensen in de verbale wereld. Symbolen kunnen heel concreet en alledaags zijn.

Een groepsleidster: "We hebben een album met een kruis op het omslag. Op momenten dat het nodig lijkt, bekijken we samen de foto's van de overleden huisgenoot, we lezen de condoleancekaartjes en de kleine verhaaltjes die er bij staan, dat herinnert vaak aan vrolijke voorvallen of grapjes en dat biedt troost."

Fien hoopte graag spoedig weer terug te gaan naar het GVT. Foto's en tekeningen van huisgenoten symboliseren de verbondenheid en zijn een troost voor afwezigheid zonder te weten dat die voorgoed zal zijn. Het kruisbeeldje is voor haar een vertrouwd symbool van de hemel waar haar moeder is en herinnert aan liedjes en gebeden.

Rituelen geven voortdurend vorm aan ons alledaagse leven, zoals voor Fien het bidden van het Onze vader een vertrouwd ritueel was. Het ontroert haar nu het kennelijk voor haarzelf van betekenis is. Niet het nadrukkelijk praten, maar de aanwezigheid van haar zus en broer symboliseren een-niet-alleen-zijn en veiligheid en een delen van verdriet. Niet het praten over kanker wat heel erg voor haar zou zijn, maar het praten over 'mama die al in de hemel is en altijd op haar zou wachten', dat schiep ruimte. De hemel was het paradijs. Zo scheppen symbolen ruimte, innerlijk maar ook heel concreet, om een (voor iedereen) moeilijke weg te gaan. Waar anders wellicht het spreken deze weg helpt effenen, zijn het nu symbolen.

Een belangrijke waarde in de palliatieve zorg is een affectvol nabij zijn teneinde de betrokkene te behoeden voor een dood in ontzettende eenzaamheid. Het besef van deze waarde is in de film goed te herkennen en doet proeven, dat een goede omgang met het levenseinde alles heeft te maken met het geven en ervaren van ruimte. Ruimte is noch gebonden noch afhankelijk van woorden of van uitleg. Symbolen kunnen evenwel ook een valkuil verbergen. Ze kunnen niet alleen ruimte geven maar ook verhullend werken.

De leugen van Tolstoi

[Schilderij: "Woman's soul" by Gevorg Yeghazaryan.]

9 juli 2007

De leugen van Tolstoi

III Het oog dat leest (slot)

In *De dood van Iwan*

Iljitsj beschrijft Tolstoi de

klassieke ontkenning van

ongeneeslijkheid. “Wat Iwan

Iljitsj nog het meest kwelde was

de leugen. De leugen, die om

een of andere reden door allen

aanvaard werd, dat hij alleen

ziek was, maar niet zou sterven,

dat hij zich alleen rustig moest

houden en laten behandelen en

dat alles dan wel weer in orde zou komen.” En hij wist zich aan de vooravond van de dood, terwijl de familie hem, maar ook zichzelf (?), ervoor wilde sparen. Dit komt veel voor bij patiënten met een ongeneeslijke ziekte. De verpleegkundige van het hospice vertelt dat veel patiënten veelal wel weten van de realiteit, maar hoopvolle gedachten houden en over het naderende sterven vaak met geen woord willen spreken. Zo zei een patiënt die over zijn sterven nooit wilde praten, op de dag dat hij zou komen te overlijden opeens: “De boom gaat vallen.”

Ook Bep en Jan waren ervan overtuigd dat het informeren van Fien haar onnodig verdrietig en angstig zou maken en dat het beter was haar illusie over herstel ‘heel’ te houden. Fien was weliswaar een vrouw van in de vijftig, maar had een verstandelijk niveau van een twaalfjarig meisje dat angstig vroeg: “Ga ik dood?”, “Dat weten we niet”, maar troost vond in de gedachte aan “Mama die al in de hemel is”. Misschien was dat voor haar het enige dat ze nodig had om te weten. Misschien was het ook net iets te weinig. Want terwijl de familie van Fien meent dat zij beter niet kan weten hoe ernstig haar ziekte is, registreert de film dat zij zich daar toch in een zekere zin van bewust wordt. Terwijl er wordt gebeden, vertelt het gebed haar hoe het met haar is en wordt ze erg verdrietig.

Dat ook de stervensscène is gefilmd, kan worden toegeschreven aan de wens van Fien naar de filmer ‘er steeds te zijn’, in het licht van hun wederzijds geboeid zijn. Het sterven kon daar niet van weggehouden worden; het hoort bij het leven en bij de onuitgesproken belofte aan Fien haar leven te filmen.

Sterven is wel het ergste dat een mens kan overkomen. Het is de ultieme schade die ons ten deel zal vallen, een schade die alle andere vormen van schade letterlijk in het niet doet verdwijnen.

Sterven is tragisch, droevig, verdrietig maar – en dan spreken we vaak van ‘een goede dood’ – tegelijk ook troostvol, dankbaar en bijna gelukkig als dat altijd onverwachte uur aanbreekt en het eindpunt is van een tijdspanne van rust, van aandacht, van vreugde, van eenheid.

Een film is als elke roman een verhaal. Film, literatuur, theater en muziek stimuleren onze verbeelding, het inspireert ons denken, het ontroert ons gevoelsleven. We lezen de tekst van een schrijver of cineast, maar naderen de aard van de zielen die er een rol in vervullen. Zo is in deze film, *Op de drempel van het leven*, de sociale, psychische en spirituele dimensie van het sterven aan te voelen en te begrijpen. Waar het om zorg gaat, geeft het een beeld van normaliteit. Waar het gaat om verstandelijk gehandicapt zijn, is ontferming van het kwetsbare te zien en te ervaren. Daarin ligt de waarde van het oog van de camera.

[Foto van begraafplaats Père la Chaise par Sylvain Entressangle.]

10 juli 2007

Herinnering en realiteit

Herinneringen zijn onlosmakelijk verbonden met de tijd en het lijkt een trucage te veronderstellen dat een herinnering een emotie is waarin de tijd (waar de herinnering betrekking op heeft) er niet toe doet. De herinneringen van mij en mijn broers en zussen aan vroeger zijn weliswaar niet identiek en toch is de bron gemeenschappelijk en zal geen van ons zeggen dat de herinnering van de een of van de ander helemáál niet klopt of

een valse is omdat de realiteit anders zou zijn. Die ene en voor ieder gelijke realiteit wordt door elk van ons onderschreven als ‘zo was het’ maar heeft niettemin (heel) verschillend op ons ingewerkt; de nagelaten sporen zijn niet alle dezelfde, maar praten we over de structuur van de opvoedingspraktijk, dan was er daar maar één van. Die ene ondeelbare en niet te ontkennen praktijk is in de herinneringen van ieder van ons herkenbaar, zij het door gedeeltelijk heel andere emoties gekleurd of omgeven. Hierin echter ligt de erkenning dat feiten verschillend worden ervaren, - maar zonder te miskennen dat die feiten op een bepaalde tijd betrekking hebben. Stel dat er een echte nakomeling

was geweest in ons gezin terwijl de meeste gezinsleden al op zichzelf leefden – die zou later zijn jeugd volstrekt anders percipiëren, voor ons, intussen véél ouder geworden, vanwege de verwantschap niet onherkenbaar maar wellicht bijna wel oninvoelbaar vanwege het grote verschil in tijd en context.

Volgens de Griekse wijsgeer Parminedes (450 v Chr) zijn herinneringen iets van het heden, en niet van de tijd die men zich meent te herinneren. Dat geloof ik vast want ze kunnen – ten aanzien van de dezelfde gebeurtenis – ook veranderen.

Voor zover de herinnering kan worden aanvaard als bron van kennis, moet het verleden ons op dit moment voor de geest staan, en dus in zekere zin nog altijd bestaan. De Franse filosoof Bergson (19de eeuw) meent, dat in het geheugen het verleden tot in het heden blijft leven.

Herinneringen hebben betrekking op afzonderlijke gebeurtenissen of gelegenheden die uniek zijn en gedateerd kunnen worden. (Iedere gelegenheid heeft zich slechts eenmaal voorgedaan en onmiddellijk een indruk achtergelaten.)

Het brein is complex (en het geheugen wispelturig en selectief), daar, in dat ene systeem, gebeurt alles. Er is geen aparte opslagplaats voor herinneringen. Het brein en dus ook het geheugen is bezig met het heden. De informatie uit het verleden wordt ingepast, en dus aangepast aan de verlangens en behoeften die nu aan de orde zijn. De psychologe Susan Engel, auteur van *Context is everything. The nature of Memory*, betoogt dat autobiografische herinneringen subjectief zijn, en eerder dan op een waarheidsgetrouwe weergave van wat in het verleden voorviel, gericht zijn op het creëren en instandhouden en aan de buitenwereld vertonen van een identiteit.

[“Two women” by L. Curral. I love this painting, “there they are, both of them alone in the light”, zoals ik mezelf herinner, alleen in het licht en ik herinner me nu, nu ik het schrijf, de versregels van Herman Gorter: Ik ben alleen in het lamplicht/ de dingen kijken met een glad gezicht/ om me in 't licht.]

11 juli 2007

Idealen zijn als levensadem

“When I was young”... en plots herinner ik me hoe ik ongeveer zoals hier aan zee was en de stem van de zee hoorde, de stem aan mijn horizon die zei dat alles een eind kent terwijl ik er nog geen flauw benul van had, hoewel, het geluk was nog niet van mijn lippen of mijn

moeder overleed. Maar hoe wijs toonde zich niet het leven, alsof het eeuwig zou duren, de tijd van de fabels en illusies – laat mij er maar in leven. Een man met dromen, en ik zie nu, een man met vaste

en noodzakelijke idealen. Iemand met een romantische gedachtewereld, en zo'n man verwacht meestal teveel, dus omgekeerd ervoer ik vaak de teleurstelling. Ach, stoot niet iedereen vele malen zijn hoofd voor hij zijn weg verlegt?

Zie de stilte van dit jongemanslijf, een stilte even tastbaar als ik in mijn jeugd aan vaders zijde ervoer. Steeds eraan denken, nooit erover spreken. Huiveringwekkend, want ik vond gisteren een korte aantekening uit 1977. "Ik ben het februarikind dat bleef hangen aan het prikkeldraad van zijn Spartaanse vader. Al vroeg was ik een oud kind, de ontluistering van het leven, het is als een muur vol losse stenen."

[Photo by Pascal Renoux.]

12 juli 2007

Mijn leven een struikgewas

Al snoeiend effen ik mijn pad
Alle vroegere dagboeken heb ik een aantal jaren geleden vernietigd, grondig en nooit meer leesbaar verscheurd. Het kan alleen maar de schaamte zijn die me tot deze heimelijke en nu betreurenswaardige daad bracht. Toen ik die acht in karton gebonden boekjes zag en teruglas in de geschiedenis, leek

het alsof ik mezelf niet wilde herkennen in al die dwaasheden, butsen en scheuren van mijn leven, waarschijnlijk omdat ik een 'nieuw leven' begon dat overigens tóch en onvermijdbaar in verband blijft met mijn verleden.

Ook mijn huidige dagboekdelen kennen fragmenten die het schaamrood (kunnen) wekken, maar of ze nu afkomstig zijn uit de verbeelding of de realiteit, ze komen uit één pen, één geest.

Er liggen hier nog wel enkele notities uit 1975-1983, destijds uitgeknipt als boekenlegger, zoals deze: Ik ben als een wind over het land getrokken en liet scheuren en wonden achter mij. Achter de bleke heuvels van mijn verlangen. De onbezonnenheid. Het is verontrustend hoe menselijke stormen kunnen huishouden. De wereld hangt soms als een struikgewas over mij heen. Zo dicht, dat ik slechts ruwweg om mij heen kan zien, zoals Illyés het beschreef, "waar ik ook grijp, er ontwikkelen zich uit duizenden richtingen draden om mijn vingers – hoe moet ik daar nog iets fraais van maken?"

Ieder mensenleven kent verwante weefsels en is vrijwel nooit zonder domheid en achter ieder spreken zit een wereld van stille gedachten, van dromen en verlangens die lang niet altijd sporen met de

realiteit ... of met evenwichtigheid of innerlijke beschaving. Waarom zou ik een soort van 'heiligheid' veinzen terwijl de ontwikkeling van een mensenleven telkens weer stuit op steeds weer wisselend innerlijk oponthoud? Anderzijds kan het een verwoestende vergissing blijken. Ik moet denken aan de roman van Ian McEwan, *Boetekleed*, waarin Robbie Turner een brief schrijft aan een meisje en opbiecht verliefd op haar te zijn. Als de brief af is en nog uit de schrijfmachine steekt, tikt hij er in een opwelling onder: "In mijn dromen kus ik je kut, je lieve natte kut." Hij schrikt zich rot en bloost, trekt het vel uit de machine en tikt de brief opnieuw uit, ditmaal zonder PS. Maar door een vergissing raakt de verkeerde brief in de enveloppe en voor hij kan ingrijpen is de brief op weg naar zijn geliefde. Ik dacht, had hij maar geschreven, 'Jij Venus, lieve Venus, kom dichterbij.'

["Adam and Eve expelled from paradise" by Marc Chagall – to remind myself that all things must end?]

13 juli 2007

De tragiek van een bewoonbare ziel

Daar stond ze. Als een aangewaaid papiertje
uit Duitsland, verloren en radeloos, haar
jongste zoon na hartstilstand in coma. Tobias,
een chaotisch maar begaafd en gevierd cellist.

De telg van 39 uit een artistiek ambitieuze
familie, 'musisch angehaucht', keerde
weken later zwaar geschonden, bijna als
een kind weer terug, even kwetsbaar als immer.

Het ontroerende beeld van een man, terug in een luier, geketend in spasmen en in de spraak verloren, hulpeloos in een ledikant, maar hij wist zeker dat hij nog bij zijn verstand was.

De echte Tobias was van zijn leven weggescheurd, als een zegening van laag bewustzijn, of vergiste men zich?

“Had ik geen verstand, zou ik gek worden, dan zou ik hard huilen”, murmelde de man wiens

weerloze ziel is verstopt.

Door een gordijn van zorg en liefde omsloten en zo leeft hij op het kleinste podium dat er is, maar zijn ogen scheurden het tranenvol open en ik wéét niet of hij leeft in de genade van niet-weten, maar wel van schrijnende eenvoud.

[© MN, in *De man en zijn ziel*, naar aanleiding van documentaire “Ik wil nooit beroemd worden” van Mercedes Stalenhoef. Schilderij “The Sleepers and the One Who Watcheth” by Simeon Solomon (1840-1905). Laat het Tobias' broer zijn, Paul, en zijn vriend Rudolf.]

14 juli 2007

Strijd en aanbidding

Wat ik een dezer dagen plots bij me opmerkte, is het vreemde misschien dat ik verstijfd kan zijn van angst of tot in mijn tenen kan trillen als een fragiel espenblad wanneer ik gewikkeld lijk in gedachten aan de dood, maar tegelijkertijd gefascineerd kan kijken, en met ontroering, naar de verbeelding van het menselijk lijden. Ik kan, alsof ik met mezelf in overleg ben, eigenlijk alleen tot de slotsom komen, dat ik ten diepste heb ervaren dat het lijden deel is van mij, wetend ook van iedere mens en dat die herkenning mogelijk de bevestiging is van de eenvoudige en tragische vaststelling: ja, zo gaat het in

een mensenleven. En ik moet er ook maar niets meer aan toevoegen om niet de indruk te wekken dat ik me vereenzelvig met het lijden, we weten het immers, soms is het een verrukking, het leven, soms is het een dubbeltje op zijn kant.

[MN, in Geluk als minuten gestrooid, zei Buddingh'; Afbeeldingen van links naar rechts: "Do what your Mom says" by Louie Metz, "Hubris" (vernedering) by Volba Dlasich Stranek, een scène van droevigheid door Steven Assael, "Christ ton the crost" by Diego Rodriguez de Silva Y Velasquez, "Dying woman", sculpture by Ron Mueck, "Frailty is moment of self reflection" by Fischl, "Excursion into philosophy" by Edward Hopper, "The little girl" by William Ropp, en omdat het van mij vandaan komt, een fragment van het eiland als slotfoto Maria en Hippocrates.]

16 juli 2007

**Een mens van het ogenblik
Mijn onuitwisbare, wakkere, ik**

We zijn allemaal een gedicht
in onszelf, niet steeds te raden
wie we zijn, hoewel het lichaam

waarin we wonen, ons huis, in gebaar
en gelaat vaak doorzichtiger is
dan we wensen of vermoeden.

We zijn toch niet slechts een cerebraal
gebeuren, al wat we zeggen of voorwenden,
misschien ook al dat binnensmonds blijft,

angstvallig gekleefd aan mijn lippen,
verweeft zich in expressie en kan zelfs
het zwijgen voldoende doen spreken.

Hoewel het hart niet levenslang is te negeren,
kunnen we ons gedicht leven vol geheimen,
als een zwachtel om diepe wonden.

[© MN, in De wind waait de tijd als zandkorrels weg. Inge zou zeggen: Waaide het maar zo hard dat ik weg zou waaïen. The body does not lie. Our bodies are the most public signals of our identities and private reminders of who we are.

Afbeelding: "That invisible feeling" van Marcelle Hanselaar, "Getting a grip" by Mikel Glass, "Hope" by Monika Helgesen en het schilderij "Something happens to me" by Herbert Gustav Maichael Schmaltz.]

17 juli 2007

**The mirror shows me a man alone in his bedroom,
his smile and the sun behind him**

Het zijn de simpele regels van vermakelijke lach
over August's wonderlijke ritme. Na het eten rond zessen
volgt elke avond rond de klok van elfen een last supper.

Dan gaat hij te bed. Kleding in plooi geordend, fris en
schoon aan de haak schikt hij zich onder het witte laken, zó,
dat het dienblad op schoot niet wankelt.

Een glas melk, een kopje thee en drie sneetjes brood,
een met kaas, een met rookvlees, een met hagelslag
zonder suiker. Als nachtzoen een plakje peperkoek.

Geen televisie of ander vermaak, alleen dit, ook
in de winter, zelfs zonder degelijke pyama, maar naakt
rechttop in bed, alsof nog eenmaal smullend van een galgenmaal.

[© MN, in *Always merry en bright*. Afbeelding: "A man lonely reading in his castle" by Jacky Morris.]

18 juli 2007

Goede vrienden,

Over een paar dagen zijn we
niet meer onder de rook van het
huis. We verlaten huis en eiland
en reizen naar de regio
Thüringen dat vroeger een
koninkrijk was, gelegen in
centraal Duitsland: Eisenach-
Wartburg, Jena, Erfurt, Weimar.
"Liebes Schattenbild! Ich
vermache Dir es zurück, Lotte,
und bitte Dich, es zu ehren.
Tausend, tausend Küsse habe
ich drauf gedrückt, tausend

Grüsse" ('Die Leiden des jungen Werther').

Geschichtsbewußtsein, Erzählungen, Gedichte und die Liebe - Alles gute und bis 30 juli.

(Ik moet op adem komen, maar het beneemt me de adem te gaan.)

[Afbeelding: 1787 "Johann Wolfgang von Goethe" von Johann Wilhelm Tischbein, Weimar.]

30 juli 2007

Back on my island, *I'm outside breath*

I am always happy to arrive
at home. There are my books, my
pencil, my own chair, nothing has changed,
we are safe now. Traveling, it's nice (and tiring),
but coming home, seeing our friendly neighbourhood,
surfing again to my virtual friends and
sleeping in our own bed ... it's my silent happiness.

Hoewel ik weer ben teruggekeerd, als een nachtraaf op mijn eiland, zal ik doen alsof ik nog een maand op reis ben opdat ik kan lezen en schrijven. Goethe: "Die Zeit ist mein Besitz, mein Acker ist die Zeit."

[MN. Aber es war auch gemütlich, schön, eindrucksvoll und inspirierend. Die Wetterlage? Nein, das war leider wie Zuhause. Goethe: "Weit und schön ist die Welt, doch o wie dank ich dem Himmel, das ein Gärtchen beschränkt, zierlich mir eigen gehört."

Painting "Back home" by Marcos Milewski.]

16 augustus 2007

Een man die brandhout maakt
Een karakter van siddering

Op het terras zat een man, Nachtklas.
Hij sprak echter even gezwollen en bombast als
zijn obscene buik, als zijn gebaren, als opwaaiend gruis.

Steeds wees hij met zwart behaarde vingerkootjes of trommelde
ermee, met ongeduld of uit verveling, en hij keek om zich heen
alsof alles zinloos was geworden om over na te denken.

Hij was gearriveerd in een windstoot, een Saab cabrio,
toonde een mager verstand, maar het zat in zijn
aard, hij wilde openlijk superieur zijn. Ik weet niet

of het kinderlijke rijkheid is, of naïviteit, maar
geen schoonheid, en zijn vrouw, een lieve gedaante,
verschool zich aandoenlijk in haar tegenwind.

[© MN, in Die Nase so hoch. Afbeelding: by Guido Daniele.]

20 augustus 2007

**Buchenwald, het dieptepunt der mensheid
Jedem das Seine**

De zon schijnt op mijn paarse rouwkleed, hier diep
in het woud, aan de Blutstrasse, waar het duister de aarde
smooit en al het verdriet der wereld bijeen ligt.

De koudste ongenade, de wreedheid, de vernedering,
het stilste veld van de hel, aan een warm
woord is niet te denken bij diep en donker

leed, dat ieder mens voorgoed verbond met wat
buiten hen leefde aan helle macht en waanzin, hier, op dit veld
voor het eerst en het laatst verpletterd en verenigd.

Ik zie niets dan vlammende bladeren, de krankzinnigheid
is nooit opgehouden, het meedogenloos bliksemsnel geheven
zwaard, één dag en een volk is uitgeroeid.

[© MN, in Overpeinzing over het lelijkste ter wereld. Het concentratiekamp Buchenwald ligt ongeveer 7 km van Weimar, een groot complex op de Ettersberg met vooraan een reusachtig gedenkmontument ('Gedenkmal' van Fritz Cremer), verderop de kazernegebouwen van de SS toentertijd, een veld van verdwenen barakken en het wrede interieur van de dokterskamer, de douches en de kruisweg naar het crematorium. De foto komt van www, maar verdere gegevens zijn onbekend.]

23 augustus 2007

"Ich lehre euch den Übermenschen. Der Mensch ist etwas, das überwunden werden soll."

Nietzsche's woord Übermensch wordt ten onrechte vaak verward met een veredelingsstechniek, met de eugenetica en dus met het onvergetelijk gemene woord van de Nazi's, met 'supermens', het 'herenras'. Nietzsche (1844-1900) echter bedoelde ermee de over de mens heen reikende, jezelf overwinnen, dan word je iets anders dan mens. De Übermensch neemt zijn eigen leven ter hand, zoals verwoord in de woorden 'amor fati' – die

mens is voor Nietzsche het toonbeeld van de mens die zichzelf verwerkelijkt. "Streef ik dan naar geluk? Ik streef naar mijn werk." Aan Nietzsche's 'Übermensch' ontbreekt dus een biologisch fundament.

Overigens is de droom om het handwerk van God te verbeteren, om mensen te herontwerpen, al heel oud. De voorstellen van Plato's ideale samenleving berustten voor een deel op de aanname dat er sprake zou zijn van ideale individuen. Daaruit volgde het weerzinwekkende idee, dat alleen de beste burgers zouden worden aangemoedigd zich te vermenigvuldigen en dat de kinderen van de dommen en mismaakten zouden worden vernietigd om verdere voortplanting te voorkomen.

Eeuwen later, in 1885, beschreef Francis Galton, de neef van Darwin, de idee van eugenetica. "Als 20 procent van het geld en de moeite die besteed worden aan de verbetering van paarden en vee, worden gebruikt voor de verbetering van het menselijke ras, wat zouden we dan een enorme hoeveelheid genieën kunnen maken!"

Bovenaan in de Humboldtstrasse in Weimar – vanuit het centrum een dik half uur lopen én klimmen – is het Friedrich Nietzsche Archiv, een statig pand dat van buiten gezien binnenshuis meer belooft dan het biedt. (Het Archief is in 1894 gesticht door Nietzsche's zus Elisabeth die er tot aan haar dood in 1935 de leiding had. Het 'kwaad' hiervan is, dat ze de nagedachtenis van haar broer heeft besmet met vele vervalste teksten, opdat ze in overeenstemming kwamen met haar politieke overtuigingen, met de nationalistische en antisemitische ideologie. Het vergde veel manipulatief werk om Nietzsche als

antisemit en racist te kunnen presenteren. Het duurde tot 1960 voordat Nietzsche's denken weer opgegraven kon gaan worden van onder een dikke laag van vertekende interpretaties.)

We hadden misschien beter kunnen doorrijden naar Naumburg, niet zo heel ver van Weimar vandaan. Nietzsche verbrachte den Großteil seiner Kindheit und Jugend in Naumburg. Hier besuchte er die Elementarschule und das Domgymnasium und auch nachdem er 1858 die Freistelle im nahegelegenen Internat Schulpforte erhalten hatte, blieb das Naumburger Mutterhaus ein Lebensmittelpunkt. Maar we bleven in Weimar en omgeving. In de Humboldtstrasse bevinden zich enkele vitrines met teksten en boekuitgaven en een naar 'zijn tijd' fraai ingerichte kamer, een zogenaamde 'Vortragsraum', waar ik ook de schitterende houtskooltekening van Hans Olde zag, "Nietzsche als Kranker" (1899). Een mooi ingelijste kopie hiervan vond ik bij een fotograaf in Weimar, om de hoek van Frauenplan, nu dus toegevoegd aan de kleine rijkdom van mijn eiland.

[Foto van de genoemde tekening van Olde. Het citaat van Galton, Sir Francis G., is afkomstig uit het boek van Fernández-Armesto, 'Dus jij denkt dat je een mens bent?' (zie 27 oktober 2006). Zeer leeswaardig is het boek van Jaap Hagen Nietzsches weerklank in nazi-Duitsland.]

25 augustus 2007

Voorbij de wazigheid I

Die Bildung dauert ewig

Het weblogland, ('blogland' is eveneens een veel gebezigde en wat tenenkrommende aanduiding), is een landschap dat enkele trekken heeft van een hartelijke leefbare buurt, maar tevens wijds en gevarieerd genoeg dat ieder er zichzelf kan zijn en zich langzamerhand voor elkaar ook herkenbaar ontplooit. De taal waarin we schrijven, de beelden en de schetsen die onze impressies nog versterken, zijn voor niemand, dat wil zeggen voor ons onder elkaar, vreemd en toch is het vaak weer een verrassing. Al die bloggers die je zo bekend worden in hun regels en aan de hand waarvan je kleine portretjes zou kunnen schrijven, die bekendheid

genieten en per week vele schouderklopjes, die schrijvers van koetjes en kalfjes, van gewone en ontroerende observaties en fantasieën, al die penvoerders over deskundigheden waar ik weinig kaas van heb gegeten, de moeders, de reizigers, de fotografen, de musici, de schilders, de poëten, de dromers, de hobbyisten, de wandelaars en zeilers, de digital scrabdesigners niet te vergeten en de

optimisten evenmin, ze maken op een wonderlijke wijze deel uit van je bestaan terwijl ze er nooit zijn en, maar dat is niet mijn stijl, met één enkele druk op delete te wissen zijn. Hierachter ligt dus de vraag hoe we met elkaar omgaan.

Soms, zou ik denken, ligt in al ons dagelijks werk al bindmiddel genoeg, maar nu en dan komen er ideeën die ons nog nadrukkelijker naar voren willen halen, ik bedoel het stokjesfenomeen waar ik niet zo weg van ben maar waar ik me tegelijk ook niet van wil distantieren – terwijl ik op de tweede dag van dit jaar al een “reis in het binnenland” schreef (en daarin weer verwees naar eerdere ‘zelfportretten’). De tijd. Wat doet die al niet met ons? Wat willen we weten? Plato, Inge en Julia gingen me voor. “Ach, gewoon wat concrete maar typische ‘dingen’.” Tien op het oog simpele vragen: 1. Heeft Marius een auto? Zo ja, welk merk? 2. Woont hij in een huur- of koophuis? 3. Aan welke huisdieren geeft hij de voorkeur? 4. Welk soort vakanties vindt hij het fijnst? 5. Van welke muziek houdt hij het meest, denken jullie? 6. Welke stemming hoort het meest bij hem? 7. Wat denken jullie dat het belangrijkste is in zijn leven? 8. Speelt hij een muziekinstrument en zo ja, welk? 9. Draagt hij wel eens sandalen? 10. Welke levensfilosofie denk je dat het meest bij hem past? Vrijheid, blijheid voor wie me volgt.

27 augustus 2007

Vorbij de wazigheid II

Het zelfbeeld blijft een mysterie

Ik heb al eens eerder geprobeerd een schets van mezelf te geven. Stelde mezelf de vraag ‘wie ben ik?’ en ‘wie ben ik niet?’ Terwijl ik eigenlijk een stille man ben, vroeg geleerd pijnlijk te zwijgen, dacht ik misschien toch een te openhartige man te zijn, of vooral, juist niet zoals een man hoort te zijn: stoer, altijd vol vertrouwen vóóruit kijkend, niets aan de hand, op de keper beschouwd weinig van zichzelf (durven) tonend. Iets van stoerheid ken ik overigens wel: de auto – toen ik nog werkte,

mijn ontsnapping en onafhankelijkheid in een ‘deftige slee’, een Citroën CX 25gti, verkocht omdat ik dacht dat het voorbij was. (Het is waar, vroeger viermaal een Deux Chevaux, een GSA en een BX.) Maar niets blijft zoals het is, nu, na de Saab die het onlangs begaf, rijden we in wat een Chevrolet heet, een automaat. Dit geluk, het rijden, heeft iets van mijn oude trots gered. Zodra we onder de rook

van het (eigen) huis vandaan zijn, weet ik dat geen stad mij te ver is. (Bo, onze Labrador, gaat vaak mee.) Petrus, de zwarte kat, zocht alles zelf wel uit, maar hij is dood.

Ik ben een man van het hart, maar ook sterk van het hoofd, denkend en gravend. Vaak komen de opmerkingen die ik paraat had willen hebben pas later.

Een man van de emotie, de gehechtheid, de nuance, iemand van eb en vloed maar die soms zijn getijdenboek niet kent. Een man van de verwondering en metaforen, met ideeën onder het hart. Intellectueel, sensitief, een schrijver, een dromer, een denker, een man met passie voor rechtvaardigheid en mensenrechten, met een hekel – elk woord is te flauw – aan verlorenheid en sociale overbodigheid, met liefde voor esthetiek, literatuur en kunst en lyrisch over landschappen. Ben ik soms een dichter? Een humanist. Een trouwe en liefhebbende man, een man met sociale tekorten (soms ‘rijk aan taal, arm aan liefde’), een familieman, zoals elk mens een man met sympathieën en antipathieën, een ernstige man, een waarnemer, een man die terugkijkt op ‘goede werken’, een lezende man, een ‘kalm religieuze’ man. Een geïnspireerde man, als het om muziek gaat, opent zich een waaier aan geluid: pianoconcerten van Beethoven tot Simeon ten Holt, Eleni Karaindrou, Anouar Brahem en Arvo Pärt, maar zeker ook Leonard Cohen, Bruce Springsteen, Lou Reed, Van Morrison, The Moody Blues – en er zou een traan van melancholie kunnen vallen bij de stem van Nick Lowe. Iemand zei eens, “een slimme man, een sociaal georiënteerde man.” “Een zielenman”, lang haar met vele lokken grijs. Ik ken mijn zorgen, maar leer dat ze overbodig zijn. Een man met een variatie aan verlangens. Een man met een pacifistische instelling, een afkeer van agressie, toch een man die heftig kan zijn in emotie, soms brandend van onmacht. Allergisch voor onrecht, macht en vernedering, een man met een scherp verzet tegen bureaucratie, hypocrisie en aan al wat de geesteloze gewoonte voorschrijft. Ik voel minachting voor de hedendaagse afrekencultuur: targets, scores. “U bent onder de maat.” Een man die zijn hoofd moet vasthouden; het is vastgezet met vier schroeven, ik ben mijn nek, pijnlijk getroffen, maar een mens die in dat beeld niet wil worden vastgezet. Vroeger versleet ik sandalen, maar de laatste jaren is het de halfhoge schoen die mij houvast geeft.

Een man met een vogelhoofd. We gingen graag naar Portugal. Het lijkt me soms een kwestie van moed nog zo ver van huis te gaan, maar het is wat ingewikkelder sinds van schedeldak tot schouderblad mijn wereld ‘anders’ is. Niettemin noteer ik alvast dat we naar Berlijn en Praag gaan. Wie ben ik niet? Een mislukte man. Een gelukkige man die denkt dat het leven een feest is. Een stoere, optimistische man. Een zakelijke man. Fysiek groot met forse handen, ik heb vaak gedacht een jongen te zijn gebleven. Een man met bizarre wensen evenmin. Een succesvolle man, althans als we denken aan het tegenwoordige affiche van succes. Een man strak in het pak. Een uitbundige man. Ik ben iemand met een romantische gedachtewereld, zo’n man verwacht meestal teveel, dus omgekeerd ervaar ik vaak de teleurstelling. Ik herstel mijn kompas.

Ik zie mezelf maar ben er niet zeker van dat anderen mij ook zo zien. Zij zien mij weer anders. Ben ik eigenlijk zoals anderen mij zien? Hier raken we het mysterie want we weten nooit precies hoe dat beeld van anderen er uit ziet. “Wees daar maar zeker van”, zegt Kundera. “We zullen nooit te weten komen waarom en waarmee we anderen irriteren, wat ze lief en lachwekkend aan ons vinden.” Ons ik is waziger dan ik dacht. En ik geloof Kundera, want “we kunnen proberen het zelf te schilderen, maar één gemene kreet en je bent voor altijd veranderd in een deerniswekkende karikatuur.” We zijn wat zij

van ons denken, maar wat zij wérkelijk denken, weten we vaak niet.

Gisteren las ik, zoals elke dag, het dagboek van Gérard van Eyk en hij haalt Hillel aan, een Joods wetgeleerde en afstammeling van koning David: "Als ik er niet voor mezelf ben, wie zal er voor mij zijn? Maar als ik er alleen maar voor mezelf ben, ben ik er dan zelf nog?"

Ik heb met toenemende verlegenheid jullie reacties gelezen. Een feestelijke en wederkerige hartelijkheid, dank állemaal. Het heeft me verheugd dat we geen vreemden blijken.

[Afbeelding: "Het zwaarst valt het afscheid van een deel van jezelf" van Albert Robbe. Het citaat van Kundera komt uit diens roman 'Onsterfelijkheid'.]

29 augustus 2007

Postvogel I

Um ourives das palavras

Deze vogel is hier eerder geweest. Hij blijkt een wonderlijke, soms poëtische boodschapper. Van de week trof ik hem op de rand van mijn versleten leren stoel. Op de naar mij toegekeerde enveloppe stond 'Um ourives das palavras', maar ik ken geen Portugees. We keken elkaar aan, enkele seconden later wipte hij in een atletische sprong hier op tafel en dropte de post. Het betekent 'Een goudsmid van woorden'. Op het ingesloten kaartje staan maar enkele regels. "Als archeologen van onze ziel kunnen we ontdekken hoe verwarrend we zijn. Als het zo is dat wij slechts een klein deel kunnen leven van wat er in ons zit – wat gebeurt er dan met de rest?"

Kan ik mijn eigen archeoloog zijn? Ik keek opzij, maar de vogel was al gevlogen. Mijn blik ging terug naar het kaartje en toen pas zag ik onderaan in het vet gedrukt wat mij te doen stond.

Koop de "Nachtrein naar Lissabon" van Pascal Mercier.

[Foto van Jaap van een ansichtkaart die ik hem stuurde; "Brieftaube", Gerhard Glück.]

30 augustus 2007

Uit het einde komt het begin voort

altijd kan alles herbeginnen

Het echte beminnen is als een stem die woorden
zoekt in een diepe put, roepend naar overgave want
leven bestaat in ontdekken.

Alleen vanuit een lange tocht naar onszelf
vinden we kracht ons te vellen, hoewel met bijna stilstaand
bonzend hart, zij, met wie ik dit korte leven delen zal.

[© MN, in *De wind waait de tijd als zandkorrels weg*.

Afbeelding: "Venus riddle" by Susan Madsen.]

1 september 2007

Een gevoel dat verblijdt en pijn doet

Voor mij bestaat op dit eiland de wereld
van de boeken, lepels vol woorden neem ik,
vol verbeeldingen en gebeurtenissen.

Door mijn venster zie ik de Duitse pijp en
de Catalpa's, de kraag van onze kersenboom
als een schets van mijn leven,

maar ook is er de morele wereld van de deugd,
de liefde, het lijden, de landelijkheid van bomen en
beken en de tuin voor de roos, de tedere Rilke-roos.

[© MN, in *Mijn leven als schets*. Afbeelding: "Jaro" van Wszyskie.]

3 september 2007

De dichtervorst Goethe

Den Gefühlsausdruck in den Mittelpunkt:
"Sturm und Drang"

Johann Wolfgang Goethe werd op 28 augustus 1749 in Frankfurt am Main geboren. Hij studeerde rechten in Leipzig en Strassburg, maar interesseerde zich vooral voor de schone kunsten, voor poëzie en tekenen. Zijn vader was jurist en raadsheer van de keizer.

In Strassburg leerde hij Johann Gottfried Herder kennen, een vriend die hem in contact bracht met andere jonge schrijvers, een 'groep' die zich bewust distantieerde van de heersende regels der dichtkunst. In het prachtige Goethemuseum in Weimar las ik ergens: Sie betonten die schöpferische Freiheit

des Dichters und stellten den Gefühlsausdruck in den Mittelpunkt, was ihrer literarischen Strömung die

Bezeichnung „Sturm und Drang“ eintrug. Deze nieuwe toon is reeds te lezen in de gedichten die Goethe schreef voor Friederike Brion aus Sesenheim, maar overtuigend in zijn eerste succesvolle drama „Götz von Berlichingen”.

In 1772 trof hem wat je zou kunnen noemen een historische hartstocht. Hij werd verliefd op Charlotte Buf, de verloofde van zijn vriend Johann Christian Kestner. Johann Wolfgang raakte tevens bekend met de droevige zelfmoordgeschiedenis van Karl Wilhelm Jerusalem en vervlocht elementen uit diens biografie in zijn eigen hoogst ongelukkige liefdeservaring. Zo ontstond binnen enkele weken zijn beroemde briefroman „Die Leiden des jungen Werthers“. Das Buch erlangte einen regelrechten Kultstatus. Het gaat over Werther, de intelligente, romantische jongeman, die in Lotte zijn grote liefde ontmoette, maar moest ervaren dat die niet beantwoord kon worden want zij had haar hart aan een ander geschonken. Wanneer Werther zich dat tenslotte heeft gerealiseerd, maakt hij een eind aan zijn leven. In zijn dagboek schrijft hij over het geluk dat hem deelachtig werd voor háár te kunnen sterven. Aan zijn schrijftafel gezeten schiet hij zich een kogel door het hoofd.

In 1775 werd hij jurist te Weimar, aangesteld door de hertog Carl-August, maar hij bleef ook als dichter actief, zij het dat zijn werk zijn poëtische leven vaker dan hem lief was naar de achtergrond dreef. Zijn liefdesleven vervolgde een moeilijke en onmogelijke weg. Hij kreeg een intieme relatie met Charlotte von Stein, een invloedrijke hofdame van de hertoginmoeder Anna Amalia; Charlotte was getrouwd met Gottlob Friedrich von Stein, maar goed, Goethe had zich een plaats veroverd in deze kleine elite-kring en zijn omgang met Charlotte, waar niemand lucht van mocht krijgen, inspireerde hem tot vele lyrische gedichten. „Ich bin bei dir, du seist auch noch so ferne, du bist mir nah! Die Sonne sinkt, bald leuchten mir die Sterne. O wärest du da!“

Na elf jaar brak dit benauwende leven hem op. Hij vertrok voor twee jaar naar Italië en ervoer zijn belevenissen als een bevrijding, als een 'Wiedergeburt'. Niemand was tevoren van zijn reisplannen op de hoogte, maar in Italië verbrak hij het zwijgen en correspondeerde met Charlotte, Frau von Stein, met de Herders en ook met de hertog. Hij beschreef zijn nieuwe ervaringen en werkte aan oude teksten, zoals het drama „Iphigenie auf Tauris“ en de „Wilhelm Meister“-roman.

In 1788 keerde hij terug naar Weimar. Het viel hem niet gemakkelijk zich opnieuw te schikken in het meer vormelijke levensritme, maar zijn vriendschap met Herder en vooral de ontluikende liefde voor Christiane Vulpius zorgden er voor dat hij zich 'erneut heimisch' voelde. Al na enkele weken trok Christiane bij hem in. Een jaar later werd hun zoon August geboren. Hun vier daarna geboren kinderen stierven allen zeer jong. Maar ook August werd slechts 41, hij stierf twee jaar voor de dood van zijn vader. (Ik kom een andere keer kort terug op de te eerbiedige relatie vader-zoon.)

Zijn vriendschap en samenwerking met Friedrich Schiller leidde tot een literair actief leven, denk maar aan die „Römischen Elegien“, die italienische Eindrücke en zijn poëtische omhelzingen van Christiane. Bovendien werd „Torquato Tasso“ voltooid en hervatte hij zijn werk aan „Faust“. Voor Schillers tijdschrift „Die Horen“ schreef Goethe onder meer de novellereeks „Unterhaltungen deutscher Ausgewanderten“, die eindigde met het beroemde en zo gul ontvangen „Märchen“.

Johann Goethe stond zeer sceptisch tegenover alle politieke veranderingen in het kader van de

Franse revolutie en de oorlog van Napoleon. Na de gewelddadige plunderingen in Weimar door Franse troepen, in 1806, trouwde Goethe dan eindelijk met Christiane. Hij was toen 57 en leefde al achttien jaar met haar samen.

In 1809 ontstond de roman "Die Wahlverwandtschaften", dat een wending markeert in zijn werk. Hij werkte aan zijn verzamelde briefwisselingen en zette zich aan het schrijven van zijn biografie. De gedichtencyclus "West-östlicher Divan" werd evenals "Faust II" zeer lauw ontvangen. Vooral met "Wilhelm Meisters Wanderjahren" wisten zijn tijdgenoten geen raad, maar wel weer met "Der Mann von funfzig Jahren". Grote bekendheid verwierf hij met zijn poëtisch-idealistische "Novelle" en met de tragische "Marienbader Elegie".

Johann Wolfgang Goethe stierf op 22 maart 1832, in zijn oude leunstoel.

[Krijttekening van Johann Joseph Schmeller. Dit portret siert ook het boekomslag van De Goethe-industrie door Boudewijn Büch.]

4 september 2007

Onsterfelijkheid, een roman uit 1990

De grond waaruit ons lot opkomt

Het eerste deel van deze roman, die mogelijk door velen al is vergeten, beschrijft in dik vijftig pagina's de pijn en de illusie van liefde, schuilgaand achter maskers van de realiteit. Het leven is een en al schets. Hier vooral het leven van Agnes, het bourgeois gezin waarin ze opgroeide, de symbolen in de relatie met haar vader die wat langer leefde dan 'officieel gepland leek', haar relatie met haar zus, later met de in huis afwezige Paul die veel van haar hield, die zozeer op zijn moeder leek dat Agnes, als ze eens de liefde bedreven, soms dacht dat er een oude vrouw op haar lag. Het woord 'masker' valt nergens, maar cruciaal in dit eerste deel is 'het gezicht' en wie daarachter schuilgaat. 'Is mijn gezicht hetzelfde als ik'? Agnes koestert heimelijk andere levensplannen. Ze houdt van Paul vanuit de wil van hem te houden, maar de wil kan verslappen, zodat 'de liefde kan wegvliegen als een vogel door de geopende deur van zijn kooi'. Aan het einde komt een

vreemde vriendelijke man van een andere planeet haar zeggen dat ze in het volgende leven niet meer op aarde zal terugkeren, ook Paul niet. En dan herhaalt zich diezelfde cruciale vraag: 'Wilt u in het volgende leven bij elkaar blijven of elkaar niet meer ontmoeten'? Na overpeinzingen zegt ze, tóch, met vaste stem: 'We geven er de voorkeur aan elkaar niet meer te ontmoeten.' De illusie van liefde.

Van pagina 55-98 deel twee, het is december 1811. Bettina en 'haar' dichter Achim von Arnim logeren bij Goethe in Weimar. Goethe is dan 62, zijn vrouw Christiane 49. Bettina, 26 en zwanger, flirt met

Goethe. De logeerpartij eindigt in een ruzie en Goethe ontzegt hen voorgoed de toegang tot zijn huis. Overal in Weimar klinkt Bettina's onsterfelijke uitspraak, dat 'die vette worst gek is geworden en haar heeft gebeten'.

Het gaat om de aardse onsterfelijkheid, om herinnerd te worden bijvoorbeeld als een groot staatsman, of veldheer zoals Napoleon, of zoals ik van Goethe en Slauerhoff houd als onvergetelijk grote dichters, zónder hen persoonlijk te hebben gekend. Zelf ben ik straks slechts onsterfelijk in de harten van mensen die mij hebben gekend, dat is anders en van heel korte duur. Dood en onsterfelijkheid zijn mooier dan Romeo en Julia of welk ander onscheidbaar paar ook. Ach, onsterfelijkheid, "het is wind die je vangt in een vlindernet."

Het frappante is, dat Bettina, die haar leven lang leefde in een snoer van adoratie voor beroemde mannen, de dochter is van de vrouw op wie Goethe veertig jaar eerder verliefd was, Maximiliane, "Maxe". De toen nog jonge dichter werd door haar man het huis uitgezet. Bettina, 22 toen ze Goethe voor het eerst ontmoette, verschool zich achter een geraffineerd schild van kinderlijkheid. Gevaarlijk ambitieus, en er volgen vele wonderlijke scènes.

Bettina, de scherpzinnige, wint en verliest, alleen is dit laatste haar bij leven bespaard gebleven, maar zij won méér dan Goethe, die er toch ook uitkomt als een "schijtebroek", of, zoals Beethoven hem, in andere omstandigheden, uitmaakte voor 'onderdanige lakei'. (Bettina stierf in 1859.) Drie jaar na Goethes dood, in 1835, verschijnt haar boek, haar hommage aan G, Goethes Briefwechsel mit einem Kinde. Het is een briefwisseling die tot 1912 voor authentiek werd gehouden, maar ontdekt werd, hoe kan het anders, hoezeer zij alle brieven tot verfijnd goud had gepolijst. Ze rekende op onsterfelijkheid, maar vergat de dood.

Tot slot van deel twee verzint Kundera Ernest Hemingway, geworteld in het symbool van journalistieke roem, aan de zijde van Goethe. Wie is, eenmaal aan gene zijde, niét meer bij elkaar te brengen? Wat deden de een en de ander met het oog op onsterfelijkheid zonder het te weten?

In deel drie, het middenschip en de strijd van het boek, keert Agnes gelukkig terug. Pas later ook weer Goethe, Bettina, Beethoven en Rilke. Agnes en haar zus Laura, en hun respectievelijke geliefden Paul en Bernard – we lezen fascinerende psychologische portretten. Waar strijd je voor, tegen wie of wat? Voor het werkelijke leven? Zoals bij Laura, ziekelijk strevend naar het onsterfelijke, 'opdat ze leeft in de gedachten van de ander', onophoudelijk, want ná hem, haar minnaar, komt de woestijn, en dan móét je wel strijden, desnoods dreigen met zelfmoord. Ze wilde zich onvergetelijk maken, want zonder dat, waar leef je dan voor? Is zelfmoord een manier om te verdwijnen, of om voorgoed te blijven, gegrift te staan in het hart van de ander? Achter het ene doel ligt weer een ander. Strijden vóór iets kan deugdzaam zijn, strijden tégen iets vrijwel altijd vernederend of vermorzelend.

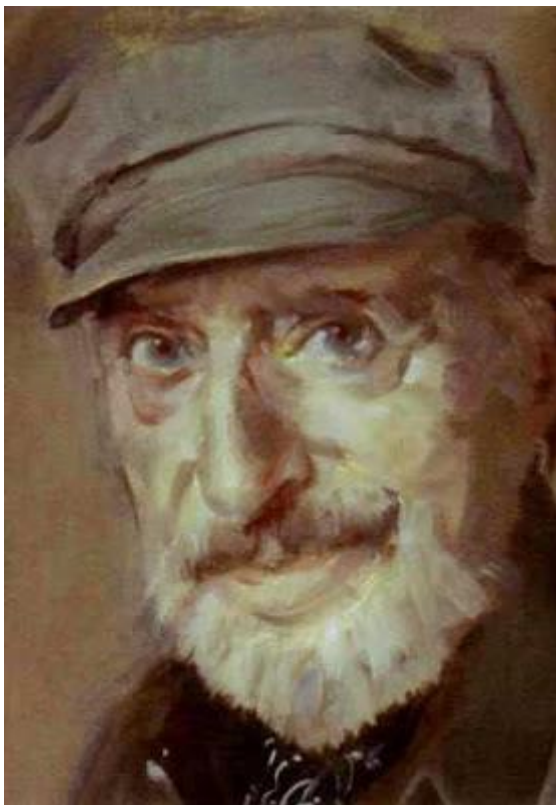
Nee, ik ga niet elk deel beschrijven, in hoe weinig regels ook. Dat is niet alleen lastig, maar ik wil ook niet de lijn van het verhaal blootleggen, die moet ontdekt worden, (dus) laat maar slapen tot het in het lezen wakker wordt. Ik wil slechts zeggen, dat deel vier over het voelende ik gaat, het lijden, de ziel. Een vrouw kan zeggen: "Mijn lichaam heb je gehad, maar mijn ziel krijg je nooit." Of: "Mijn lichaam heb je nog niet gehad, maar mijn ziel behoort je reeds toe." En over nog zoveel meer, tot we in het volgende deel naar professor Avenarius en het toeval gaan en naar Agnes, de heldin van dit boek. Avenarius die veel eerder al Laura uit een benarde maar onvergetelijke scène met twee clochards

redde, en Agnes, Agnes draagt haar pijnlijke ik door de wereld, het dichtst bij de werkelijkheid ... en sterft, na een absurd ongeval, tragisch omdat ze op de drempel stond van een ander leven. Maar zou het niet op het voorgaande leven hebben geleken? Ze bleef gebouwd van dezelfde bakstenen. Na deze droefenis belanden we bij de schilder Rubens en vanaf dan wordt (voor mij) het boek anders. Rubens wordt verplaatst naar de twintigste eeuw, en we lezen over de ontdekking dat in alle mannen en vrouwen dezelfde stroom vloeit, één enkele gemeenschappelijke rivier van erotische fantasieën, en dat ieder er zijn deel uit krijgt. Hoewel bij flarden boeiend en geestig, raak ik hier het spoor bijster, vind ik het gekunsteld, zou ook zeggen bijna overbodig. Ik meen dat Thomas Roosenboom eens zei, 'alles heeft zijn noodzaak'. Soms lezen we in het begin van een boek een tekst waarvan je je afvraagt wat je ermee moet, maar die blijkt dan verderop heel belangrijk te zijn. Precies dit element mis ik bij Milan Kundera, vooral (dus) tegen het einde, alsof hij toch verdwaald is in zijn verbeelding en in de complexiteit van het verhaal. Hij is een postmodernist, een kritisch en begaafd schrijver met een lyrische, poëtische stijl en een fascinerend wijd besef van de geschiedenis van het menselijk bestaan. Ondanks mijn bedenkingen aan het einde waren het allerm minst te vergeefse leesuren.

[Milan Kundera, Onsterfelijkheid, Ambo 1990. Afbeelding: "Venus immortal" by Wolfgang Steiner. Ik koos voor deze illustratie, omdat aan het einde staat, dat we ons moet laten doordringen van het Ewigweibliche wil de wereld niet aan kilte en berekening ten onder gaan. "Het eeuwig vrouwelijke trekt ons omhoog!"]

5 september 2007

Wenn Sie das Leben kennen, geben sie mir doch bitte seine Anschrift. Jules Renard

Een levensgroot opschrift op een buitenmuur in Weimar. Jules Renard (1864-1910). "Hij had een aangeboren misantropie in zich en iets knoestigs en solitaires", schreef Sartre. Maar ik bewonder zijn twee dagboeken, verschenen in de reeks Privé-domein van de Arbeiderspers, en herinner me regels, zoals: "De aarde die inslaapt trekt de nacht over zich heen." "Er zijn momenten dat alles goed gaat, maar wees niet bang, dat gaat wel voorbij." "Ik houd van je zoals van de zin die ik in mijn droom heb bedacht en die ik niet meer kan terugvinden."

Ich wünsche Dir das wir solange wir atmen, das Staunen über das Wunder Leben und die Freude das wir leben niemals aufgeben, zo luidt een zin die ik ergens las in het Goethe-Haus. Zie je, zo leeft bij ieder in alle tijden het menselijk verlangen, enerzijds juichend over de vreugde die het leven is, anderzijds te willen weten hoe het mogelijk is het leven te leven.

Dat is elke dag werken, ook voor hen die alles lijken te hebben waarvan wij denken dat het hen zo

eenvoudig lijkt te maken om goed te leven. Het is, denk ik, als een vuur dat je moet weten aan te steken zonder dat je je vingers brandt.

[Afbeelding: Jules Renard par Jack Rollan. De genoemde twee delen in de PD-reeks, nr. 140, zijn getiteld Dagboek 1887-1899 en Dagboek 1900-1910. Denk niet, omdat het van meer dan 100 jaar geleden is, dat het niet meer leesbaar zou zijn, integendeel – het is met een flinke teug ontzag op te snuiven!]

6 september 2007

Een kip legt geen eieren op het marktplein

Eergisteren tikte ik op mijn Garmin 'Abdijweg 50 Valkenswaard' en ik werd erheen gebracht, zo gaat dat in de moderniteit, om het even naar welke deur je wilt. Ik geloof na ongeveer vijf kwartier rijden vertoefde ik in de prachtige omgeving van de religieuze muren van het Cisterciënzer Trappistenklooster Achelse Kluis, ofwel de Sint Benedictusabdij in het stiltegebied tussen akkers en bossen ten zuiden van Valkenswaard. Er leven en werken 23 monniken naar de Regel zoals Benedictus die vijftienhonderd jaar geleden heeft gesteld. Waarom toch 'buiten de wereld', in afzondering? Is het niet dezelfde vraag als waarom ik naar bed ga als ik wil slapen? Zo leeft een monnik voor zijn vereniging met God in stilte, weg van het lawaai en weg van de talrijke verlokkingen, van de desillusies en obsessies, zodat er een innerlijke vrijheid en eenzaamheid ontstaat om het contemplatieve leven te

beleven. "Een kip", zo luidt een gezegde van de moslimsoefi's, "legt ook geen eieren op het marktplein". En zo is het klooster, dat bepaald geen vluchtplaats is of kan zijn – "het is eigenlijk een plaats waarin ik verdwijn voor de wereld", zegt Thomas Merton -, de tegenpool van het moderne leven waar de mensen elkaar doorgaans voorbijlopen.

In een nis boven de grote poort staat een beeld van Benedictus. De muren van het klooster zijn bijna een meter dik, alle ramen en regenpijpen zijn van koper en het dak van leisteen. Het kan de eeuwen doorstaan. Er is een bierbrouwerij, een broodbakkerij, een galerie met religieuze cultuur – een krans aan devotionalia - en een kruidenierswinkel, zodat de gemeenschap zelfvoorzienend kan zijn. Ik kocht kaarten, Marjoleinolie en (teveel) boeken en heb spijt van die ik niét heb gekocht, wandelde er rond en voelde me rustig en tevreden, meer moet het niet zijn. Ik ben toch al voorbij de soberheid gegaan. De abt zei eens: "Als God niet bestaat, zijn wij de stomste mensen ter wereld." En toen moest ik denken aan Amadeu de Prado, die zei dat we "de religie alleen maar geschapen hebben omdat de dingen

voor ons, mensen, te groot zijn: pijn, eenzaamheid en dood, maar ook schoonheid, verhevenheid en geluk.”

Toen de kraaien hun groet krasten, viel de avond over de abdij en verliet ik de schil van het monastieke leven – kon ik mijn wagen even aan de hand nemen, dan zou dat geruisloos zijn gebeurd, maar ik startte de motor zonder dat het een protest kon zijn tegen de stilte.

[Thomas Merton, Louteringsberg (autobiografie), Ten Have/Lannoo. Amadeu de Prado is de dichter, arts, de hoofdfiguur in *Nachttrein naar Lissabon* van Pascal Mercier.]

7 september 2007

Verandering

Je bent méér dan al mijn kostelijke boeken. Dat leek
haar grootspraak, maar wat is geweest, is weg,
alleen de tijd is gebleven.

De kast, een ontvreemde ruimte, is nu zonder
taal, maar vol liefde, schoonheid en rechtvaardigheid,
voor ieder elk woord te ontdekken.

Het was maar toevallig van al die boeken, kom,
we beginnen opnieuw, je bent rein en
we staan aan de rand van de dag.

[© MN, in *De wind waait de tijd als zandkorrels weg*. Ik moet toegeven, hoewel het niet onwaar is, dat “méér dan al mijn boeken” een hommage is aan de liefde, maar dat de boeken zijn gebleven.

Foto: van Natasja Gudermane.]

8 september 2007

Is muziek niet net als een boek

De componist die kunstenaar is, *music ... the intelligent emotion*

Muziek is vooral een kwestie van smaak en daarom kan ik er vrijmoedig over schrijven, ook al zei ik Ferdinand, “Ik heb er geen verstand van, alleen, ‘Exploratie’, ja, dat is goud”.

Zonder professionele kennis

(weet ik veel wat octaven en driekwartsmaten zijn) stel ik vast dat het ‘goud’ is – bij een kwestie van smaak is alles geoorloofd; ‘smaak’ is niet iets van alleen de tong, maar appelleert aan al je zintuigen. ‘Exploratie’ van Ferdinand Groos. Iemand die dit magnifieke pianospel ‘zenuwengepingel’ noemt – dat is heel beroerd want degene die dit goud noemt, verdraagt zo’n oordeel niet (je wilt dat het gedeeld wordt, dan mag de muziek ook op ‘hard’) – die heeft denk ik niet de rust, of niet het geduld, te luisteren en soms te zoeken naar wat hier gebeurt. Ik ken Ferdinand van veel vroeger dan zijn muziek, en toch is het andersom want er verstreek meer dan vijfendertig jaar voordat ik zijn muziek hoorde en pas daarna ontmoetten we elkaar weer. Toen ik me dit realiseerde, ging ik mijn herinneringen eens na, en in die enorme verzameling ontdekte ik plots een element dat er ook vandaag weer is. Ik keek natuurlijk in het laatje ‘muziek’, waar luisterde ik naar, wat vond ik mooi? Nou, the Moody Blues bijvoorbeeld, the Beatles, Fats Domino, Garfunkel, David McWilliams (“Can I get there by candlelight” kan ik nog neuriën), later ook veel Cohen, maar géén van deze muziek won het van Jean Philippe Rameau, daar zette ik de ramen wijd bij open. Nu, ditzelfde zou ik bij ‘Exploratie’ ook weer doen – het is in mijn leven dus vrij zeldzaam dat muziek zo in mij doordringt dat ik de vensters opengooi, dat ik anderen wil laten delen in mijn geluk, in mijn ontroering, in iets dat echt is, dat roffelt op je ziel. Tonen en ritmes, klanken, melodieën die zich vastzetten, zodat de muziek er ook op stille momenten is en doen verlangen naar het luide uur. Als tekst levende muziek zou kunnen bevatten, zou ik het nu doorgeven, zo prachtig, zo vol van klank en hartstocht, op momenten zo feestelijk dat het de blijdschap, die altijd ergens in mensen huist of verborgen is, onmiddellijk tevoorschijn tovert. Telkens weer raak ik

opgetogen, na honderd maal wel meer vertrouwd maar nog even hevig.

Een leek heeft het wel moeilijker dan een professional als hij een 'kritiek' schrijft over een muziekstuk. Ik ken het ambacht van de musicus niet en kan de virtuositeit nauwelijks vergelijken, maar tegelijk betwijfel ik of dat nou zo belangrijk is. Als ik maar kan uitleggen waarom het mij boeit, waarom die dubbel-cd hier soms de hele avond is te horen en me geen minuut verveelt. Menig cd zet ik halverwege uit, of vergeet ik, al kan ik ook gerust zeggen te kunnen genieten van 'Canto Ostinato' van Simeon ten Holt, pianospel dat verwant is aan het werk van Ferdinand. Niét verwant, al is het eveneens minimal music, en mooi is het werk van Philip Glass.

Nu eerst iets over de achtergrond van Ferdinand – zijn muziek heeft, evenals hij zelf en ieder van ons, een geschiedenis. Ferdinand Groos begon met piano spelen toen hij amper vier jaar oud was. Als getalenteerd kind kreeg hij vlot toegang tot allerlei faciliteiten om voor hem muziek te laten zijn wat het nog steeds is: de mogelijkheid om wat niet meer met taal kan worden uitgedrukt te verklanken in emotievolle thema's. Na zijn gymnasium beëindigde hij zijn piano-opleiding aan het conservatorium, waarna hij, daartoe aangezet door zijn ouders, filosofie studeerde in Nijmegen. Maar van meet af aan was al duidelijk dat (direct na het beëindigen van deze studie) de aantrekkingskracht van de 88 toetsen toch sterker was dan welke andere bezigheid ook. Wel zou de filosofiestudie zich later duidelijk manifesteren in zijn werken. Ferdinand reisde over de hele wereld. De ontmoeting met de vele verschillende culturen zette hem er toe aan deze ervaringen op latere leeftijd te ordenen in de studie Cultuurwetenschappen. Want juist deze ontmoetingen met andere landen en culturen in combinatie met zijn filosofieopleiding zouden opgeld doen in zijn werken voor meestal twee of drie vleugels. Uiteindelijk zouden zijn werken gekenmerkt kunnen worden door mooie melodische lijnen, ontrold in een 'minimal-musicachtige' omgeving. Deze vorm werd bewust gekozen omdat tijd een centraal begrip is in al zijn werken.

In de partituur 'Exploratie' draait het in wezen om datgene wat Hegel bedoelde: steeds wanneer een kunstenaar een werk schept, zal er sprake zijn van een kenbaar maken van zijn eigen (gedeeltelijke) waarheid. Ook Groos ontvouwt zijn 'waarheid', uitgedrukt in een scala van melodische lijnen in verschillende toonsoorten en in figuren gecomponeerd in de traditie van de 'klassieke' minimal music: melodische lijnen om het gevoelsleven welluidend naar voren te brengen, om rationeel bezig te blijven met zijn 'muzikale zoektocht' naar het tijdsbegrip. Daardoor gebeurt het steeds weer, dat de toehoorder verrast is door de werkelijke digitaal af te lezen lengte van het werk, terwijl het gevoelsmatig een veel kortere tijdsspanne omvat.

Naar verluidt hadden luisteraars vaak de idee dat de tijd was stilgezet. Dat het steeds weer gebeurt, dat de melodie zich herhaalt, en wéér en wéér, wijst erop dat muziek een taal is in klanken die je moet leren verstaan – dat vraagt een openheid die alleen denk ik mogelijk is als je er door wordt geraakt. Smaak, zintuigen, gevoel; woord en klank vallen niet samen en toch wordt er een verhaal verteld, alleen een verhaal dat ieder voor zichzelf mag navertellen omdat ze niet,

zoals bij proza, nagenoeg identiek zal zijn. Zeker als het muzische verhaal niet geraffineerd is, niet doortrokken van wat in de mode is, maar belangeloos en zo puur dat het 'navertellen' niet wijst naar een bepaalde geschiedenis of plot, maar meer een expressie is van persoonlijke fascinatie.

'Exploratie' staat aan, ik ken de tonen, weet op welk ogenblik ze heftig worden, ik ben aan het schrijven en vind zo de woorden die ik nodig heb en waar ik anders veel graafwerk voor moet doen, ik ben rustig, kalm, tevreden, gelukkig. Warmte, veiligheid – misschien, daar moet ik nu opeens aan denken, lijkt mijn grote genoeg wel op dat van de fervente boswandelaar die je niet hoort over de duizend zelfde bomen die hij tegenkwam, maar wel over de kalmte, over het tot zichzelf komen, over inspiratie, over 'persoonlijke inzichten', over kwetsbaarheid. Muziek als natuur ... luister naar de tweede, de vierde, de veertiende minuut, naar de zeventiende, naar de achttien punt dertig – en zo verder -'wandel er heen', dan gebeurt wat ook de wandelaar zegt, "Ik weet niet, dat moet je meemaken. Ga erheen."

[Podiumfoto van Ferdinand. Zie www.fjmgroos.nl/]

10 september 2007

Ik hoor de kist nog niet knarsen

Geen vonnis dat mijn mond verzegelt

Wat mensen aan ziekte overkomt, kan
soms nooit meer kantelen naar hoe het
eens was. Dat te weten, is eerst als dwalen

in een diep bos, je weet niet waar je bent

noch waar je gaat. Met geduld komt er licht en
gewoonte tevoorschijn en eenmaal daar

wil je zó niet meer kijken naar de tijd
die je nog niet kent. Zo wordt het mogelijk
het onmogelijke te leven

want eens verlaten we elkaar, vroeg of laat,
een van beide, maar allemaal. Staan we er teveel
bij stil, dan komen we tijd tekort.

[©MN, in De wind waait de tijd als zandkorrels weg. Jan Wolkers schreef: "Je laatste gedicht schrijf je pas als de kist hoort knarsen." (Ziekte is metaforisch voor alle lijden dat zich in littekens vastzet. "Het lijden is de universiteit van het egocentrisme", zegt Kundera.) Uit een Ierse song: So stick to the fight when you're hardest hit, It's when things seem worst that you must not quit. Afbeelding: "The music of the soul" by Victor Safonkin.]

11 september 2007

Postvogel II

Hij zei dat het op z'n route lag

Mijn eiland staat voor iedereen open. Hij zat daar rustig op de rand van mijn leren fauteuil, zei niets maar pikte met zijn snavel tussen zijn tenen zoals ik dat vroeger mijn kanarie zag doen en wat ik beschouw als een bewijs van thuis zijn. (Hoewel, thuis zijn en gekooid, gaat dat samen?) Ik was net klaar met het schrijven van een kaart die ik op de tafel voor het Mariabeeld legde. Voor ik er erg in had, was hij ermee verdwenen.

"De vogel vloog op het juiste adres binnen maar trof niemand thuis. Hij fladderde wat rond en veroorzaakte wat rommel. Het lieve dier kan van niets weten en is er toch zeker van dat jullie thuiskomen. Schrik dus niet, hij brengt wat geluk, wat troost, wat geduld, en vliegt weer weg."

[Foto van Jaap van de Ansichtkaart die ik hem stuurde; "Brieftaube" Gerhard Glück.]

12 september 2007

Zijn naam is Amadeu de Prado, je ne peux pas vous oublier

Zodadelijk lees ik de laatste twee pagina's, met opzet almaar uitgesteld omdat ik er aan dacht dat De Prado echt heeft bestaan. Ik vind het de knapste roman die ik ooit las. En het is vermoedelijk de enige die ik nogmaals ga lezen. Het leven van Gregorius 'eindigt' onzeker, dat heb ik al gezien, eigenlijk wel jammer, maar een 'happy end' of iets dergelijks zat er ook helemaal niet in en zou ongeloofwaardig zijn. Laten we maar geloven dat Doxiades gelijk had, dat het uiteindelijk allemaal meeviel en goedkwam en dat hij de Spaanse geschiedenis is gaan bestuderen want hij was zeer geïmponeerd door Estafania. Ten slotte zou hij een boek schrijven over het Portugese verzet en daarin zou Amadeu weer terugkeren, Joao Eca ook. Maria João Avila, de schatbewaarder van zijn gedachten eveneens, maar de geschiedenis zou beginnen met het drama rond Mendes en de diepe vernedering die er

op volgde. Amadeu de Prado, mijn grote held, de dichter, de kluizenaar van de liefde, de man met een drang om geheimen te doorvorsen, de goede arts die tijd, medegevoel en begrip met gulle hand wist toe te dienen.

Gregorius die de boeien lossloeg van het zwaar vergrendelde hart van Adriana.

Ooit verandert alle pijn in oud zeer.

Merci Pascal.

[Pascal Mercier, Nachttrein naar Lissabon, Wereldbibliotheek.]

13 september 2007

De atheïst en de monnik

Wie het denken de hoofdzaak vindt, kan het daarin weliswaar ver brengen, maar verwacht toch de grond met het water; er komt een ogenblik dat hij verdrinkt.
Hermann Hesse

Mijn broer, ook een familieman, leidt een druk bestaan. Hij is ongelovig. Voor hem is geloof

niet te funderen op verhalen of een overlevering. "Het plaatsen van de Godsidee bij alles dat niet rationeel verklaard kan worden beschouw ik als existentiële zwakte en gemakzucht." Het behoort tot de logica van de rede dat voor denkbeelden een wetenschappelijke of een empirische verklaring is want anders ontbreekt het fundament, dan is er sprake van iets dat je je in je hoofd hebt gehaald maar niet kan kloppen. Maar kan alles gedacht worden? Verklaard? Is de rede in de war? Daarom dacht ik aan Hesse. Het geloof is geen wetenschap. Geloof is mensenwerk.

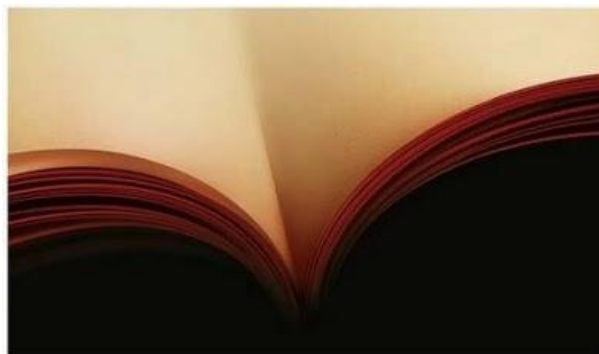
God bindt en splijt.

Hij is atheïst, hij is iemand die zich beweegt binnen de grenzen van de rede en die heel goed weet dat de rede – zoals Kant zei – maar een eilandje is in een grote oceaan. "Atheïst. Vreemd eigenlijk", zei hij laatst met een lach van verlegenheid, "met dit woord ben ik toch weer met hem verbonden." En nog iets. Waar hij woont, is het prachtig. Maar het is de tweede keer achtereen dat hij ergens woont met direct zicht op een kerk. Hij is ook gefascineerd geraakt door het werk van Heinrich Böll, toch een gelovig man - hoewel hij de onfeilbaarheid van de paus verwierp en een groot wantrouwen had naar de officiële kerk en haar autoriteiten, die hij verweet geen weerstand te hebben geboden tegen het Nazi-regime en dus medeverantwoordelijk achtte voor de menselijke problemen in de toen miserabele Duitse samenleving. De kerk weet het goede niet steeds van het kwade te onderscheiden. Een gelovige en een atheïst evenmin. Morele kwaliteiten zijn gelukkig niet gebonden aan welk geloof ook. Mijn broer is evenals ik een humanist, een stille strijder. Het is zijn identiteit, maar hij verlangt niet dat iemand hem volgt, of misschien ook wel, maar hij zal niet willen dat ik op hem lijk. Dat zou me ook niet lukken. Geloof is geen rationele zekerheid en ik houd niet van het leven zonder verrukking, zonder hoop, en dat is ook het wonderlijke, het goede schemert overal doorheen, door het ergste dat is geweest of ons nog te wachten staat.

Hier op mijn eiland leef ik eigenlijk al een soort van monnikenbestaan. Ik geloof in God maar weet niet exact waarin ik geloof want God blijft een mysterie. Ik ken het onzienlijke niet, evenals hij, de atheïst, het onzienlijke niet kent en daarom binnen zijn grenzen blijft. Dus wij beiden kennen de grenzen van de rede. De monnik en de atheïst, mijn broer en ik zijn meer en anders verwant dan we zouden vermoeden, aangenomen dat ook hij eerbied heeft voor wat boven de rede uitgaat.

[Beeld uit "Into Great Silence", een documentaire van Philip Gröning door de seizoenen heen over kartuizer monniken in het klooster Grande Chartreuse in de Franse Alpen.]

14 september 2007

De oude dag is niet zo als ze lijkt

Alsof de naam van het gelag me ertoe dwong, volgde ik in "Buitenlust" even de heupen van de serveerster, ze handelde zo prompt, totdat ik twee senioren zag van fors postuur, zij en hij, beiden een grijze Hazewind aan de hand, en onwillekeurig vergeleek ik de ribbenkasten met de grote borsten, geborgen in een puntige beha, misschien nog van oudroze satijn, dat zou melodieus zijn.

[© MN, in Aging, living, dying; this all poetically reference the beauty and vulnerability that characterize human experience.

Afbeelding: by MAX, nadere gegevens ontbreken, maar het is a piece of my mind.]

15 september 2007

Dus jij denkt dat je een mens bent?

Ook hier, op de mogelijkheid van een eiland?

Ik dacht, kom, neem de nachttrein naar Lissabon,
hoewel ik droom naar het einde van de wereld
naar het hart van mijn ziel.

Ben ik niet een van die denkende schrijvers,
levend in de schaduw van de wind, almaar
in de stilte van de wereld voor Bach?

Het leven heeft geen geheimen, soms
is het een dubbeltje op z'n kant, en ik weet 't,
de regen verandert niets aan de begeerte.

Heb ik liever liefde dan gedichten, ik, de ander,
hoeveel geheime kamers telt mijn hart, zijn het wel
werken van barmhartigheid die ik leef?

Het zijn niets dan proeven van liefde, fluisteringen
langsij het ebbenhout, mijn leven een voorval. Misschien
tot morgen, ik ben afgemat als een eendagsvlieg bij avond.

[© MN, Het eiland, mijn gedachtenwereld. In de reeks 'Stapelgedichten', als felicitatie
aan Eric van Hoof, alias Gobboe, voor zijn gedichtenbundel 'Droomkleur'.]

17 september 2007

Als een porseleinen hazewind naar de stilte

Waarom trekken mij de kloosters zoals de hollen de vossen? Ik reed naar de abdij van de Norbertijnen en in de boekwinkel vertoefde ik, hoe uitzonderlijk, slechts vier, vijf minuten. Ik zag het portret van Miek Pot, nam haar boek in de hand en rekende af. Een warm gezicht van een moderne vrouw, ze is 47. Haar zachtmoedige maar zekere, wilskrachtige gezicht deed me blozen, dat viel me op toen ik buiten was en de wind het niet kon zijn, die was straf en guur. Ik wilde de Vespers bijwonen, maar de kerk was nog gesloten. In een als het ware ver naar binnen gevouwen erker van het immense bouwwerk eromheen, windstil maar nog net in de zon van het laatste middaguur, begon ik te lezen alsof ik buiten adem was van mijn vondst. Haar boek viel in mijn hart.

Miek Pot, die sinds 2002 als meditatie-contemplatielerares in een klein appartement in een besloten beluik van het Brugse begijnhof woont, leefde twaalf jaar in een wit habijt met daarover een witte kovel met puntmuts, haar haren verborgen maar tot aan haar billen, een ongeziene levendige vrouw als moniale in een kluizenaarsklooster. Eerst het strenge kartuizerklooster in Marche-les-Dames, net onder Namen, later, van dezelfde orde, in Zuid-Frankrijk aan het einde van de wereld en onder de

rook van de beroemde abdij van Le Thoronet. Daar woonde ze met dertien andere kluizenaars op een domein van vijftig hectare, ieder zwijsend als een graf in eigen kluis, het hart van de monnik.

Haar intuïtieve keuze voor eenzaamheid volgde na een wild en gemakkelijk studentenleven, een tijd zonder één minuut stilte, een leven dat nog alle kanten uitkon maar ook een bron van onbehagen werd, een leven dat haar tegelijk ook zo voorspelbaar leek verder te gaan, misschien als moeder van enkele kinderen, lid van de hockeyclub en als dat er niet inzat wandelen met een labrador, in elk geval een mondain leven dat haar leeg en zinloos leek en dat botste met het in haar verborgen innerlijk proces, nog lang niet te duiden maar zoals een verboden liefde waarover je niet spreekt.

Uit het kluizenaarsleven is een innerlijk vrije vrouw geboren. Zij maakte een lange en voor wie er het hart voor heeft fascinerende reis door de woestijn, maar wat een veilige wereld was, werd uiteindelijk een niemandsland. Zij voelde zoals Jezus het haar zei: 'Word voorbijganger', keer terug naar de wereld, naar het marktplein. Haar uittrede werd onvermijdelijk, maar betekende geen afscheid waarin zij gelooft. Zij wil een trouwe berggids zijn, trachten mensen naar de stilte te brengen, bewust te maken en bij zichzelf te laten komen. Haar portret staat hier, telkens zie ik de titel en is er een oogwisseling alsof ze me aanmoedigt.

[Miek Pot, Naar het hart van mijn ziel, uitg. Ten Have, 128 pag., € 15,-.]

18 september 2007

Postvogel III

De wolken schetsen weer hoe weinig heel de wereld is

Om wat ze zijn, je woorden, zal ik ze branden. Om wat ze zijn, zal ik ze verstrooien, als as over een bevroren grasland. Zie, het is nog even een donkere vlek. Zo reizen dichters soms met het woord.

Heeft stilte niet juist de toon die we zoeken?

Toevallig vond mijn postvogel wat andere woorden, ik begreep zijn gekwetter, pakte mijn pen, schreef ze op en verbaasde me erover waar hij dat schoons vandaan haalt. "Een gouden zon schenkt al het bomenblad het geluk waar wij van leven. Ik hoop dat hij rustig ergens in je tuin wacht tot je thuiskomt want hij maakt er nog wel eens een zootje van", schreef ik en deed het briefje in een enveloppe. Het is wonderlijk hoe hij weet dat mijn kleine werk gereed is en hoe hij zonder dralen de post zo vast in zijn snavel grijpt, héél anders dan de broodkruimels die hij hier vliegensvlug oppikt.

["Brieftaube" Gerhard Glück.]

19 september 2007

Postvogel IV

De tijd die ons gegeven wordt, is kort

Als het regent en er is wind dan word je geslagen. Ga de wind niet uit de weg, maar jaag hem ook niet na. Ik weet het, soms is de wind zachtmoedig, als een frisse zijwind. “Had je de wind in de rug zoals wij dat het liefst hebben?”, vroeg ik de vogel. Of

versta je me niet, waait mijn woord weg in de wind, zoals de wind ook de tijd wegwaait? Hij zat daar weer even parmantig en zwijgend als vorige week en ik vroeg me af of ik in zijn tijdschema zit, tot de vaste adressen behoor. “Nu ja, als je maar niet op mijn boeken landt!”, zei ik terwijl ik mijn hand uitstak toen hij naar me toeboog met de post.

Soms ben ik zo traag als Amadeu de Prado, maar laat me maar denken en schrijven, dan blijf ik in leven. Alleen zo kan ik hier wonen, zo meende ook Slauerhoff. Ik zet Arvo Pärt aan, de cd *Alina*, dat zou de melodie kunnen zijn van de Portugese filosoof, de man die voortdurend koos voor een stukje eeuwigheid. “Het komt aan op partij kiezen voor de ziel aan de gevoelens voorbij.”

Amadeu vroeg zich af, “waarvan het afhangt als we een maand als een gevulde tijd, als ónze tijd hebben beleefd, in plaats van als een tijd die langs ons heen is gegleden, die we alleen maar hebben ondergaan, die ons door de vingers is geglipt zodat we het idee hebben dat het een verloren, een gemiste tijd was waar we niet om treuren omdat die voorbij is maar omdat wij niets van die tijd hebben kunnen maken? De vraag is dus, hoe je voor jezelf iets kunt maken van de tijd van een maand?

Wanneer is het zo dat ik de indruk heb dat deze maand helemaal van mij is geweest?”

Wat wil ik toch graag dat u Gregorius leert kennen, de begaafde classicus uit het Zwitserse Bern, die door een toevallige ontmoeting álles achter zich laat, zelf nauwelijks beseffend wat hij nu eigenlijk tegemoet gaat, en dan in Portugal het leven van Amadeu de Prado leert reconstrueren. Hij krijgt als het ware stapvoets de weg gewezen naar indringende ontmoetingen waardoor hij in de loop van de maanden een andere kijk op zichzelf creëert en tegelijkertijd het zachtmoedige, standvastige en respect afdwingende intellectuele leven van Amadeu openbaart. Amadeu de Prado.

[Pascal Mercier, *Nachttrein naar Lissabon*, Wereldbibliotheek 2006. Overigens is een nieuwe roman verschenen: *Perlmann's zwijgen* en begin volgend jaar verschijnt *Lea*. Alle boeken van tafel, alleen nog Mercier. Foto: “Brieftaube” Gerhard Glück.]

20 september 2007

Postvogel V

De geschiedenis van mijn lichaam

“De auteur van deze weblog is voor onbepaalde, vermoedelijk lange tijd op reis. Het eiland blijft zijn boekenkast en alleen wanneer hij ongelukkig wordt, keert hij terug.”

Neen, zo afstandelijk zou ik het nooit willen zeggen. Er is meer aan de hand. ‘Op reis gaan’ is de metafoor voor een ontdekkingsreis, voor opnieuw een reorganisatie van mijn bestaan. De eerste was dringend nodig nadat ik min of meer was hersteld maar nooit meer zou gaan werken. Om kort te gaan: het werd een weblog en mijn eiland werd gelijk een kippenren waarin ik dag en nacht vertoefde. Natuurlijk is dit beeld sterk overdreven. Maar het lezen van talrijke weblogs, het almaar langdurig peinzen, mediteren, over

eigen thema's, over taal, het verdwijnen als het ware in de virtuele wereld, leidde tot een soort van afwezigheid in het huis dat aan dit eiland vastzit en waar ik feitelijk woon. Het ligt deels in mijn aard zo te leven, maar mijn verlangen, beter gezegd, ons verlangen, het ervaren van harmonie is sterker. Daarom moet ik deze ‘vorm’ verlaten en, nog in verwarring, een vorm vinden die mij meer integreert met het huis waar ik woon. Het is geen gedachtespel, het is een levendige wens.

‘Whisperings of my soul’ heeft mij ongelooflijk veel geboden en in dat opzicht is het virtuele aspect grotendeels schijn, dat is het namelijk minder dan we denken en elkaar steeds voorhouden. Zijn warmte en aanmoediging dan slechts lucht? Ik voel een verbondenheid die ik niet verliezen kan, maar wil nu een andere weg inslaan. Ik heb van jullie met gulle hand gekregen, maar je kunt niet alles hebben.

Plots denk ik aan een passage uit mijn *Hals over kop en nog langzamer*. Een van de verpleegsters van de eerste hulp waar ik om 9 uur aankwam (op 7 maart 2005) en van waaruit ik 's middags tegen de klok van vier werd opgenomen op traumatologie, zocht mijn ogen en keek me aan, “Wees gerust, wat er ook gebeurt, ik volg het en wijk geen moment van uw zijde, ook niet als er dadelijk allerlei onderzoek gaat plaatsvinden.” Fluisterend vervolgde ze: “Er gebeurt alleen wat goed is voor u, daar let ik op.” De geschiedenis van mijn lichaam heeft me geleerd dat het leven niet licht is, maar ik ben niet

ziekelyk geworden en dat is de verdienste van heel veel anderen.

Wat kan ik jullie wensen anders dan het versleten woord 'Alle goeds'? Zo luidt de wens uiteindelijk wel, maar wanneer alle namen me als levend geworden portret voor de geest verschijnen en weet dat alle littekens in ons mee blijven ademen, dan zeg ik liever: "Adieu. Dank je ... adieu."

Het is de kunst ervoor te zorgen dat het verlangen niet je meester wordt.

Ik schreef iemand laatst, dat het *nu* de beste jaren zijn. Zou ik ze dan zelf in de greppel rond mijn eiland moeten gooien omdat ik ze niet leven kan? Zoals Jeroen Brouwers het zegt: "Je schrijft terwijl het leven aan je venster voorbij waait, zonder dat jij eraan deelneemt."

[© MN, in *De wijsheid van het lichaam*. (Log nr. 305.) Ik wilde er eigenlijk nog veel aan toevoegen, maar ik realiseer me dat dit zogenaamde toevoegen alleen voortkomt uit reële pijn, dankbaarheid en onthechting rondom en in het leven van mensen met een weblog, waarvan het in de kern maar één eigenschap heeft: we doen het ieder voor onszelf. Laat ik dus als dichter maar gewoon de reis maken die ik me voorneem, zonder precies te weten hoe dat zal zijn. Foto: "Brieftaube" Gerhard Glück]

26 september 2007

A rose for each of you
Op het eiland heerst nu een
andere stilte dan voorheen. Ik
heb verwarring gesticht in mijn
leven maar twijfel er niet aan dat
die vruchtbaar zal zijn. Ik zie hier
bijvoorbeeld een ansichtkaart,
daarop staan vijf in leer
gebonden boeken gestapeld en
het is natuurlijk alleen maar
symbolisch, maar op die stapel
staat een boom met de wortels
langsij maar ongetwijfeld ook
naar binnen, al is dat
onzichtbaar. Het geheel
verbeeldt de vruchtbaarheid.
[Photo BC Gal.]

27 september 2007

De ongesproken taal

Bo, onze hond, was al driemaal naar het eiland gekomen met het zichtbare verzoek wanneer we nu eens uitgingen. “Nog even Bo, ik ben bezig.” Hij keek me aan en het leek alsof hij zijn schouders ophaalde en wat verontwaardigd bij me wegliep. De derde keer keek hij enkel even om het hoekje, zag dat ik nog bezig was en liep terug alsof

hij niet gezien was. Het duurde nog tot elf uur, zeker een uur later dan gewoonlijk.

Tijdens die wandeling realiseerde ik me hoe fascinerend de ongesproken taal van een dier is. Aan het voorbeeld in de eerste alinea zijn nog talloze toe te voegen, waaruit blijkt dat de wederkerigheid tussen mens en dier heel bijzonder is. We doen het vaak wel af met de idee dat het bij een dier slechts ‘gewoonte’ is, of conditionering, maar de houding en gelaatsexpressie, en de alertheid van het dier op het ongewone dat zich kan voordoen, toont een ‘tegenwoordigheid’ die wij mensen vaak missen.

Het tweede dat mij tijdens dit kortdurende uitstapje opviel, was de maan. Een krachtige, warme maan. Het wonderlijke is, dat de volle maan precies boven Rozendaal lijkt te staan, ‘zie, pal boven mijn eiland’, maar Gerhard die in een kleine plaats in Friesland woont of Inge in Zandvoort of Gerda in het Vlaamse Gent, ze kunnen allen op dezelfde gedachte komen, ‘zie, wat een juweel deze volle maan, pal boven mij’. Ik ben niet bekend met maanrituelen, maar weet dat deze koningin van de nacht toch ook, evenals de boom van gisteren, een symbool van vruchtbaarheid is, en ik ben blij het te hebben opgemerkt want het heeft me even weggehaald uit de droevige geschiedenis van Philip Perlmann. Eigenlijk zou ik de postvogel moeten terugroepen en hem met een paar regels over de ‘beangstigende gewaarwording van een existentiële crisis’ erop uitsturen, maar misschien zijn deze twee zinnen al even veelzeggend. De postvogel heeft intussen een andere meester te dienen.

[Een verwijzing naar de roman van Pascal Mercier, *Perlmann's zwijgen*, Wereldbibliotheek 2007 (623 p, € 24,90). Foto van het www, onbekend van wie maar met eer geplaatst.]

29 september 2007

Verwonderd over de wereld

Er zit niet een regelmaat in, maar nu en dan komen we bij de kringloop, dan eens bij de sjacheraar op de Schaapsdrift en dan eens bij die van de St. Vincentiusvereniging aan de Rozendaalsestraat. Als geld moet rollen, dan goederen ook. Laat ik het er maar niet over hebben waarom we kleding niet dragen tot het op de draad is versleten of de televisie niet blijft staan tot de gloeibuizen zijn gesprongen. Een enkele keer gaan er schoenen mee waar tevoren nog even de poetslap overheen gaat, ik frons dan m'n wenkbrauwen maar ben al blij dat ze naar de kringloop gaan. Er moet nog veel meer naar toe.

Er staan ongeveer twintig mensen te wachten tot de deur opengaat. Nog een minuut of zeven. Drie mannen draaien nog een shagje. De meesten staan zwijgend bij elkaar, tussen ieder

een armlengte afstand zodat het duidelijk is dat ieder er voor zichzelf is. Alleen een paar vrouwen met helaas jengelende peuters aan de hand vinden elkaar. Het leven is niet geëgaliseerd, misschien bij de Aldi een beetje, maar niet bij de kringloop, op een enkeling na.

Vlak voordat de deur opengaat, komt er een jonge vrouw door de poort, gevolgd door haar moeder, een graatmagere vrouw die de slagen van het leven wel kent want de rimpels liggen als opgewaaid duinzand in haar gepoederd gezicht, zwart haar, paarse lippenstift en aan elke vinger een ring. Haar dochter, smakkend op haar kauwgum en een bleek, verveeld en ongelukkig gezicht, draagt een verkeerde broek. "Dat je dat ziet", zegt m'n lief. "Waarom?" De broek zit zo strak om haar billen dat de stof daar dunner is dan langs de benen, de billen als het ware een opgeblazen bol vormen waar geen enkele bekoring meer van uitgaat en omdat ze teveel patat eet, wordt de stof aan de voorzijde zo in het nauw getrokken dat het haar schaamheuvel ongetwijfeld pijnigt. Dat kon je zien. Sommigen denken dat een mannenoog dit boeiend vindt. Ze kon onmogelijk aandacht voor zichzelf hebben want ik zag even later dat ze verdrietige ogen had, en haar gezicht toonde geen verveling, maar leed waarover ze misschien nauwelijks kon spreken.

Een gesluierde Marokkaanse moslima blijkt een zeer geïntegreerde Nederlandse. Ze pakt telkens een rok die niet haar maat is. "Deze is me ook weer te klein, ziet u?" "U hoeft toch niet uw levenlang maatje 36 te houden!", zeg ik, denkend dat het toch maar een muf boeltje is. Ze gaat hardop pratend door met zoeken en telkens blijkt de rok aan beide kanten een vuistbreedte te smal. "Jammer, want deze is zo mooi", en ze kijkt met ogen die zeggen 'ja toch!?' "Ja, het is een batikstof." Heb ik hier

verstand van? Ze is een aardige vrouw, donkere, warme ogen, haar leven gediend aan man en kinderen. Ze was zelf denk ik weinig in tel en terwijl de tijd niet zorgeloos verstreek, werd haar lijf ongemerkt een beetje een boomstam, een die overal tegen kan. Sommigen vinden dit weerzinwekkend, maar wie zien we eigenlijk als we in de spiegel kijken?

[Painting by Fernando Botero.]

1 oktober 2007

Zo uit het dagelijks leven

Een kleine onbeduidende metamorfose

(Ik schrijf vandaag) opnieuw de eerste onwennige regels met de vulpen die ik van Chrisje kreeg toen ik doctor werd, een Mont Blanc met de inscriptie "De odyssee 1998". Ik heb er zeker al drie jaar niet mee geschreven, terwijl het een pen is van enkele honderden guldens, geschonken als eer aan een schrijver, een schrijver die zijn pennen al lang had verruild voor een toetsenbord en voor veel

vluchtige notities of observaties een van zijn ballpoints gebruikte, bij voorkeur de Charles Hubert en in de marge van teksten zijn vertrouwde vulpotlood, een Cross.

Sinds de operaties in 2005 is mijn handschrift verknoeid, voor anderen wellicht onleesbaar, voor mezelf wel herkenbaar maar onaantrekkelijk. 'Hij heeft een vreemd geworden hand van schrijven.'

Er staat hier nog een potje inkt, Königsblau, nu onmisbaar want met een langdurig genegeerde vulpen is niet te schrijven, ook met een Mont Blanc niet. Nee, onvindbaar was hij niet want ál die tijd lag de set pennen en het vulpotlood als het evidente attriboot van een schrijver op mijn werktafel. Voor de Mont Blanc had ik altijd zwarte inkt, in cartridges, en voor de Waterman het potje Pelikan 4001. 'Hij schrijft vandaag de dag vaker over volstrekt nutteloze gegevens, alsof hij alleen maar hoeft te controleren of hij nog wel schrijven kan, dat wil zeggen, in leesbare zinnen.'

Tegenwoordig gaat dat moeizaam en soms lijkt mijn woordenschat te zijn vermagerd omdat er geen argumentatie meer nodig is, geen vergelijk of overtuiging. Maar tegelijk is elke tekst ook soepel en vrij want hij is bevrijd van reputatie of ambities. 'Hij is als schrijver veranderd omdat hij leeft in een ander landschap van de taal, maar hij is niet veranderd als een mens die hij niet kent.' (People don't remember what you tell them, they remember what they experience.)

Ik leef in een sterk veranderde werkelijkheid en beschouw deze als de gelukkigste van mijn leven. De crises zouden anders doen vermoeden, ze waren uitputtend en leken soms verpletterend, maar zaten

vastgeklonken aan een traumatische levensgebeurtenis en ééns zouden de klokken ervan gaan luiden. Hopelijk hebben we ze nu alle gehoord. Is er iémand een leven zónder beloofd? En, daarbij, een ander lichaam krijg ik niet en ongelukkig met mezelf ben ik evenmin, tenzij anderen mij nog zouden willen kneden naar een beeld dat zij liever zien.

Achter in dit oude schrijfblok ligt een gedicht van de Zenleraar Dōgen – jaren geleden, in the hope of finding a quieter, more calm existence – het gedicht “Mountain Seclusion”: ‘I won’t even stop/ at the valley’s brook/ for fear that my shadow/ may flow into the world.’ Ik liep op het aardedonkere eikenbomenpad, dacht aan een nachtegaal, maar vond ook de woorden voor dit eeuwenoude gedicht. Zelfs daar zal ik niet aarzelen/ daar bij de beek in het dal/ ook daar zal de vrees mij niet weerhouden/ dat mijn schaduw in de wereld stroomt.

[Uit een handgeschreven tekst, MN. Dōgen Zenji (1200 - 1253) was een leraar, meester, Zen Boeddhist, geboren in Kyōto in zijn tijd een befaamd religieus leider en filosoof. Afbeelding: “De Wodanseiken” van J.J. Cremer, 1849.]

3 oktober 2007

Pascal Mercier, een schrijver, en ook nog de filosoof die hem hielp

Twee meesterwerken, met meer in aantocht

Voordat ik een paar regels schrijf, breng ik hulde aan de vertaalster, Gerda Meijerink. Het is buitengewoon knap hoe ze als het ware in de meesterhand van Mercier is kunnen blijven, zo subliem, minutieus, ademloos, is het vertaald. En alléén maar om hetzelfde nog eens anders te kunnen lezen, zal ik de ‘Nachttrein’ in de oorspronkelijke taal gaan lezen.

Soms leek het alsof ik de volgende bladzijde niet durfde om

te slaan, maar vaak had ik de rechterpagina al in de hand terwijl ik aankwam op de eerste regels van die pagina en er dan zeker van was zonder haperen of pauze de laatste zin ervan op de volgende bladzijde meteen te kunnen vervolgen. Zo ging het met de *Nachttrein*, waar ik eerder over schreef, en precies zo met *Perlmann's zwijgen*, allebei een roman als filosofie. De ‘Nachttrein’ is zachtmoediger en geheimzinnig, ‘Perlmann’, achtervolgd en bijna gewurgd door schuld en schaamte, ingemetseld in

de tijd en in de ban van de verbeelding met slechts minuten van bevrijding, is onthutsend, aangrijpend en adembenemend en verbluffend gedetailleerd. (In een decor van academici zoals ik academici zelf heb leren kennen.) Soms wilde ik even niet verder met Philipp Perlmann precies zoals hijzelf soms zwijgend naar lucht snakte – misschien omdat hij zelf vond er geen recht meer op te hebben nog te bestaan –, terwijl de opwindende reis van Gregorius, 57 jaar, zijn rusteloze zoektocht naar Amadeu de Prado me niet lang genoeg duurde.

Hoe wie ook over Philipp Perlmann gaat denken, zo arm als hij is geweest aan het vermogen tot liefde, zo verschrikkelijk rijk zijn zijn intellectuele vermogens, zijn taal en hoe hij eraan vijlde, zijn observaties en scenario's, zijn geheugen. Het is bijna niet te geloven dat hij niet is gestorven in slechts de dunste jas van de diepste crisis, keer op keer, geen douche of pil bracht er verandering in. Soms ging hij wel lachwekkend ver in de controle over de dingen, maar dat is Perlmann ten voeten uit, zeker zoals hij zich voortdurend in het nauw gedreven voelde in het gevang van zichzelf en door het academische toneel, het wantrouwen en de afgunst (niet in het algemeen, maar in de beleving van Perlmann). Het verwarmende is gelukkig, in beide boeken, dat alle mensen je aan het hart gaan. Philipp, krachtig en kwetsbaar, heus niet in de laatste plaats. En wat voor Philipp geldt, gold ook voor Gregorius – tezamen 1000 bladzijden: een akker ontginnen zonder te weten wat er op zou kunnen groeien, zodat uiteindelijk het inzicht misschien ontstaat hoe dwaas het is je op te sluiten in een innerlijke vesting, dat een dergelijke afbakening je van jezelf afhoudt en het je onmogelijk maakt toegang te krijgen tot de tegenwoordigheid en dus niet onbevreesd staat voor wie je bent. (Zag laatst ergens een zin: "mijn gedachten schreeuwen altijd, maar mijn mond zwijgt".)

Hebben we het leven zelf in handen, kunnen we ons lot sturen of laten we het, alsof we op een schavot staan, zich voltrekken? Is het mogelijk onszelf te kennen? Hoe is het als je beroep je in je latere leven als in watten of sneeuw ontglipt en hoe krijg je dan weer vat op de tegenwoordigheid? Wat zou er gebeuren als we het leven mochten overdoen? Het leven wordt tot in de kern geraakt. Waarom kies ik wat ik kies? De vrijheid, dat is het centrale thema in al het werk van Pascal Mercier, alias Peter Bieri (1944), de Zwitsersduitse hoogleraar filosofie aan de Vrije Universiteit van Berlijn. Peter Bieri is evenals Mundus Gregorius, Amadeu de Prado en Philipp Perlmann een man gefascineerd door talen. Taalwerelden. Hoe begrijp ik de wereld waarin ik leef? "Wat begrijp ik van de verhalen op televisie als Irakezen over hun ervaringen vertellen en het voor mij abracadabra is?", zei Mercier in een interview. Ik zie uit naar de vertalingen van *De pianostemmer* en *Lea*; Mercier, Mundus, Amadeu, Philipp, Leskov, het zijn onvergetelijke namen.

[Pascal Mercier, *Nachttrein naar Lissabon* en *Perlmann's zwijgen*, beide boeken bij de Wereldbibliotheek. Afbeelding: peinture de Pascale Mercier (1968), "Révenie", maar mogelijk, voor mij, ook Maria João Ávila.]

5 oktober 2007

Willen zien wat aandacht verdient
'Neig het oor van uw hart', zegt Benedictus

Het luide gedruis in alledaags leven,
in de afrekencultuur, is een bron van laksheid,
grofheid en verspilling. De vermaledijde gejaagdheid
voert tot cascades van kwaad en innerlijk geweld.

Waar is de stilte, het rustige geduld, waar is
de eerbied, is het met alle ambities verdreven
naar het isolement? Van alles is de gedaante tijdelijk,
we kunnen nog morgen beginnen.

De dichter voedt zijn verlangen, hij tracht
zich te verbinden met anderen in het besef van velerlei
beperking. Zijn lichaam gelijk een ruïne, geconserveerd
met schroeven, maar zieltogend, neen, dat is hij lang niet.

[© MN in 'Met gespitste oren luisteren', mede geïnspireerd
door Wil Derkse, auteur van 'Gezegend leven'.
Afbeelding als 'tegenbeeld': "A silence like intimacy" by Jackie Morris.]

7 oktober 2007

Natuur. *Een zelfportret*

De zon schijnt door het transparante
kersenboomblad, verderop in het land zien
we plots de wereld van onze kindertijd,

de paddenstoelen, altijd dicht bijeen en
beschut door het warme groene schors. Er is geen
mensenhand aan te pas gekomen,

het is alleen hoe de aarde in zichzelf
voorziet, maar het blijft een oase
van verwondering en verhalen.

[© MN, in "Bladeren in een middag". Foto van Chrisje.]

8 oktober 2007

Het dikke mannetje

Lea
↑ de bloemenstal
aan de rand
van de
diner

Een jonge vrouw stapte uit naar buiten LH, helpt
haar moedertje ter been bij de moeder uit de
wagen. Samen lopen ze naar de parkeerplaats.
De parkeerwachter ziet ze niet bij het verschuifde
evenement, of misschien vergezocht uit een
schaduw vogel.

Het tafereel duurt nog geen vier minuten. Zij helpt
haar moeder weer instappen en loopt met de
bloemen naar haar kant. Gewist als ze het portier
opent, ziet ze een staan. Linksvoor, gelijkij niet
met de voet op de bumper. Verbouwdend stamelt
ze, "we kochten slechts een bloemstijl voor haar
als die doodziek is". Het dikke mannetje die het
toetje bijna op zijn snik kon houden, keek niet op of
om, week twee passen naar achteren om het
kontekamp te verifiëren en bevestigde zijn nota
met een knabbel. De vrouw was al ingetapt want
ze is op de dat de man zich van de domme hield. Dat
was ook een beetje zo, hij hield zijn mechanisme
voet niet in discussie te gaan. Nog voor ze weg-
reden, stak hij de ben achter de mistenwiler. Ze
reed weg, zette formidabelijk de wielen van maar
het Connetje zat geen spoor van de
Het dikke mannetje is een figuurant en heeft
slechts één ben te onthouden: "de ben hield voor de
bonnen, niet voor de gemante."

↑ hogedier

Figurant

Korndant, 8 oktober 2007

10 oktober 2007

William Soutar, Het dagboek van een stervende

Vaak scheert een gedachte eerst een poosje als een mot rond. Veel liever had ik gezien, dat dit boek gebracht was met de titel Het brood van de ervaring want dat komt heel wat dichterbij de realiteit van dit proza dan de gekozen titel die eerder afschrikt dan aantrekt -, of: De dichter en ik, beiden naast de hoofdweg van het leven (te lang), beter nog De greep op dode jaren. Het zijn titels die intrigeren, zeker als het een dagboek is. Het zijn dagboekbladen uit de jaren 1930 – 1943. Ten onrechte wordt een sterfbed gesuggereerd van zo lange tijd, terwijl dat pas het geval wordt van eind 1942, tot het net zich rond de innemende, eigenzinnige dichter sluit

en hij in oktober 1943 sterft. (Ook al bedacht hij al in augustus 1932 een bepaald tragisch grafschrift: 'Hier ligt een man die niet kon beminnen', - maar dat sloeg in feite vooral op zijn karakter, niet op zijn fysieke conditie of mogelijkheden.) Meestal was hij een blozende strijder. Bovendien, pas een dag na zijn 'doodvonnis', toen zijn huisarts in juli 1943 tuberculose constateerde, begon hij aan The diary of a dying man.

Ik kocht het boek op 21 mei (zie weblog) en in juni schreef ik er nogmaals kort en terloops over. Maar het thema 'tegenwoordigheid' van Pascal Mercier deed me plots denken aan een zin van Soutar uit maart 1936. "Wanneer je bedenkt hoe kort ons verblijf op deze aarde is en hoe betrekkelijk saai en betekenisloos ons leven verloopt, verbaast het je hoe bekrompen en weinig geïnspireerd we met elkaar omgaan." Ik pakte het boek uit een van de stapels hier op tafel. De zin klopt, en hij voegt er nog dit aan toe: "Wij komen bij elkaar, praten over algemeenheden en draaien de lappenmand met clichés keer op keer om. Alles wat voor bespreking in aanmerking komt kennen we van buiten."

Als gevolg van een wervelontsteking een bedlegerige man, een man van kwatrijnen, een eenzellige man maar wel een met humor, een man met ogenschijnlijk conservatieve opvattingen over de zinnelijkheid (maar hij bewonderde het werk van D.H. Lawrence, zijn grote literaire voorbeeld) en dit boek is vooral de selectie van Alexander Scott, gemaakt in 1954. Trouwens, nu ik opnieuw in het boek lees, treft mij in de inleiding de zin van Harry Oltheten, de vertaler: "Op 14 mei had hij in zijn Journal geschreven: 'To accept life is to give it beauty'." De uitgever – Vorroux, bracht het in een prachtige uitgave – had er veel beter aan gedaan een nieuwe selectie te laten maken want Scott bleef met zijn keuze te sterk in de moraal van de tijd.

William Soutar wordt uitmuntend verzorgd, krijgt veel bezoek. Veel geklets. "Ik zou wel eens willen uitrekenen hoeveel jaren van iemands leven worden besteed aan het laten wapperen van de tong." Zelfmedelijden kent hij niet – 'en laat me nooit uit zijn op medelijden' - , hij is kritisch, strooit droge humor en is scherp in zijn observaties. Hij schrijft en leest en andersom, voorgoed gestationeerd op een soort eiland, vaak in een beperkte kring van doodsaai respectabele geesten, op een enkele vriend na en van een of twee vrouwen die wars zijn van het gebruikelijke geroddel. Hij voelt zich vaak in beter gezelschap als zijn bezoekers weer vertrokken zijn. Soutar is een meester van de korte typering, een meester in soms grillige humor, maar het was ook afzien want elke seksuele impuls

had wel iets avontuurlijks maar bleef slechts wonen in de verbeelding. En die was rijk. Dan besteed hij Pegasus – het paard in de Griekse mythologie – waarmee hij als dichter de werkelijkheid ontvluchtte, maar daarover staat vrijwel niets in dit boek. Wel dat hij gezegend was met een volbloedige viriliteit, helaas in een immobiel lichaam.

Evenmin komen we veel te weten over de aard van zijn ouders. Ze waren zorgzaam, en zijn vader liet William's kamer flink uitbouwen, met een extreem groot raam, 'a room with a view'. "Hoe dan ook", schrijft hij, "ons gezinsleven is altijd heel aangenaam geweest, geschraagd als het werd door de stille aanvaarding van onze onderlinge afhankelijkheid. Demonstratieve liefkozingen kwamen bij ons niet voor." Een ingetogen familie.

William Soutar, een intellectueel, kritisch over zijn tijd van sociale chaos en materialisme, een man van het woord, van de nadenkendheid, van symbolen die het bewustzijn beroeren, een dichter die iets van een kind heeft behouden en vragen stelt. Soms dezelfde als in de romans van Mercier. "Wat zou er gebeuren als we onze geheime gedachten en woorden zouden opbiechten?" Hij las alle poëzie van zijn tijd en zijn eigen werk werd goed ontvangen. Poëzie is een kwestie van beleving, dat vond hij, en pas dan ben je een goede dichter.

Ik besluit dit klassieke meesterwerk in de dagboekliteratuur met een passage die hij negen dagen voor zijn dood schreef. "Wat schijn ik in een slakkentempo te leven, terwijl mijn tijd toch in een rap tempo opraakt. Ik geloof dat geen van mijn vrienden nog vermoedt dat ik ten dode opgeschreven ben en het zou mij goed uitkomen als zij nog een behoorlijke tijd zouden denken dat ik een aanval van bronchitis heb of iets dergelijks. Wanneer zij er uiteindelijk toch achterkomen, zal er in een eerst open vriendschap een ondefinieerbare terughoudendheid sluipen." (WS, 1898 – 1943.)

[William Soutar, Dagboek van een stervende, Uitgeverij Vorroux. Afbeelding: "Pegasus" van Karl Heinz Metzger. Ik schreef het eerst met de vulpen, weldadig om te doen, maar het wordt al gauw te lang, zo blijkt: 900 woorden, 400 teveel. Mijn excuus.]

11 oktober 2007

Is ons leven een zelfgekozen gevangenschap?

Zie voor mijn raam een zorgvuldig geweven web met achttien spaken, gespannen met zes draden in een kozijn van 60 x 80. Het web, 40 x 55, is al meer dan tien dagen oud, de kleverige draden als sporen van begeerte, dunner dan het dunste garen, trillen in de zachte ochtendwind en er vallen gaten in. Het is een verlaten huis geworden, in korte tijd een versleten doek, zelfs geen gevangenis voor vliegjes. De kruisspin, die ik meermalen van noord naar zuid zag gaan, is verdwenen. Ik zie dat hij in de vrije hoek van het raam nog even geprobeerd heeft opnieuw te beginnen, een veel fijnmaziger wielweb, maar na tien rondjes hield hij het voor het gezien.

Is ons leven niet ook een zacht wiegend web, sterk en kwetsbaar, een weefsel waarin wij wonen? Beven we niet ook soms als een haas in een strik? Is het soms ook niet een onontwarbare knoop

waaruit we ons nauwelijks kunnen bevrijden? Worden onze gedachten niet vaak overweldigd door twijfels, vermoedens en felle hartstochten? Hoeveel onkruid als haat of ongenoegen en hebzucht hebben we niet te wieden? En zo gaan we van geboorte naar ouderdom.

[Afbeelding: "Fairy on a spider's web" by Arthur Rackham.]

13 oktober 2007

Een vliegwiel van geluk en lijden

Soms zijn we eenzaam in ons verdriet,
in onze fouten en verlangens
is het lastig wonen.

Soms lezen we enkele zinnen en
herkennen plots ons leven
als uit een diepe put gewonnen.

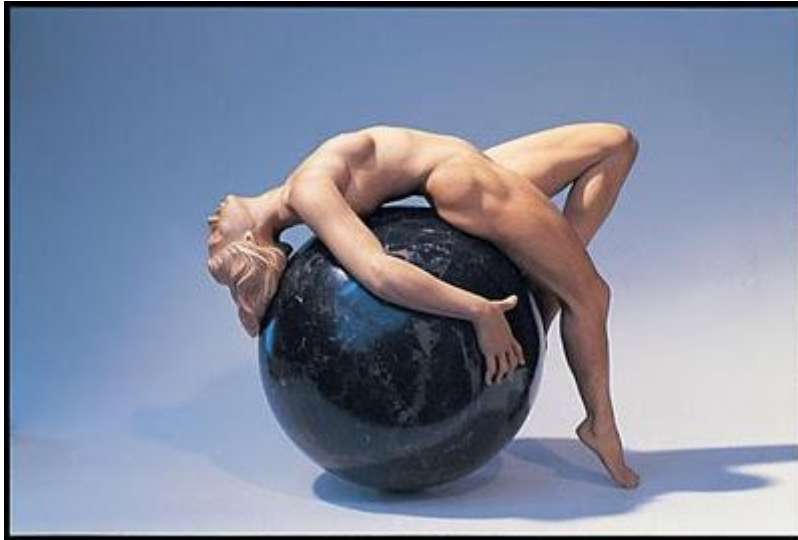
Het leven is bij tijd en wijle mooi,
maar als huilen en troost ons kan
bevrijden, is weer wat lijden voorbij.

[© MN, in 'Troostvolle brieven'. (Wat speelt er niet in ons o zo kwetsbare brein.)

Afbeelding "Sleep well" by Mihai82000.]

15 oktober 2007

15 oktober Milieudag

World Blog Action Day

Dit beeld, Gaia, is zowel een prachtige figuurstudie als een krachtig sociaal commentaar. Gaia is in de Griekse mythologie de godin van de aarde. Gaia werd altijd afgebeeld als een mollige vrouw, vaak oprijzend uit de grond en op die wijze verbonden met de natuur. Ian Norbury koos er echter voor

om haar in een waandood uit te beelden maar ook oersterk zoals moeders zijn, achterover over een zwart gemaakte aarde als signaal over onze oneerbiedige en vaak hypocriete, zelfs vernietigende houding ten opzichte van de wereld waar wij wonen.

We hebben een toenemende honger naar energie, maar het wordt steeds duidelijker dat we via de achterdeur de wereld vervuilen. Kan dat leiden tot een schoon geweten?

“‘Groen’ is goed, dat verbetert de wereld”, wordt er gezegd, maar geld moet geld opleveren en de kwartaalcijfers zijn nog immer van immens belang. We leven op de wals van het groeicijfer. (En pixels, steeds meer pixels.) Zou het een gewetenszaak zijn? Dat ‘groen’? Ander voorbeeld: precies een week geleden vertelde iemand, werkzaam bij een grote textielonderneming, over een staaltje van misleiding. “De Dolle Dwaze dagen van de Bijenkorf? Wij leveren een grote partij overhemden, dezelfde als anders, kant-en-klaar met de sticker erop: ‘van zoveel ... vóór zoveel’.” ’s Anderendaags lees ik in de krant dat die dagen voor relatief het grootste deel van de omzet zorgen.

We verlangen ernaar te houden wat we hebben, liefst wat meer erbij. Groeien we ook in welzijn? Zit de werkelijke schaarste juist niet in de dingen die we níét kunnen kopen?

De bronnen zijn talrijk en tegenstrijdig. Velen denken dat het de eigen kruimel niet waard is. Het moment van het besef dat het allemaal maar een verhaaltje is, wordt denk ik zo lang mogelijk uitgesteld.

[Sculpture by Ian Norbury.]

17 oktober 2007

Hoop, geloof en liefde, daar moeten we het van hebben

Bij vrijwel elk bezoek is zij er ook, een vrouw van gezet postuur met een eigenwijze maar alleraardigste uitstraling, het is alsof ze leest, is soms druk met allerlei formulieren en tal van kortingsbonnen. Ze is alleenstaand, heeft een kleine WAO-uitkering en gaat vaker naar Dudok dan ik. Ze drinkt één koffie verkeerd met honing en een glaasje water. Ze eet heimelijk haar meegebrachte boterham.

Het bleef altijd bij een vriendelijke groet, maar dit keer zocht ze contact. Nee, dat deed ze telkens, maar onhoorbaar, nu kwam voorzichtig het luide woord. Het was half acht en ik las juist in HP/De Tijd een kwade brief van Van der Heijden aan Arnon Grunberg omdat die het proza van A.F.Th. niet te pruimen vindt en zij beiden voor dezelfde prijs zijn genomineerd. Prompt komt laatstgenoemde met enkele duidelijke inconsistenties in de roman *Tirza*. "Wat is het vroeg donker." Het was alsof ze even hardop een gedachte

kwijtraakte, zo luidde haar stem. "Over een paar weken gaat

de wintertijd in en dan gaan we gaan langzaam naar vijf uur, half zes", zei ik. Wat een pessimistische boodschap, maar goed, na enig gekeuvel hierover vertelde ze te leven met het verre vooruitzicht naar het paradijs. "We komen steeds weer terug, tot we allemaal volkomen zijn, gered van alle tekorten.

Daar zie ik naar uit. Je keert terug in en met jezelf, en je herkent ook je stem, dat is het mooie."

"Is met het leven van nu niet te leven dan?"

"Nee, als ik dit geloof op het oneindig goede niet had, zou ik niet willen leven. Maar wat ook zo mooi is hè, nu zie je allemaal overlijdensadvertenties, dán niet meer. Dan staat er: 'Opstanding'. Já", zei ze en keek me doordringend aan. "We zijn hier om te leren, net zo lang tot we 'er zijn'." Ik keek haar aan en lachte haar toe.

"Wat herinnert u zich van vorige levens?"

"Niets. Dat is nu juist het mystieke. Móói toch!"

Daar kan ik niet omheen, maar waag het toch. "Merkwaardig. Hoe weet je dan welke les je nog niet snapte? En leren we niet allemaal in een zéér verschillend tempo, zullen we wel ooit tegelijk aankomen?"

Ze haalt haar schouders op. "Maar er kómt een paradijs! Daar wacht ik op."

(Is dit nu de uitzichtloosheid van het huidige leven? De teleurstelling en tegelijk de hoop? De overbodigheid? Ik weet het niet. Ze heeft in elk geval een manier gevonden haar leven te leven.) Ik zei

wat ik al een minuut of acht eerder had opgemerkt, dat ik nu echt naar huis wilde en moest gaan afrekenen.

“Dank voor uw aandacht. Dat maak je niet vaak mee hoor. Men vindt het klare onzin wat ik vertel.”

“Hoe kan ik weten of de toekomst ons onzin brengt? Een fijn weekend mevrouw.”

[Fresco “The last judgement” by Nardo di Cione, ca. 1350.]

19 oktober 2007

De dichter als strandjutter

Dagenlang worstel ik met het beeld
van de strandjutter alsof ik op geen ander
kan komen. Het is niet slechts van dit eiland,

maar van de twijfel die ieder kent. Ik stel vragen,
sprokkel halve antwoorden en weeg elk ervan in stilte,
zie wat waar is voor de tijd dat ik leven mag.

De strandjutter neemt zelfs op 't oog het onaanzienlijke
en daarin is hij gelijk een dichter die later wel weegt
welke waarden hem binden of breken.

Hoe ook de onvolmaaktheid ons eigen blijft, ik moet
wel mijn meester zijn want als ik daarin verzaak,
word ik de knecht van onechtheid.

[© MN, in *Tot je een ons weegt*, Afbeelding: painting “Wisdom” by Charmine.]

20 oktober 2007

IM Jan Wolkers

Een generatie ouder, maar natuurlijk de schrijver van mijn tijd. De rebel van Rottumerplaat*, de zachtmoedige van het eiland. De openhartige man, de hartstochtelijke en gulle man is 19 oktober 2007 in zijn slaap overleden, oud en broos naast zijn vrouw Karina. 81 Jaar. In het diepst van zijn ziel een schilder en beeldhouwer, schrijver en dichter.

De kruidenierszoon uit Oegstgeest, geboren 26 oktober 1925, werd beeldend kunstenaar

en ging, zoals Maarten 't Hart zei, "als een wervelwind door de literatuur", met zijn 'Kort Amerikaans' (1962), 'Een roos van vlees' (1963) en 'Turks fruit' (1969). Maar zo ging hij ook door het leven, hij is mede de schepper geweest van een nieuwe moraal. Met zijn openheid, zijn tomeloze energie, dwarsigheid en lef stootte hij door alle muren van opvattingen. En tegelijk was daar de liefde, zijn uit tallozen te herkennen stem, zijn ontzag voor het verleden en zijn immense respect voor de natuur die tekenend waren voor de zachtmoedigheid, voor de man die het verstond van zijn leven een kunst te maken. Een vriendin schreef me: "Ik dacht altijd, hem hebben we tot in de eeuwigheid. Dat is ook zo, maar anders nu." Een dijk van een man, wiens lichaam slonk zoals eens bij ons tot een laatste soms onhoorbare zucht, een man die een spoor van liefde achter zich laat, een spoor dat over een eeuw nog niet is uitgewist en graag gelezen wordt. Zo gaat dat met *les résonances de l'amour*.

[* Denk aan de legendarische radioreportages in juli 1971 toen Jan Wolkers en Godfried Bomans achtereenvolgens een week op het onbewoonde eiland vertoefden. Voor Jan was het een triomftocht, maar voor de geestrijke Godfried een drama.

Collage van rechts naar links: Foto van Monique Baan: Jan Wolkers op Texel, vervolgens een foto van Steye Raviez, een omslagfoto voor zijn 'Dagboek 1974' en het boek 'Terug naar Oegstgeest', het boek dat voortkwam uit de dood van zijn broer in 1944.]

22 oktober 2007

Het broze wezen en de dienaar

“Die Zeit ist mein Besitz, mein Acker ist die Zeit”

Het kost heel wat kruim een dichter
en mezelf te zijn, maar is dat niet
juist al wat de moeite waard is?

Laat mij maar ploeteren, van vroeg
tot laat want vastzitten aan gewoonten
slijt, discipline niet, zo verzet ik mijn wegen.

Ik ben een dichter zonder lawaai, een zachte man
die sober is. Ja, ik ben allergisch voor een morsig
leven en zoek de moed om te dienen.

Een mens die mogelijk rijker is aan taal dan aan liefde,
maar mijn ziel noch eiland is een vreugdeloos
gevang. Ik ga er nog niet vandaan.

[© MN, in *Met gespitste oren luisteren*, in het deel ‘Zijn mijn leven en geluk nog wel gaaf?’,
met een wijsheid van Goethe. Afbeelding: “Tristan” van Stephane Fugier.]

24 oktober 2007

Menselijk, maar al te menselijk

Hier staan we, samen in hetzelfde beeld,
het zijn de dichter en de struisvogel die er
als een haas vandoor gaan.

De vluchteling zal vast niet ver komen. Maar nee,
hij vertoont geen kunstje, het enige dat hij bedacht,
is dat onwetendheid wel eens fijn kon zijn,

en zie toch die gespierde poten, die verende vacht,
soms is het een lust voor de gedachte, de blik
op oneindig, een idee dat me niet eens verveelt.

Zodra ik weer bij kennis kom, weet ik dat
het bestaan me lief is, laat ik er maar geduldig in
schrapen, dan keert de tederheid vast weer terug.

[© MN, in 'Beeld van binnen, beeld van buiten'. Vat het niet op als teken van zwaarmoedigheid; we hebben soms niet op alle vragen antwoord bij de hand. Ik heb nog de tijd. 'Volgende keer beter', denk ik maar. "Escape of an artist" by Duy Huynh.]

26 oktober 2007

Bemoedig de barmhartigheid

We vormen een kring van mensen
zoals we zijn, mensen van passies, falen en
twijfels, maar ik kan niet in woorden gieten

wie we zijn. Maar hebben we niet gemeen
dat we allemaal door een woestijn gaan en onze
eigen oases vinden?

Ik leerde uit een verhaal over Judas, dat we zo
gemakkelijk de ander de schuld geven. Betekent dit,
dat ik die eerst eigenlijk zelf had?

Het gewicht te weten wie wij zijn, ja warempel,
dat is toch groter dan te wijzen naar de ander
want 'ik heb het nooit gedaan'.

[© MN, in 'Jaag je niet van jezelf weg', het deel "Exodus". Afbeelding: "The messenger" by Robert Schoeller.

Ik ben overigens nu wel tot 6 november naar kasteel Slangenburg.]

6 november 2007

De mens als boek

Steeds heet het: 'Wie biedt ons uitzicht?'

Toen ik de lange kasteellaan opreed, met aan weerszijden de reusachtige beukenbomen met het gouden en rode en bruine blad als een oker gewelf over het eeuwenoude pad want het bos was nog niet ontkleed, zag ik in de verte een zwijgend

kasteel, als een klein geluk. Ik zou gaan wonen op een zolderkamer waar ik ook al eerder verbleef, de Oosterkim, en vooral 's avonds naar de Sint Willibrordsabdij gaan voor de dagsluiting, de Complete. Er was een vage gedachte ook eens werkelijk door de stilte gewekt te worden en naar de Mette te gaan om kwart over zes, maar mijn dageraad ving aan om half acht en al wat ik door het zolderraam zag, was een luchtige mist boven de velden en een koe die nog slaperig het eerste gras hapte. En ik meende zeker twee boeken te lezen, het ene waarin ik al halverwege was, *Datumloze dagen* van Jeroen Brouwers, en het andere van Antal Szerb, *Reis naar het maanlicht*, maar beide bleven onaangeraakt op de stapel paperassen. Iedereen heeft dezelfde tijd, maar voor mij was de tijd toch weer anders, wel geheel vervuld naar wens. Er bleek geen boek te lezen, wel veel mensen met verhalen die ik herkende of nimmer had gehoord, die me verrasten en lieten lezen dat het geluk zelden spoorloos is of die bij me binnendrongen omdat het lijden en soms ook de slechtheid van mensen vaak niet is te doorgronden. Ik 'las' over veiligheid, wederkerigheid, warmte en mededogen, over verlorenheid en heelheid, maar evengoed over hele alledaagse geschiedenissen.

Kasteel Slangenburg in Doetinchem dateert uit de 17e eeuw, heeft twee robuuste torens en rondom een brede slotgracht. Op de enige dag dat het regende, zag ik roerdompeenden roerloos met hun koppie in de veren op een bed van bijeengedreven, verouderend lelieblad. Het is hier zoals kastelen horen te zijn, een kasteel met krakende trappen en vloeren, kamers met metershoge muren die gedecoreerd zijn met oude muziekinstrumenten, met mollige engelen of, als je even omhoog kijkt dat me op afstand wel lukte, met een jongeman die op een trompet blaast in het oor van een andere schaars geklede man en met allerlei andere taferelen.

Het is een inspirerende en weldadige omgeving die even een beetje van jezelf wordt en die je deelt met ongeveer vijftientig andere gasten, een eiland in de wereld waarop je als het ware gediend

wordt door de gastvrijheid. Ik houd van de rust en de stilte, mijn eigen stilte in de onrust van de wereld. Ik sta er middenin, precies zoals vele anderen, en verbind me met de mensen die er zijn, in het luisteren en in liefde en lijden. Nu ik zo vlak na thuiskomst een korte impressie schets, kan ik eigenlijk niet anders zeggen, dan dat je op Slangenburg mét elkaar de nieuwsgierigheid viert, de aandacht, het verlangen, de ontroering en de uitbundigheid. Ieder komt er voor zichzelf en er is niets dat moet en tegelijkertijd weet ieder veel van zichzelf te geven, juist dáár omdat het zo belangeloos kan gebeuren – en wéér is gebleken dat geluk onnastreefbaar is, onpeilbaar en een complexe, puur menselijke aangelegenheid. En een ogenblik dacht ik, kunnen we niet beter ophouden met denken, maar had ik geen gedachten dan vond ik niet de taal dit te schrijven.

[Eerder schreef ik over Slangenburg op 10, 16 en 29 november 2006 en op 12 maart 2007. 'Wie biedt ons uitzicht' is een regel uit psalm 4, gezongen bij de dagafsluiting. Afbeelding: Achterzijde kasteel Slangenburg Doetinchem.]

8 november 2007

Klein geluk in de Oosterkim

Ik ben een dichter die stil en
met de maan in de hand, zittend voor het raam
dat ook een spiegel is, mijmert over het kasteel

waarin ik luisterend woon. Daarginder
staat een paard. Kan een dier gelukkig zijn?
In een koude waterzon ben ik er langs gelopen

vanmiddag. Hij keek me slechts 'n seconde aan
en zweeg. Ik vergat de vraag en het paard,
het paard vergat wat hij zeggen wilde.

De stilheid is een vrijheid, maar het is niet zo
dat alle vragen in mij een kolfje naar mijn hand zijn,
sommige steken als een graat in mijn keel.

[© MN, in "De man en zijn ziel". Painting by Duy Huynh, "Starry messenger".]

10 november 2007

Het gave gebaar van een offer

Christus is tegelijk mooi en geschonden,
hier vlakbij in het voortdurende gebed, zo
groeit in de monnik de memoria Dei*.

Hoe doen zij dat? Zij strijden voor een sfeer
van aandacht voor God en soms zeggen zij
het vanbuiten geleerde zachtjes voor zichzelf op.

En dan hóór ik hen bidden, gevolgd
door een langdurig Gregoriaans gezang, tot
mijn oren er van tuiten. Zo luidt hun offer.

[© MN, *met je hart bij God zijn. Jesus Christ on the island. Iemand schrijft: is 'tot horen en zien vergaan' niet indringender? Dan komen we dichterbij onszelf. Misschien is dat waar. Alles is zoals het zich toont - of: zoals het tevoorschijn mag komen.]

12 november 2007

Laat ons eigen verleden toch spreken

Is niet elk woord nog teveel en rest ons de tranen van
het ogenblik, de tranen om gerechtigheid en géén innerlijke
vergrimming meer? Laten we het toch niet duiden als sentiment,

maar als morele aanraking van verantwoordelijkheid
voor de verschrikking van de nacht, de moordende steek in de middag,
de pest die waart in het donker van de mensheid – wat zei men niet

zestig jaar geleden? Wir haben es nicht gewusst. Zoeken wij
onder die vleugels onze toevlucht, - er kan toch geen huiver zijn
voor opkomende toorn en te tekenen met het bloed van solidariteit?

[© MN, in *Darfur, mijn spiegel*. Teken de petitie van rechtvaardigheid bij Amnesty.
Méér dan een aanmoediging kan het niet zijn! Photo bij Amnesty International.]

17 november 2007

Lof van de vriendschap

Precies op de lijn van twee zintuigen
verdreef de adem van vriendschap alle pijn
uit mijn hoofd. Het voorgelezen woord
klonk als een helend hoorspel.

Precies op het goede ogenblik: zodat
mijn handen niet naar 't ondraaglijke
hoofd zouden grijpen en de MRI werd verpest,
jullie liefde heeft me gered.

Kijk, dat is nou mijn wonder van ontroering
wie kaatst, kan de bal verwachten,
juist als 't gaat om warmte.

[MN, bedacht tijdens het absurdistisch theaterstuk van de MRI-scan op 16 november 2007.

Twee zintuigen: gehoor naar ogen.

Afbeelding: "bhadgavata.org/images/krishna/naradablij.jpg"]

(Geplaatst naar de uitgeschreven tekst van Marius door Chrisje)

23 november 2007

Levenszin is onpeilbaar

Aanvankelijk had ik een misschien wel fraai theaterstuk in gedachten over de MRI alsof ik aan boord zou gaan van het schip dat mij stampend door de golven terug zou brengen naar het eiland. Het ziekenhuis heeft mij echter te stevig in de greep. Een regie die mij helemaal niet bevalt maar omwille van de toekomst toch maar aan overgeef. Het zal tijd vergen want het is alsof ik fysiek(!) van alles opnieuw moet leren. Er is gelukkig geen tumorgroei, maar wel veel ander ongemak. Ik mis de bekoringen van het leven, onze dagelijkse wederzijdse bezoeken en de aanmoedelingen die we allemaal van tijd tot tijd zo nodig hebben. Hier in dit stille bed zie ik jullie, de verhalen die ik niet ken en het verlangen dat er altijd blijft, net als de volle maan;)) van hier, waar alles wordt gepeild.....

De meest hartelijke groet in een reikhalzend weerzien. Als het tijd is, spreken we verder.

Jullie Marius

[Zen painting van E. Snellen van Vollenhoven: The spirit of Silence]

30 november 2007

Een dichter schrijft geen triomfen

Ergens zie ik me nog wel
hoog op een heuvel staan, maar
vooral weg,
“far away”, zingt Nick Lowe.

Misschien moet ik onder ogen zien
Dat ik aan de verliezende kant ben
Mijn akkers zijn niet ruim meer.

Marius Nuy in “De wind waait de tijd als zandkorrels weg”, 28 november.

Afbeelding: Claude Monet, “And weary and worn are our sad Souls”

Weeping Willow

Geplaatst door Erna

3 december 2007

De stem van de stilte
De eerste, een weelde voor mijn hart

Al dagen zoek ik
In mijn verleden naar je stem
Maar eerst rook ik de wang van je moeder, geurend als kruid,
En daarna zag ik de handpalm van je vader zacht glanzend als rood fluweel.

Warme herinneringen zijn dat,
En toen plots zag ik je in
Heel persoonlijke landschappen
Je stem, zo zacht en werkelijk als van moeders.

Waarom je zo vroeg en abrupt stierf
Ik vroeg het aan Benedictus, maar
“er is niemand die daarover gaat”, zei hij.
Ik doe het met de stem van de stilte die mij voedt zolang ik leef.

Marius Nuy, in memoriam mijn moeder Mimi, 13 mei 1923- 3 december 1972

Afbeelding: aquarelle painting van Václav Mach-Kolácny,

In Space of Silence

Geplaatst door Erna

6 december 2007

Er is niets dat mij niét geschonken is

Van hier tot aan het einde
waarvan niemand weet wanneer
dat er ooit zal zijn.

Als ik had moeten sterven, was dat acht seizoenen eerder
al gebeurd. Hoeveel later het nu wordt, weet ik niet.
Het gebeurt als het tijd is.

De dichter kleedt zich in al jullie bonte bemoediging,
Heb daarom geen bekommernis om mij. Ik voeg me
naar een nieuw pad
en het is er een met een hart.

© MN, in "Kreupele gedichten"

Afbeelding: Kartini

De dichter verblijft vanaf 6 december in revalidatiecentrum
Groot Klimmendaal, kliniek 3 groep 10
Heijenoordseweg 5 te Arnhem

17 december 2007

Oases zijn er ook: dat zijn mensen

Over waar ik ben, moet ik zwijgen
en toch brandt het van mijn lippen.

De gezichten van vroeger waren ongetwijfeld
erger, maar de instanties van tegenwoordig

zijn rampen van regels. Koud
en ongenadig, maar er is een zonzijde.

Er is aanmoediging en verwarmde toewijding,
die breken mijn innerlijk verzet en verlichten 't pad.

©MN, in "Willen leren is net als zaaigoed"

[Foto op mijn kamer van Enno, geplaatst door Erna]

22 december 2007

"Ach, veel intelligenter dan ik ben, zal ik niet worden"

De dichter loopt zich helemaal suf, en
't is dat het therapie heet, anders
ga je toch niet op je billen de trap af?

Binnenkort is er een hellingproef, 't fijne
weet ik er niet van, maar als ik tegenwerk,
word ik er van afgekieperd;

Wat sneuvelt er gaandeweg toch veel
de taal is ook niet meer wat het was.
Hier is toch niets poëtisch aan?

[© MN in "Kreupele gedichten"]

foto: Enno Nuy
geplaatst door Erna]

24 december 2007

Engelengeduld

Patience is the name of the game

Dat vinden we een schone zaak, maar hebben we er ook tijd voor? Bewaar je geduld, je kalmte – het wijst, in de verte misschien, naar de deugd van nederigheid. Met dit begrip hebben veel mensen intuïtief moeite hoewel ze zeker niet over zich gezegd willen horen “altijd haantje de voorste te willen zijn”. Hoe we er ook over denken of er in wezen niet van houden, steeds weer worden we beproefd: nog niet te willen wat mogelijk binnen bereik ligt en dan zien we dat de weg ernaartoe veel belangrijker is. (Ik hoor 't, “allemaal mooi hoor, maar ik hoop dat we een beetje voortmaken”.) De variatie gezegdes is rijk geloof ik, 'kalmte zal u belonen'. Geduld wijst naar kalmte, naar langzaamheid, soms zo traag als een slak. Het

is de kunst langzaam aan te doen. Geduld brengt misschien wel geluk en geluk brengt feestelijkheid, dankbaarheid, blijmoedigheid, warmte en misschien ook tederheid. Wat kan ik ieder meer en beter wensen dan dit? Van harte en uit diep gelegen genegenheid veel engelengeduld, nu en in 2008.

[© MN, korte gedachten bij kerst 2007. Afbeelding, detail op mijn kamer: “De engel” gekleed, later in goud gekaderd, door de fotograaf HansChristiaan Peters, 2004 gefotografeerd door Enno Nuy, geplaatst door Erna]

31 december 2007

Soms is er het verlangen naar een nieuwe wereld

Over de verspreiding van ziekte en ellende, daar gaat God niet over, anders zou er geen liefde, goedheid en barmhartigheid kunnen zijn.

En waar die er wel zijn, daar gaat God evenmin over, anders zouden we rechtvaardigheid en de menselijke waardigheid niet kennen.

En zou God over de goedheid gaan, dan zou die te vinden zijn

waar die het hardst nodig is: bij de onderdrukten in Zimbabwe, bij de mensen in Darfur, bij de mensen die het recht op een bestaan wordt ontzegd, zoals de Koerden, de Palestijnen, de Christenen in Turkije, Syrië, Somalië en andere Islamitische landen. Enzovoorts.

Wanneer God zou gaan over slechtheid en rampen, zou Hij niet van de liefde kunnen zijn. Hij heeft de mensen alles geschonken om te kunnen leven naar Zijn beeld.

Wie of wat is er meester over de wereld? De eenvoud? De ontroering? Het idealisme? De elitetroepen? De honger naar macht en geld? (We herinneren ons het gouden kalf. Hoe groot is het kalf intussen niet geworden?!) Het zijn de mensen die heersen en overheersen, die koppen indrukken en negeren. Het zijn mensen die oog hebben voor tekorten en noden en mensen die weerstand bieden en een menslievend voorbeeld stellen, het zijn idealisten, spirituele en inspirerende mensen die zich betrokken voelen bij de samenleving en die zich met het lijden van anderen weten te verbinden.

[En dan is er nog de schoonheid van het landschap en al wat uit mensen's handen komt en tot de verbeelding spreekt.]

Soms verlangen we naar een nieuwe wereld, voorbij de onderdrukking, het geweld, de vernedering, voorbij de corruptie en misleiding en alle andere gebrokenheid. Maar er is geen andere wereld, met deze moeten we het doen.

De Ark van Noach. Ik heb de boeken niet bij de hand, ik kan niet zien wat er staat*, dus de oorspronkelijke ark laat ik onbesproken, we zouden ons er ook geen raad mee weten. De ark is een majesteitelijk, krachtig symbool van een menselijk verlangen, diep geworteld zoals een vlam die graaft naar de bronnen van zijn vuur. Het is een menselijk verlangen, dat gebaseerd is op de hoop dat we onze crises weten te overwinnen en dat het telkens weer anders kan worden dan het is. De ark is het verbouwde uitzicht naar nieuwe mogelijkheden in onszelf want alleen wij gaan daar over, niet God. Elk pad is goed als het er maar een is met een hart.

[©MN, Korte gedachten bij nieuwjaar 2008. (Deze overdenking is geen tegenspraak naar Vrijdenkers, maar in mijn vrijdenkerij ben ik met mijn eeuwig heilige Benedictus een gelovig mens.) * "Niet zien wat er staat": ik kan niet focussen en dus zeer moeizaam lezen. De ark is gebouwd door Johan Huibers uit Broek op Langedijk. De foto is van Mariska Hofman] geplaatst door Erna